

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KUTATÓHELYEINEK
2008. ÉVI TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

III.

Társadalomtudományok

Budapest

2009

A Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományi kutatóhelyeinek
beszámolóí alapján – az intézmények vezetőinek aktív közreműködésével –
szerkesztették az MTA Titkársága
Kutatóintézeti Főosztályának, valamint a
Támogatott Kutatóhelyek Irodájának a munkatársai

Banczerowski Januszné főosztályvezető

Bárdosi Vilmosné Horányi Krisztina

Gedeon Csongor

Markó Béla

Tóth Katalin

Véber János

Idei Miklós

ISSN 2060-680X

F.k.: Banczerowski Januszné

Akaprint Kft. F.v.: Freier László

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
A táblázatokkal kapcsolatos megjegyzések	7

Társadalomtudományi kutatóintézetek

Társadalomkutató Központ	11
Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet	21
Jogtudományi Intézet	31
Művészettörténeti Kutatóintézet	42
Néprajzi Kutatóintézet	49
Politikai Tudományok Intézete	60
Régészeti Intézet	70
Szociológiai Kutatóintézet	81
Történettudományi Intézet	91
Világ gazdasági Kutatóintézet	103
Filozófiai Kutatóintézet	112
Irodalomtudományi Intézet	119
Közgazdaságtudományi Intézet	130
Nyelvtudományi Intézet	141
Pszichológiai Kutatóintézet	156
Regionális Kutatások Központja	166
Zenetudományi Intézet	179

Társadalomtudományi támogatott tanszéki kutatóhelyek

BCE Demográfiai Kutatócsoport	191
BME Kognitív Tudományi Kutatócsoport	195
DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport	199
DE Néprajzi Kutatócsoport	203
DE-PTE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport	207
ELTE Atelier, Európai Historiográfia és Társadalomtudományok Kutatócsoport	211
ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport	215
ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport	219
ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoport	223
ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport	227
ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport	231
ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport	235
ELTE Közép-ázsiai Kutatócsoport	239
ELTE Nyelvfilozófiai Kutatócsoport	243
ELTE Pártok, Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport	247

ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport	251
ORZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoport	255
OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport	259
PE Regionális Innovációs és Fejlődéstani Hálózati Kutatócsoport	263
PPKE-ELTE Ókortudományi Kutatócsoport	267
PTE Magyarország, Európa és Ibero-Amerika Kutatócsoport.....	271
SZTE Képességkutató Kutatócsoport	275
SZTE-MOL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport	279
SZTE Turkológiai Kutatócsoport	283
BCE Együtt Európáért Kutatócsoport (Társult tag)	286
BME Információs Társadalom Joga Kutatócsoport (Társult tag)	289

ELŐSZÓ

Amikor a legnagyobb magyar – valóra váltva a műveiben már hosszabb ideje érlelt elhatározását – 1825-ben egy országgyűlési szópárbaj végső érveként felajánlotta birtokainak egyéves jövedelmét a Magyar Tudományos Akadémia előfutárának tekinthető tudós intézmény felállítására, aligha sejthette, hogy ez az intézmény nemcsak évszázados kereteket ad országunk intellektuális tevékenységéhez, de egyszer majd egy politikailag és társadalmilag megosztott és gazdaságilag is nehézségekkel küszködő korban szinte az egyetlen olyan közintézménnyé válik, amely osztatlan bizalmat élvez Magyarországon.

Jó érzés azt tapasztalni, hogy az emberek szemében az Akadémia testesíti meg a nemzeti konszenzust. Ez természetesen nem véletlen. Az Akadémia közel két évszázados tevékenysége során több-kevesebb sikerrel, mindig igyekezett függetleníteni magát az aktuálpolitikai eseményektől, és véleményét a tudomány állásának megfelelően, a szakmai ismeretek alapján kialakítani és közreadni.

Aki közpénzből közfeladatot lát el, azt különös felelősség terheli. A Magyar Tudományos Akadémiának következőképpen tevékenysége során két kritériumnak is eleget kell tennie: egyrészt átláthatónak, másrészt hatékonynak és eredményesnek kell lennie. A tudományos kutatás összetett tevékenység, amelyben ötvöződik a szakmai képzettség, a szorgalom, az infrastrukturális háttér, az anyagi ráfordítás, az együttműködés, az intuíció, és végül, de nem utolsósorban kicsit talán a szerencse is.

Az emberiség történelme során bebizonyosodott, hogy e tényezők mindegyikének komoly szerepe van a tudományos eredmény megszületésében. Mert hiába van egy fantasztikus ötlet, ha annak kivitelezése nem lehetséges, hiába a szerencsés véletlen, ha képzettség és tudás hiányában nem képes felismerni és hasznosítani azt a kutató, és hiába a szorgalom, ha az emberi és az anyagi feltételek nem teszik lehetővé annak érvényesülését.

Az Akadémia kutatóhálózatának, a kutatóhálózatot irányító, koordináló és kiszolgáló szervezetnek az a legfontosabb feladata, és egyben az eredményesség előfeltétele is, hogy biztosítsa a tudományos kutatás számára e tényezők lehetőleg minél teljesebb konstellációját.

A kutatóhálózat tevékenységét immár hagyományosan bemutató kötetek az elért eredmények közzététele mellett számszerű tájékoztatást is adnak az elvégzett munka háttéréről, körülményeiről is: az érdeklődő és a mecénás olvasó megtudhatja, hányan, milyen

forrásokból, milyen hazai és nemzetközi együttműködéssel, mit alkottak, mit tettek le az ország és a világ asztalára.

Az intézetek beszámolóiból kitűnik, hogy a kor kihívásaira válaszolva, a kutatók hangsúlyt fektetnek arra, hogy elért eredményeiket a felsőoktatásban és a doktori képzésben is ismertté tegyék, hiszen elméleti jelentőségük mellett egyre nagyobb igény mutatkozik azoknak a gyakorlatban történő hasznosítására. Ezt mutatja az is, hogy a kormányzati szféra az Akadémiával megvalósuló stratégiai együttműködés keretében a kutatóhálózat eredményeire is támaszkodik.

Széchenyi István ugyancsak az alapítás évében közreadott megfogalmazása szerint a kutatáshoz a tudás önmagában nem elegendő, az eredményességhez, az előrelépéshez annak szervezéséről, működtetéséről is gondoskodni kell.

„Meggyőződésem, hogy a természet titkainak felfedezésében – fürkésző értelmünk megszervezése után, amellyel Isten bennünket ellátott – máris hatalmas lépést teszünk előre”. E gondolatok jegyében ajánlom e kötetet az olvasók figyelmébe.

Budapest, 2009. május

Németh Tamás
az MTA főtitkára

A TÁBLÁZATOKKAL KAPCSOLATOS MEGJEGYZÉSEK

Minden táblázatban szereplő adatot az intézetek vagy a csoportok adták meg. Többéves pályázatoknál mindig az adott évre eső összeg lett feltüntetve forintban.

A beszámolók táblázataiban indexszel megjelölt számok jelentései:

¹ Az éves gazdasági beszámolóban szereplő átlagos statisztikai állományi létszám

² A kutatói besorolásban lévő közalkalmazottak 2008. év végi tényleges átlagléttszáma. Az átlagléttszámba beletartoznak a részmunkaidőben foglalkoztatottak is. Ezekben az esetekben a részmunkaidősök létszáma a ledolgozott órák alapján lett teljes munkaidős létszámmá átszámítva.

³ Mindazon publikációk száma, amelyeket az illető kutatóhely második indexszel megjelölt helyen számba vett szerzője jelentetett meg (tehát azok és csak azok cikkei, akik 2008-ban az intézet állományában voltak). A publikációkba beletartoznak: a tudományos és ismeretterjesztő munkák, tanulmány, cikk, könyv, könyvfejezet, jegyzet, atlasz, tematikus térkép, és mindaz, ami az 5. indexszel megjelölt helyen a társadalomtudományok esetén szerepel.

⁴ Mindazon tudományos publikációk száma, amelyeket az illető kutatóhely második indexszel megjelölt helyen számba vett szerzője jelentetett meg, és amelyek megfelelnek a TPA ajánlásában megadott feltételeknek és a publikáción a szerző kutatóhelyeként szerepel a kutatóhely neve.

⁵ A tanulmány, cikk kategóriába soroltuk be a referált folyóiratban (olyan folyóiratban ahol a cikkek tudományos bírálaton esnek át), illetve a tanulmánykötetben megjelent nagyobb és kisebb terjedelmű tudományos tanulmányok és cikkek mellett a lexikoncikket, szöveggondozást, kritikai kiadást, szótárt, szakfordítást és bibliográfiát.

⁶ A tárgyévben a kutatóhely állományában lévő kutatóknak az adott kutatóhelyen vagy jogelődjében az utolsó 15 évben (1993–2008 között) született cikkeire való 2008. évben történt hivatkozások száma (az egyszerű hivatkozás, valamint egy tudományos munkáról szóló recenzió tartozik ide), az MTA TPA számára leadott listák alapján. A bibliográfiai adatként szereplő művek száma itt nem szerepel.

⁷ A monográfia egy önálló, egységes tudományos kérdést lehetőség szerint minden szempontból kimerítően feldolgozó nagyobb terjedelmű szakmunka (könyv).

⁸ A tárgyévben kiállított oklevelek alapján.

⁹ Ilyen pl. kiállítás megrendezése

¹⁰ Itt csak a kormány szintű vagy ezzel ekvivalens országos és nemzetközi, nem megbízási díjért végzett szakpolitikai tanácsadó tevékenységet, bizottsági részvételt soroltuk fel.

¹¹ Mindazon személyek száma, akik hazai felsőoktatási intézményben rendszeresen (nem feltétlen heti rendszerességgel), tantervi keretek között oktatnak. A külföldi egyetem számára végzett oktatási tevékenységet, a felkérésre tartott előadásokat és a szakdolgozat,

diplomamunka, PhD-téma vezetését a beszámoló III. illetve IV. pontjában találjuk. Az adatok a 2007/2008-as tanév második és a 2008/2009-es tanév elő szemeszterére vonatkoznak.

¹² A kutatóhely állományában lévő kutatók által felsőfokú oktatási intézményben tartott, hivatalosan bejegyzett reguláris és speciális előadások valamint gyakorlatok 2007/2008-as tanév *második* és a 2008/2009-es tanév *első* szemeszteri együttes óraszám. Itt nem tüntettük fel az intézményben TDK, diploma, illetve PhD-hallgatók által eltöltött, vagy rájuk fordított óraszámot.

¹³ A 2008. évben a kutatóhely részére a Magyar Államkincstár által kiutalt összes költségvetési támogatást csökkentettük a következő tételekkel:

- központi beruházási támogatás,
- felújítási támogatás,
- más tárcáktól bármilyen céllal átadott támogatás,
- OTKA Programok támogatás

összegével.

¹⁴ 2008-ban az MTA-keretből a kutatóhely rendelkezésére álló fiatal kutatói álláshelyek száma.

¹⁵ A teljes saját bevétel megegyezik a pályázati, szabadalmi és a nem pályázati külső megrendelés keretében kapott bevételek összegével.

¹⁶ Ebbe a kategóriába tartoznak azoknak a kutatási célú megbízásoknak a bevételei, amelyeknél a pályázatok kiírója nem magyarországi szervezet. Ezeket a bevételeket ÁFA nélküli összegben és alvállalkozói rész nélkül vettük figyelembe.

¹⁷ Az az összeg, amelyet a kutatóhely koordinátorként más intézményekhez, tanszékekhez, vállalkozókhoz továbbított a tárgyévben,

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETEK

TÁRSADALOMKUTATÓ KÖZPONT

1014 Budapest, Országház u. 30., 1250 Budapest, Pf.: 5.

Telefon: 224-67-91, Fax: 224-67-92

e-mail: bal8686@helka.iif.hu, margit@mtatk.hu; honlap: www.mtatk.hu

Az MTA Társadalomkutató Központban 2008-ban az átlagos statisztikai létszám 34 fő volt, közülük csupán 10 fő a kutató. A Központ az akadémiai intézethálózaton belül továbbra is az egyetlen olyan fórum, amelynek egyik alapfeladata, hogy a társadalomtudományok és a természettudományok művelőit – inter- és multidiszciplináris rendezvények, kutatási programok révén – különböző tudományos problémák közös vizsgálatára, elemzésére kérje fel. S hogy erre igény van, azt igazolják a szaporodó tudományszervezési, koordinációs és menedzselési feladatok.

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Társadalomkutató Központ 2008-ra a következő főbb célokat tűzte ki:

- A stratégiai kutatási programok koordinálása, az eredmények publikálása, tudományos konferenciák rendezése, e programok között kiemelten a *Balkán-kutatás és a Vízgazdálkodás a Kárpát-medencében* című programok folytatása.
- *Adatbázis-építés (akadémiatörténeti adatbázis, magyar örökség).*
- *A Magyar Tudománytár című könyvsorozat munkálatainak folytatása.*
- *A vári akadémiai épülettömb üzemeltetése és felújítási munkálatainak végzése (a várgondnokság munkáját is tartalmazó beszámolót lásd a Központ honlapján: <http://www.mtatk.hu/?mid=2&page=beszam>).*

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Balkán-program

A Balkán-kutatás 2005-ben megkezdett és azóta is folytatott, több akadémiai és egyéb intézetet (MTA Jogtudományi Intézete, MTA RKK, MTA Néprajzi Kutatóintézete, MTA Történettudományi Intézete, Európa Intézet, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vízgazdálkodási Kutatócsoportja) átfogó, az MTA–MeH együttműködésből elnyert támogatásból finanszírozott kutatási program. Az MTA Társadalomkutató Központ az előző kutatási időszakban kialakította a balkáni térség iránt érdeklődő, annak jelen gazdasági, politikai (biztonság- és nemzetiség-politikai folyamataival) és történetével foglalkozó kutatók munkaközösségét. A munkaközösségben helyet kapnak az ország vidéki és fővárosi kutatóintézeteiben, tanszékein dolgozók éppúgy, mint a politikai adminisztráció, az országgyűlés és a vállalkozói társadalom tagjai. Az új projekt *A Balkán mint stratégiai térség*

Magyarország számára MeH-V.4/2007 kutatásainak középpontjában a balkáni térség európai integrációs perspektíváinak, az EU valamint Oroszország és az Egyesült Államok Balkán-politikájának elemzése (különös tekintettel a kisebbségi konfliktusokra, leginkább Koszovó kérdésére) állt. Széles horizontú, gazdasági, természetföldrajzi, történeti és kulturális szempontokat is érvényesítő megközelítésre törekedtek.

A Balkán-projekt 2008. évi kutatásainak középpontjában a Nyugat-Balkán helyzete, a kisebbségi kérdések, valamint Magyarország regionális szerepvállalása állt. A mai helyzetről a kutatás megállapította, hogy a térség konszolidációja folytatódott (ebben igen fontos az EU- és NATO-tagság perspektívájának vonzereje), sikerült ellenőrzés alatt tartani a rendkívül robbanásveszélyes koszovói függetlenedési folyamatot. Ugyanakkor az egyes országok konszolidáltsága és integrációs felkészültsége nagyon eltérő. A közeljövő várható trendjei: az etnikai konfliktusok nem szűnnek meg, de kezelhetőek maradnak és fegyveres összecsapás sem valószínű; a legneuralgikusabb területek Koszovó, Bosznia és Szerbia; a politikai konszolidáció és a gazdasági felzárkózás folytatódásának vannak esélyei, különösen a SAP-folyamat hatására. Magyarországnak lehetőségeihez mérten továbbra is részt kell vennie a térség konszolidálásában, mert biztonságpolitikai, külgazdasági-befektetői és kisebbségi szempontból egyaránt stratégiai érdekünk a régió felzárkóztatása és euroatlanti integrációja.

A Központ működteti a 2006 júniusában indított <http://www.balkancenter.hu> című honlapot, ahol folyamatosan közzéteszik kutatásaik eredményeit.

Vízgazdálkodás a Kárpát-medencében

A program 2007-ben indult, és azt tűzte ki célul, hogy az érintett tárcák vezető tisztviselőinek, valamint a tudomány és a tárcák szakadminisztrációján kívüli szakemberek bevonásával

- meglévő számos vízgazdálkodási részprogram koordinációját biztosítsa,
- folyóink vízgyűjtő területének szakmai adminisztrációjával az eddig meglévő kapcsolatokat rendszerszintre emelje,
- előkészítse a Kárpát-medence egészét felölelő kooperációs vízgazdálkodási program kialakítását,
- vizsgálja a dunai és Duna menti szállítmányozás gazdasági értékelését, logisztikai szempontokat az EU várható külső és belső áruforgalmának figyelembevételével és a vidékpolitikai vetületek és kölcsönhatások kérdését.

Részben a Balkán-programhoz is kapcsolódva, 2008-ban megvizsgálták a hajózásért, s ezen belül is a dunai hajózásért tett lépéseket:

- megépült Duna–Majna–Rajna csatorna, és ezzel összekötötték a Fekete-tenger és az Atlanti-óceán;
- a Duna felső szakaszán több vízlépcső épült, amelyekkel hajózhatóvá vált a felső folyószakasz, egyúttal gyökeresen megváltozott a Duna hordalékszállítása;
- a panel-építési programhoz elképesztő mennyiségű kavics kitermelésére került sor, ami siettetette a mederfenék mélyülését, és tovább rontotta a hajózás esélyeit abban az időszakban, amikor a Duna felső szakaszán végbevitt építkezések folyami hatásairól nem volt elegendő tudományos ismeret;
- a Duna vízgyűjtő területén jelentősen csökkent az erdők felülete és ezzel a korábbiaktól teljesen eltérő tavaszi olvadási viszonyok miatt megváltozott az árvizek jellege és időpontja;

- megszűnt a magyar hajógyártás és a kikötői berendezések gyártása;
- felszámolták a hajókat üzemeltető mérnökképzést.

A következtetéseket összefoglalva megállapítható, hogy a Duna menti országok számos változtatást vezettek be a hajózhatóság fenntartása érdekében, Magyarország ezekhez a változásokhoz nem alkalmazkodott, így a magyar Duna-szakaszon a hajózás csak az év kis részében folytatható. A magyarországi hajózás jelentősége más országokhoz és más közlekedési ágakhoz képest jelentős mértékben visszaesett. Jelentéktelensége miatt megszűnt a jövőt ígérő hajógyártás és a szakemberképzés is.

A program javaslatai a tennivalókra: A mindenkori választási politikától elszakadva, reálisan szembe kell nézni a kialakult helyzettel és új, megalapozott hatástanulmányt kell készíteni, amely a hajózás alakulásán kívül kitér az ország ivóvíz-ellátási és szennyvízkezelési problémáira is. Számba veszi a várható éghajlatváltozás miatt keletkező öntözési és árvízvédekezési feladatokat is, valamint az áramló vízben meglévő mozgási energiát is.

A hajózás kérdéskörének vizsgálatával eljutottak a víz átfogó szerepének elemzéséhez és ezen belül a vízerőmű kérdéséhez is. Az eddigi szakértői vizsgálatok egyértelműen elengedhetetlennek ítélték a meder hagyományos karbantartása mellett a duzzasztás megépítését. Egyes nézetek szerint a magyarországi Duna-szakaszon távlatilag két duzzasztóművet kellene felépíteni a hajózás érdekében.

Mind a közlekedést, mind a vízgazdálkodást csak rendszer szinten szabad szemlélni. A vízminőség, a víz itt tartása, a víznek a közhaszna, ugyanakkor a víz hasznosítása egyensúlyba kell, hogy kerüljön. A többségi vélemény szerint mind az energetikát, mind a hajózhatóságot alá kell ennek a szempontnak rendelni.

A kutatást ugyancsak az MTA–MeH együttműködésből elnyert támogatásból finanszírozták.

Humánétológia

A Társadalomkutató Központban volt a gazdája ennek az MTA–MeH együttműködésből finanszírozott harmadik programnak is. Célja, hogy humánétológiai megfontolás alapján megvizsgálják a számos káros társadalmi szintű jelenség háttérében meghúzódó ún. megszaladási jelenségek esetleges szerepét. A jelenség több szempontból is érdekes, hiszen a rendszerváltozás következtében hazánk is lényeges gazdasági-társadalmi-kulturális változásokon ment keresztül, ráadásul ez épp olyan időszakban történik, amikor a Földön globális szintű változások zajlanak. A téma sokrétűsége számos határtudomány közreműködését tette lehetővé, és a közös gondolkodásból az orvosi, pszichológus-társadalomkutató és az etológus egyaránt kivette részét. A program eredményeképpen több tanulmány született, amelyek a megszaladás jelenségek evolúciós biológiai, illetve humánétológiai elemzése mellett egy-egy jelenség konkrét elemzését is bemutatják. Így a szakemberek áttekintették a rossz táplálékozási szokások következtében kialakuló elhízás, illetve cukorbetegség társadalmi következményeit, valamint a prostitúció és a drogfogyasztás káros hatását. Mindegyik terület lényeges mértékben érinti a magyar populáció életmódját.

Stratégiai kutatások

Míg 2005-ben tizenöt, 2006-ban – az anyagi lehetőségek radikális beszűkülése miatt – már csak kilenc, 2007-ben nyolc, 2008-ban három stratégiai kutatási program futott:

- *Balkán* (több évre tervezett program);
- *Rendszerváltozás Magyarországon és a nagyvilág*;
- *Magyar örökség* című program.

A stratégiai tanulmányok fóruma a Központ gondozásában megjelenő Ezredforduló című folyóiratot, amelynek 2008-ban három száma jelent meg.

Párbeszéd a vidékért

A Társadalomkutató Központ munkájának központjában a tudományszervezői feladat áll, ennek keretében szervezi meg különböző tudományos műhelyek közös programjait. Így 2008-ban is folytatták a 2005-ben megkezdett, országos hatósugarú *Párbeszéd a vidékért* című projektet. A Programtanács elnöke és több tagja vidéki fórumon előadott, számos szakmai egyeztetést tartott. 2008 decemberében kormányrendelet hozta létre a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatot (MNVH), melynek elnökévé a Társadalomkutató Központ Tudományos Tanácsának elnökét választották. A 2005 óta elvégzett munkát és az azokból levont tanulságokat összegzi az *Új vidékpolitika* című, a Központ gondozásában megjelentetett kötet. 2009-ban várhatóan a Központ szervezi az MNVH elnöksége körüli feladatokat.

Magyarország epidemiológiai fejlődése a II. világháború után

Még a 2006-ban megszűnt Népesedéstudományi Kutatócsoport kezdett hozzá a második világháború utáni epidemiológiai változások fő vonulatának feltárásához, s ennek eredménye Józán Péter *Válság és megújulás* címmel megjelent munkája. A vizsgált témakörök:

- A halandóság alapirányzata és a társadalmi-gazdasági, politikai környezet átalakulása közötti összefüggés lehetséges magyarázata.
- A krónikus kvalifikált epidemiológiai válságnak, mint a magyarországi epidemiológiai fejlődés meghatározó jelenségének elemzése.
- Az epidemiológiai fejlődésben bekövetkezett megújulás értelmezése.
- Az epidemiológiai paradoxon interpretációja.
- A második világháború utáni fél évszázadban mindvégig konzisztens halálozási struktúrák változásának elemzése, különös tekintettel a felnőtt férfinepeség halálozási viszonyainak rosszabbodására.
- A cardiovascularis, a daganatos és a májcirrhosis mortalitás szekuláris trendjének leírása.
- A dohányzásnak és a mértékvesztett alkoholfogyasztásnak tulajdonítható halálozások viszonylagos súlyának feltárása a halandóság alakulásában.
- A magyarországi epidemiológiai változások értelmezése kelet-, közép-európai kontextusban.
- Hozzájárulás a magyarországi epidemiológiai történet megértéséhez, illetve néhány gyakorlati következtetés megfogalmazása.

Magyar örökség. A hagyományőrzési adatbázis alapjainak megteremtése

Az MTA Elnöki keretéből elnyert támogatásnak köszönhetően 2007-ben megkezdték, 2008-ban pedig folytatták a hagyományőrzési (bibliográfiai, kronológiai, történeti földrajzi, régészeti, műemléki topográfiai, az ország területére vonatkozó kulturális és politikai és egyéb vetületű elemekből álló) adatbázis építését. A személyi (tudósokat felölelő) lista alapján (a Jedlik-pályázat részeként is) elkészült a 19–20. századi magyar tudósok szerepének feltárását célzó adatgyűjtés. Mivel ebben a témakörben összefoglaló életrajzi mű, de még csak részfeldolgozás sem készült, alapkatásokat kellett végezni. Az elkészült anyagokról szakmai vitákat rendeztek (2008-ban öt alkalommal).

Egyéb kutatások

A Társadalomkutató Központ előbb vázolt, több intézetet érintő kutatási programjai mellett a Központ tudományos besorolású munkatársai is folytatnak egyéni kutatómunkát, amelyek kiegészítik a Központ évi teljesítését.

A Központ kutató- és munkacsoportjai 2008-ban: Európa-történeti Munkacsoport, Tudománytár, Stratégiai Tanulmányok Programirodája (a Népesedéstudományi Kutatócsoport 2006-ra megszűnt, de OTKA-pályázat révén a Központban még két kutató foglalkozik demográfiai problematikával).

Az Európatörténeti-kutatásokkal összefüggő rendezvényeink kiegészülnek a magyarországi Európa-történeti kutatások koordinálásával, a nemzetközi együttműködések kiépítésével, valamint az Európa-történeti tanulmányok írásával. A munkacsoport koordinálja a Balkán-kutatások programot.

A Tudománytár munkacsoport folytatta az akadémia-történeti számítógépes és adatbázis kiépítését és aktívan közreműködött a Magyar Tudománytár VII., hagyománnyal foglalkozó kötetének munkálataiban, az MTA Kutatásszervezési Intézetében összeállított *Akadémiai albumok* (I., II. és IV. kötetinek), valamint a *Nők és férfiak esélyegyenlősége a kutatás-fejlesztésben Magyarországon a 20. századtól napjainkig* (NKFP-B3-2006-0003. számú Jedlik Ányos B) projekt megvalósításában.

Munkatársaik közül egy-egy környezetvédelemmel, a táplálkozás és a fogyasztási szokásokkal összefüggő kérdésekkel, egyháztörténettel, valamint a vietnámi háború történetével foglalkozik. E témák közül a környezetvédelmi az, ahol a Központ két munkatársa a gazdasági szférával épített ki együttműködést, így szakértettek többek között a Nestlé Hungária Kft., a NEMAK Győr Alumíniumöntöde Kft., az FVM Vidékfejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézete, a Danubius Szálloda és Gyógyüdülő Nyrt., a Magyar Turizmus Zrt., a MFB Magyar Fejlesztési Bank Zrt., a Mobiltrans Kft. és a Fusion Befektetési Zrt. részére.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottságának felkérésére – kétéves kutatómunka eredményeként – elkészült és megjelent a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1949 és 1965 közötti konferenciáit dokumentáló kötet. A konferenciák jegyzőkönyvei a 19–20. századi magyar katolikus egyház történetének legfontosabb forráscsoportja, amelyek – háttéranyagaikkal, a tanácskozásokról kiadott közös pásztorlevelekkel és határozatokkal együtt – 1949-ig szinte hiánytalanul megmaradtak. 1949-től – az ismert köztörténeti okok

miatt – azonban igen hiányosak az iratok. Kutatómunkát pedig nem csupán a közölt dokumentumok feltárása, hanem azok korrekt, történetileg pontos és hiteles jegyzetelése érdekében is végezni kellett.

Más jellegű eredmények

Konferenciáinkra általában mezőgazdasági és ipari szervezeteket, valamint szakminisztériumi tisztviselőket is meghívunk. A Központ 2008-ban az alábbi főbb rendezvények szervezője volt:

Főbb tudományos rendezvények

2008. február 26. *Aprófalvak lépéskényszerben.* Az MTA Regionális Kutatások Központja kutatói, valamint a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége elnöke részvételével megtartott tudományos tanácskozás, amelynek anyagából az Ezredforduló 2008/3. számában közöltek tanulmányokat.

2008. április 1. *A szocializmus, a rendszerváltás, és az újkapitalizmus gazdasági civiljoga 1945–2005.* Kerekasztal-beszélgetés Sárközy Tamás kötetéről.

2008. április 25. *A Duna hajózhatósága.* Konferencia.

2008. június 12. *Tanúsítható Energiagazdálkodási Irányítási Rendszer.* Konferencia.

2008. november 20. *A Balkán térség és a magyar külpolitika.* Konferencia.

2008. november 27. *Vízgazdálkodás és kormányzati politika.* Konferencia.

2008. december 5. *A korosodó társadalom fogalmával kapcsolatos hazai trendek vizsgálata.* Konferencia.

2008. december 12. *A társadalom hátrányosabb helyzetű, alacsonyabb státuszú csoportjai.* Utóbbi két tanácskozás közös szervezés a Cordi Kht-val.

Társasági rendezvények

2008. január 31-én zárult az *Újjáéledő mongol buddhizmus – válogatás a magyar–mongol népi műveltség- és nyelvjáráskutató expedíció anyagából* című fotókiállítás, az MTA Néprajzi Kutatóintézete egyik munkatársának munkáit mutatta be.

2008. december 16. Karácsonyi koncert az Akadémiai vonósok előadásában.

Egyéb rendezvények

A Központ feladatai közé tartozik, hogy segítse más intézetek tudományos rendezvényeit, illetve hogy – elsősorban a Várgondnokság kötelező bevételi előirányzata teljesítéseként – szolgáltatást nyújtson egyéb, a termeket (Jakobinus, Kongresszusi) igénylők részére. 2008-ban a Jakobinus Teremben 66, az MTA Budavári Dísztermében (a Kongresszusi Terem 2008

végétől használatos megnevezése) 51 rendezvény volt, összesen tehát 117, ami azt jelenti, hogy a Központra minden harmadik munkanap jutott egy-egy rendezvény, amikor munkatársai a teremrendezéstől kezdve a rendezvény időtartama alatti ügyeleten át segítették a programok zavartalan technikai lebonyolítását (s a megvalósult rendezvényeken kívül legalább ugyanennyi alkalommal kellett a dísztermek iránt csupán érdeklődőkkel foglalkozni). A 117 rendezvényből 75 volt tudományos (Budavári Díszterem: 23, Jakobinus: 52; a 75-ből 6 a Központ finanszírozásában, 69 nem a Központ finanszírozásában, de a Központ rendezvényszervezői közreműködésében megvalósított), 42 kulturális és egyéb jellegű. (Részletes kimutatást lásd a <http://www.mtatk.hu> honlapon.)

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A Társadalomkutató Központ tartósnak bizonyult szakmai kapcsolatokat épített ki több akadémiai intézettel, a hálójába tartozókon kívül kivált az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével, a Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetével, az MTA Regionális Kutatások Központjával.

A Központ tudományos besorolású munkatársai közül hét oktat hazai felsőoktatási intézményben, közülük hárman oktatnak a doktori képzésben. Munkatársai közül többen rangos rendezvények előadói voltak. Kiemelkedő Glatz Ferenc, a Központ Tudományos Tanácsa elnökének szereplése számos nemzetközi és hazai fórumon.

További főbb előadások: Bóday Ádám: Low Temperature Degradation (2008. április 16., Közép-európai Innovációs Központ; Valdeal, IC2 Institute Texas, Innovációs Fórum), From Science to Production: Technology Transfer Systems (2008. október 30., Dubai UAE, Hungarian – Emirates development meeting, Dubai Industrial City); Husz Ildikó: Ethnic Effect? Structural Effect? Childbirth Among Roma and Non-Roma Women of Low Educational Level in Hungary. (2008. július 9–12. Barcelona. Migration and Migrants in Europe. European Population Conference); Józán Péter: The Modified Human Development Index, The Hungarian Experience, A Methodological Approach to Quantify Geographical Development Differentials. (OECD Regionális Értekezlete, Moszkva; 2008. szeptember 29.–október 1.); Balogh Margit: Mindszenty József (2008. január 31., Wosinszky Mór Múzeum, Szekszárd); A kulisszák mögött – Czapi Gyula egri érsek tárgyalásai (2008. szeptember 3. Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Lénárd Ödön Közhasznú Alapítvány konferenciája: Az egyházi iskolák államosítása Magyarországon, 1948.)

Élő a kapcsolat a Bécsben működő Institut für den Donauraummal, ahol kiemelten foglalkoznak a balkáni térséggel, egyes országainak EU-s csatlakozási lehetőségeivel, gazdaságával, kultúrájával. Az Európa Intézettel közösen három nemzetközi konferencia szervezésére került sor: Die Rolle der Andrassy Universität im ungarischen und europäischen Hochschulwesen (2008. április 10.); Die Stellung und Rolle der Hungarologie im deutschen Sprachraum (2008. április 17.); Lösung der Habsburger Monarchie – 90 Jahre danach (2008. június 26–27.).

A Központ részt vállal a Magyar–Szlovák Történész Vegyesbizottság munkájában és a Határon Túli Magyar Tudományosságért ösztöndíjprogram lebonyolításában.

2008-ban kiváló minősítéssel zárult az Európai Regionális Fejlesztési Alap INTERREG III. Magyarország–Szlovákia–Ukrajna keretében folytatott kutatási pályázat, amit az Eperjesi Egyetem Regionális és Nemzetiségi Kutatóintézetével közösen teljesítettek. E pályázat keretében a TK közreműködött a *Habsburg-ellenes rendi felkelések és ezek hatásai Szlovákia és Magyarország határ menti térségeinek fejlődésére a 17. században* című, Kassán 2008. február 6–7. között megrendezett konferencia előkészítésében. A Központ elvégezte a 2007 nyarán rendezett szlovák–magyar egyháztörténeti konferencia előadásainak sajtó alá rendezését. A Szülőföld Alap támogatásának köszönhetően a magyar nyelvű tanulmányokat szlovákra, a szlovák nyelvűeket pedig magyarra fordította le. Komoly gyakorlati haszna van a bilingvis kiadásnak: valóban közkinccsé válhat mindkét állam történészei és a téma iránt érdeklődők között ez az egyháztörténeti szakmai anyag. A kötet *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után* címmel jelent meg mint a *Historia Hungarica–Slovaca – Slovaca–Hungarica* című sorozat 2. kötete. (A teljes program megtalálható a honlapon: <http://www.mtatk.hu/interreg/pdf/megh20070206.pdf>.)

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

2008-ban a Központban 15 pályázat futott. Közülük kiemelendő az MTA és a Miniszterelnöki Hivatal együttműködésében végzett három kutatási program: A Balkán mint stratégiai térség Magyarország számára; Humánétológia: az emberi viselkedés és az evolúciós megszaladási jelenségek; Vízgazdálkodás a Kárpát-medencében (a három téma öt szerződés keretében 28,4 MFt összegű finanszírozást nyert).

OTKA pályázat: Hátrányos helyzetű kistérségek népesedési viszonyai, különös tekintettel egyes etnikai különbségek vizsgálatára (3,9 MFt).

Két munka kiadására a Nemzeti Kulturális Alapnál (600 eFt, 730 eFt), egyre a Szülőföld Alapnál (500 eFt) pályáztak sikeresen. A szlovák–magyar közös történelemtankönyv munkálatait az Oktatási és Kulturális Minisztérium 1,1 millió forinttal, a MeH 2,9 millió forinttal támogatta.

A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (érdemben 2009-ben végzendő) kutatási feladataira 2008 végén nyertek el 200 MFt-ot.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

A Társadalomkutató Központ nagy hangsúlyt fektet arra, hogy az akadémiai és felsőoktatási szférában született kutatási eredmények közkinccsé váljanak. Így saját szerkesztésben és nyomdai előkészítésben évente több könyvet jelentet meg. A kiadás fedezetének előteremtésére a Nemzeti Kulturális Alapprogramnál, valamint – még maguknak a kutatásoknak a finanszírozására három gazdasági társaságnál – az MSD Magyarország Kft.-nél, a TOMA Bau Zrt.-nél és a Magyar Villamos Műveknél – sikerrel pályázott.

A Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián című sorozat keretében 2008-ban kettő kötet jelent meg.

A Központ gondozza az Ezredforduló című folyóiratot, 2008-ban három szám jelent meg.

A Központ 2008-ban is folytatta az összes akadémiai társadalomtudományi intézet kiadványainak terjesztését a bookline.hu és a szakkonyv.hu elektronikus könyvtárakban.

Egyik kolléga kiemelkedő eredménye Nemzetközi Szabadalmi oltalom megszerzése az Egyesült Államok, Kanada, és az Európai Unió területére: (WO/2008/091108) Device for decomposing PVC based and other plastic waste materials with halogen content.

Könyvek, monográfiák, tanulmányok

1. Balogh M (szerk.): Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után – Konfesie, cirkevna politika, identita na Slovensku a v Madarsku po roku 1945. Budapest: Kossuth Kiadó, 452 (2008)
2. Balogh M (összeállította, bevezette, jegyzetelte): A katolikus püspöki kar tanácskozásai 1949–1965 között. I–II. kötet: 1949–1965. Budapest: METEM és Szeged-csanádi Egyházmegye, Budapest, 702 + 772 (2008)
3. Glatz F.: Új vidékpolitika. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, (Párbeszéd a vidékért). 270 (2008)
4. Glatz F (ed.): The European Union, the Balkan Region and Hungary. Budapest: Europa Institut Budapest – MTA Társadalomkutató Központ, Vol. 2. (Begegnungen. Band 27.) 216 (2008)
5. Husz I: Kispolgárok a Terézvárosban a két világháború között. In: Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára. Czoch G – Horváth G K (szerk.). Budapest: Pozsgai P. Korall T E, 251–272 (2008)
6. Józán P: Válság és megújulás a második világháború utáni epidemiológiai fejlődésben Magyarországon. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, (Magyarország az ezredfordulón Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián, Műhelytanulmányok). 126 (2008)
7. Pótó J: Denkmäler des „real existierenden” Sozialismus in Budapest. In: München – Budapest, Ungarn – Bayern. Festschrift zum 850. Jubiläum der Stadt München. hg. Seewann G, Kovács J. München: R. Oldenbourg, (Danubia Carpathica. Jahrbuch für Geschichte und Kultur in den deutschen Siedlungsgebieten Südosteuropas, 2 (49)). 255–273; 373–384 (2008)
8. Szabó B (szerk.): A falusi turizmus helyzete és gazdasági kérdései. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, (Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Sorozatszerk.: Glatz F, olvasószerk.: Péterfi A.) 256 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Társadalomkutató Központ

Átlagléttség ¹ :	34	Ebből kutató ² :	10
PhD, kandidátus:	3	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			2
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			71
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			33
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	15	idegen nyelven:	2
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben	magyarul: 6	idegen nyelven:	3
recenzió, kritika	magyarul: 0	idegen nyelven:	1
összes hivatkozás száma ⁶ :	109	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	109
kapott recenzió, kritika:			4
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 5	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 6	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 3	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés	magyarul: 3	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 31	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	5	hazain:	22
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			1
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			18
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	3	hazai:	6
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	0	hazai:	7
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			7
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	4	Diplomamunkát:	8
		PhD-t:	4
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			186
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			152 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	2	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	260,2 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			1
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		3,9 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			1
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	3,3 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			12
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		234 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	5 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			4
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		14 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ETNIKAI–NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf. 33.

Telefon: 224-67-90, 224-67-95; Fax: 224-6793

e-mail: titkarsag@mtaki.hu; honlap: www.mtaki.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Több évi előmunkálat után széleskörű kutatói összefogást sikerült kialakítani a *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században* című történeti összefoglaló munka megírására. A projekt célja a kisebbségtörténet oktatásához segítséget nyújtó kiegészítő kézikönyv készítése a határon túli magyar kisebbségek és a magyar diaszpóra közösségek történetéről. A *Kitelepítettek – visszaszököttek – visszatérők* című projekt keretében az 1946–1948 között Magyarországról kitelepített, majd visszatért svábok helyzetét, emlékezetét történeti, antropológiai és szociológiai módszerekkel vizsgálták és a kutatás eredményeit monográfiában adták közre.

Az intézet az előző évekhez hasonlóan konzorciumi tagként, koordinátorként, kutatási részfeladatok elvégzőjeként három FP6-os kutatásban vett részt. Az *európai szabadság és biztonság változó arcai (CHALLENGE)* című projekt eredményeit nemzetközi konferencia keretében összegezték és jelentős nemzetközi összefogással megtörténtek a szükséges szakmai előkészületek a kutatás záró kiadványának véglegesítésére. A *multikulturális demokrácia és a bevándorlók társadalmi tőkéje Európában. Részvétel, szervezeti hálózatok, közpolitika lokális szinten (LOCALMULTIDEM)* című kutatásban jelentős adatfelvételi munka történt és több alkalommal készült országjelentés. A *Mediterrán és kelet-európai országok mint új bevándorlási célok az Európai Unióban* című, 2007-ben indult IDEA FP6 kutatás keretében műhelykonferencia megtartására került sor.

A Kisebbségkutató Intézet a *FRA RAXEN NFP* keretében az MTA Jogtudományi Intézetével közösen a múlt évben is elkészítette a bécsi székhelyű Európai Unió Alapjogi Ügynöksége részére a Magyarországra vonatkozó éves jelentést.

Az Ister-Granum Eurorégió interetnikus viszonyait vizsgáló *KOMP – Kulturális, Oktatási, Multietnikus Program* befejező szakaszában kéthetes szakmai képzést szerveztek Komáromban és Esztergomban, nagy erőket koncentráltak a KOMP portáljának és zárókötetének elkészítésére.

Az *EDUMIGROM. Ethnic differences in education and diverging prospects for urban youth in an enlarged Europe* címmel 2008-ban kezdődött projekt keretében sor került a kutatási irányok kijelölésére és a módszertani kérdések tisztázására.

Ezen kívül az intézet több nemzetközi konferenciát, szimpóziumot rendezett társrendezőként, többek között a belgrádi Etnikai Kutató Központtal, a kolozsvári és a zentai magyar tudományos intézetekkel, valamint kassai partnerintézményekkel. Az intézet ebben az évben is folytatta az egyes központi közigazgatási szerveknek nyújtott tanácsadó tevékenységét.

Az OTKA-kutatások közül az *Etnopolitikai modellek az Európai Unióban* című kutatás eredményeit nemzetközi konferencia keretében mutatták be és előkészítették a projekt zárókötetét.

Az intézet kutatói közösségének egy munkatársa az év folyamán PhD fokozatot szerzett.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Nemzetközi kutatások

Az intézet három FP6 kutatási programban vett részt más magyarországi intézetekkel, kutatócsoportokkal közös konzorcium formájában. A folyamatosan jó eredményekkel auditált kutatási részvétel sikeres pályázatok esetén jó kiinduló feltételeket teremthet az FP7 kutatási programokban való hasonló konzorciális együttműködéshez.

Az európai szabadság és biztonság változó arcai (CHALLENGE) című, 2004–2009 között folyó FP6-os kutatási program keretében az intézet a hetedik munkacsomagért felelős. Ennek központi témája az EU bővítésének hatása az újonnan csatlakozó tagállamok biztonságpolitikájára. A kutatás során egy nyilvános adatbázist hoztak létre (<http://libertysecurity.org/rubrique1.html>), amely elemzéseket és értékeléseket tartalmaz a szabadság és a biztonság változó európai kapcsolatát illetően. Az intézet által vezetett munkacsoport a 2008-as eredményekről a *Challenge Observatory* című folyóiratban megjelentetett publikációkban számolt be, emellett egy Budapesten tartott nemzetközi konferencián összegezték a projekt eddigi tapasztalatait.

A multikulturális demokrácia és a bevándorlók társadalmi tőkéje Európában. Részvétel, szervezeti hálózatok, közpolitika lokális szinten (LOCALMULTIDEM) című FP6-os kutatási program (2006–2009) (www.um.es/localmultidem/index.php?id=2) hét európai nagyváros (Lyon, Milano, Budapest, Madrid, London, Genf, Neuchâtel) bevándorolt közösségeinek politikai integrációját vizsgálja. A program célja a bevándorló népesség politikai integrációjának és a multikulturális demokrácia helyi szintű működésének vizsgálata. Az intézet munkatársai 2008-ban lakossági survey adatfelvételeket végeztek bevándorlókkal, valamint egy nem-bevándorló kontrollcsoporttal. Ezenkívül több országjelentés és egy integrált adatbázis is elkészült.

A Mediterrán és kelet-európai országok mint új bevándorlási célok az Európai Unióban című, 2007-ben indult *IDEA* FP6-os kutatás célja a címben szereplő államok mint új bevándorlási célországok helyzetének feltérképezése és a migráció lehetséges hatásainak elemzése. Az intézet munkatársai a beszámolási évben műhelykonferenciát tartottak, és áttekintették a magyarországi etnikai migrációs folyamatok adatait, a migránsok integrációs esélyeit és stratégiáit.

A *FRA RAXEN NFP* program 2003 szeptembere óta zajlik az intézet koordinálásában. A munka másodlagos adatforrásokra épül, hivatali szerveknél és civil szervezeteknél keletkező adatok, statisztikák elemzésére, e szervezetek jelentéseire, a témában megjelent szakirodalomra támaszkodik. 2008-ban sor került az előző évi országjelentés frissítésére, három bulletin készítésére, valamint az idei évi országjelentés véglegesítésére. Az elkészült

dokumentumokat az Európai Alapjogi Ügynökségnek is megküldték. Az elmúlt évek során elkészült anyagok az év folyamán felkerültek az intézet honlapjára és a <http://www.fra.mtaki.hu/> címen megtekinthetők.

A *KOMP – Kulturális, Oktatási, Multietnikus Program* című projekt eredményesen lezárult. Az Ister-Granum Eurorégió interetnikus viszonyait kiválasztott településeken, intézményekben vizsgáló program eredményeit kéthetes szakmai képzés keretében, illetve elektronikus tankönyv, CD és internetes portál összeállításával tették hozzáférhetővé. A komáromi Selye János Egyetem Kutató Intézetével közösen elvégzett kutatás elemzéseit közös tanulmánykötetben adták közre (www.komp.mtaki.hu)

EDUMIGROM. Ethnic differences in education and diverging prospects for urban youth in an enlarged Europe. Az év során workshop keretében került sor a kutatás alapvető koncepcionális és módszertani kérdéseinek tisztázására. Ezt követően elkészültek azok a háttér tanulmányok, amelyek dokumentumokra és szakirodalomra támaszkodva tekintik át minden résztvevő országban a kisebbségek és az oktatás helyzetét, illetve a köztük lévő kapcsolatát. A kérdőív megtervezése és vitája 2008 folyamán megtörtént, lekérdezésére 2009 elején kerül sor.

Határon túli magyar tárgyú kutatási eredmények

Kisebbségi magyar közösségek a 20. században címmel az intézet a Gondolat Kiadóval közösen megjelentette azt a több éves munkával előkészített történeti kézikönyvet, amely a magyar kisebbségi közösségek történetének eddigi első és legteljesebb átfogó összefoglalóját nyújtja. A kötet az egyetemi és középiskolai oktatásban egyaránt jól hasznosítható. A jó szakmai visszhangot kiváltó könyv iránt nagy az érdeklődés a határon túli magyar közösségekben és Magyarországon is. Megállapodás született a kötet átdolgozott változatának angol nyelvű kiadásáról.

Erdélyi magyar értékrend 1997–2008. A projekt eredményei egy hatszáz fős mintán végzett kérdőíves elemzésen alapulnak. A kutatás egy 250 oldalas tanulmánnyal zárult.

Az amerikai magyar népesség szociológiai, demográfiai vizsgálata című kutatás 2008-ban tanulmánykötettel zárult és egy szervezeti adatbázis is készült, amely elérhető az intézet honlapján. Mind az oktatási segédanyag igényével készült kisebbségtörténeti kötet, mind a kormányzati felkérésre készült amerikai és erdélyi felmérés hosszú távon jelentkező társadalmi igényt elégített ki.

A 2006–2009 között folyó, *Etnopolitikai modellek Európában* című OTKA-kutatás harmadik évében az európai etnopolitikai trendek elemzésére került sor. 2008 őszén egy zárókonferencia keretében összegezték a kutatás eredményeit, amelyek 2009 elején kötetben jelennek meg.

Változó nemzet-diskurzusok: az azonosságról és a különbségekről magyar állampolgárok és kisebbségben élő magyarok viszonyában. A kutatás egy egyéni OTKA-kutatás empirikus adatfelvételét köti össze a témához tartozó specifikus kérdések kutatásával. Míg az előbbiből három tanulmány, egy egyéni könyv fejezetei, az utóbbiból egy szerkesztett kötet készül. 2008-ban 23 egyéni interjú elkészítésére került sor Felsőrákoson.

Pozíciók a változásban. A kutatás keretében a határon túli magyarság társadalmi, politikai, intézményi pozícióinak vizsgálatára került sor hét országban azok szerkezeti sajátosságai szerint, majd az elkészült elemzések és esettanulmányok alapján összehasonlító értelmezések készülhetnek. 2008-ban elkészült az 1990 utáni ukrainai, szlovákiai, szerbiai és romániai választások területi adatbázisa, döntően a magyarlakta területekre koncentrálva.

A kisebbségek régi és új szerveződései Romániában címet viselő kutatás 2007-ben kezdődött. A kutatás részeként a székelyföldi autonómia történetét feltáró monográfia készült.

Elit és innováció. A magyarországi és határon túli elitcsoportok innovációs kapacitása és értékteremtő képessége Európai Unió környezetében. A kutatás a Gazdasági Minisztérium pályázata segítségével az év utolsó harmadában indult el. Az intézet három munkatársa vesz részt benne. A projekt célja az innovativitás és értékteremtés kulcsszereplőinek, a gazdasági, politikai kulturális elit vizsgálata Magyarországon, illetve Szlovákiában és Romániában a magyar kisebbségi elitek vizsgálata. A beszámolási év során a kutatás ütemezése és az egyes elitcsoportok körében a mintavétel meghatározása történt meg.

Magyarországi kisebbségi és migrációs tárgyú kutatási eredmények

A Kitelepítettek – visszaszököttek – visszatérők című projekt (2005–2009) az 1946–1948 között Magyarországról kitelepített, majd visszatért svábok helyzetét, a velük kapcsolatos állami törekvéseket, a társadalmi reakciókat, ismételt integrációjukat vizsgálta. A jelenség egyedülállónak tekinthető a régióban. A beszámolási évben a kutatás eredményeként a téma monografikus feldolgozására, kötetben való közzétételére került sor. A monográfiát 2008 decemberében a Magyarországi Németek Házában mutatták be.

Az Etnikai sztereotípiák a mai Magyarországon című OTKA-kutatásban az intézet munkatársai közül hárman vettek részt. A kutatás egy hosszabb magyar és egy rövidebb angol nyelvű beszámolóval zárult.

Az Identitás – migráció – modernizáció című kutatási program 2004-ben indult. 2008-ban a nyelv és identitás összefüggéseinek vizsgálatára került sor. A valamennyi kisebbségre vonatkoztatható összefüggéseken túl különösen a nyelvnek a német és szerb kisebbségi közösség identitás szerkezetében játszott szerepére fókuszált a kutatás. A kutatásban két munkatárs vesz részt, eredményeiket az év során két konferencián mutatták be, továbbá elkészült a *Nyelv és identitás* címet viselő kézirat is.

Az intézet egyik munkatársának *Kisebbségi önkormányzatok a 2006-os önkormányzati választások után – A roma, német, görög és ruszin kisebbségi autonómiák működése az átalakult viszonyok között* című OTKA-kutatása a 2006-os kisebbségi önkormányzati választásokra fókuszál. 2008-ban a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében készült interjúk a kisebbségi önkormányzatok megválasztásának körülményeire és az autonómia működésének egyes kérdéseire fókuszáltak. A megyében készült 23 interjú legfontosabb megállapításai egyértelműen a kisebbségi önkormányzatok munkájának anyagi ellehetetlenülését jelezték.

A megyei kisebbségi referenssel készített interjú a hivatal oldaláról mutatta be a problémákat. A kutatás eddig eredményei több konferencián és két tanulmányban kerültek bemutatásra.

A magyarországi egyházak és a nemzetiségek (1920–1950) című kutatás célja a magyarországi nemzetiségek és az egyházak kapcsolatrendszerének vizsgálata. Az OTKA által támogatott kutatás záró fázisában a Prímási Levéltár, a Veszprémi, Győri Püspöki Levéltár iratanyagának föltárására került sor. Elsősorban az egyházkormányzati és tanfelügyelői anyagok kerültek a kutatás középpontjába.

A magyarországi kisebbségpolitika szakpolitikai elemzése. A kisebbségi törvény példája című kutatásban 2008-ban több mélyinterjú készítésére került sor, és megkezdődött az összegyűjtött forrásanyag monografikus feldolgozása.

A kutatások eredményeit rendszeresen felhasználják kormányzati jelentésekben.

Romológiai kutatási eredmények

A romák esélyegyenlősége Magyarországon címmel a Jedlik Ányos Program támogatásával 2006 és 2009 között folyó kutatás intézeti részfeladatának témája az önkormányzatiság, a pozitív diszkrimináció és az oktatás szerepe a romák helyzetének javításában. A beszámolási évben sor került a hatályos jogszabályi háttér feltérképezésére és a Budapesti Corvinus Egyetemmel együttműködve egy szakirányú képzés beindítására.

Roma nők politikai szerepvállalásainak narratívái. Interszekcionalitás (gender, etnicitás és osztály) megjelenítése a Roma mozgalomban. A kutatás keretében 2008-ban 23 életút-interjú elemzése történt meg, továbbá feldolgozásra került a vonatkozó magyar és angol nyelvű szakirodalom.

Középosztályosodás, vagy nemzetiségi-etnikai elkülönülés? A roma gyerekek oktatása többnemzetiségű településeken című, oktatási minisztériumi pályázat támogatásával folyó kutatás a pilisi régió két többnemzetiségű településére, Piliscsabára és Csobánkára irányul. A vizsgálat témája a saját kultúrához való kötődés különböző szintjeinek elemzése a roma gyerekek körében és ennek interetnikus értelmezési rendszere megismerésének lehetőségei. A projekt célja annak vizsgálata, hogy az óvodás és általános iskolás generációnál a roma kultúra milyen nyilvános és személyes tereken jelenik meg. 2008-ban előzetes terepfelmérésekre és a szakirodalmi háttér elmélyítésére került sor.

Judaisztikai tárgyú kutatások

Az intézet judaisztikai tárgyú kutatásai egyrészt a mai magyarországi zsidósággal kapcsolatos etnikai, vallási jelenségek vizsgálatára, másrészt a történeti hebraisztikai és filológiai feltáró, dokumentációs munkára irányulnak.

Az MTA Irodalomtudományi Intézete 2007 tavaszán a magyarországi magyar és más nyelvű irodalmak történetét összefoglaló mű készítésére vállalkozott. A 19. századi kötetet előkészítő kéziratviták egyikén megvitatásra került egy előzetes tanulmány a 19. századi magyarországi héber irodalomról.

Folytatódott az Akadémiai Kiadó által megjelentetett *Képfogyatkozás – Vázlat az ikonofóbia történetéről a rabbinikus hagyományban* című kötet bővebb terjedelmű angol kiadásának előkészítése is. A tárgyévben két angol nyelvű tanulmány készült el, de a teljes kötet kiadásra való előkészítése további munkát igényel.

A két Szeli kutatási program keretében 2007-ben végzett felmérés eredményei 2008-ban *Alsó- és Felsőszeli egykori zsidó népessége* címmel a *Fórum Társadalomtudományi Szemlében* jelentek meg. Részben ehhez is kapcsolódóan a *Zsidó temetők feliratangyagának dokumentálása, feldolgozása* című projekt keretében a váci zsidó temetőkről 2008-ra tervezett kötet kiadása áttolódik 2009-re. 2008-ban elkészült a lovasberényi temető felirati anyagának lektoráltatása és lezárult a Csörsz utcai (Budapest) műemléki ortodox temetőben a terepmunka, de az ezzel kapcsolatos anyag feldolgozása még várat magára.

A *Kútforrások – héber és jiddis történeti források Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez* című kutatás keretében 2008-ban *Ezekiel Landau prágai rabbi (1713–1793) döntvényeiből: magyarországi adatok* címmel forráskiadvány jelent meg és több kézirat kiadását készítették elő.

Intézeti adatbázisok, kutatási portálok és hírlevelek

Elkészült az intézet „Régió- és kisebbségtörténeti” alportálja, amelyen hozzáférhető – többek között – a magyarországi kisebbségek történeti kronológiája, több intézeti munkatárs könyveinek és tanulmányainak digitális változata, valamint a kisebbségi magyar közösségek történeti kronológiája. Az intézet egyik munkatársa továbbfejlesztette az Erdélyi Magyar Adatbankot (www.adatbank.transindex.ro) és a www.adatbank.ro című weblapra hat új adatbázis és 45000 oldalnyi digitalizált tartalom került fel.

Szimpóziumok, konferenciák, kutatásszervezési feladatok

A Kortárs és Történeti Zsidó Kutatócsoport által szervezett *Folytonosság, szakadás, reneszánsz? A zsidóság létmódjai a kortárs történeti interpretációkban* című műhelybeszélgetésen az intézet munkatársai előadásokat tartottak 2008. január 17-én Budapesten.

Roma workshop series: Van-e második esély? Cigány fiatalok a középfokú oktatásban címmel beszélgetésre került sor 2008. február 12-én.

Cammogás. Minőségi koncepciók a romániai magyar középfokú oktatásban címmel könyv- és projektbemutatót tartottak Kolozsváron 2008. március 7-én.

2008. április 2-án mutatták be a Közép-európai Kulturális Intézetben a Kisebbségkutató Intézet munkatársai által szerkesztett *A Beneš-dekrétumok és a magyar kérdés, 1945–1948* című kötetet.

A *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században* című kötet bemutatójára a XV. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon került sor 2008. április 25-én.

2008. június 10-én szakmai vitát tartottak az *IDEA* projekt keretében készült, a magyarországi migrációs folyamatokat elemző műhelytanulmányokról. A projekt címe: *Mediterrán és kelet-európai országok mint új bevándorlási célok az Európai Unióban* volt.

Az *etnicitás empirikus kutatásának dilemmái* címmel tudományos műhelytanácskozást szerveztek az MTA Kisebbségkutató Intézet éves konferenciájának keretében 2008. június 11–12-én.

2008. július 3–5-én tartották a *CHALLENGE* projekt háromnapos konferenciáját *A szabadság és biztonság változó összképe Európában* címmel.

2008. szeptember 17-én mutatták be a *Magyar világok a Vajdaságban* című könyvet, amely a Kisebbségkutató Intézet egyik munkatársának több éves terepmunkájára épül.

Etnopolitikai helyzetkép az Európai Unió keleti bővítési folyamata tükrében címmel 2008. október 17-én került sor a hasonló című OTKA-kutatás zárókonferenciájára.

2008. december 3-án a Kisebbségek Napja alkalmából a köztársasági elnök védnökségével *15 éves a kisebbségi törvény* címmel tartottak konferenciát az MTA Kisebbségkutató Intézete és a Kisebbségi Ombudsmani Hivatal szervezésében.

Az intézet három munkatársa vett részt a Balassi Bálint Intézet és a Márton Áron Szakkollégium által szervezett *Oktatásszociológiai Szakkollégium* munkájában a tárgyév első felében, a munka tanulmánykötet kiadásával zárult.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az intézet az akadémiai társadalomtudományi intézetek közül a Néprajzi Kutatóintézettel, a Nyelvtudományi Intézettel, a Földrajztudományi, a Politikatudományi, a Jogtudományi, a Történettudományi, a Szociológiai Kutatóintézettel, valamint a Társadalomtudományi Központtal folytatott közös kutatómunkát. Az egyetemi kutatóhelyek közül pedig a Miskolci Egyetem Kulturális Antropológiai Tanszékével, az ELTE Germanisztikai Intézetével, illetve az ELTE TáTK Kulturális Antropológiai Szakcsoporttal, az ELTE Interkulturális Pedagógia és Pszichológia Tanszékével, az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékével, a Pécsi Egyetem Kommunikációs Tanszékével működött együtt.

Az intézet munkatársai ezen kívül több más egyetemi tanszék, doktori iskola munkájában is részt vesznek. Folyamatos az együttműködésük a kisebbségi önkormányzatok intézetei közül a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetével (Békéscsaba), valamint a Magyarországi Horvátok Tudományos Kutatóintézetével, és jó kapcsolat alakult ki a Miniszterelnöki Hivatal Külkapcsolatokért és Nemzetpolitikáért Felelős Szakállamtitkárságával, valamint a kisebbségi ombudsman hivatalával is.

Az intézeti munkatársak több szakmai folyóirat – így a *Pro Minoritate*, a *Kisebbségkutatás*, a *Forum*, a *Regio*, a *Föld-rész* – szerkesztőségének munkájában vesznek részt.

Az intézet a nemzetközi kutatási programok keretében az elmúlt év folyamán számos nyugat- és kelet-európai partnerintézettel, egyetemi kutatóhellyel kooperált. Intenzív az együttműködés a visegrádi államok etnológiai, kisebbségkutató intézeteivel.

A külföldi partnerek közül folyamatos az együttműködés az alábbi intézményekkel: a bécsi székhelyű Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, a bolzanoi Europäische Volksakademie, az oldenburgi Bundesinstitut für Kultur- und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa, a freiburgi Kunzig Institut, a tübingeni Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, valamint a Norköppingi Egyetem Etnológiai Kutatócsoportja. A beszámolási évben előkészületek történtek egy, a marburgi Herder Intézettel közösen koordinált és a kelet-közép-európai német örökséget feltáró kutatás beindítása céljából.

A beszámolási évben a ljubljani Kisebbségkutató Intézettel hároméves együttműködési megállapodás megkötésére került sor. Közös kutatások alapozták meg az együttműködést a szomszéd országok akadémiai intézeteivel; a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi, Etnológiai és Társadalomtudományi Intézeteivel, valamint a Cseh Tudományos Akadémia Történeti és Masaryk Intézetével.

A határon túli magyar kutatóintézetek, tudományos műhelyek közül Erdélyben a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesülettel, a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézettel, a Kriza János Társasággal, valamint az Etnokulturális Forrásközponttal, Székelyföldön pedig a csíkszeredai Regionális és Antropológiai Kutatási Központtal és a Sapientia marosvásárhelyi részlegeivel alakult ki szoros együttműködés. Szlovákiában a somorjai Forum Kisebbségkutató Intézettel, a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Irodával, a komáromi Egyetem újonnan létrejött intézetével és a komáromi Etnológiai Intézettel van rendszeres munkakapcsolata az Intézetnek. Hasonló intenzitás jellemzi a kárpátaljai, vajdasági és muravidéki magyar kutatócsoportokkal való együttműködést. A vajdasági Magyar Művelődési Intézettel, a szlovéniai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel, illetve a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Magyar Tanárképző Főiskolával folyamatosak a közös kutatások, rendezvények.

Az intézet alapító okiratában megjelölt kutatásszervezési feladatnak megfelelően működtette a határon túli magyar kutatók *Domus Hungarica*, illetve az *MTA Határon Túli Magyar Tudományosság* ösztöndíjrendszereket.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Az intézet 2008-ban is több alkalommal sikeresen pályázott a különböző magyarországi kutatási alapoknál, alapítványoknál: a tárgyévben az Európai Integrációs Alap és az Oktatási Minisztérium egy-egy, az OTKA és az OKA egy-egy, az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium egy új intézeti pályázatát támogatták.

A nemzetközi pályázatok közül a már futó három FP6-os programon kívül, az intézet munkatársai egy FP7-es projektben és a Roma Education Fund egy pályázatán szerepeltek sikerrel.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek, monográfiák

1. Bányai V: Ezekiel Landau prágai rabbi (1713–1793) döntvényeiből: magyarországi adatok (Hungaria Judaica 22). Budapest: MTA Judaisztika Kutatóközpont, 156 (2008)
2. Bakó B, Tóth E.Z (szerk.): Határtalan nők. Kizártak és befogadottak a női társadalomban. Budapest: Nyitott Könyvműhely Kiadó, 414 (2008)
3. Bárdi N, Fedinec Cs, Szarka L, (szerk.): Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, 508 (2008)
4. Bottoni S: Sztálin a székelyeknél. A magyar autonóm tartomány története (1952–1960). Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 448 (2008)

5. Fedinec Cs, (szerk.): Értékek, dimenziók a magyarságkutatásban. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, 314 (2008)
6. Hajnal V, Papp R: Közelből is távol. Magyar világok a Vajdaságban. Budapest–Zenta: Timp Kiadó–Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 160 (2008)
7. Ilyés Z: Mezsgyevilágok. Etnikus interferenciák és nemzeti affinitások térbeli mintázatai a Kárpát-medencében. Budapest: Lucidus Kiadó, 199 (2008)
8. Kovács A: A Másik szeme. Zsidók és antiszemiták a háború utáni Magyarországon. Budapest: Gondolat Kiadó, 318 (2008)
9. Papp R, Szarka L, (szerk.): Bennünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, (2008)
10. Papp Z.A, (szerk.): Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról. Budapest: Magyar Külügyi Intézet–Regio Könyvek, 514 (2008)
11. Tóth Á: Hazatértek. A németországi kitelepítésből visszatért magyarországi németek megpróbáltatásainak emlékezete. Budapest: Gondolat Kiadó, 375 (2008)

Tanulmányok

1. Bindorffer Gy: Kulturális és kommunikatív emlékezet – Történelemkonstrukció és történelemrekonstrukció a magyarországi németeknél. In: Papp R, Szarka L. (szerk.): Bennünk élő történelem. Történelmi tudat – kulturális emlékezet. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 61-78 (2008)
2. Dobos B: The Development and Functioning of Cultural Autonomy in Hungary. In: Smith, D J – Cordell, K (eds.). Cultural Autonomy in Contemporary Europe. London: Routledge, 115-133 (2008)
3. Eiler F: Ethnizität, lokale Macht und öffentliches Leben in einem ungarisch-deutschen Dorf (Harta 1930-1956). In: Hausleitner, M. Vom Faschismus zum Stalinismus. Deutsche und andere Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1951–1953. München: IKGS Verlag, 137-155 (2008)
4. Tóth Á: Felekezeti függetlenség vagy államhatalmi manipuláció. A bácskai evangélikus németek törekvése 1941–1945. In: Papp R, Szarka L. (szerk.): Bennünk élő történelem. Történelmi tudat – kulturális emlékezet. Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 401-423 (2008)
5. Szarka L: Significance of Czechoslovakian–Hungarian Population Exchange in the History of Intended Elimination of Hungarian Minority in Czechoslovakia. Minorities Research N° 10. Budapest: Lucidus Kiadó, 51-65 (2008)
6. Turán T: 'Wherever the Sages Set Their Eyes, There is Either Death or Poverty' - On the History, Terminology and Imagery of the Talmudic Traditions about the Devastating Gaze of the Sages. Sidra 23; 137-205 (2008)
7. Tóth N: Függetlenség versus autonómia? A Feröer-szigetek és a dán autonómia-modell előtt álló lehetséges XX. századi forgatókönyvek. Kisebbségkutatás /1, 117–137 (2008)
8. Vizi B: Introduction to the International Protection of Minority Language Rights in Europe. Minorities Research N° 10. Budapest: Lucidus Kiadó, 149-163 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet

Átlagléttség ¹ :	31	Ebből kutató ² :	22
PhD, kandidátus:	13	MTA doktora:	1
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			6
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			183
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			176
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	28	idegen nyelven:	3
külföldi folyóiratban magyarul:	7	idegen nyelven:	9
tanulmánykötetben magyarul:	69	idegen nyelven:	15
recenzió, kritika magyarul:	6	idegen nyelven:	5
összes hivatkozás száma ⁶ :	129	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	129
kapott recenzió, kritika:			13
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	5	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	9	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	6	idegen nyelven:	1
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	7	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	54	hazain:	47
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			37
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	11	hazai:	26
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	8	hazai:	0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			19
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	7	Diplomamunkát:	37
		PhD-t:	10
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1722
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			176,9 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	59,8 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			5
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		8 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	6 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			3
EU-forrásból:	3	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	22,5 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			1
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		3,5 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

JOGTUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Országház utca 30, 1250 Budapest, Pf. 25.

Telefon: 355-73-84, Fax: 375-78-58

e-mail: lamm@jog.mta.hu, honlap: www.mta-jti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Jogtudományi Intézet kutatóinak tevékenysége a tárgyévben az alábbi kutatási témák köré csoportosult:

- Az EU joga és a magyar jogrendszer
- A gazdaság és a magánjog aktuális kérdései
- A *rule of law* problémái, különös tekintettel a hazai jogrendszerre
- Emberi jogok, nemzetközi kapcsolatok a globalizálódó világban
- Környezetvédelmi jog a 21. század első évtizedében
- A jogrendszer elméletének általános kérdései
- Interdiszciplináris kutatások

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Az EU joga és a magyar jogrendszer

Az uniós jog és a magyar jogrendszer kapcsolatára irányuló kutatások középpontjában közjogi problémák és egyes szakpolitikai kérdések vizsgálata állt.

A versenypolitikai kutatások a közösségi versenykorlátozási tilalmakkal, a vállalatok szervezeti összefonódásával, a gazdasági erőfölénnyel való visszaéléssel és az engedékenységi politika kérdéskörével foglalkoztak. A munkálatok egyik elsődleges célja az Európai Bizottság Zöld Könyve által megfogalmazott javaslatokra adott tudományos igényű, ám társadalmilag is hasznosítható eredmények kimunkálása volt. A kutatás főbb következtetéseit egy tanulmánykötet adta közre. A közös kereskedelempolitika körében folytatott vizsgálatok az általános védintézkedés folyamatban lévő rekodifikációs eljárását, az intézkedés magyar külkereskedelmi politikai aspektusait, a támogatott importtal szembeni eszközöket, a vonatkozó reformtörekvéseket, valamint a releváns gyakorlatot érintő egyes aktuális problémákat vonták elemzés alá. A kutatási eredmények tanulmányok formájában jelentek meg.

A szakpolitikai kutatások érintették még a szociálpolitika és a szociális jogok uniós összefüggéseit, a polgári jogi jogegységesítést, valamint a közösségi családi jog fejlődésének eredményeit, ide értve az alkalmazandó jogra, a joghatóságra, a határozatok és a közokiratok elismerésére és végrehajtására vonatkozó közösségi normák és a bírói gyakorlat vizsgálatát is.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 19 fő, becsült intézeti ráfordítás: 43,814 millió Ft, pályázati forrás: 21,0 millió Ft

A gazdaság és a magánjog aktuális kérdései

A gazdasági jog és a magánjog területén végzett munka több irányban folyt. A gazdasági jogi kutatások keretében az intézeti kutatók részletes kritikai elemzés alá vették a Polgári Törvénykönyv kodifikációjával foglalkozó szakértői munkacsoport által készített tervezetet, de vizsgálódásaik arra is kiterjedtek, hogy az új törvénykönyv – a végleges szövegtől függetlenül – milyen jövőbeli jogalkotási munkákat fog indukálni. Szintén ebben a körben említendő meg a globalizáció és a kereskedelmi jog összefüggéseivel, a privatizáció kezdetétől a 2007. évi vagyontörvény elfogadásáig terjedő időszak vonatkozó hazai jogalkotásának és gyakorlatának áttekintésével, valamint a kereskedelmi választottbírói eljárással és a bírói függetlenséggel és pártatlansággal foglalkozó kutatási tevékenység.

A munkajog és a polgári jog kapcsolatának vizsgálatával foglalkozó kutatás a polgári jogi elvek és szabályok munkajogi alkalmazásának dogmatikai helyességét, valamint a polgári jogi elveknek a munka díjazására való alkalmazhatóságát vizsgálta. Kutatások folytak továbbá a társadalombiztosítási rendszer alkotmányos keretei, a polgári perjog és a nemperes eljárások alakuló szabályai, a kisperértékű perek, a fizetési meghagyás és a kézbesítésre vonatkozó rendelkezések, valamint a családjoggal kapcsolatos nemzetközi jogegységesítő törekvések tárgyában is.

A magánjogi kutatások között új témaként jelent meg a szellemi alkotások joga, és ezen belül a szerzői jog. Az e területen folytatott kutatómunka első szakasza a jogdogmatikai kérdések vizsgálatára irányult.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 12 fő, becsült intézeti ráfordítás: 27,672 millió Ft, pályázati forrás: -

A rule of law problémái, különös tekintettel a hazai jogrendszerre

A tárgykört érintő kutatások kilenc altémába sorolhatók, amelyek átfogták a közigazgatási jog, a büntetőjog, a nemzetközi jog, a magánjog, a jogelmélet, az etnikai adatkezelés és a rendészeti jog, az alapjogi gyakorlat, valamint a nemzetközi jogfejlesztés területét.

A közigazgatási jogi kutatások középpontjában mindenképp a közérdek és a közigazgatás kapcsolatának vizsgálata állt. A kutatók széles körű együttműködésével végzett munka eredményeként, a tárgyév során napvilágot látott egy tanulmánykötet, amely a közérdeket az alkotmányjog, a közigazgatási jog, a büntetőjog, a magánjog, az eljárási jogok, a közszolgálati jog, a munkajog, az agrárjog, a szövetkezeti jog, az európai uniós közjog, az európai közösségi kereskedelmi jog, a nemzetközi magánjog, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga, valamint a médiajog vonatkozásában elemzi. Tanulmányok születtek továbbá a közérdek és a közigazgatás feletti ügyészi felügyeletről, a „közérdek” fogalom különböző történeti előfordulásairól, valamint az államszervezet működésének jogállami kérdéseiről.

Szintén itt említendő meg a közigazgatás ellenőrzési és bírságolási tevékenységét empirikus módszerekkel vizsgáló kutatási részirány. Az eredményeket összegző tanulmány megállapítása szerint Magyarországon a közigazgatási rendszer valójában nem, vagy csak alig képes a jogszerű magatartás kikényszerítésére.

A büntetőjogi kutatások elsősorban az e területen jelentkező alkotmányossági kérdésekre koncentráltak. Az intézet egyik munkatársa összehasonlító módszerrel vizsgálta a vádegyezség intézményét, különös tekintettel annak a szervezett bűnözés elleni küzdelemben betöltött szerepére. Ide kapcsolódnak még az ártatlanság véelmét érintő eszmetörténeti és alkotmánybírói gyakorlatot magukba foglaló kutatások.

Több munkatárs részvételével kutatások folytak az etnikai adatkezelés és az ehhez kapcsolódó alapjogi kollízió, a rendészeti jog alkotmányos vonatkozásai, valamint a büntető igazságszolgáltatási rendszerben tetten érhető hátrányos megkülönböztetés kérdésében. Az elért eredményeket számos hazai és külföldi konferencián tartott előadás, illetve magyar és idegen nyelvű tudományos közlemény tette széles körben ismertté.

A rule of law nemzetközi jogi érvényesülése tárgyában, a beszámolási időszak során elkészült egy terjedelmes tanulmány, amely a nemzetközi jog jogforrási rendszerével, a Nemzetközi Bíróság által az Egyesült Nemzetek főszerveinek tevékenysége felett gyakorolt bírói kontrollal, a nemzetközi büntetőbíróságok működésével összefüggő egyes kérdésekkel, s a nemzetközi terrorizmus elleni harccal foglalkozik.

Az Alkotmánybíróssággal összefüggő különféle kérdések is vizsgálat tárgyát képezték, így tanulmányok születtek az alkotmányjogi panaszról, az alapjogok korlátozhatóságáról, valamint az Alkotmánybírósnak a rendszerváltás megszilárdításában betöltött szerepéről. Az alkotmányjog kapcsán megemlítenő, hogy több intézeti munkatárs is részt vett a Magyar Köztársaság Alkotmánya tudományos igényű kommentárjának elkészítését célzó munkálatokban, amely – a hamarosan megjelenő kötet mellett – egy monográfiát is eredményezett. Kutatások folytak ezen kívül a közép-európai alkotmányok nemzetfelfogásáról is.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 15 fő, becsült intézeti ráfordítás: 34,590 millió Ft, pályázati forrás: 4,0 millió Ft

Emberi jogok, nemzetközi kapcsolatok a globalizálódó világban

Az emberi jogok hazai és nemzetközi érvényesülésével összefüggésben tanulmányok készültek a vallási egyenjogúság és a felekezeti tolerancia kérdéséről, a fogyatékosok jogainak bizonyos aspektusairól, az Európai Unió és az Európa Tanács keretében megvalósuló jogvédelem kapcsolatáról, valamint az alapjogvédelmi rendszerek közötti feszültségek veszélyéről.

A hagyományos emberi jogi kérdéseken túlmenően a munkatársak több, a szakirodalomban kevésbé taglalt kérdéssel is foglalkoztak, így kutatás kezdődött az emberkereskedelem elleni nemzeti büntetőjogi fellépés és az emberi jogi korlátok kapcsolatáról, melynek főbb megállapításait több tudományos közlemény tette közzé.

Az egyik intézeti kutató programvezetőként és az Alapjogi Információs Hálózat szakértőjeként országjelentéseket készített a rasszista indítékú bűncselekmények és a vonatkozó jogi szabályozás magyarországi helyzetéről, továbbá foglalkozott a rasszizmus, az idegenellenesség és a diszkrimináció különféle megnyilvánulási formáival, a kutatási eredmények tanulmányok formájában jelentek meg. Egy másik kutató angol nyelvű

tanulmányban elemezte hazánk schengeni övezethez való csatlakozása nyomán jelentkező emberi jogi problémákat, a vízumrendszer átalakulását, valamint a Schengeni Információs Rendszerre való áttérés folyamatát.

Az emberi jogokkal kapcsolatos intézeti kutatások elismeréseként fogható fel az a felkérés, amelynek eredményeként több munkatárs részt vett a moldovai ombudsmani intézmény és az alkotmánybíróság reformkoncepciójának kidolgozására irányuló nemzetközi projektben.

A tárgyévben lezárult az ENSZ Biztonsági Tanácsának szervezeti és szavazási reformjával kapcsolatos kutatási program. A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával végzett munka eredményeként megszületett egy monográfia kézírata.

Kutatások folytak az atomsorompó-szerződés és az ez alapján létrejött nemzetközi ellenőrzési rendszer működésének tapasztalataival összefüggésben is. A témáról szóló írás legfontosabb megállapítása szerint a 2010. évi felülvizsgálati konferencián kívánatos lenne – esetleg egy jegyzőkönyv formájában – újrafogalmazni bizonyos kérdéseket, ide értve a szerződés felmondásával kapcsolatos szakaszokat is. Szintén a nukleáris jog témakörében jelent meg az államok nukleáris károkért való felelősségének koncepcióit vizsgáló angol nyelvű tanulmány.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 17 fő, becsült intézeti ráfordítás: 39,202 millió Ft, pályázati forrás: 10,0 millió Ft

Környezetvédelmi jog a 21. század első évtizedében

A tárgyév folyamán tanulmányok születtek a környezeti károkért való kompenzáció nemzetközi bírói fórumok előtti érvényesítése, az aarhusi egyezmény rendelkezései és gyakorlata, a közérdek és a környezetvédelem kapcsolata, az egyéni jogokon alapuló jogszemlélet nemzetközi környezetvédelmi jogba történő átültetése, valamint a közösségi környezetvédelmi szabályozás intézményesülése és alapszerződésekben való megjelenése tárgyában. A környezetvédelmi kutatások új irányaként említhető a szektorspecifikus kárdefiníciók és kárfogalmak elemzése, valamint a nemzeti és a nemzetközi bírói fórumok – környezetvédelmi szempontból releváns – gyakorlatának kárfelelősségi és jóvátételi szempontból történő elemzése.

Olasz-magyar együttműködésben elkészült az Alpok és a Kárpátok régióinak fenntartható fejlődésével foglalkozó angol nyelvű tanulmánykötet, melynek megjelenése folyamatban van. Ugyancsak megjelenés előtt áll a környezetvédelem és a jövő nemzedékek jogai témájában – az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel közösen – megrendezett konferencián elhangzott előadásokat tartalmazó angol nyelvű kiadvány is.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 8 fő, becsült intézeti ráfordítás: 18,448 millió Ft, pályázati forrás: 3,0 millió Ft

A jogrendszer elméletének általános kérdései

A jogelméleti tárgyú kutatások a jogi gondolkodás, a jogműködtetés és az abban kialakuló kánonok változásait vizsgálta, különös figyelmet fordítva a klasszikus jogászvilágkép – posztmodern globalizációs előretörésnek betudható – változásaira. A kutatás mindezeket túl

kitért a közös európai értékek, illetve az uniós és a tagállami alkotmányos értékek viszonyának bemutatására is. A másik kutatási részirány az Európai Unió jogrendjének jogelméleti nézőpontú elemzésével foglalkozott. E vizsgálódások jelentőségét jelzi, hogy a nemzetközi szakirodalomban egyelőre még kevés az európai joggal specifikusan jogelméleti szempontból foglalkozó publikáció.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 5 fő, becsült intézeti ráfordítás: 11,530 millió Ft, pályázati forrás: 4,2 millió Ft

Interdiszciplináris kutatások

Az intézetben két tudományterületen – az infokommunikációs jog és az egészségügyi jog terén – folynak interdiszciplináris kutatások.

Az infokommunikáció területén a közszolgáltatóság értékközvetítő szerepének újraértelmezése, a közszolgálati műsorszolgáltatás állami támogatása és az egyéb versenytorzító hatások vizsgálata történt. Mindkét téma aktualitását a magyar és az uniós médiaszabályozás felülvizsgálata, valamint a Gazdasági Versenyhivatal ágazati vizsgálata adta.

A kéretlen reklámlevelek jogszabályi hátterének megváltozásával és gyakorlati jogalkalmazási következményeivel kapcsolatos kutatómunka az új technológiai alkalmazások jogi kereteinek megállapítását célozta. A személyes adatok védelmével és az információszabadsággal összefüggő vizsgálódás három fő témakörre – a hírközlési adatvédelemmel összefüggő adatmegőrzésre és a kapcsolódó alkotmánybírói és európai bírósági eljárásokra, a technológiai újdonságokkal kapcsolatos kérdésekre és az online személyazonosításra, valamint az üzleti titok és az alkotmányos alapjogok védelmére – terjedt ki.

Az összehasonlító egészségügyi joggal foglalkozó kutatás a tárgyévben három kérdéskört érintett: a szerv- és a szövetátültetésre vonatkozó jogi szabályozást, az emberen végzett orvostudományi kutatások szabályozását és a kezelésbe történő beleegyezést. A kutatási témához kapcsolódóan megemlítenő, hogy az „Egészségügyi Jog Nagy Kézikönyve” című kötetben a betegek jogaival foglalkozó fejezetet az egyik intézeti kutató készítette el. Az Egészségügyi Tudományos Tanács által támogatott kutatás eredményeként egy biotechnológiai etikai könyv kézírata is elkészült, melyben ugyanez az intézeti kutató a reprodukív medicináról, a preimplantációs genetikai diagnosztikáról, a terápiás és a reprodukív klónozásról, a modern biotechnológiával kapcsolatos nemzetközi jogi és etikai környezetről, valamint a modern biotechnológia hazai jogi és etikai megítéléséről írt fejezeteket.

A kutatásban közreműködő intézeti munkatársak száma: 4 fő, becsült intézeti ráfordítás: 9,224 millió Ft, pályázati forrás: 7,5 millió Ft

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Hazai és nemzetközi együttműködés

A Demokratikus Átmenetért Központ és a Jogtudományi Intézet a „Strengthening the Rule of Law Institutions in Moldova: The Constitutional Court and the Ombudsman Service” című

projekt keretében közreműködött a moldovai alkotmánybíróság és az ombudsmani intézmény reformjában.

Az intézet kutatói vezetik az Európai Alapjogi Ügynökség Rasszizmussal és Idegenellenességgel foglalkozó konzorciumi formában működő Magyarországi Információs Központját, melynek keretében a kutatók országjelentéseket, tematikus tanulmányokat és egyéb kiadványokat készítenek.

A Cseh Tudományos Akadémiával 2007 óta folytatott együttműködési szerződés keretében, Budapesten került sor arra a konferenciára, amely az uniós csatlakozásnak az állampolgárság intézményére gyakorolt hatásaival foglalkozott.

„A versenyképesség növelése az infokommunikációs szektorban – paradigmaváltás a szabályozásban“ (2007-2008) című magyar-német DAAD kutatócsere a tárgyévben is folytatódott.

Az Osztrák Tudományos Akadémia Integrációkutatási Intézetével közös kutatás folyt az európai jog alkalmazásáról a tagállami jogokban, melyhez egy intézeti kutató a magyarországi helyzetről készített tanulmányt.

A Visegrád-ösztöndíj keretében az intézet újabb ukrán kutatót fogadott hosszabb időre.

A kutatók a tárgyévben is számottevő szakértői munkát végeztek a központi állami szervek részére, és jelentős szerepet vállaltak a jogszabályok előkészítésében. Mindemellett a munkatársak több nemzetközi szervezet – így például az Európai Unió, az Európa Tanács és a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség – számára is végeztek szakértői tevékenységet.

A beszámolási évben tovább bővültek az intézet hazai és nemzetközi kapcsolatai. Így együttműködési szerződés aláírására került sor az Ukrán Tudományos Akadémia Koretsky Intézetével, a budapesti székhelyű Demokratikus Átmenetért Központtal, valamint a Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosának Hivatalával.

Az intézeti kutatók a tárgyévben is jelentős feladatokat vállaltak a hazai felsőoktatásban. A graduális képzésen túlmenően egyre nagyobb szerepet játszanak a doktori iskolák munkájában, ezáltal közvetlenül részt vesznek a kutatók következő generációinak képzésében.

A munkatársak számos hazai és külföldi tudományos konferencián szerepeltek meghívott előadóként: a tárgyévben mintegy száztíz előadást tartottak, ebből ötvenet nemzetközi rendezvényen. Az intézet kutatói több hazai és nemzetközi tudományos társaságban viselnek tagságot, vagy látnak el vezetői tisztséget.

Konferenciák

A tárgyévben az intézet közel huszonöt könyvbemutatót, műhelyvitát, konferenciát és egyéb rendezvényt tartott hazai és külföldi szakemberek részvételével.

A nemzetközi konferenciák közül kiemelkedő jelentőségű a Magyar Országgyűlés Mentelmi, Összeférhetetlenségi és Mandátumvizsgáló Bizottságával, valamint a Friedrich Ebert Alapítvánnyal közösen, az Országgyűlés Felsőházi Termében megtartott „A Parlamentek, a képviselők társadalmi és média megítélése – frusztrációk a parlamentek körül Európában” című nemzetközi konferencia, melyen magyar és külföldi parlamenti képviselők, valamint

elméleti és gyakorlati szakemberek vitatták meg a tömegtájékoztatás és a népképviselői szervek viszonyrendszerét.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel közösen – az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 60. évfordulója alkalmából – került megrendezésre „A jövő nemzedékeinek jogai” című interdiszciplináris konferencia, melyen társadalom- és természettudósok vitatták meg a környezetvédelem és az energiagazdálkodás emberi jogokat érintő kérdéseit, valamint a jogvédelem lehetőségeit és korlátait.

Szintén nagy érdeklődés kísérte „Az Európai Unió a Lisszaboni Szerződés után – Az integráció újabb lépcsőfoka?” című tanácskozást, melyen neves hazai és külföldi szakemberek tartottak előadást. A Friedrich Ebert Alapítvánnyal közös rendezvény aktuális kérdésekkel – a harmadik pilléres együttműködés jövőjével, az uniós külkapcsolatok alakulásával és a Lisszaboni Szerződés várható hatásaival – foglalkozott.

A jelentősebb hazai konferenciák között megemlítendő a Magyar Tudomány Napja alkalmából, „Egy élhetőbb Földért – az ezredforduló környezetvédelmi joga” címmel szervezett interdiszciplináris konferencia, amely a természettudomány és a jogtudomány szemszögéből vizsgálta a környezet állapotát, a környezetvédelem és a közigazgatás kapcsolatát, a környezeti kár fogalmát, a környezetvédelem és az Alkotmány viszonyát, illetőleg a környezet büntetőjogi védelmének kérdéseit.

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériummal közösen került megrendezésre „Az új büntető kódex általános részének egyes kérdései, a szankciórendszer reformja” című tudományos konferencia, melyen a büntetőjog tudományának legkiválóbb hazai képviselői és elismert gyakorlati szakemberek egyaránt nagy számban jelentek meg és tartottak előadást.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Az NKFP 6-00075/2005 (2005-2008) „Az Uniós tagság következményei a magyar jogrendszerre és a közigazgatásra” című kutatás záró évében elkészült egy, a kutatási eredményeket összefoglaló kötet, megjelent hét tanulmány, egy konferenciaismertetés és egy könyvismertetés. *Összeg: 14,0 millió Ft*

Az NKFP-B2-2006-2008 „Önkormányzatiság, a pozitív diszkrimináció, az oktatás szerepe a romák helyzetének javításában – elméleti és gyakorlati modellek” című projekt az etnikai adatkezelésre vonatkozó szabályozás reformjával foglalkozott. Az elkészült javaslatokat tudományos tanácskozás keretében vitatták meg, és megjelent egy a hazai antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi szabályozást a nemzetközi dokumentumok alapján elemző tanulmánykötet. *Összeg: 1,8 millió Ft*

A K 76.308 OTKA (2008-2010) „Az EU tagállamainak közigazgatási rendszere” című kutatás induló évében anyaggyűjtés és a szakirodalom tanulmányozása történt. Kidolgozásra került az egyes államok közigazgatási rendszerének feldolgozására vonatkozó egységes szempontrendszer. *Összeg: 1,5 millió Ft*

Az OTKA T/68361 (2007-2010) „Jogállamiság és rendőrség: Korszakváltás és új kihívások” című pályázat keretében a rendészeti jog alkotmányos kérdéseit vizsgáló résztanulmányok jelentek meg hazai és külföldi szaklapokban. *Összeg: 1,1 millió Ft*

Az OTKA T/62382 (2006-2009) „A bírói érvelés összehasonlító tanulmányozása” című pályázat keretében tanulmány jelent meg a kulturális és a gondolkodásbeli alapok, a konvergencia/diszkonvergencia kilátásai, valamint az európai bírászkodás okfejtési, módszertani és stílusbeli újításai tárgyában. *Összeg: 1,7 millió Ft*

Az OTKA T/046973 (2004-2007) „A nemzetközi emberkereskedelem” című – 2008. december 31. napjáig – meghosszabbított pályázat lezárult, az időközben bekövetkezett változásokat is tartalmazó tanulmánykötet megjelent. *Összeg: -*

A GVH-VKK (2008-2009) „A közszolgáltatóság és verseny problematikája a médiapiacra, különös tekintettel a digitalizáció folyamatára” című projekt feltárta a piac és a közszolgáltatás viszonyának jellegzetes jegyeit, az információ társadalom révén megváltozott igényeket, és rámutatott a szabályozás kívánatos irányaira. *Összeg: 3,0 millió Ft*

A MeH-MTA Stratégiai Kutatások keretében, a 2008. évben két témakör – nevezetesen „Az igazságszolgáltatás újabb 10 éve – Mit akart és mit ért el az igazságszolgáltatási reform”, valamint „Az állami jogérvényesítés és az államműködés hatékonyabb szabályozási viszonyrendszere” című projektek – vizsgálata zárult le. *Összeg: 7,0 millió Ft*

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Versenyjogi Kutatóközpontjával folytatott együttműködés az európai versenyjog és a magyar versenyjog közötti kölcsönhatásokat vonta elemzés alá. A témában két tanulmánykötet jelent meg.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Fehér L.(szerk.): Nemzetközi emberkereskedelem. Közlemények No. 22. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 269 (2008)
2. Gajduschek Gy: Rendnek lenni kellene. Tények és elemzések a közigazgatás ellenőrzési és bírságolási tevékenységéről. KSZK-MKI, Budapest, 339 (2008)
3. Hollán M: Vagyonelkobzás. Bűncselekményből eredő vagyon elkobzása. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 255 (2008)
4. Ligeti K, [Kondorosi F.(szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 884 (2008)
5. Nótári T: Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena. Schenk Verlag, Passau, 200 (2008)
6. Szamel K(szerk.): Közérdek és közigazgatás. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 333 (2008)
7. Vörös I(szerk.): Az európai közösségi és a magyar versenyjog fejlődési irányai. Gyakorlati tapasztalatok és jogpolitikai, jogdogmatikai problémák. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 239 (2008)

8. Bragyova A: Az alkotmányjogi panasz fogalma, in Dezső Márta – Kukorelli István (szerk.): Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Rejtjel Kiadó, Budapest, 69-78 (2008)
9. Czigler D.T: Az első Brüsszel IIa. rendelettel kapcsolatos ügyek az Európai Bíróság előtt. Jogtudományi Közlöny, LXIII/9. 449-455 (2008)
10. Fekete B: Jogösszehasonlítás az Európai Bíróság gyakorlatában, in Paksy Máté (szerk.): Európai jog és jogfilozófia. Tanulmányok az európai integráció ötvenedik évfordulójának ünnepére. Szent István Társulat, Budapest, 361-372 (2008)
11. Friedery R: Challenges for Hungary Regarding the Forthcoming Schengen Accession. AWR Bulletin, Vol. 46. No. 1. 39-45 (2008)
12. Halász I: Volebné hranice politického spolocenstva na statnej úrovni a hlavne kritéria definície clenstva. Pravny obzor, Vol. 91. No. 5. 376-388 (2008)
13. Horváthy B: Enlargement and EU Common Commercial Policy, in Sejvl, Michal – Vostra, Lenka (ed.): The Problems of Application of EU Law in Central European Perspective. Akademie Věd České Republiky, Ústav Státu a Práva, Praha, 139-151 (2008)
14. Koi Gy: Az Országgyűlési Etikai Kódex tervezetének megalkotása. Egy lehetséges út: a kódexkonceptiótól a kódextervezetig. Állam- és Jogtudomány, XLIX/1. 109-116 (2008)
15. Koppányi Sz: A jelentős piaci erő koncepciójának alkalmazása a villamos energia szektorban. Infokommunikáció és Jog, Vol. 5. No. 12. 233-242 (2008)
16. Ligeti K: Trafficking in Human Beings – the Hungarian Perspective, in Weyemberg, Anne (ed.): Trafficking in Human Beings in Europe. Institut d'Etudes Européennes, Brussels, (2008)
17. Majtényi B: A jövő nemzedékek és a természeti tárgyak köztársasága? Fundamentum, Vol. 12. No. 1. 17-28 (2008)
18. Masenkó-Mavi V: A mérlegelési hatalom problematikája az emberi jogok védelme terén. Acta Humana, Vol. 19. No. 1-2. 3-13 (2008)
19. Molnár Olga Borbála: Összehasonlító szempontok az európai értékek vizsgálatában. Állam- és Jogtudomány, XLIX/2. 187-206 (2008)
20. Rácz Z: A polgári jogi elvek alkalmazhatósága a munkajog munkadíjazási szabályainak körében, in Kiss György (szerk.): Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 363-373 (2008)
21. Sárközy T: Szervezetek megszemélyesítése a jogban – kis modern jogdogmatika. Állam- és Jogtudomány, XLIX/1. 3-15 (2008)
22. Sárközy T: 2007. gazdasági jogalkotásáról – előrelépések, ellentmondások, nyitott kérdések, in Sándor P, Vass L.(szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 2007-ről. Demokrácia Kutatások Központja Alapítvány, Budapest, 724-741 (2008)
23. Schweitzer G: Szempontok az egyházak egyenjogúsága kérdéséhez, in Köbel Szilvia (szerk.): Egyházak és tolerancia Magyarországon. Oktatási és Kulturális Minisztérium, Budapest, 117-130 (2008)
24. Sulyok G: A Biztonsági Tanács reformjának szükségessége: kritikai értékelés. Közjogi Szemle, Vol. 1. No. 3. 6-15 (2008)

25. Szamel K: Az államszervezet törvényes működésének jogállami keretei. Közigazgatási Szemle, Vol. 2. No. 2. 35-42 (2008)
26. Szécsényi-Nagy K: A fizetési meghagyásos eljárás reformja, in Tóth Á(szerk.): A fizetési meghagyásos eljárás átalakulása. Magyar Országos Közjegyzői Kamara, Budapest, 15-28 (2008)
27. Török G, [Török L.]: Az új Ptk. a globalizáció tükrében. Jogtudományi Közlöny, LXIII/6. 300-309 (2008)
28. Varga Cs: Doctrine and Technique in Law. Iustum, Aequum, Salutare, Vol. 4. No. 1. 23-37 (2008)
29. Végvári R: A bünszervezetre vonatkozó szabályozás az Európai Unióban, in Ligeti Katalin – [Kondorosi Ferenc] (szerk.): Az európai büntetőjog kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 549-557 (2008)
30. Vörös I: Krónika valamiről, amit gazdasági civiljognak hívnak. Jogtudományi Közlöny, LXIII/3. 140-150 (2008)
31. Boóc Á: Észrevételek az értelmi fogyatékossgal élő személyek magánjogi jogállásához – jogösszehasonlító szempontból, in Sándor István (szerk.): Az értelmi fogyatékossgal élő helyzetének jogi aspektusa és az új Polgári Törvénykönyv tervezete. Értelmi Fogyatékossgal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége, Budapest, 116-137 (2008)
32. Ferenczy E, Horváthy B: Az uniós jogalkotás mechanizmusa. Állam- és Jogtudomány, XLIX/4. 429-455 (2008)
33. Gárdos-Orosz F: Constitutional Rights: Horizontal Effect and Anti-discrimination Law in Hungary. Acta Juridica Hungarica, Vol. 49. No. 1. 111-136 (2008)
34. Kecskés G: The Concepts of State Responsibility and Liability in Nuclear Law. Acta Juridica Hungarica, Vol. 49. No. 2. 221-252 (2008)
35. Koi Gy: A közérdek a tételes jogban, in Szamel Katalin (szerk.): Közérdek és közigazgatás. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 83-106 (2008)
36. Lamm V: Az atomsorompó-szerződés rendszerének 40 éve. Állam- és Jogtudomány, XLIX/4. 393-428 (2008)
37. Pap A.L: A jogvédelem nevében a jogsértőt védjük? Rendészeti Szemle, Vol. 56. No. 5. 39-60 (2008)
38. Sajó A: Verbinderung der Vergangenheit: wehrhafte Demokratie in postkommunistischen Demokratien, in Joerges, Christian – Mahlmann, Matthias – Preuß, Ulrich K. (Hrgs.): „Schmerzliche Erfahrungen der Vergangenheit” und der Prozess der Konstitutionalisierung Europas. VS-Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 274-298 (2008)
39. Schweitzer G, [Halász I.]: A nemzeti és állami szimbólumok helye a magyar alkotmányos rendszerben. Állam- és Jogtudomány, XLIX/1. 33-70 (2008)
40. Varga Cs: Jogi kultúránk – európai és globális távlatban, in Paksy Máté (szerk.): Európai jog és jogfilozófia. Tanulmányok az európai integráció ötvenedik évfordulójának ünnepére. Szent István Társulat, Budapest, 13-42 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Jogtudományi Intézet

Átlagléttség ¹ :	54	Ebből kutató ² :	40
PhD, kandidátus:	19	MTA doktora:	5
		levelező tag:	1
		rendes tag:	2
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			17
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			318
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			318
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	66	idegen nyelven:	21
külföldi folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	12
tanulmánykötetben magyarul:	19	idegen nyelven:	2
recenzió, kritika magyarul:	13	idegen nyelven:	1
összes hivatkozás száma ⁶ :	894	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	675
kapott recenzió, kritika:			0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	6	idegen nyelven:	4
könyvfejezet magyarul:	64	idegen nyelven:	6
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	6	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	4	idegen nyelven:	5
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	2	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	46	hazain:	66
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			5
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	7	hazai:	16
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	8	hazai:	24
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			30
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	24	Diplomamunkát:	157
		PhD-t:	19
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			133
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			239 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	55 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			4
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		10 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	23 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			5
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		20 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	3,5 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 49; 1250 Budapest 1. Pf. 27

Telefon/Fax: 375-0493, Fax: 356 1849

e-mail: arthist@arthist.mta.hu; honlap: www.arthist.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A magyarországi és magyar művészet nemzetközi kontextusba helyezett, interdiszciplináris szempontokat is figyelembe vevő vizsgálata részletkutatások alapján, átfogó módszerekkel, emlékanyagának értékelése, megőrzése és dokumentálása. Az intézet különös figyelmet fordít a közép-európai régió művészetének komplex megközelítésére. Fontos feladatának tekinti a diszciplína történeti-tudománytörténeti vonatkozásainak áttekintését, az újabb módszertani, elméleti fejlemények alkalmazását. Különös gondot fordít speciális művészettörténeti gyűjteményei gondozására, fejlesztésére s hozzáférhetővé tételére. Arra törekszik, hogy különböző projektek kezdeményezése révén a magyar művészettörténet integratív tényezőjévé, inkubációs bázisává váljon.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Általános, több korszakot átívelő kutatások, eredmények

A 2008-as év egyik kiemelkedő eseménye volt, hogy az intézet – a közhasznú kötelezettségvállalás rá vonatkozó felelősségéből kiindulva – átvette a megszüntetett OPNI muzeális értékű művészeti anyagát. Az MTA segítségével létrejött MTA Pszichiátriai Gyűjtemény anyagának elhelyezése, szakszerű állagmegóvása megtörtént. Az eseményhez kapcsolódva az intézet sikeres nemzetközi konferenciát szervezett a művészet és pszichiátria témakörében. A gyűjtemény 2009-es megnyitásával egy új, interdiszciplináris jellegű, s nemzetközi vonatkozásban is aktuális, együttműködést involváló kutatási tevékenység indulhat el.

Ugyancsak komoly eredményként értékelhető, hogy az intézet szerkesztésében megjelenő nemzetközi szakfolyóiratban, az *Acta Historiae Artium*ban megjelent a 2007-es, a diszciplína rendkívül rangos tudományos konferenciájának, a „How to Write Art History: National, Regional or Global?” című kollokviumnak az anyaga. Meg kell említeni a szintén az intézetben szerkesztett *Ars Hungarica* c. folyóirat, a *Művészettörténeti Füzetek* c. könyvsorozat s az *Enigma* c. művészetelméleti folyóirat új számait.

A magyarországi romanika és gótika művészete

Kiemelkedő fontosságú, hogy megjelent *A magyarországi gótika művészete* c. könyv, mely összefoglalja az új kutatási eredményeket.

Folytatódtak s új eredményeket hoztak a korszakra vonatkozó stíluskritikai, ikonológiai, hagiográfiai, kultusztörténeti és kodikológiai kutatások. Olyan fontos műtárgyak komplex elemzésére került sor, mint pl. a székesfehérvári Szent István-szarkofág.

A magyarországi reneszánsz és barokk művészete

A Reneszánsz Év kapcsán az intézet munkatársai fontos, gyakran megkerülhetetlen szerepet játszottak a kapcsolódó események, a jelentős tudományos kiállítások és konferenciák koncipiálásában s megvalósításában. Így részt vállaltak a Magyar Nemzeti Galéria, a Budapesti Történeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, az Egyetemi Könyvtár nagy kiállításában, valamint több kisebb, de fontos kiállítás előkészítésében is. Az intézet koordináló szerepe fontosságának elismerését jelzi, hogy kezdeményezésére az OKM Múzeumi Főosztályával együttműködve sikeres és komoly szakmai visszhangot kiváltó konferenciát rendezett a Reneszánsz Évének tudományos hozadékáról, művészetszociológiai tapasztalatairól.

Új lendületet kaptak a barokk korszakot érintő kutatások is, fontos eredményeket hozva például a főúri és polgári mecenatúra és gyűjteményezés témakörében vagy a művészetoktatás kezdeteinek vizsgálatában. Folytatódtak a nagy építészeti együttesekre, mindenekelőtt a fertői és gödöllői kastélyra vonatkozó, számos új levéltári forrást felfedező kutatások. Bár több korszakot ível át, itt kell megemlíteni a módszertanilag s megközelítésében úttörő, a XIV–XIX. század közötti Sopron háztulajdonosait feldolgozó monográfiát.

A XIX. század művészete

Fontos anyagrészek készültek el az intézet nagyszabású vállalkozása, a korszak művészetét új szempontok alapján feldolgozó kézikönyv-projekt keretében.

Kiemelkedő jelentősége volt a historizmus építészetével foglalkozó nemzetközi konferenciának, amelyet a többéves közös magyar-német kutatási program lezárásaként rendeztek meg. Az intézet részt vállalt a Münchenben rendezett, az ottani művészeti akadémia történetét és nemzetközi jelentőségét feldolgozó kiállítás és tudományos konferencia megvalósításában.

Folytatódtak a Ferenczy Istvánra vonatkozó kutatások, elkészült és kiadásra vár a Székely Bertalan-monográfia. Komoly eredményeket hozott a korszak új szempontok alapján történő kutatása, így a közigazgatási épületek művészeti reprezentációjának vizsgálata is. Alapvetőnek tekinthető adatfelmérések és publikációk születtek a XIX. századi muzealizáció és antikvítás-recepció témakörében, folytatódott a gipszmásolat-gyűjtemények anyagának feldolgozása.

XX. század, kortárs művészet

Az intézet döntő részt vállalt a *Magyar Vadak* c. tudományos kiállítás több helyszínes franciaországi bemutatkozása, katalógusa s a hozzá kapcsolódó konferencia megvalósításában. Szoros együttműködés alakult ki a 2010-ben rendezendő Nyolcak-kiállítás szervezőivel, új eredményeket hozva annak tudományos előkészítésében, a hozzá kapcsolódó források feltárásában.

Megjelent a metodikailag is úttörő jellegű Mednyánszky-monográfia, a Nagy Sándor-monográfia, intenzív kutatások folytak a magyar szecesszió nemzetközi kapcsolatainak tárgykörében. Az intézet fontos szerepet vállalt a Magyar Nemzeti Galéria Vajda Lajos-kiállításának megvalósításában. Jelentős eredmények születtek a magyar neoavantgárd kutatásának programjában: megjelent az egyik legfontosabb csoport, az Indigó tevékenységét feldolgozó kötet. Komoly lépések történtek a konceptualizmus kutatásában – dokumentumainak (Elképzelés) kiadásával, valamint főbb képviselői (pl. Erdély Miklós) munkásságának feldolgozásával. Rendkívül jelentős a magyar neoavantgárd és a kor tudományos gondolkodásának kapcsolatát vizsgáló, interdiszciplináris szempontokat is figyelembe vevő kötet megjelentetése. Több elemzés látott napvilágot a kortárs művészet aktuális kérdéseiről.

Forrásközlések, tudománytörténet, művészetelmélet

Elkészült a XX. század eleji modern magyar művészet sajtóvisszhangjával, recepciójával foglalkozó sorozat első két kötete. Megjelent a diszciplína kutatóként s oktatóként egyaránt kiemelkedő képviselőjével, Zádor Anna professzor tevékenységével foglalkozó feldolgozás első két kötete. Több publikáció készült el a képelmélettel, a visual studies-szal és a „művészettörténet vége” koncepcióval kapcsolatban.

Gyűjtemények, adattárak, bibliográfiák

Az OPNI-nak a tárgyévben megmentett művészeti gyűjteménye mellett az intézet kiemelkedő fontosságot tulajdonít a kezelésében lévő MTA Művészeti Gyűjtemény gondozásának. Nagy szakmai visszhangot váltott ki a XIX. század fotográfiai műterméit feldolgozó bemutató, valamint az MTA mecénásaként fontos szerepet játszó Vigyázó Ferenc gyűjteményének külső partnerek közreműködésével történt bemutatása. A Tudomány Napja alkalmából bemutatták az esemény egyik jelképének, a topológiai-matematikai szempontból is fontos spidronnak művészeti vonatkozásait. Az Alexandra Antikváriummal való együttműködésben került sor egy rendkívül jelentős bibliofil válogatás kiállítására. A gyűjteményezés során sikerült megvenni Thomas Ender kiemelkedő Széchenyi-arcképét.

Az intézet Adattára fontos anyagokkal gyarapodott: így a magyar romanika kutatásában megkerülhetetlen Tóth Sándor-hagyatékkal, valamint az 1960-as, 70-es évek számos dokumentumát őrző Mezei Ottó-hagyatékkal. Gyakorlatilag befejeződött a Fotótár törzsanyagának digitalizálása. A különböző bibliográfiai projektek közül kiemelkedik a diszciplína legnagyobb vállalkozása, a Saur Allgemeines Künstlerlexikon magyar vonatkozású anyagainak elkészítése.

Oktatás

Az intézet munkatársai fontos szerepet töltenek be a diszciplína graduális és posztgraduális képzésében. Több egyetemen (ELTE, PPKE, Pécsi Tudományegyetem, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Moholy-Nagy László Egyetem, Wesley János Lelkészképző Főiskola) oktatnak, gyakran angol nyelven (BKE külföldi vendégkurzusai), részt vesznek a bécsi egyetem közép-európai vándorszemináriumain. Ellátják számos hallgató témavezetését, több PhD-kurzust tartanak s tevékeny résztvevői a tudományos minősítési eljárásoknak.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Hazai kapcsolatok

Az MTA intézetközi kapcsolatai közül ki kell emelni a Társadalomtudományi Kutatóközpont programjaiban való részvételt s a magyar kultúrával foglalkozó többi intézettel való kapcsolatot. Az MTA Pszichiátriai Gyűjtemény kapcsán várható a Pszichológiai Intézettel való szorosabb együttműködés.

Az intézet kiemelkedően fontosnak tartja az országos és jelentősebb vidéki múzeumokkal való kapcsolatokat. Több közös projekten dolgozott és dolgozik a Magyar Nemzeti Galériával, valamint a Budapesti Történeti Múzeummal. A vidéki intézmények közül mindenekelőtt a pécsi Janus Pannonius Múzeummal szorosak a kapcsolatok, mellettük a székesfehérvári Szent István Király Múzeum és a szentendrei Ferenczy Múzeum érdemel említést.

Az intézet részt vesz a Collegium Budapest szakmai programjaiban, az ELTE Művészettörténeti Intézet és a PPKE Művészettörténeti Tanszék szakmai projektjeiben, munkatársai bekapcsolódtak a Pécsi Tudományegyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen folyó művészetelméleti kutatásokba. A Kepes György-hagyaték feldolgozása kapcsán együttműködés kezdődött az egri Esterházy Károly Főiskolával.

Az egyéb intézmények közül ki kell emelni a Kulturális Örökségvédelmi Hivatallal való kapcsolatot és együttműködést, valamint a Magyar Képző- és Iparművészeti Lektorátussal, a C3 Kutatóközponttal, a MADI Magyarországi csoportjával, a Renée Társasággal való szakmai kapcsolatot. Az intézet munkatársai fontos szerepet töltenek be az MTA Művészettörténeti Bizottságában, tagjai számos szakmai kuratóriumnak.

Nemzetközi kapcsolatok

Az intézet tagja RIHA-nak, a művészettörténeti intézetek nemzetközi szövetségének. Egyezményes megállapodást kötött több külföldi akadémiai társintézettel. Közülük nagyon szoros kapcsolatot alakított ki a Szlovák TA Művészettörténeti Intézetével (közös projektek, ösztöndíjas utak, kölcsönös felügyelő-bizottsági tagságok). Hasonló, működő megállapodások létesültek a cseh, lengyel, román társintézetekkel is, valamennyien résztvevői a hosszabb távú programterveknek.

Az intézet részt vett a müncheni Zentralinstitut für Kunstgeschichte nagyszabású projektjében, mely a müncheni képzőművészeti akadémia történetét dolgozza fel. Sikeresen zárult le a potsdami Deutsches Kulturforummal közös kutatás a XIX. századi német–magyar építészeti kapcsolatokról. Az intézet kutatási megállapodásokat kötött a párizsi és zürichi művészettörténeti intézetekkel is. Bekapcsolódott az Európa Tanács kezdeményezte XX. századi kiállítássorozat előkészítésébe.

Szoros kapcsolatot tart fenn a határon túli magyar szaktudományosság képviselőivel és szervezeteivel, így a Babeş–Bolyai Tudományegyetemmel, az Erdélyi Magyar Múzeumegyesülettel és a pozsonyi Comenius Egyetemmel.

Munkatársai több fontos nemzetközi konferencián (London, Párizs, München, Róma, Varsó, Bukarest) vettek részt.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

OTKA pályázat: A XIX. század művészete

NKA pályázat: Székesfehérvár műemlékei

OKM pályázat: Reneszánsz kiállítások értékelése

XVII. kerület Önkormányzatának pályázata: A Podmaniczky-Vigyázó Ferenc gyűjtemény

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. András E: An Agent that is still at Work. The Trauma of Collective Memory of the Socialist Past. In: Piotr Piotrowski and ERSTE Foundation (compiled by). Writing Central European Art History. Pattern_Travelling Lecture Set 2008/2009. Erste Stiftung Reader # 01. Vienna: Erste Stiftung, (2008) 5–21.
2. Beke L. (Szerk., bev., műtárgyjegyzékkel ellátta): Elképzelés. A magyar konceptművészet kezdetei. Beke László Gyűjteménye, 1971. Budapest: Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület OSAS-tranzit.hu, (2008)
3. Beke L: Vorgeschichte der ungarischen Fotografie / The Prehistory of Hungarian Photography / Magyar fotó(elő)történet. In: Zeitgenössische Fotokunst aus Ungarn, hrsg. Alexander Tolnay, Neuer Berliner Kunstverein, Berlin, Hallescher Kunstverein, Galerie der Stadt Sindelfingen, (2008) (kiáll. kat.) 18–31, 122–132, 142–150.
4. Beke L: Language Problems in the International Avant-garde. In: TextImage. Perspectives on the History and Aesthetics of Avant-garde Publications. Edited with an introduction by Erwin Kessler, Collected papers of the international symposium „TextImage”. Sibiu: Brukenthal Museum, 15–17 May 2007, 17–22.
5. Bicskei É: The Formation of the National Pantheon. Portrait Galleries of County Halls, City Halls, and Clubs in Nineteenth Century Hungary. Acta Historiae Artium (2008) Tom. XLIX: 305-337.
6. Bubryák O: „E meditullio basilicae erutum”? – Megjegyzések a székesfehérvári Szent István szarkofág provenienciájához. Ars Hungarica 35. (2007) 1. (2008) 5–28.
7. Dávid F: A soproni belváros házai és háztulajdonosai 1488–1939. Sopron, (2008) (Goda Károlyval és Thirring Gusztávval) 461.
8. Galavics G: Festők és metszetelőképek a késő reneszánsz Magyarországon. Painters and their use engravings late Renaissance Hungary. In: Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon a 16–17. században. A Magyar Nemzeti Galéria kiállítása a „Reneszánsz év” alkalmából. Budapest, 2008. március 29 – július 27. Kiállításkatalógus, II. kötet. (szerk.: Mikó Árpád és Verő Mária), 55–85, 160–162.
9. Gellér K: Nagy Sándor művészete. Freskók és üvegablakok Pesterzsébeten. Budapest: Stádium, (2008)
10. Hornyik S: Avantgárd tudomány? A modern természettudományos világkép recepciója Gyarmathy Tihamér, Csiky Tibor és Erdély Miklós munkásságában. Budapest: Akadémiai Kiadó, (2008) 202.

11. Hornyik S, Szőke A: Kreativitási gyakorlatok, FAFEJ, INDIGO. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975–1986. Budapest: MTA MKI – Gondolat – 2B – EMA, (2008) 532.
12. Kerny T, Thaler T: A Felső-Tisza-vidék középkori templomai. Budapest: Anno Kiadó, (2008) 96.
13. Markója Cs: Egy másik Mednyánszky. Szerk. Bardoly I. Budapest: Meridián Kiadó, (2008) 404, 450 ill. + bibl., névmutató.
14. Marosi E: A gótika Magyarországon. Budapest: Corvina, (2008) 143, 120 kép.
15. Marosi E: Pfarrkirchen im mittelalterlichen Ungarn im Spannungsfeld der beharrenden Kräfte der Gesellschaft und zunehmender Bildungsansprüche, Pfarreien im Mittelalter, Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich, hg. von Nathalie Kruppa unter Mitwirkung von Leszek Zygnier, Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte Bd. 238, Studien zur Germania Sacra Bd. 32, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, (2008) 201–221.
16. Gábor P: Panther and Lily. The Retrospective of Lajos Vajda. In: (Veszprémi Nóra szerk.) Vajda. Budapest: Magyar Nemzeti Galéria, (2008) 22–32.
17. Sisa J: József nádor alsúti kastélya. In: Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai. Tanulmányok Koppány Tibor tiszteletére. Szerk.: Feld István és Somorjay Selysette. Budapest, (2008) 265–285.
18. Szentesi E: Porträtgraphiken über Freunde und Verwandte in der Sammlung Fejérváry zu Eperies. In: Dana BOŘUTOVÁ – Katarína BEŇOVÁ (ed.). Osobnosti a súvislosti umenia 19. storočia na Slovensku. K problematike výskumu dejín umenia 19. storočia. Bratislava: Universita Komenského, Filozofická fakulta, Katedra dejín výtvarného umenia, (2007) 139–179.
19. Tímár Á: A Miénk művészegyesület története a korabeli sajtó tükrében. I–II. Művészettörténeti Értesítő, (2008) 47–82.
20. Veszprémy, L, Wehli, T: Das Verhältnis von Schrift und Bild in ungarischen Handschriften vor 1300. Einflüsse und Tendenzen in der Buchmalerei. In: Régionalisme et internationalisme. Problèmes de paléographie et de codicologie du moyen âge. Actes du XVe Colloque du Comité International de paléographie latine (Vienne, 13-17 Septembre 2005.) Ed. Otto Kresten, Franz Lackner. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Phil. Hist Klasse. Denkschriften, 3004. Bd. Veröffentlichungen der Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters. Wien, (2008) 99–112. (CD kiadás is)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet

Átlagléttség ¹ :	34	Ebből kutató ² :	25
PhD, kandidátus:	14	MTA doktora:	1
		levelező tag:	1
		rendes tag:	1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			295
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			234
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	15	idegen nyelven:	4
külföldi folyóiratban	magyarul: 1	idegen nyelven:	2
tanulmánykötetben	magyarul: 4	idegen nyelven:	10
recenzió, kritika	magyarul: 7	idegen nyelven:	1
összes hivatkozás száma ⁶ :	86	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	86
kapott recenzió, kritika:			3
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 12	idegen nyelven:	1
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 2	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés	magyarul: 2	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 60	idegen nyelven:	1
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	3	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	17	hazain:	47
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			14
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			13
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	9	hazai:	32
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	9	hazai:	13
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			11
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	4	Diplomamunkát:	11
		PhD-t:	33
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			220
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			167,5 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	24,1 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			2
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		2,8 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			2
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		2,2 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		1,3 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

NÉPRAJZI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf.: 29

Telefon: 224-67-81, Fax: 356-80-58

e-mail: etnologia@etnologia.mta.hu; honlap: www.etnologia.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Lokális társadalmak jelenkori komplex vizsgálata, társadalomnéprajzi jelenkutatás. Szórványgondozás, regionalitás. Néprajzi kutatás az amerikai magyarság körében. *Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről* címmel interdiszciplináris konferencia szervezése.

A néprajztudomány alapvető kézikönyve: a *Magyar Néprajz* sorozat utolsó kötetének szerkesztési feladatai, publikálásának előkészítése.

Etnológiai kutatások a változó Keleten. Modernizáció, globalizáció, kulturális változásvizsgálatok Szibériában, Belső-Ázsiában, Vietnamban.

Folklórszövegek (mesék, mondák, egyéb elbeszélő műfajok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, forrásfeltárások, a szövegkorpuszok bővítése, elemzése, a hagyományozódás kérdései, a folklorizálódás és a folklorizmus jelenségeinek vizsgálata.

A *Folklór a magyar művelődéstörténetben* című tudományközi konferencia-sorozat 2008. évi konferenciájának megrendezése *Folklór és nyelv* címmel. A 2007-es konferencia előadásainak kötetté szerkesztése: *Folklór és zene* címen.

Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Lokális társadalmak jelenkori komplex vizsgálata. Szórványgondozás, regionalitás. Néprajzi kutatás az amerikai magyarság körében

Az MTA Néprajzi Kutatóintézete társadalomnéprajzi kutatásainak szándéka a lokális társadalmak jelenkori komplex vizsgálatának elmélyítése. Az intézet Társadalomnéprajzi Osztályának kutatói (8 fő) elemzik az egyének és a helyi közösségek élet- és alkalmazkodási stratégiáit, a közösségszerveződés új formáit, a lokális és etnikai identitás kérdéseit, a helyi politika és a hatalom viszonyát. A földrajzilag és típusaiban eltérő helyi társadalmak a gazdasági és társadalmi változások különböző modelljeit képviselik. Az intézet két főmunkatársa több mint egy évtizede kutatja az erdélyi Kalotaszeg és tágabb vidéke társadalmát, választott terepükön a regionális struktúra és identitás szerveződésének történeti és jelenkori vizsgálatát végzik. A Társadalomnéprajzi Osztály munkatársa évek óta kutat egy erdélyi roma közösségben, a gáborok között a presztízstárgy-gazdaság és etnikai identitás témakörében, 2008-ban a(z) etnicizált) fogyasztói ízlés gazdasági és identitáspolitikai hasznosíthatóságának lehetőségeit vizsgálta.

Az intézet egyik tudományos tanácsadói munkakörben dolgozó vezető kutatójának irányításával folyt a *Paraszti közösségek átalakulása. Értékváltozás falun a XX. század*

sodik felében című OTKA-pályázat (2005–2008 8,2 Mft), amelynek keretében az elmúlt 3 évtizedben felvett kisújszállási életút-interjúkból álló mintegy 12 íves kötet készült a beszámolási évben: *Sors és tapasztalat – Kisújszállási vallomások a paraszti életforma végső szakaszáról* címmel, amely az intézet *Életmód és Tradíció* című könyvsorozatának 10. köteteként látott napvilágot. A korábbi egyéni kutatásokból körvonalazódott több, közös/egyeztetett szempontokat érvényesítő projekt, többek között a különböző generációk együttélése és együttműködése és a nők speciális helyzetének, szerepének vizsgálata a lokális társadalmakban. A társadalmi érintkezés formái, az igényvilág alakulása, az épített környezet, a lakótér berendezése és használata összekapcsolódik a nemzedékek egymás közötti viszonyának vizsgálatával, ami kibővíthető a tisztaság és jól ápolttság fogalmának, a testápolás eszközkészletének és gyakorlatának változására vonatkozó kutatásokkal, a tiszta/piszkos kulturális dichotómiájának vizsgálatával. A vizsgálat eredményeiről a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és az MTA-DE Néprajzi Kutatócsoportja által 2008 novemberében a *Víz kultúrája* címmel rendezett konferencián hangzott el beszámoló. A Társadalomnéprajzi Osztály munkatársai mellett az intézet további kutatói is végeznek jelenkutatást, többek között az intézet egyik folklórkutatója egy hátrányos helyzetű somogyi kistelepülésnek a magyarországi falvak posztiszocialista ünnepstruktúrájától eltérő, alulról szerveződő, spontán civil kezdeményezés eredményeként született eseményét, „kitalált hagyományként” értelmezhető ünnepét elemezte a nemzetközi SIEF-konferencián.

Az MTA Néprajzi Kutatóintézet nem csak az intézményen belül folyó társadalomnéprajzi kutatásokat kívánja összehangolni, hanem a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetével olyan kutatási és konferencia-szervezési együttműködést hozott létre, amelynek célja, hogy nagy társadalmi fontosságú kérdésekben, interdiszciplináris nyitottsággal tudományközi párbeszédet kezdeményezzenek közösen. Ennek előzménye a 2006-ban rendezett *Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás – Nemzetközi összefogás a szórványkérdésben* konferencia volt. 2008-ban az Anyanyelvi Konferenciával együttműködve szervezte a két akadémiai intézet újabb közös konferenciáját, amelynek témájául az amerikai magyarság helyzetét választották: *Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről* címen. A XIX–XX. század fordulóján a magyarországi agrárnyomor miatt az Egyesült Államokba kivándorolni kényszerültek felépítették saját intézményrendszerüket, iskoláikat, templomaikat, kulturális egyesületeiket, magyar parasztokból amerikai magyar bányásszá és acélgyári munkássá lettek, közösségeik mentalitásbeli sajátosságaiban, magyar emléktárgyak használatában, magyaros ételek főzésében, rögzült viselkedésmintákban stb. sok helyütt máig továbbörökítették tiszaháti, palócföldi, dunántúli hagyományaikat. Jóllehet a magukat magyar származásúaknak vallók többsége már nem beszél magyarul, és ezzel párhuzamosan mára töredékessé vált egykor hatalmas intézményhálózatuk is, de éppen a gyorsuló térvesztés és visszaszorulás figyelmeztet arra, hogy égető szükség van a meglévő kulturális kincsek számbavételére, egy mindent átfogó tudományos összegzésre. A konferencián a magyarországi társadalomtudósok mellett részt vettek az amerikai magyarság kutatásában, egyházi és kulturális életében jelentős szerepet játszó kint élő tudósok, közművelődési-, egyházi- és egyesületi vezetők is. A konferencia tudományközi párbeszédet kezdeményezett az ó- és az új haza kutatói között, amely alapja lehet a további kulturális és tudományos együttműködések túl, egy kulturális értékmentő cselekvési stratégiának is. A szervezőknek az is a célja volt, hogy a különböző szaktudományok eredményeit, illetve ajánlásait szélesebb szakmai-közéleti, döntéshozói körben is megismertessék. A rendezvényt a Magyar Köztársaság washingtoni nagykövete nyitotta meg. A jelentős médiavisszhangot

kapó konferencia felhívta a figyelmet az amerikai magyarság kérdésének társadalmi súlyára, hiszen az óhazában kevésbé tudott, hogy milyen kulturális és gazdasági potenciált jelent az Amerikai Egyesült Államokban élő – a 2000. évi népszámlálás adatai szerint – mintegy egymillió négyszázezer magyar származású ember. A konferencia főszervezője az intézetnek az a főmunkatársú kutatója volt, aki a *Self-image, Self-representation and „Heritage Institutions” – Research on the Institutional Network of Hungarian Ethnic Communities in the US* kutatási program keretében 2006 óta intenzív könyvtári, levéltári kutatást és terepmunkát végez Pennsylvania, Ohio, Michigan államok és Washington DC magyar közösségeiben. A konferencián az intézet 4 munkatársa adott elő társadalomnéprajzi, történeti néprajzi és folklór vonatkozású témakörökben. A konferenciát az *Együttműködések a kutatásban és oktatásban* címmel kerekasztal-beszélgetés zárta, amelyen az Egyesült Államokban oktatási tapasztalattal rendelkező társadalomtudósok vettek részt. Az elhangzott előadások tanulmányra formált változatait angol és magyar nyelven is közre kívánják adni a szervezők. A rendezvény létrejöttét a Nemzeti Kulturális Alap 300 eFt-tal támogatta.

A *Magyar Néprajz* zárókötetének megjelentetése az intézet kiemelkedően fontos feladatvállalása, a népi kultúrának és tudományos percepciójának történetét bemutató (megjelenését tekintve utolsó, számozása szerint első) kötet mérföldkő jelentőségű nem csak a néprajztudomány számára. Lezárását jelenti egy egyedülálló tudományos szintézisnek, és megkerülhetetlen igazodási pontot jelent a további néprajzi kutatási irányok kijelöléséhez. A készülő kötet 4,5–5 szerzői íve megírása mellett a kötet szerkesztési munkálataiban megtörtént a kéziratok (kb. 40 ívnyi) lektoráltatása és szerkesztői véleményezése. Elkészült az ábra- és térképanyag összeállítása, valamint az ábraanyag képaláírásainak és forrásainak jegyzéke. 2008 decemberében az Akadémiai Kiadóval együtt benyújtott NKA-pályázaton a Magyar Néprajz könyvsorozat első kötetének *Táj, nép, történelem. A népi műveltség korszakai* tematikus egység 900 eFt-ot kiadási támogatás nyert el.

A magyar népi kultúra régióinak számítógépes vizsgálata kutatási témában elkészült *A magyar népi kultúra regionális struktúrája a Magyar Néprajzi Atlasz számítógépes feldolgozása fényében* című akadémiai doktori értekezés. A kutatás nyomán új áttekintés készült a magyar néprajzi csoportokról.

Etnológiai kutatások a változó Keleten. Modernizáció, globalizáció, kulturális változás-vizsgálatok Szibériában, Belső-Ázsiában, Vietnámban

Az intézet Etnológiai Osztályának megalakulása óta fő kutatási területe Közép- és Belső-Ázsia, amelyet elsősorban a magyar nép származása indokol. A kutatási témák jól körülhatárolhatóan az etnogenezis, az őstörténet, az ősi hitvilág, mitológia kérdései köré csoportosulnak. További kutatási irányt jelent azoknak az eurázsiai népeknek a vizsgálata, amelyekkel a magyarok a Honfoglalást megelőzően etnokulturális kapcsolatban állhattak. Az intézet kutatóállományában többen hasznosítják a Diószegi Vilmos terepmunkájára alapozott, és a későbbiek folyamán mások által is gyarapított Sámánizmus-archívumot. Jelenleg a Diószegi-hagyatékból származó anyag adatbázisba rendezésével párhuzamosan annak értelmező feldolgozása is zajlik. Emellett a jövőben is folytatódó etnológiai vállalkozás az *Uráli Mitológiai Enciklopédia* kézikönyv, amely a nyelvrokon népek hitvilágának többkötetesre tervezett szótárszerű feldolgozása: 2008-ban megjelent a sorozat 3. kötete, a *Mansi Mythology*. Előkészületben a magyar mitológiáról szóló kötet, folyik anyagának gyűjtése, a szerkesztők a 2010-es finnugor konferenciára tervezik megjelentetését. Az intézet

2008-ban felvett fiatal kutatói ösztöndíjasa ebbe a kutatásba kapcsolódott be, az északi szamojéd népek, a nganaszanok (tavgi szamojédek) mitológiáját, hitvilágát kutatja.

Az intézet *Modernizációs konfliktusok Szibériában és Belső-Ázsiában* című kutatási projektje a térség társadalmában, kultúráiban jelenleg zajló modernizációs folyamatokat vizsgálja. E folyamatokra nagy hatással van a globalizáció, amely nem meglepő módon elsősorban két, lélekszámát és gazdasági erejét tekintve is jelentős állam, Kína és Oroszország révén jut el ezekre a területekre. Az itt működő társadalmi rendszerek már komoly változásokon mentek keresztül az elmúlt században, s ez alapvetően meghatározza azt a módot, ahogyan a jelenlegi modernizációs folyamatokra reagálnak. Az intézet etnológus kutatói vizsgálják a poszt-szovjet időszakban itt kialakult új társadalmi-, kulturális- és gazdasági-rendszereket és a modernizáció generálta konfliktusokat. Kutatásaikat egy olyan területen végzik, amely mindig is a magyar etnológiai kutatás középpontjában állt, ugyanakkor a térség a nemzetközi gazdaság számára is folyamatosan felértékelődik. Publikációik nyomán jobban megismerhető az az értékrend, kultúra, gondolkodásmód, amely az itt élő, a globalizált világhoz most kapcsolódó társadalmak – a burjátok, evenkik, kazakok, kirgizek, mongolok –, illetve Kína, Vietnam e területen élő kisebbségeinek sajátja. A megismerés segítséget nyújthat a velük való sikeresebb kommunikációban, feltárhatja a poszt-szovjet időszakban itt kialakult új társadalmi, kulturális és gazdasági rendszereket, így a kutatás eredményei akár közvetlenül is hasznosulhatnak a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban.

Délkelet-Ázsia néprajza, különös tekintettel az egykori francia Indokína hegyi törzseinek kultúráira és vallására kutatási projekt utóbbi témája nemzetközi keretek között, több esetben nemzetközi együttműködésben is folyik a hallei Max-Planck-Institut für ethnologische Forschung/Max Planck Institute for Social Anthropology vietnami projektjének keretében és finanszírozásában. A területen állomásozó terepmunkát végző intézeti főmunkatárs 2008-ban tanulmánykötetet publikált a brúk néprajzáról. Ez az azonos témában/problémakörben publikált, eredeti, új felismeréseket tartalmazó, összefüggő tanulmánygyűjtemény a nemzetközi kutatás számára egy eddig teljesen ismeretlen törzsi kultúra képét rajzolja ki. A kötet megjelenése francia és angol nyelven is folyamatban van. A kutatás hipermédiás internetes weblapja az intézet honlapján keresztül www.etnologia.mta.hu tudastar/vargyasproject érhető el. A kutató néprajzi terepmunkájának digitalizált hang-, fénykép- és videófelvételeit kapcsolta össze publikációival OTKA-pályázati támogatással. Ez a hipermédiás publikációs forma a későbbiekben mintaként szolgálhat további kutatói website-ok létrehozásakor.

Az intézet egyik etnológusa a Max Planck Institute for Social Anthropology (Halle) *House of Culture* projektjében (2006–2008) vett részt. A nemzetközi együttműködésben részt vevő kutató – elsőként a magyarok közül – publikálási lehetőséget kapott az antropológia tudományának vezető folyóiratában, a *Current Anthropology*-ban.

A *Folklór a magyar művelődéstörténetben* című tudományos konferencia-sorozat előadásaiból szerkesztett tanulmánykötetek könyvsorozattá bővítése, kiadása

Minden tudományszaknak szüksége van arra, hogy időről időre meghatározza a maga kereteit, kijelölje új határait, tágabb kontextusba helyezze kutatási eredményeit és felmérje további lehetőségeit. Ez az igény vezette az MTA Néprajzi Kutatóintézete munkatársait, amikor 2004-ben felvázolták egy konferencia-sorozat tervét *Folklór a magyar művelődéstörténetben* címmel, minden év decemberében más és más társtudomány/művészet képviselőit hívják

tudományközi tanácskozásra, hogy megvitassák folklórral kapcsolatos kutatásaik érintkezési pontjait. A konferenciák nyitó előadásait minden alkalommal a két tudományszak két felkért jeles képviselője tartja, akik a két szakterület viszonyát, kapcsolódási lehetőségeit vázolják. Az intézet Folklór Osztályának szervezésében 2008-ban folytatódott a konferencia-sorozat, az ötödik alkalommal megrendezett tanácskozás témájaként a néprajzi és a nyelvészeti kutatások kapcsolódásait, egymásra hatásait jelölték ki a szervezők *Folklór és nyelv* cím alatt. A résztvevők olyan kérdéseket jártak körül mint például a nyelv, nyelvjáráskutatás hatása a kultúra alakulásában, vagy a folklór hatása a nyelvművelés változására, az irodalmi népiesség kérdése, a „népi szereplők”, vagy a zsánerek megjelenése az irodalomban, bizonyos folklór műfajok sajátos nyelvhasználata, a gyűjtött, kéziratosszövegeken végzett nyelvi módosítások problematikája, illetve az, hogy milyen szövegkiadási elveket követnek a folklórkutatások sajtó alá rendezői. A tanácskozásokat szakmán belül és a társtudományok művelőinek körében is komoly érdeklődés kíséri. A tárgyévben kötetbe szerkesztették a 2007-es *Folklór és zene* konferencia előadásainak tanulmányokká bővült szövegeit, mely előreláthatólag 2009 augusztusában jelenik meg az NKA kiadási támogatásával.

Folklórszövegek (mesék, mondák, egyéb elbeszélő műfajok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, forrásfeltárások, a szövegkorpuszok bővítése, elemzése, a hagyományozódás kérdései, a folklorizálódás és a folklorizmus jelenségeinek vizsgálata

Az intézet szövegfolkloristája részt vesz az MTA TKI MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport (2006 TKI207) keretében az Arany-családnak az MTA Kézirattárában őrzött mindeddig publikálatlan mesekéziratának, illetve az 1862-ben Arany László neve alatt kiadott *Eredeti népmesék* című gyűjteményének szinoptikus kritikai kiadásában.

2008-ban elkészült az Európai Folklór Intézet és a L'Harmattan kiadásában megjelenő Nart eposz mesepárhuzamainak jegyzetelése, valamint a kaukázusi oszét és adige népek mítoszainak, meséinek, mondáinak tematikai mutatója.

DVD kiadvány jelent meg Tyukod két nagy cigány mesemondó klánja, a Fábriánok (id. és ifj. Fábrián Árpád, Fábrián Barna) és az Erdősök tagjainak rokonsági relációiról, a mesélő specialisták mesemondási sajátosságairól, a meserepertoárok milyenségének és terjedelmének vizsgálatáról.

A magyar nyelvterület nagy táji mondakutatásának témakörében gazdag mondakorpusz jelent meg a Magyar Népköltészet Tára VIII. köteteként *Alsó-Fehér megye mondahagyománya* címmel.

2006 óta folyik a *Szólások, közmondások* című kiadvány összeállítása a történeti gyűjtemények, a fontosabb nyelvészeti és néprajzi folyóiratok anyagának földolgozásával, változatokkal, értelmezéssel, műfaji megjelöléssel, a szépirodalomban fellelhető használatával együtt. A publikálásra készült anyag 140 ív.

Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok

Történeti forrás – Néprajzi olvasat. Gazdaság-, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei címmel jelent meg tanulmánygyűjtemény az intézet *Documentatio Ethnographica* sorozatának 23. köteteként. A könyv szerkesztői és a szerzők többsége is az intézet kutatója. A könyv a 2006 februárjában hasonló címmel megrendezett tudományközi konferencián elhangzott 25 előadás tanulmányá formált változatát

tartalmazza. A kéziratok megszerkesztése már 2007-ben megtörtént, de kiadására csak 2008-ban kerülhetett sor. A kötet célja, hogy áttekintést nyújtson a jelenleg folyó *történeti néprajzi és történeti antropológiai* kutatások alapját jelentő *írott, képi és tárgyi anyag* használatával kapcsolatos kérdésfelvetésekről, módszertani és forráskritikai megközelítésekről, értelmezési lehetőségekről. A tanulmányok forráskritikai és módszertani kérdéseket feszegetnek, kitérnek a forrástípusok értékére, reprezentativitására, továbbá konkrét szövegelemzéseken mutatják be a feldolgozás, értelmezés lehetőségeit. A bemutatott források egy része még nincs levéltárakba gyűjtve, nem egyszer olyan vegyes iratanyagok kerültek elő helyben, a terepmunka során, amelyeket családoknál, intézményeknél vagy még feldolgozatlan levéltári állományokban őriztek. A témák kronológiai spektruma a kora újkortól a XX. század közepéig terjed.

A *Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében 1850–1950* elnevezésű OTKA-program keretében (2006–2010 8,1 M Ft) a témavezető a közlekedés és a piac hatását kutatta a viseletek alakulásában: így a XIX. század első felében fontos piacközpontok és az akkor már megemlített parasztviseletek viszonyát. A téma a hazai vasúthálózat kiépülése és ezzel párhuzamosan a XX. század eleji piaci viszonyok megváltozása tükrében folyt.

A Somogy megyei hegytörvények és kontraktusok számítógépre vitele és publikálásra előkészítése (anyagválogatás, szövegpontosítás, jegyzetekkel való ellátása) folyt a tárgyévben, a feltárt anyag 420 iratoldalnyi fénymásolat, digitális fotó és mikrofilm, mely a *Hegytörvény Archivumban* került elhelyezésre.

A VEAB Kézművesipari Munkabizottság felkérésére az intézet főmunkatársa részt vállalt a Budapesti Történeti Múzeum céhes anyagának feltárásában és dokumentálásában.

A *baranyai Völgység tájtörténete* kutatás a természetföldrajzi (mikrodomborzat, vízföldrajz, mikroklíma stb.) sajátosságokon kívül a társadalomtörténeti hátteret is tanulmányozza, elemzi a különböző társadalmi csoportok tájra gyakorolt hatását.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az Európai Unió keretén belül is a nemzeti kultúra ápolása alapvetően nemzeti feladat és prioritás. Ennek szellemében az intézet igyekszik kutatásait, publikációit nem csak a saját tudományszak művelőivel, hanem a társ- és rokontudományok képviselőivel, sőt a tágabb érdeklődő közönséggel megismertetni, ezt szolgálják a könyvbemutatók, akárcsak az *Etnológiai Műhely* előadássorozat nyitottá tett előadásai, amelynek keretében a munkatársak rendre beszámolnak legújabb tereptapasztalataikról, kutatási eredményeikről, illetve az intézethez érkező vendégek tartanak előadást. 2008-ban 10 előadója volt az előadássorozatnak. Az előző esztendőben az Akadémiai Könyvtár *Agóra*-program-sorozatának keretében lehetőséget kapott az intézet legújabb publikációinak, kutatási projektjeinek bemutatására. A program keretében az intézet kutatóinak a Kárpát-medencében és a különböző külföldi (Kína, Mongólia, Afrika) terepmunkákon készült fotóiból nyílt kiállítás. Az *Agóra*-program keretében két intézeti kutató tartott előadást, a Mátyás-hagyomány szövegfolklorisztikai vizsgálatairól, valamint a magyar népi tisztálkodás XX. századi történetéről.

Az intézet könyvtárának könyv- és CD-állománya 2008-ban 297 tétellel gyarapodott és 125 tétel külföldi és magyar folyóirattal. A könyvtár állománya a beszámolósi év végén 42.522 leltári egység (könyv, folyóirat, különnyomat, CD, térkép stb.) volt, a könyvtár cserepartnereinek száma 160. Cserébe, tiszteletpéldányként, ajándékként (konferenciákon, könyvgyűjtő akciók során) 520 kötetet adott át az intézet kiadványaiból. A könyvforgalom (kölcsonzés, visszavétel, helyben olvasás) becsült értéke 2200 kötet.

Az intézet kutatásainak nyilvánosabbá, elérhetőbbé tételét szolgálta az elmúlt évek honlap-fejlesztése, amit az intézet kiemelt feladatának tekint. Az intézeti honlappól site lett, így a keresőprogramok előbb rátalálnak az intézet elektronikus adataira. Bővült a honlap Tudástár felülete. A honlap hírt ad az intézet aktuális eseményeiről, rendezvényeiről, tájékoztat a munkatársak kutatásairól, publikációiról. A honlapon megtekinthető, meghallgatható az *Etnológiai Műhely* sorozatában elhangzott több előadás.

Az intézet munkatársai 3 nemzetközi konferenciát szerveztek, az egyiket Bloomingtonban, az Indiana Egyetemen *Folk Music Revival and the Dance-House Movement in Hungary* (28th György Ránki Hungarian Chair Symposium) címen:

<http://www.indiana.edu/~ceus/events/HungarianSymposium.pdf>

A fenti konferenciához kiegészítő rendezvénysorozatok (koncertek, tánc- és zenei tanfolyam, filmvetítések, vendégelőadások és iskolalátogató koncertek) kapcsolódtak a bloomingtoni campuson, bloomingtoni iskolákban, Detroitban és Chicagóban).

A másik két nemzetközi konferenciára Budapesten került sor (*Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről*, valamint *Mongolian Studies in Europe*). Két hazai konferenciát rendeztek a kutatók hazai és határon túli magyar kutatók részvételével *Folklór és nyelv*, valamint az ELTE Belső-ázsiai Tanszékkal közösen *Utazás az alsó világba. Belső-ázsiai pokoljárás-történetek és párhuzamaik* címen.

Az intézet igazgatója a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Bizottság tagja és a Magyar UNESCO Bizottság Kulturális Albizottságának elnöke.

Az MTA Néprajzi Kutatóintézet és a francia CNRS Groupe Sociétés, Religions, Laïcités laboratóriuma közös kutatási programot fogalmazott meg *Modernizáció szocialista és poszt-szocialista ázsiai országokban: helyi válaszok a kihívásra* témában (2008–2009), amelyben mindkét fél részéről két-kéthetes tanulmányútra van lehetőség. Ennek keretében két francia kutatót fogadott az intézet, egyikük a térfogalom jelentésváltozásáról tartott előadást, amely a változó jakut életmód következménye, másikuk egy szinkretisztikus vietnami vallást mutatott be, amely a gyarmatosító francia vallási elemek és a helyi hagyományok ötvözeteként létrejőve minden politikai hatalom túrhető ellenzékévé vált. Az MTA finanszírozási gondjai miatt csak az egyik magyar kiutazás valósulhatott meg. Az intézet etnológus főmunkatársa Párizsban a magyar kutatások bemutatása mellett a modernizáció fogalmának érvényességét taglalta előadásában, szemben a poszt-szocialista vagy posztkoloniális fogalmi keretekkel.

Az intézet Délkelet-Ázsiában kutató etnológusa képviseli a Magyar Tudományos Akadémiát a francia kezdeményezésre 2007-ben alakult European Consortium of Asian Field Studies (ECAFS) nevű szervezetben. Az eredetileg 8 európai ország 30 Ázsia-kutató intézménye (akadémia, egyetem, kutatóintézet, múzeum, tudós társaság), illetve társult tagként további 11 ázsiai tudományos intézmény részvételével megalakult szervezet elsődleges célja az FP 7 EU

program szellemében az egységes európai kutatási infrastruktúra kialakítása az Ázsiában végzett kutatásokhoz. Összesen 21 pán-európai kutatócentrum jött létre, amelyek fenntartásáért immár nemcsak az érintett országok kormányai, hanem az EU is felelős. A bizottság évente kétszer találkozik, a közgyűlés helyszíne éves váltakozásban hol Európa, hol Ázsia; 2008-ban az MTA Néprajzi Kutatóintézete főmunkatársának szervezésében az MTA Nemzetközi Együttműködési Iroda részvételével Budapesten került sor az interim Steering Committee Meeting-re.

18 kutató, a munkatársak fele végez felsőoktatási tevékenységet a hazai felsőoktatásban (az ELTE Tárgyi Néprajz-, Kulturális Antropológia- és Belső-Ázsia Tanszékein, a pécsi TE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén, a Debreceni TE Néprajzi Tanszékén, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Intézetében, a Szegedi Tudományegyetem Amerikanisztika Tanszékén, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, a Szent István Egyetemen, az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán és az ELTE Tanító és Óvóképző Főiskolai Karán. 7 intézeti kutató oktatott különböző doktori iskolákban és az intézmény akadémikus kutatóprofesszora vezeti az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékén folyó *Európai Etnológia* PhD-programját. Az intézeti munkatársak gyakran tartanak vendégelőadásokat külföldi egyetemeken, 2008-ban 5-en vettek részt külföldi egyetemek oktatási programjaiban. A Kolozsvári Egyetemi Intézet (KMEI) néprajz szakos diákjait fogadta az intézet, az itt folyó kutatások, a kiadványok, a könyvtár és az adattár bemutatása mellett szakmai konzultációt tarthattak az egyetemisták saját kutatási témakörükben az intézet munkatársaival. Az intézet egyik főmunkatársa 2006 óta mint Visiting György Ránki Hungarian Chair Professor tanít Bloomingtonban. 2008-ban 2 munkatárs habilitált a Pécsi Tudományegyetemen. 2008-ban egy kutató szerzte meg az akadémiai nagydoktori címet, az intézet igazgatóhelyettese pedig benyújtotta akadémiai doktori disszertációját. Két korábbi fiatal kutatói ösztöndíjas szerzte meg a PhD-fokozatot.

A néprajzi kutatás sajátossága a terepmunka, az intézet munkatársai 623 napot töltöttek 2008-ban terepen, elsősorban hazai és határon túli magyar nyelvterületeken, ezen kívül többen hónapokig tartó állomásozó terepmunkát végeztek szibériai, kaukázusi népek körében és Vietnámban.

2008-ban a munkatársak kiutazásai és partnereik beutazásainak két legintenzívebb területe *Oroszország* (három munkatárs utazott), valamint a Távols-Kelet, ezen belül *Mongólia* és *Vietnam* volt (utóbbi két országban összesen 4 munkatárs járt, mindannyian 2 hétnél hosszabb időt ott töltve). Harmadsorban a *Román TA*-val kötött két különböző egyezmény keretében intenzívek a kapcsolatok, ez összesen négyszeri ki, és egyszeri beutazást jelentett. A beutazásokat tekintve a néhány évvel ezelőtt kezdeményezett *kínai* együttműködés keretében az idén egy kolléganő töltött 6 hetet Budapesten. Figyelmet érdemelnek továbbá a hagyományosan jól működő *lengyel* és *észti*, valamint a nemrégiben felújított *szlovén* kapcsolatok is. A Bilaterális és Tét kapcsolatok keretében összesen 16 kolléga utazott ki 35 hét időtartamban és 6 vendég érkezett összesen 20 hétre.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

OTKA-pályázatok intézeti témavezetéssel:

Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében (1850-1950).

Témaszám: K 60316, futamidő 2006–2009.

Paraszti közösségek átalakulása. Értékrendváltás falun a XX. század második felében.
Témaszám: T 048432, futamidő 2005–2008.

NKA-pályázatok:

Folklór és zene című konferencia-kötet megjelentetése.

A Magyar Néprajz kézikönyvsorozat első kötetének *Táj, nép, történelem. A népi műveltség korszakai* tematikus egység kiadási támogatása.

Tudományközi párbeszéd az amerikai magyar közösségekről címen interdiszciplináris konferencia rendezése.

Az Intézet csatlakozott a Magyar Digitális Képkönyvtár-projekthez (2008 szept.–2009. ápr.; a tárgyévre vonatkozó szerződésállomány: 1,8 MFt) amelynek célja a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában és hat akadémiai kutatóintézetben felhalmozott értékes és sokrétű képanyag egységes rendszerbe foglalása, feldolgozása és széles körben az érdeklődők rendelkezésre bocsátása. A tárgyévre vonatkozó pályázati támogatás a cél megvalósításához igényelt eszközök beszerzését fedezi, ez egyrészt a háttér munkák és a hosszú távú együttműködés, másrészt a színvonalas szolgáltatások biztosítása érdekében elengedhetetlen.

Az intézet *Modernizációs konfliktusok Szibériában és Belső-Ázsiában* című kutatási projektje 2008 decemberében elnyerte az MTA elnökének 4,1 MFt-os műszerfejlesztési támogatását, ami egyrészt megteremti az MTA NKI *Sámán-archívuma* rendszerezésének, katalógizálásának műszaki hátterét, másrészt biztosítja az állomásozó terepmunkák műszerigényét (digitális kamera, laptop), valamint az intézeti honlap és a Tudástár fejlesztésének software-igényét. Az intézet honlapjának bővítésével lehetőség nyílik az intézetben folyó kutatómunka korszerűbb, szélesebb körű megismertetésére.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Hoppál M (főszerk.), Vargyas G, Berta P: Ethno-Lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve. XXIV. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2007 201 (2008)
2. Hoppál M (főszerk.), Vargyas G, Berta P: Ethno-Lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve. XXV. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 229 (2008)
3. Benedek K, Árpád Fábián The World-travelled Braveheart of Tyukod. Repertoire of a Hungarian Gypsy Storyteller. In: Fleck G –Szuhay P (eds.). Virtual House of the Roma Culture. DVD-ROM Budapest, (2008)
4. Gulyás J (szerk.): Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról. Budapest: ELTE Folklóre Tanszék, 430 (2008)
5. Fülemile Á, Kiss R (szerk.): Történeti forrás – Néprajzi olvasat. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete – L'Harmattan, 400 (2008) /Documentatio Ethnographica 23./
6. Hoppál M: Ethnosemiotika. Tartu: EKM Teaduskirjastus, Eesti Fokloori Instituut, 234 (2008) /Sator 7./
7. Hoppál M et al. (eds): Shamans Unbound. Budapest: Akadémiai Kiadó, 271 (2008) /Bibliotheca Shamanistica 14./
8. Gemuev I N et al. Mansi Mythology. Editors: Napolskikh V V –Siikala A-L – Hoppál M: Budapest: Akadémiai Kiadó – Helsinki: Finnish Literature Society, 119 (2008) /Encyclopaedia of Uralic Mythologies Vol. 3./

9. Magyar Z: Népmondák Erdély szívében. Alsó-Fehér megye mondahagyománya. Budapest: Balassi Kiadó, 523 + 32 t (2008) /Magyar Népköltészet Tára VIII./
10. Magyar Z: Így beszéltek Farkasok patakán... Tankó Fülöp Gyugyu története. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 199 + 24 t (2008)
11. Somfai Kara D, Birtalan Á: Kőember állott a pusztán. Tanulmánykötet Mándoky Kongur István emlékére. Budapest: L'Harmattan. 214.
12. Szilágyi M: Sors és tapasztalat – Kisújszállási vallomások a paraszti életforma végső szakaszáról. Budapest: MTA Néprajzi Kutatóintézete, 239 (2008) /Életmód és Tradíció, 10./
13. Szilágyi M: A népies halászat, vadászat és gyűjtögetés lexikona. Debrecen: Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke, 230 (2008) /Magyar Néprajzi Könyvtár – A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének kiadványa/
14. Vargyas G: Dacolva az elkerülhetetlennel. Egy közép-vietnami hegyi törzs, a brúk kultúrája és vallása. (Válogatott tanulmányok.) Budapest: L'Harmattan, 371 (2008)

Tanulmányok

1. Donahoe B, Habeck J O, Halemba A, Sántha I. Size and Place in the Construction of Indigeneity in the Russian Federation. *Current Anthropology* 2008. Vol. 49. No. 6: 993–1020.
2. Balogh B, Fülemile Á: Cultural alternatives, youth and grassroots resistance in socialist Hungary – The folk dance and music revival. *Hungarian Studies (Akadémiai Kiadó)* Vol. 22, Numbers 1-2/September 43-62 (2008)
3. Berta P: Szubjektumok alkotta tárgyak – tárgyak által konstruált szubjektumok. (Interakció, kölcsönhatás, egymásrataltság – az „új” anyagikultúra-kutatásról.) *Replika*, 63: 29-60. (2008)
4. Borsos B: „If still alive, my next report will be about Lake Rudolf and Lake Stephanie” – The East African collection of the Teleki expedition. In: Gyarmati J (ed.) *Taking them back to my homeland... Hungarian Collectors – Non-European Collections of the Museum of Ethnography in a European Context*. Budapest: Museum of Ethnography, 67-82. (2008)
5. Kristóf I: How to Make a (Legal) Pact with the Devil? Legal Customs and Literacy in Witch Confessions in Early Modern Hungary. In: Klaniczay G –Pócs É (in collaboration with Csonka-Takács E) (eds.). *Demons, Spirits, Witches III. Witchcraft Mythologies and Persecutions*. Budapest–New York: Central European University Press, 164-183 (2008)
6. Paládi-Kovács A: Material Culture in Time. In: Pirjo Korhonen, P – Lappi, T-R – Niskanen, H (eds.). *Touching Things. Ethnological Aspects of Modern Material Culture*. Helsinki: Finnish Literature Society, 21-28 (2008) /*Studia Fennica Ethnologica* 11./
7. Sárkány M. A moldvai csángó magyarok rokonsági terminológiája. In: Ilyés S – Peti L – Pozsony F (szerk.). *Lokális és transznacionális csángó életvilágok*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 313-332 (2008)
8. Mikos É. A folklór, az írásbeliség és a tömegkultúra együttélése, s a folklorista lehetőségei a mai Gyimesben. In: Pócs É (szerk.). „Vannak még csodák”. *Néphit, vallás és vallásos folklór Gyimesben*. Budapest: L'Harmattan, PTE Néprajzi Kulturális Antropológiai tanszék, 255-278 (2008) /*Studia Ethnologica Hungarica* 8./

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Néprajzi Kutatóintézet

Átlagléttség ¹ :	44	Ebből kutató ² :	34
PhD, kandidátus:	23	MTA doktora:	4
		levelező tag:	1
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			6
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			216
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			196
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	39	idegen nyelven:	4
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben magyarul:	59	idegen nyelven:	19
recenzió, kritika magyarul:	13	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	423	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	423
kapott recenzió, kritika:			28
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	11	idegen nyelven:	2
könyvfejezet magyarul:	4	idegen nyelven:	7
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	7	idegen nyelven:	2
sorozatszerkesztés magyarul:	5	idegen nyelven:	2
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	18	idegen nyelven:	2
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	2	MTA doktora:	1
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	37	hazain:	68
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			11
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			4
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	8	hazai:	34
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	6	hazai:	16
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			18
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	21
		PhD-t:	28
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1875
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			208,4 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	5,7 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			2
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	4,7 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0,4 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			1
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0,6 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet eredményesen pályázott a 2011-ben sorra kerülő magyar elnökségre való felkészülés megalapozását szolgáló konferenciasorozat megrendezésére. A konferencia sorozat előkészítését, megalapozását szolgálta az európai pártcsaládok és ideológiák XXI. század eleji helyzetéről 2007-ben és 2008-ban megszervezett három konferencia (szociáldemokrácia, liberalizmus, konzervativizmus), és „A francia elnökség és az Európai Unió – francia-magyar találkozási pontok” témában megrendezett konferencia.

Eredményesen fejeződött be két EU FP-6-os kutatás (COFAMI, SPReW), és két EU FP-7-es, nemzetközi együttműködésben folyó kutatás kezdődött meg.

Az European Social Survey (ESS) – Európai Társadalomtudományi Elemzések összehasonlító európai vizsgálat IV. felvételi hulláma szakmai előkészítése megtörtént, a felvétel lebonyolítására 2009. I. negyedévében kerül sor. Az eddig lezajlott három felvétel eredményeiről az MTA Szociológiai Kutatóintézettel együttműködve két tanulmánykötetet jelentet meg, s előkészületben van egy harmadik kötet kiadása is.

Az NKTH Jedlik Ányos program támogatásával megvalósult „Kormányzati, gazdasági és civil érdekérvényesítés az Európai Unióban” kutatás lezárult, a kutatási eredményeket összegző tanulmánykötet 2009 februárjában jelenik meg.

Eredményeket hozott az Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, a Politikai Tudományok Intézete, a Szociológiai Kutatóintézet és a Világgazdasági Kutatóintézet 2007-ben létrejött együttműködése, amelynek során közös konferenciát tartottak az „Európai Unió – regionalizmus – kisebbségek Kelet-Közép-Európa országaiban” témában, és sikerült a visegrádi országok partnerintézeteivel közös pályázatot előkészíteni, amelynek eredménye lehet a visegrádi országok Unió-s együttműködési lehetőségeiről tervezett nemzetközi kutatás 2009. évi megindítása.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Demokrácia és kormányzás kutatások

Az első világháborús összeomlást követő fél évszázad folyamatos megpróbáltatásai után a magyarok önértékelése a Kádár-korszak második felének hosszú békeéveiben jutott a csúcsára. Mára viszont térségünk egyik lelegedetlenebb társadalma lett. Az emberek a nyugati fogyasztási minták elérésének reményében fogadták el a versengő többpártrendszer és a piacgazdaság eljövételét. Orientációját és hagyományait sokban elvesztett közvéleményünk nagyra nőtt vágyaihoz képest nem becsüli valóságos értékén a Nyugathoz való újracsatlakozás

esélyét. Az alkotmányosság helyreállításának kiegyezésmódjával érzelmileg a magyarok bajosan azonosulhattak, a pártok versengésére, a fékek és ellensúlyok rendszerére alapozott parlamentarizmust az átmenet után lassan húsz évvel sem igazolja társadalmi eredményessége. A politizáló közvéleményben mindjobban hódítanak a valódi rendszerváltást és új alkotmányt követelő nézetek. A korai tömegdemokráciák csaknem minden gyermekbetegsége előjött Magyarországon, s társadalmunk kelet-európai vonásai egyre inkább megmutatkoznak.

Felhasználva a modern televíziós demokráciák eszköztárát, a pártok jó előre felméri, milyen hívószavakat kíván hallani a publikum, s a politikusokat a tematizációs elvárás szüntelen nagyotmondásra sarkallja. Az állandó túlzások gyorsan felfalják hitelességüket, majd ezen keresztül cselekvőképességüket. Jó ideje már csak az elégedetlenségek sajátos egyensúlya tartja fenn a köztársaság parlamentáris szerkezetét. Illúziók keltésével bizonyítottan lehet választásokat nyerni, de annál bajosabb azután kormányozni. A mindinkább rémisztőre festett ellenségkép megrajzolásával a módszeresen ördöginek festett vetélytárs megállítása már olyannyira közérdeknek tetszhet, amelyért szinte bármit meg kell és lehet tenni.

A pártok versenyképessége terén a kutatások havi elemzései világosan megmutatták, hogy folytatódott a pártkoncentráció, a kis parlamenti pártok támogatottsága folyamatosan gyengült, sem az SZDSZ, sem az MDF támogatottsága nem érte el a parlamentbe jutás küszöbértékét. A választási magatartásban kimutathatók radikalizálódási tendenciák, a JOBBIK támogatottsága közelíti a parlamenti küszöböt, de ugyanakkor mind a kormány, mind az ellenzék teljesítményével kapcsolatosan rendkívül kritikusak a válaszadók.

A fiatal baloldali/zöld és szélsőjobb oldali civil aktivisták közötti árkot más tényezők mellett elsősorban a múlthoz való viszony hozta és hozza létre.

A népszavazás intézménye döntő jelentőséghez jutott a magyar politikai életben a 2008. március 9-i népszavazással. Politikai konzekvenciájaként bomlott fel a szocialista-liberális koalíció, s került annak helyére kisebbségi kormány. A népszavazás szerepére vonatkozó kutatás megmutatta, hogy a rendszerváltás történetének egyik legellentmondásosabb intézménye a népszavazás.

A magyar parlamentarizmus ezen a ponton megtört. A valóságosan működő, a politikai elit viselkedéskultúráját is áthatni képes intézményes demokrácia hiányában a népszavazás a demokrácia deficit egyik megnyilvánulása. Az intézmény tágra szabott lehetőség, ugyanis a népszavazás sorsáról a politikai elitek döntenek, és a nép a referendumokon keresztül sem képes a hatalmat befolyásolni, vagyis a demokrácia jobbítására lehetőséget nem elsősorban a népszavazás intézménye ad.

Kutatás foglalkozott és foglalkozik a nyolcvanas évek végi rendszerváltás jelenségével a *modernizáció és a világgazdasági korszakváltások* összefüggését értelmezve. A XX. századi magyar fejlődés egyik sajátos vonása, hogy a rendszerváltások a magyar történelemben gyökeres, az addigi társadalmi-gazdasági reprodukciós modellek totális cseréjére irányuló, ugrásszerű változásokat, töréseket okoztak. A rétegspecifikus generációs átörökítési folyamatok csakúgy megszakadnak, mint a réteg vagy csoportidentitás, presztízs vagy habitusok áthagyományozásának adekvátsága.

EU globalizáció és integráció, nemzetközi kapcsolatok

A globalizáció és a geopolitika összefüggésrendszerére irányuló kutatás az új fejlemények – a bipoláris világrend felbomlása, integrációs és dezintegrációs törekvések, transznacionális gazdasági folyamatok, civilizációs törésvonalak, új energiapolitikák stb. – jelentkezésével is azt bizonyítják, hogy a geopolitika, ha módosulásokkal is, de továbbra is a nemzetközi viszonyok egyik legfontosabb szemléletmódja.

Kutatások hívták fel a figyelmet arra, hogy az elmúlt évek spekulatív pénz kereslete felmondta azt az eddigi szolgálatát, amely a hetvenes évek neoliberális gazdaságpolitikai fordulatát követően hozzájárult a profitráta átmeneti emelkedéséhez. A kereslet mesterséges élénkítését szolgáló Egyesült Államok-beli jelzálogpiaci válság következménye a reálgazdaság működését jelenleg kiszámíthatatlanná teszi.

Bár jelenleg a globális világgazdasági válság súlyos következményeit szenvedik el a legkülönbözőbb gazdasági térségek, egy másik kutatás azt állapította meg, hogy a globalizáció hibridizációként is felfogható, amely elősegíti, sőt generálja mind a fragmentációt, mind az integráció ellentétes folyamatait. A hibridizációs folyamatok a magán- és a közsférában összefonódva mennek végbe, részben visszaszorítva, részben meghonosítva az államok átalakulási folyamatiban a globalizációt. Jól kivehető elmozdulás figyelhető meg a piacok állami szabályozásának vagy önszabályozásának gondolatától és gyakorlatától a megosztott teherviselés és felelősség modellje felé. Az eddig jórészt szabályozatlan globalizáció ellensúlyainak megteremtésében a globális civil társadalom megerősödése játszhat jelentős szerepet.

Kutatás folyt a magyar munkaerő jellemzőiről globális környezetben. Beigazolódtott, hogy a magyarországi munkakultúra nem mindenben harmonizál a nemzetközi vállalatok szervezeti értékrendjével, s ezért csökken a hatékonyság, a termelékenység, végső soron a vállalatok versenyképessége. Mindez már rövid távon csökkentheti Magyarország piaci vonzerejét. A multik a maguk eszközeivel jelentősen képesek a hazai munkakultúrát befolyásolni, de ez a hatás csak akkor lehet pozitív, ha a globális vagy nemzetközi munkakultúra és a magyar kulturális környezet értékszempontjai kölcsönösen ismertek. A jelenlegi helyzetből az oktatás-képzés-felnőttképzés gyakorlat- és problémamegoldásra orientált gyökeres átalakítása, és egy „új kultúra” szemlélet kínálhatja a kitörés lehetőségét.

Összegző tanulmány készült el a *lobbizás és érdekképviselet a vidék- és az agrárfejlesztés területén* témáról. Az Európai Unió összetett és többszintű fejlesztéspolitikai rendszereiben az érdekérvényesítés és lobbizás intézményi és informális európai és nemzeti/tagállami szintér, és a szereplők érdekeinek ismeretében vezethet eredményre. Az agrár- és vidékfejlesztés az Európai Unió fejlesztéspolitikai rendszerének kitüntetett területe. Napjainkig megkülönböztetett figyelmet és kiemelt uniós támogatást kap annak ellenére, hogy a Közös Agrárpolitikát állandó és egyre erőteljesebb kritika éri, többek között a felhasznált összegek nagysága és hatékonytalansága miatt. A mezőgazdasági támogatások, a vidékfejlesztés (és a területfejlesztés kapcsolódó elemei) egymást sok ponton átfedő fejlesztési rendszerek, melyeknek elvei és gyakorlata többször is változtak az EU történetében. A mezőgazdasági támogatásokat is magába foglaló komplex vidékfejlesztés a Közös Agrárpolitika reformjait követően is a legutóbbi időkig jelentős összegeket kap az uniós költségvetésből. Ezek aránya

meghaladja a fejlesztésre fordított közösségi források ötven százalékát, a területfejlesztésre fordított összegekkel együtt a kétharmadát is. Az európai mezőgazdasági és vidékfejlesztési rendszer egymással gyakran rivalizáló szereplők érdekcsoportjainak a hálózata. A mezőgazdasági termelők minél nagyobb és minél egyszerűbben és gyorsabban kifizetett támogatások elérésében érdekeltek. Az uniós és a nemzeti bürokráciák az agrártámogatásokat érő politikai kritikák következtében erősödő legitimációs kényszer miatt egyre több adminisztratív szabályozót alkalmaznak, ami lehetővé teszi a támogatások rendszerének fenntartását, ugyanakkor jelentősen megnehezíti a forrásokhoz történő hozzájutást. *Magyarországon az agrárpolitika-hálózatot, szemben az EU más tagállamaival – beleértve a 2004-ben csatlakozókat is –, nagyobb belső konfliktusok jellemzik, amelyek megnehezítik a belföldi érdekérvényesítést és az uniós lobbizási lehetőségeket is.* Az agrár-lobbi az Unió tagállamaiban és Magyarországon is szükségszerűen erős, mert ez a gazdasági ágazat kapja a kiemelkedően legmagasabb uniós fejlesztési támogatásokat. *A komplex vidékfejlesztés rendszerré szerveződése* a hosszú előkészületeket, balsikereket és politikai erőpróbákat követően még napjainkra sem fejeződött be. A mezőgazdasági érdekképviselő legfontosabb intézményi szereplője az FVM. Az agrártámogatások rendszerének jellege miatt, és az európai támogatások megszerzése érdekében az agrártárca hozta létre az uniós pénzek fogadására alkalmas intézményeket, amelyek relatív hatékonysággal működnek. A gazdálkodók szervezetei tagjai ugyan a legnagyobb európai érdekképviselőeknek, de szervezeti és anyagi okok miatt tényleges lobbikapacitásuk erőtlen. A magyar agrárium és vidékfejlesztés érdekérvényesítését lényegében az FVM illetékes osztályának szakemberei és a miniszter végzi, ami mindenképpen csökkenti a magyar lehetőségeket.

A gazdálkodók együttes piaci megjelenését célzó (EU FP-6, COFAMI) kutatás magyarországi terepmunkálatai során megállapításra került, hogy a saját feldolgozó kapacitás jelentősen segíti a TÉSZ-ek fennmaradását és fejlődését, s a jelenlegi agrárkormányzatnak a saját feldolgozó kapacitásokat támogató törekvése a hazai kis és közepes agrárvállalkozások életképességét, a vidéki munkalehetőségek bővítését segíti.

Kutatások folytak a bankok lehetőségeiről a mikro- és kisvállalati piacon. A jelenlegi banki hitelezési gyakorlat kevés alternatívát nyújt a nagy létszámú, de kevés üzleti tapasztalattal rendelkező kisvállalkozói körnek, amely az önszerveződés, finanszírozás, humán erőforrás, változásmenedzsment, infokommunikáció területén az európai trendekhez még nem tudott felzárkózni. A hitelezési gyakorlatban változás szükséges, mert a vállalati szektoron belül a foglalkoztatottak 2/3-a e szektorban dolgozik, s ez az egyetlen olyan szegmense a magyar gazdaságnak, amely az elmúlt 15 évben nettó foglalkoztatás bővülést produkált.

A bankok és ügyfelek kapcsolatában is jelentkeznek problémák. Az ügyfelek által kívánt, személyre szabott figyelmet gátolja a banküzem jelenlegi „futószalagos” szisztémája, az arc nélküli ügyintézési gyakorlat. Az ügyfelek többsége elégedetlen bankja alkalmazkodásával ügyfelei felé, s kifogásolják a hatósági szerepben való banki fellépést. A banki szervezeti és működési struktúra-változtatásra szorul, az előrelátás a bankok részéről új típusú partnerséget igényel, hogy az ügyfél kiszolgáltatottság érzése csökkenjen.

A digitális technológia nyomdaipari megjelenésének hatásait elemző kutatás egyrészt a hazai KKV digitális nyomdák nyitottságát jelzi az innovatív technológiák iránt, ám azt is, hogy fejlesztéseik gátja a jelenlegi munkaerő szakmai felkészületlensége, a szakképzés elégtelensége és a forráshiány. A gépgyártók érdeke, hogy az eddiginél nagyobb segítséget

nyújtsanak a fejlesztésekben, segítve a vállalkozásokat, s így új típusú partnerség kölcsönös fejlődést eredményezhet felhasználók és gyártók között.

A kutatás gazdasági hasznosságát mutatja, hogy az egyik nagy hazai eszközforgalmazó digitális nyomdai képzést indít meg.

Az ország biztonságával, külpolitikájával kapcsolatos kutatás megállapítása szerint az e szférába tartozó kérdések kevésbé, vagy egyáltalán nem érintik a magyar társadalmat. A kutatás újdonsága, hogy a magyar társadalom a XXI. század elején a biztonságpolitikai kérdésekkel leginkább a belső védelmi funkciókat azonosítja, ezen belül is legfontosabbnak a katasztrófa helyzetekben történő helytállást jelöli meg.

Politikai aktorok és folyamatok, szakpolitikák

- A kormányzás, demokrácia, parlamentarizmus kutatás az Európai Parlamentben való magyar részvétellel foglalkozik. Az erős nyugat-európai országok (a kutatásban: Nagy-Britannia, Franciaország, Németország) markáns és eredményes érdekérvényesítést folytatnak az EU összes szervezetén, így az Európai Parlamenten belül is, a kutatás során vizsgált új országok (a négy visegrádi állam) nemzeti érdekérvényesítése akadozó, kialakulatlan, esetleges. Kiforratlanok érdekérvényesítési csatornáik, nem működnek együtt, nincs „visegrádi” összhang, s ez csökkenti esélyeiket arra, hogy az EU döntéshozó fórumait befolyásolják.
- A politikai kommunikáció és média kutatások során a JUSTIS (EU FP-7) nemzetközi kutatásban a büntető igazságszolgáltatásba vetett közbizalom mérésére alkalmas indikátorokat dolgoztak ki. Megkezdődött annak az empirikus kutatásnak az előkészítése, amely a bűnözés és a büntető igazságszolgáltatás tömegkommunikációs reprezentációját elemzi.
- A kampánykutatás és politikai marketing kutatás a nemzetközi politikatudomány relatíve új és dinamikusan fejlődő két területe. Magyarországon az intézet Politikai Kommunikációs Kutatóközpontján kívül máshol nem folyik elmélettel megalapozott és empirikusan alátámasztott komparatív kampánykutatás. A kutatás 2009-ben folytatódik.
- Empirikus elemzés készült az európai nyilvánosság témája kapcsán a magyar televíziós híradók Európai Unióval, európai integrációval foglalkozó műsorairól. A kutatási eredményeket összegző tanulmányok spanyol kiadású CD-n jelentek meg.
- *A szociális ellátórendszerre* vonatkozó elemzés szerint a hatékony és adekvát helyi szociális ellátórendszer úgy épül fel (történelmi távlatban), ha az adott ország szociálpolitikája kooperatív, és nyitott a helyi politika irányába. Amennyiben a szociálpolitika nem érzékeny, nem együttműködő és nem nyitott a lokalitások irányában, akkor nagy valószínűséggel (legjobb szándékú gondoskodás mellett is) csak költséges lehet, nem a valós élethelyzetek kezelésére szolgáló helyi rendszereket ösztönöz, épít, s tart fenn, amelynek következtében a szociális ellátó rendszer már nem a társadalom normális reprodukciós igényeit tudja szolgálni, hanem inkább az egyre sűrűsödő szociális problémák kötik le erőforrásait. A helyi társadalom igényeire érzéketlen, diktáló, helyi érdeket kikerülő, vagy azt felülíró, zárt döntéseket hozó szociálpolitika önnön legitimitását a szélesedő szegénység táplálja, a saját tehetetlenségéből növekvő helyi szegénység pedig erősíti a központosítást, a helyi tényezők kizárását.

- Közpolitikai elemzés vizsgálta, hogy a Közép-Magyarországi Régióban zajló gazdasági-társadalmi folyamatok nyomán milyen „nyomás” nehezdedhet *a gyermekvédelemre, illetve a szakszolgálatokra*. A munkálatokban több intézmény – pl. a KSH, az ELTE – is részt vett. A kutatás számos új jelenséget rögzített a régióban: a főváros, a főváros környéki agglomeráció és az azon kívüli területek-térségek jelentősen eltérő fejlődését; az alföldi kistérségek tanyavilágában megjelenő, részben betelepülő szegénység terjedését; a társadalmi polarizálódás gyorsulását és a „középrétegek” látható elszegényedését; vagy az ifjúsággal foglalkozó intézményrendszer folyamatos átszervezését az erőforrások hiánya miatt, és így szolgáltatásainak romlását.
- *A magyar ifjúság helyzetéről* szóló jelentés munkálatai 2008-ban fejeződtek be, amikor az *Európa Tanács küldöttsége* meghallgatta a magyar bizottság szóbeli beszámolóját, illetve ezzel egyidejűleg a külföldi szakértőkből álló „ellenőröknek” az írásbeli beszámolóhoz fűzött kritikai megjegyzéseit és javaslatait is. (A külföldi szakértők heteket töltöttek az országban, így módjuk volt a magyar jelentést összevetni saját tapasztalataikkal, hiszen számos településen jártak és számos ifjúsági szervezettel, intézménnyel stb. ismerkedtek meg, illetve szakemberrel találkoztak és beszéltek). A magyar jelentés nyomtatott formában magyar és angol nyelven is megjelent.

A kisebbségi lét helyzetére és a kisebbségpolitikákra irányuló kutatások

A Bukaresti magyarság kutatás legfontosabb eredménye az 1956-os magyarországi események romániai hatásával, illetve következményeivel kapcsolatos. *Budapesti zsidóság*: a témakör szélesebb mértékben a mai magyarországi, valamint a nemzetközi és történeti keretben is vizsgált zsidóság identitás-konstrukcióit kívánja feldolgozni. Ezen belül számos résztema (pld. a Holocaust előtti zsidóság helyzete, nők a nácizmus politikai miliójében, iskoláztatási stratégiák a Trianon előtti és utáni nemzetpolitikai modellek időszakában, stb.) műhelykonferencia témájaként került előtérbe, megint más témakörök (mai fiatal zsidó identitásvállalók, új betérők, kortárs antiszemitizmus, alternatív zsidó törekvések Magyarországon) olyan viták és publikációk sorába kerültek, amelyek a hazai zsidóságkutatás képviselőit, intézményeit jelenítik meg.

RMDSZ helyi képviseletkutatás: a magyar határhoz és Aradhoz egyaránt közeli település politikai kommunikációs stratégiáinak kutatása kezdődött. Összegző eredményei 2008-ban voltak várhatóak, de a közreműködő intézmények és kutatók még nem mind készültek el ezzel. A kutatás az MTA több intézménye, valamint a temesvári Diaszpóra Alapítvány, a kolozsvári BBTE politológus oktatói és hallgatói köre, valamint több magyarországi fiatal kutató részvétele formájában olyan kooperáció részévé vált, melynek előzetes kísérletei az elmúlt öt éven át Torockó kutatásában kerültek kipróbálásra. Politikatudományi horizonton részint a térségkutatások, részint a helyi politikai képviselet és országos irányítás, részint a lokális, territoriális és nemzeti policy-k szerveződési módjai, média-támogatottsága, részint pedig az újabb etnopolitikai modellek és „vállalkozások” szempontjából hozhat eredményeket. Ezek közreadása a közreműködő intézmények részvételével folyamatban van.

Roma identitások és roma policy-k: miközben a kisebbségi önkormányzatok politikai intézményesültsége és a kormányzati szintű kisebbségpolitikai gyakorlat látszólag egyértelműen épít a kisebbségi helyzet helyi kezelésére, a helyi roma képviseleti önállóság konfliktusban, fáziskésésben és retardált állapotban marad a tervezett „megoldások”, kooperációk, társadalmi integrációs célok megvalósítása terén. A kutatás egy nagyobb térségi összehasonlításban

(megyei, tájegységi szinten) a kisebbségi politizálás szereplőinek, identitás-alakító szerepének, valamint a magyarországi roma-politikák kialakításában is szerepet vállaló roma értelmiségiek vallásosságának problémáira fókuszálva a megosztott, széttagolt identitás-komponensek által is nehezített közpolitikai kommunikációra összpontosít, részben azt is keresve, milyen integrációs és identifikációs stratégiák esélyesek az európai integrációs folyamat hatására (vagy ellenében). A kutatásnak csupán egyik fő partnere az intézet, így olyan konferenciák megrendezésére vállalkozik, melyek anyaga kötetformában lát napvilágot. Az új eredmények leginkább az integráció-képesség, az etnicizáltság foka, a konfliktustűrés és kooperáció-képesség határainak meggrajzolásában lesz majd felmutatható.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az intézet munkatársai több egyetemen tanítanak doktori iskolákban. Többen tanszékvezetők, kinevezett egyetemi tanárok, docensek, vagy óraadók egyetemeken és főiskolákon. Az év során négy vezető kutató tartott kurzust külföldi egyetemeken.

Az intézet adja ki a tudományág szakfolyóiratát, a *Politikatudományi Szemlét*, amelynek szerkesztőbizottságában és a konzulensek között a tudományág neves hazai és külföldi kutatói, személyiségei találhatók. A Magyar Elektronikus Könyvtárban rendszeresen publikálásra kerülnek intézeti munkák, tanulmányok.

Az MTA kétoldalú egyezményes együttműködése keretében az intézet meghívást kapott a kínai Társadalomtudományi Akadémiától, és a pekingi megbeszéléseken megállapodás született arról, hogy a két intézmény a globalizáció és a társadalmi fejlődés kérdéseinek kutatásában együttműködést alakít ki.

Az Európai Unió országaiban működő kutatóintézetekkel, egyetemekkel folyamatos együttműködés valósul meg a közös kutatásokban, oktatási feladatokban, és változatlan az együttműködés a romániai magyar kutatóműhelyekkel (Csíkszereda, Kolozsvár, Temesvár), egyetemekkel (Babeş–Bolyai, Sapientia).

A szakmai kapcsolatok 2008-ban – a korábbi években tartott intézeti és külföldi nemzetközi konferenciákon való eredményes szereplést követően – japán, indiai, több latin-amerikai intézménnyel való kapcsolatot eredményeztek.

A latin-amerikai kapcsolatok bővülése eredményeként intézetben a kutatók 2008 novemberében latin-amerikai kutatási központot hoztak létre.

A nagyobb nemzetközi projektekben (EU FP-6, FP-7, ESS stb.) való részvétel elősegítette mind a vezető kutatók, mind a fiatal kutatók nemzetközi szerepeltetését, a szakmai tapasztalatok bővülését.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Az intézet kutatói 2008-ban intenzív és eredményes pályázati munkát végeztek. Ez a tervezett kutatások pénzügyi fedezetét, a kutatási eredmények publikációkban való közzétételét segítette.

- Változtak a feltételek az EU-s pályázatok elnyerésénél. A korábbinál is teljesítmény-centrikusabb igények fogalmazódtak meg a pályázatokkal szemben. A kutatók nemzetközi tapasztalataik és az eddigi EU-s kutatások eredményei alapján két EU FP-7-es kutatási konzorciumban (GUILDED; JUSTIS) tudtak eredményesen pályázni.
GUILDED: 2008-ban nincs folyósítás – JUSTIS: 33.290 EUR
- A Nemzeti Kulturális Alap 2010 elejére több fázisban lefolytatott kutatás eredményeképpen összefoglaló jelentést tervez a *magyar kultúra jelenlegi helyzetéről, állapotáról*. Az intézet Érték és Kultúra Műhelye két pályázatot nyert el a komplex program egyes feladatainak megvalósítására 2008-ban. A projekt célja Magyarország kulturális állapotának feltérképezése, a hazai kulturális teljesítményről és fogyasztásról összefoglaló kép készítése. A hagyományos kultúra fogyasztás mérésén túl cél az úgynevezett mindennapi kultúra vizsgálata is, továbbá az, hogy konkrét ajánlatok, javaslatok készüljenek a kulturális, gazdasági és politikai szférában ma jelentkező problémák orvoslására. A kutatás elnyert pályázatok ütemtervei alapján halad, s már elkészült néhány olyan előtanulmány, amely széles szakmai kör érdeklődésére számot tartó, sorozatos anomáliák által övezett témaköröket tárgyal.
NKA pályázat: Jelentés a magyar kultúráról (6,637 MFt)
MTA-MeH: Jelentés a magyar kultúráról – átfogó körkép (5 MFt)
- Korunk és az iszlám: politikai, kulturális és gazdasági lehetőségek, kihívások.
MTA-MeH kutatás, 2008-2009. 10 MFt A kutatás az elnyert pályázat üteme szerint halad.
- A 2011-es magyar EU-elnökség szakpolitikai stratégiai NKTH-INNOTARS pályázat megvalósítása a pályázati ütemterv szerint folyik, a szakpolitikai témák megvitatására konferenciákból álló rendezvénysorozat keretében kerül sor. A közvélemény tájékoztatása és felkészítése érdekében átfogó kommunikációs kampányt is előkészítettek. Az egyes tanácskozásokra meghívást kaptak az adott szakpolitikai témakört felügyelő minisztériumok vezetői (miniszter, szakállamtitkár), az Európai Bizottság vezető tisztviselői, az Országgyűlés szakbizottságainak kijelölt tagjai, a parlamenti pártok szakpolitikussai, az Európai Parlament magyar tagjai, az adott iparág meghatározó vállalatainak vezetői, valamint a civil szféra képviselői, a témák ismert kutatói. Már a konferenciasorozat előkészítése is széleskörű érdeklődést váltott ki.
2009-2010: 49.070 MFt

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Boda ZsB, Györgyi-Pató Zs: Magyarország a nemzetközi környezetpolitikában L'Harmattan, Budapest, 178 (2008)
2. Hankiss E: Ikarosz bukása. Lét és Sors az Európai civilizációban. Osiris, Budapest, 270 (2008)
3. J, Jensen: Whose Rules? Governing Globalization in a Multi-stakeholder World. ISES, Szombathely: 99 (2008)
4. Kulcsár K: India, az útkereső birodalom. Akadémiai Kiadó ZRT, Budapest, 260

5. Laki L, Gázsó F, Pitti Z: Társadalmi zárványok. A területi különbségek mérséklődése, avagy a dinamikus szinten tartás. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 170 (2008)
6. Neumann L, Tóth A.: Miért maradt el a magyar szociális paktum megkötése 2006 nyarán? Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Budapest, 109 (2008)
7. Szalai E: New Capitalism – and What Can Replace It... Pallas Publisher, Budapest, 158
8. Szigeti P: A Magyar Köztársaság Jogrendszerének állapota 1989-2006. Komplex jog- és alkotmányelméleti, jogszociológiai és szakjogi elemzés. Akadémiai Kiadó, Budapest, 325 (2008)
9. Bayer J, (Szerk.): Európai pártcsaládok és ideológiák a XXI. század elején. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 153 (2008)
10. Scheiring Gábor–Boda Zsolt (Szerk.): Gazdálkodj Okosan! A privatizáció és a közszolgáltatások politikája. Új Mandátum, Budapest, 258 (2008)
11. Bódi F, (Szerk.): A területfejlesztés útjai az Európai Unióban. MTA PTI, Budapest, 2008. 298
12. Miszlivetz F, (Szerk.): Találjuk ki...! Tanulmányok Hankiss Elemér tiszteletére. MTA Politikai Tudományok Intézete, Savaria University Press, Budapest, Szombathely, 335 (2008)
13. Galló B: Új világrend, hatalmi viszonyok. Unilateralizmus-multipolaritás. In: Deák Péter (Szerk.): Biztonságpolitika, védelempolitika. Osiris, Budapest, 113-143 (2008)
14. Tölgyessy P: Elnöki vagy parlamentáris rendszer. In: Majtényi László (Szerk.): Miből fél, miből egész? Eötvös Károly Közpolitikai Intézet, Budapest, 38-54 (2008)
15. Csizmadia E: A politikai elemzés mibenléte. = Politikatudományi Szemle, 2. 29-47 (2008)
16. Laki L, et al.: Magyar nemzeti ifjúságpolitikai jelentés. = Új ifjúsági szemle, VI. évf., 1., 41-140 (2008 tavasz)
17. Szoboszlai Gy: Az „átmeneti” alkotmányos berendezkedés szerkezeti törésvonalai. In: Csefkó F, Horváth Cs, (Szerk.): A demokrácia deficitje, avagy a deficitese hatalomgyakorlás. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs, 146-157 (2008)
18. Stumpf I: A kormány a reformkényszer és a bizalomvesztés hálójában. In: Sándor Péter–Vass László–Tolnai Ágnes (Szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 2007-ről. DKMKKA, Budapest, 366-376 (2008)
19. Békés Cs: The Warsaw Pact and the Helsinki Process, 1965–1970. In: Wilfried Loth–Georges-Henri Soutou (eds.): The Making of Détente: Eastern and Western Europe in the Cold War, 1965–75. Routledge, London, New York, 201-220 (2008)
20. Gergely A: A mai etnoregionalizmus jelensége. In: Bodó Barna (Szerk.): Európai Unió és regionális politika. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 65-88 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Politikai Tudományok Intézete

Átlagléttség ¹ :	52	Ebből kutató ² :	37
PhD, kandidátus:	18	MTA doktora:	6
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			8
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			214
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			214
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	58	idegen nyelven:	8
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	15
tanulmánykötetben magyarul:	89	idegen nyelven:	14
recenzió, kritika magyarul:	9	idegen nyelven:	2
összes hivatkozás száma ⁶ :	285	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	249
kapott recenzió, kritika:			0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	6	idegen nyelven:	2
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	9	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés magyarul:	6	idegen nyelven:	3
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	1
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	65	hazain:	157
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			16
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	8	hazai:	36
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	13	hazai:	29
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			20
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	12	Diplomamunkát:	43
		PhD-t:	12
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			2255
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			276 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	223 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			10
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	17 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			11
NKFP:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	10	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	51 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			14
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			8
EU-forrásból:	7	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	25 MFt
Egyéb:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	12 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			11
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	71 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			54 MFt

RÉGÉSZETI INTÉZET

1014 Budapest, Uri u. 49./1250 Budapest, Pf. 14.

Telefon: 224-6719

e-mail: balint@archo.mta.hu; honlap: www.archo.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Régészeti Intézet 2008-ban volt ötven éves, ami alkalmat nyújtott arra, hogy mérleget készítsen, értékelje tevékenységét, valamint annak hatását a hazai és a nemzetközi tudományos életre. Az intézet feladata a Kárpát-medence és a történetileg kapcsolódó vidékek régészetének a társtudományokkal kiegészülő kutatása és az egyetemes régészeti kérdések vizsgálata nemzetközi tudományos együttműködés keretei között. Kiemelt törekvése a magyarság történetére vonatkozó régészeti, történeti és embertani források feltárása, rendszerezése, elemzése és feldolgozása. Napjainkban a környezettörténeti és a történeti genetikai kutatások több kort érintő eredményei a régészeket is arra ösztönzik, hogy nagyobb régiókon és hosszabb időszakokon át megfigyelhető kulturális és társadalmi jelenségeket is vizsgáljanak. Az intézet kutatási spektruma igyekszik felölelni az újkőkortól a késő középkorig terjedő időszakot, ezen belül azonban jól érzékelhető a koncentráció az őskor idősebb szakaszára (újkőkör, rézkor, kora és középső bronzkor), valamint a korai középkor, a magyar államalapítás és középkor időszakára.

Ezen kívül tudományos kérdések tisztázására intézeti, országos és nemzetközi vitákat, konferenciákat rendez, pályázatokat irányít, ásatásokat vezet, és publikációkat készít hazai és külföldi együttműködésben. Ebben az évben az intézet világkonferencia társrendezője volt: a 36. CAA konferencia áprilisban Budapesten zajlott, a szervezésben és a koordinációban az intézet 2006 óta vett részt.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Magyarország Régészeti Topográfiája

Ez a téma már megalakulása óta az intézet egyik fő feladata, országos jelentőségét nem csak az elért tudományos eredmények de örökségvédelmi szempontok is igazolták. A régészeti topográfia számos további projekt kiindulópontját jelentette, kutatási témáját jelölte ki: Tolna és Pest megyei földvár-kutatás, régészeti légifotózás, őskori és középkori regionális kutatások. Folytatódik a korábban félbe maradt Pest megyei topográfia, az aszódi és gödöllői járást ismertető kötet 2009-ben várhatóan megjelenik. Az intézet a több évtizedre visszatekintő gazdag topográfiai tapasztalatai alapján új szerepet vállalhat az átalakuló örökségvédelmi munkában, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat hatástanulmányait ellenőrző, hitelesítő feladatok ellátásában.

2 fős kutatócsoport, ebből 2 intézeti munkatárs, 706 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Őskori társadalom- és településrégészeti kutatások

Az intézet nagy vállalkozása az M6 autópálya építését megelőző ásatás Tolna megyében. Alsónyéken a késő újkőkori lengyeli kultúra európai jelentőségű telepének, valamint páratlanul nagy és gazdag temetőjének feltárása 2008-ban folytatódott. Ezen kívül egy Starčevo-kultúrához tartozó lelőhely is napvilágra került, különleges szerkezetű kemencékkel és temetkezési rítusokkal: ez a Dunántúl korai neolitikumának eddig legjelentősebb lelőhelye. Egy kutató a térség kora újkőkori kutatásainak eredményeként fél évet a Harvard egyetemen tölthetett vendégkutatóként.

3 fős kutatócsoport, ebből 3 intézeti munkatárs, 784 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

A korábbi intézeti M7 autópályás feltárások eredményeként a balatonszárszói újkőkori telep és temető feldolgozása két kutató PhD-témája. A feldolgozás 2008-ban is folytatódott, egy radiokarbon kormeghatározással foglalkozó tanulmány – oxfordi társszerzőkkel – megjelenés előtt áll. A Balaton déli partján előkerült rézkori lelőhelyek értékelése közel áll a befejezéshez.

5 fős kutatócsoport, ebből 5 intézeti munkatárs, 2.928 eFt intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 1.890 eFt.

OTKA és DFG pályázat adott lehetőséget egy kisebb és egy nagyobb kutatási program, terváztatás folytatására is. A Dunántúl első hiteles mezolitikus lelőhelyén, Regölyön a feltárás anyagának értékelése folyamatban van. A Fajszi környéki újkőkori ásatás keretében a Kr. e. 5000 körüli intenzív balkáni és Tisza-vidéki hatások dunántúli jellegzetességekkel való keveredését sikerült megfigyelni, ez a késő neolitikum életmódjának és kulturális kapcsolatainak alakulását új megvilágításba helyezheti. Idén a lelőhelyen a Tübingeni Egyetemmel együttműködésben közös, német-magyar ásatásra került sor, amelynek során a régészeti feltárást kiegészítő mikro-környezeti vizsgálatok is folytak.

4 fős kutatócsoport, ebből 3 intézeti munkatárs, 4.179 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 3.496 eFt.

Folytatódik az ELTE Régészettudományi Intézetével és a Magyar Nemzeti Múzeummal együttműködésben, az OTKA támogatásával a budakalászi késő rézkori temető feldolgozása is. A 2008-ban elnyert pályázati támogatás révén az elkészült monográfia megjelenése 2009-re várható.

8 szerző, ebből 4 intézeti munkatárs, 888 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

A Wienerberger Zrt megbízásából feltárt abonyi agyagbánya a Badeni kultúra legkorábbi időszakának talán legjelentősebb lelőhelye. Az intézet munkatársai 2008-ban is folytatták a feltárást, a leletek feldolgozását és eredményeik közzétételét.

4 fős kutatócsoport, ebből 2 intézeti munkatárs, 243 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Folytatódott a 2004-ben indult TÉT-együttműködés az Orosz Tudományos Akadémia, a Gödöllői Szent István Egyetem és az intézet között, amelynek célja a kelet-magyarországi rézkori kurgánok geológiai, növénytani és régészeti kutatása.

5 fős kutatócsoport, ebből 2 intézeti munkatárs, 736 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Ebben az évben indult a Kárpát-medence egyes késő rézkori és kora bronzkori népességeinek embertani, életmódbeli kapcsolatára irányuló kutatás: a csontokból nyert stroncium izotóp elemzése segítségével a migráció kérdésében várható új eredmény.

5 fős kutatócsoport, ebből 1 intézeti munkatárs, 356 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

A 2007-ben elnyert „A Dél-Dunántúl kora bronzkori története” OTKA-pályázatnak köszönhetően elkezdődhetett két, ma ismert talán legnagyobb kora bronzkori lelőhely anyagának interdiszciplináris feldolgozása. Három munkatárs az MTA-ERC háttértámogatása révén elindíthatta a Dél-Pest megyei térség középső bronzkorának társadalmi, gazdasági stratégiáit vizsgáló projektjét.

6 fős kutatócsoport, ebből 4 intézeti munkatárs, 2.088 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 1.525 eFt.

A Római Birodalom és peremterületei

A korszakkal foglalkozó kutatók munkáját széles nemzetközi együttműködés jellemzi. Az intézetben a pannóniai lakosság települései és kerámiáján túl hagyományosan hangsúlyos terület a díszkerámia kutatása.

Egy kutató a savariai Iseum és egy üllői lelőhely római kori leletanyagát dolgozta fel, míg egy munkatárs a budaörsi római telep import kerámiáját vizsgálta és a bécsi Stadtarchäologie kutatóival együttműködve a vindobonai municipium kutatásában vett részt.

2 fő intézeti kutató, becsült intézeti ráfordítás 360 eFt, ebből pályázati forrás nem volt.

Az intézet kutatói huszonöt éve végeznek feltárásokat az olaszországi San Potito melletti, középső császárkori villa területén. 2008-ban a nemzetközi együttműködésben folyó ásatás mellett a Fucino-medence környezetrégészeti felmérése is elkezdődött egy intézeti munkatárs segítségével. 2008-ban a kronológiai kérdéseket és a művészeti anyag középkori továbbélését tárgyaló monográfia jelent meg.

3 fős kutatócsoport, ebből 3 intézeti munkatárs, 159 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Az intézet nubiológus munkatársa az őskori, klasszikus, késő római és kora keresztény kultúra afrikai világát kutatja. 2008-ban a Brill kiadó jelentette meg legújabb monográfiáját. A kairói Egyiptomi Múzeumban rendezendő, a „Magyar ásatások Thébában” című kiállítást és konferenciát koordinálja, valamint részt vesz a párizsi Louvre-ban megrendezésre kerülő Meroe-kiállítás szervezésében.

1 fő intézeti kutató, 1.080 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Késő ókor, kora középkor

A témacsoportban dolgozó munkatársak a Kárpát-medence és a környező területek 7–10. századi településtörténetével, társadalmi folyamatainak és kapcsolatrendszerének elemzésével foglalkoznak, munkájuk szerves egységet alkot.

A késő antik – mediterrán civilizációs hatásokat és közvetítő szerepüket vizsgálja az az iskolateremtő OTKA-program, melyben egy intézeti kutató vezetésével öt fiatal munkatárs vesz részt.

6 fős kutatócsoport, ebből 6 intézeti munkatárs, 9.541 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 9.137 eFt.

A Keszthely-Fenekpuszta lelőhely késő antik kortól a 9. századig terjedő településtörténetének tudományos feldolgozása egy MTA-DFG közös projekt keretében folyik.

11 fős kutatócsoport, ebből 3 intézeti munkatárs, 655 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

A kora középkor kutatásának nemzetközi jelentőségét több, külföldön vagy külföldiekkel együttműködésben végzett program is jelzi. Egy intézeti munkatárs részvételével zajló, tíz országot egybefogó, brüsszeli központú program („Foreigners in Early Medieval Europe”) lezárult, az eredményeket tartalmazó tanulmánykötet elkészült. 2008-ban több új program is indult fiatal kutatók bevonásával, több közülük nemzetközi együttműködésben valósul meg.

10 fős kutatócsoport, ebből 1 intézeti munkatárs, 174 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Az RGZM által vezetett programhoz csatlakozva, folyik a 10. század időrendjének alapjául szolgáló pénzmellékletes sírleletek értékelése. Két fiatal kutató folytatta a zempléni (Zemplín) magyar leletegyüttes német-szlovák együttműködésben történő új feldolgozását.

7 fős kutatócsoport, ebből 3 intézeti munkatárs, 2.541 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 1.150 eFt.

A szőládi langobard temető ásatása lezárult, a leletanyag feldolgozása nemzetközi program keretén belül, a DAI RGK munkatársaival együtt folyik; hazai együttműködésben történik a Szegvár-Oromdülő-i és a budakalászi avar kori temetők feldolgozása.

9 fős kutatócsoport, ebből 4 intézeti munkatárs, 7.361 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 6.944 eFt.

2008-ban nemzetközi kiadványsorozatban jelent meg munkatársunk többéves munkájának eredménye, a kauricsiga-amulettekről szóló, eurázsiai kitekintésű monográfia.

1 fő intézeti munkatárs, 586 e Ft intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Az MNM szakembereivel közösen intézeti kutató vezeti a Zalavár-Várszigeten álló, kivételes jelentőségű, 9. században alakult hatalmi centrum kutatását. 2008-ban egy kútház és Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt, fából készült templom maradványai kerültek elő.

5 fős kutatócsoport, ebből 1 intézeti munkatárs, 2.991 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 2.618 eFt.

Folytatódott a honfoglalás kori leletkorpusz szerkesztése: a sorozat a Heves megyei leleteket feldolgozó kötettel gyarapodott, különböző mértékben készült el a Győr-Moson-Sopron megyei, a Hajdú-Bihar megyei 2. és a Komárom-Esztergom megyei kötet.

6 fős kutatócsoport, ebből 1 intézeti munkatárs, 586 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Magyar-bolgár munkacsoport dolgozza fel a várnai „Stara Bălgarija” múzeumi magángyűjtemény kora középkori (6–11. századi) anyagát, 2008-ban egy angol nyelvű katalógus összeállítása zajlott.

4 fős kutatócsoport, ebből 2 intézeti munkatárs, 208 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

Magyar–oroszl akadémiái csereprogram keretében folytatódott a szaltovo-majaki kultúra leletanyagának adatfelvétele és értékelése Oroszlországban, a honfoglalás kori leletanyag DK-európai kapcsolatait tárgyaló, befejezéséhez közeledő doktori munka részeként.

1 fő intézeti munkatárs, 150 eFt becsült intézeti ráfordítás.

Középkori és kora újkori kutatások

Folytatódott a kora középkortól a 12–13. századig keltezhető külső kemencéket regisztráló adatbázis kialakítása, 2008-ban lezárult a „Bevezetés a Balkán középkori régészetébe” című nagydoktori értekezés kézírata is.

1 fő intézeti munkatárs, 375 eFt becsült intézeti ráfordítás.

Folytatódott a pilisi ciszterci monostor régészeti emlékeinek feldolgozása és publikálása, az intézet kutatója közreműködött a monostor épületének és környezetének örökségvédelmi rendezésében.

4 fős kutatócsoport, ebből 1 intézeti munkatárs, 547 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

„A középkori Székelyföld” c. OTKA-pályázat keretében elkészült és megjelent a székelykeresztúri középkori udvarház monografikus feldolgozása. Lezárult az embertani és az állatcsontanyag felvétele, folyamatban van a csíksomlyói ferences kolostor kivételes forrásanyagának feldolgozása.

8 fős kutatócsoport, ebből 2 intézeti munkatárs, 4.218 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 4.218 eFt.

Ebben az évben indult az a nagyobb összegű OTKA-pályázat, amelyben három kutatónk a Dél-Dunántúl kisebb régióiban a középkori és kora újkori környezettörténet és településszerkezet egyes kérdéseit – részben új környezeti rekonstrukciókkal – vizsgálja. Egyikük egy Dráva-vidéki török vár, a másik egy Tolna megyei középkori vár emléktanyagának feldolgozását végzi, a harmadik pedig környezet- és tájrégészeti témákkal foglalkozik, különös tekintettel a középkori klíma, vízrajz és tájhasználat kérdéseire. A projekt részeként légi fotózásra, az állatcsontanyag feldolgozására és geológiai mintavételekre is sor került, szintén intézeti munkatársak közreműködésével.

5 fős kutatócsoport, ebből 5 intézeti munkatárs, 3.665 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 2.432 eFt.

A MNM és az ELTE munkatársaival közösen szerkesztett, a magyar középkor és kora újkor régészetének legfrissebb eredményeit összefoglaló kötet szerkesztése befejezéséhez közeledik. A 2008-ban elnyert nagyobb összegű OTKA pályázat alapot ad arra, hogy a kötet 2009. végére megjelenjen.

5 fős szerkesztőség, ebből 2 intézeti munkatárs, 800 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás nem volt.

A hazai régészeti légifotózásban jelentős szerepet vállaló kutató folyamatosan regisztrálja, dolgozza fel a lelőhelyeket és teszi közzé eredményeit. A Tolna megyei vármonográfia megjelenése után a munka Pest megye várainak kutatásával folytatódik.

1 intézeti munkatárs, 1.276 eFt becsült intézeti ráfordítás, ebből pályázati forrás 901 eFt.

Természettudományos kutatások

Archeogenetikai Laboratórium

A 2008. évben befejeződtek az ukrajnai kora középkori lelőhelyekről származó minták vizsgálata, valamint további mintavételekre került sor az alsónyéki lengyeli sírmező sírjaiból. Lezárult a 10. századi lelőhelyek adatainak összegzése, az intézet munkatársai az elsődleges eredményeket közölték. Megindult a laboratórium technológiai folyamatainak átalakítása és a Visegrádi Projekt keretében elkezdődött a szlovákiai területek honfoglalás kori sírjainak vizsgálata.

Egyéb természettudományok részvétele a kutatásban

A hagyományos metrikus módszerrel dolgozó antropológus munkatárs befejezte a kora bronzkori leletek feldolgozását és folytatta a késő újkőkori, késő bronzkori embertani anyag vizsgálatát. PhD-témája az alsónyéki, mintegy kétezer síros temető feldolgozása lesz.

Az OTKA-, ill. DFG-támogatásból megvalósuló fajszi ásatás egyben a geológus, ill. a geoarchaeologia szakos hallgatók nyári gyakorlatának helyszíne is, ahol a földtani kérdések mellett az iszapolással előkerült csiga- és kagyló- és halcsont-leletek feldolgozása a feladat.

Az intézet 2007-ben keret-megállapodást kötött az MTA Geokémiai Kutatóintézetével, mely egy évek óta, több kutatási témában folyó együttműködés hivatalos rögzítése. 2008-ban a DNS vizsgálatok módszertanára vonatkozó és az aszódi, őskori kutatásokat kiegészítő együttműködésre, valamint középkori kövek vizsgálatára került sor. A két intézmény közös szervezésében előadásorozat indult.

Autópályás ásatások, megelőző feltárások

Az intézet részvétele az autópálya építkezéseket és egyéb beruházásokat megelőző régészeti feltárásokban, nem csak nagyfelületű ásatások kivitelezését jelenti, de a feltárt lelőhelyek anyagának feldolgozásával, értékelésével az eredmények a tudományos vérkeringés részévé is válnak. Több fiatal munkatárs PhD-témája kapcsolódik a balatonöszödi, balatonkeresztúri, tükösi és a balatonszárszói feltárásokhoz.

2008-ban a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálattal kötött szerződés értelmében folytatódtak az M6 autópálya Tolna megyei szakaszán az intézet munkatársai által irányított feltárások. 10 lelőhelyen, 172 ezer m² került feltárássra.

Folytatódott az őskori kutatások között már említett Abony-Turjányos dűlőben folyó ásatás, 2008-ban 7300 m² került feltárássra. Az eddig összesen feltárt 8,5 hektárnyi terület régészeti dokumentációja elkészült a 2006. évi ásatás leleteinek beletárolásával együtt.

Restaurálás

Az intézetben folyó kutatás elképzelhetetlen a restaurátorok munkája nélkül, amely a tárgyak rekonstruálását és tudományos értékelését is jelenti. Felkészültségük, munkájuk országos viszonylatban is elismert, a kerámia és fémleletek mellett nagy szaktudást igénylő, különleges ötvöstárgyak restaurálása is zajlik az intézet műhelyében.

Az M7 ásatások restaurálása mellett tolnai (Alsónyék), nógrádi, Pest megyei (Abony) és budapesti leletanyagok restaurálását is elvégzik.

A BTM restaurálásra kiírt közbeszerzési pályázatán intézetünk és az Archeosztráda Kft. közösen indult 2007-ben és jelentős mennyiségű munka elvégzésére nyert el megbízást. 2008-ban 6 lelőhely 285 ládányi anyagát restaurálták az intézetben.

Fotóműhely, grafikai részleg, adattár

A fotóműhelyben 8910 digitális fotó készült, majd került be az Adattárba. Folytatódott a régi diaképek szkennelése (7343 db), ezzel már 15 843 dia áll digitális képként is a kutatás rendelkezésére. A grafikus csoport készíti a számítógépes technika segítségével az intézeti kiadványok, valamint a kutatók máshol megjelenő munkáinak és előadásainak illusztrációs anyagát. Pusztai illusztráción túl, a grafikai részlegben 3D rekonstrukciók, művészi grafikák és animációs megjelenítések is készülnek. Az intézetben folyó tudományos munka dokumentációs anyaga (fotók, rajzok, geodéziai felmérések) az Adattárban rendszerezett, nagyrészt leltározott gyűjteményekben található, az éves gyarapodás a digitális fényképek nélkül 7980 db leltározott tétel volt.

Könyvtár

Az intézet könyvtára egyike a három hazai régészeti szakkönyvtárnak, közel százezer könyvtári egységet tartalmaz. 400 nemzetközi cserepartnerrel tart kapcsolatot (a 851 kötet elküldése 9 millió Ft postaköltséget jelentett az intézetnek). 2008-ban a HunTéka részeként a világhálón is hozzáférhetővé vált könyvtárunk állománya, a digitalizált könyvtári egységek száma idén 1046 új rekorddal bővült. 399 db könyvvel gyarapodott az állomány, ebből mindössze 50 db-ot vásárolt az intézet, a többi pályázati forrásból vagy munkatársaink ajándékként került állományba. A könyvtárfejlesztés minimális lehetősége erősen gátolja a nemzetközi kutatási eredmények, módszerek naprakész ismeretét, nehézséget jelent a modern tudományos munkában, így az intézet alapvető közfeladatainak ellátását gátolja. A könyvtár anyagát mágneses beléptető kapu védi, minden könyvtári egységben vonalkód van.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Egyetemi együttműködés

Az intézet 8 kutatója oktat, 5 kutatója pedig részt vesz a doktori iskola munkájában a következő egyetemeken: ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Ókortörténet Tanszék és Egyiptológiai Tanszék, SZTE Régészeti Tanszék, valamint a Földtani és Őslénytani Tanszék.

Több kutató vezet múzeumi gyakorlatot, témavezetője szakdolgozatoknak és doktori értekezéseknek. Egy kutató a Harvard Egyetem PhD-hallgatójának munkáját irányította.

Tudományos projektekben együttműködő belföldi szervezetek

Bács-Kiskun Megyei Múzeumigazgatóság (fajszi kutatások, honfoglalás kori korpusz), Budapesti Szépművészeti Múzeum (egyiptológia), Budapesti Történeti Múzeum (Békásmegyer bronzkori temető, San Potito, aquincumi tábor), Debrecen-ATOMKI (14C vizsgálatok), ELTE Egyiptológia Tanszék (egyiptomi kőeszközök), ELTE Geofizikai Tanszék (éghajlati változások kutatása), ELTE Középtani-Geokémiai Tanszéke (geoarchaeologia), ELTE Ókortudományi Tanszék (bizánci hatások), ELTE Régészettudományi Intézet (állatcsont-meghatározások, rézkori és honfoglalás kori kutatások, tanulmánykötet szerkesztése), Esztergomi Balassi Bálint Múzeum (középkori bronzemlékek), Heves Megyei Múzeumok (honfoglalás kori korpusz, autópályás ásatások), Kalocsai Viski Károly Múzeum (fajszi kutatások), Keszthely, Balatoni Múzeum (Keszthely-Fenekpuszta-projekt), Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok (honfoglalás kori korpusz), Magyar Állami Földtani Intézet (geológiai, pollen- és makrobotanikai vizsgálatok), Magyar Nemzeti Múzeum (a csőszhalmi ásatás, rézkori temető, Zalavár-projekt, kőeszközök, langobárd, avar és honfoglalás kori korpusz, oszmán-török emlékek, tanulmánykötet szerkesztése), MTA Földtudományi Kutatóközpont Geokémiai Laboratórium (genetikai kutatás, aszódi őskori projekt, honfoglalás kori kutatás, középkori kövek) MTA Kémiai Kutató Intézet (balatonöszödi kerámia vizsgálata), Nógrád Megyei Múzeumok (restaurálás), Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága (abonyi feltárás, topográfia, római kerámia), Százhalombatta, Matrica Múzeum (régészeti park), Szeged, Biológiai Kutató Központ (történeti genetika), Szeged, Földtani és Őslénytani Tanszék (palinológiai, makrobotanikai, geológiai, talajkémiai vizsgálatok, fajszi program), Szeged, Móra Ferenc Múzeum (avar temetőfeldolgozás, bolgár-magyar kora középkori program), Szekszárd, Wosinsky Mór Múzeum (M6-os út megelőző feltárásai, regölyi kutatás, Decs-Ete lelőhely feltárása, feldolgozása), Szentendre Múzeum (budakalászi avar temető és a pilisi középkori anyag feldolgozása), Szombathely, Savaria Múzeum (Iseum), Természettudományi Múzeum Embertani Tára (székelyföldi anyag, zalavári ásatás).

Külföldi együttműködő szervezetek

Alexandria, Görög-Római Múzeum és Nemzeti Múzeum (magyar egyiptológia kiállítás), Aquila, Egyetem (San Potito), Boston, Harvard Egyetem és Peabody Museum (Fulbright vendégkutatói program), Bristol, Egyetem (fogminták), Cambridge, Egyetem (SAX-projekt), Cardiff, Egyetem (Balatonszárszói neolitikus kutatás), Brno, Masaryk Egyetem (Badeni kerámia szerves anyag vizsgálat), Chieti, Soprintendenza Archeologica dell'Abruzzo (San Potito), Deutsche Forschungsgemeinschaft (Keszthely-Fenekpuszta projekt, fajszi feltárások), Írország, Dominic Delaney and Associates (Athenry-projekt), Frankfurt, Deutsches Archäologisches Institut (Szólád-projekt), Kairó, Egyiptomi Legfelsőbb Régészeti és Múzeumi Tanács (magyar egyiptológia kiállítás), Kolozsvár, Babeş-Bolyai Tudományegyetem (középkori régészet és örökségvédelem), Lipcse, GWZO (Keszthely-Fenekpuszta projekt), Mainz, RGZM, (a zempléni sír és honfoglalás kori sírok), Moszkva, Orosz Tudományos Akadémia (kurgán-projekt), Oxford, Egyetem (Balatonszárszói neolitikus kutatás), Norvég Tudományos Akadémia (ókortudomány), Szlovák Tudományos Akadémia, Nyitrai Régészeti Intézet (badeni kutatás, római kerámia, a barbaricum, honfoglaláskor), Peking, Egyetem, Ökológiai Tanszék (IRSL kormeghatározás), Southampton, Egyetem

(bronzkori kerámia, SAX-projekt), Székelyföldi múzeumok (középkor), Szófia, Bolgár Tudományos Akadémia (kora középkor), Tallinn, Institute of Ecology (Erasmus Együttműködés), Tübingeni Egyetem, Ős- és Koratörténeti tanszék (fajsi kutatások, bronzkori kutatások), University of Wales, School of History and Archaeology (az Alföld neolitikuma), Wien, Institut für Ur- und Frühgeschichte (neolit körárok), Wien, VIAS (madárcsont vizsgálat), Wien, Stadtarchäologie (római kerámia), Wien, Naturhistorisches Museum (őskori kutatás), Wisconsin, Egyetem (regőlyi újkőkori kutatás).

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

2008-ban a Régészeti Intézet 4 kutatási – köztük egy „nagy” – OTKA-pályázatot nyert, 2 OTKA posztdoktori programra pályázott sikerrel és publikációs pályázatok révén 5 monográfia, 2009-ben várható kiadására nyert OTKA- és NKA-támogatásokat.

„Aszód-Papi földek késő neolitikus lelőhely: kapcsolat kelet és nyugat között” OTKA 75677
Aszód-Papi földek a Kárpát-medencei késő neolitikum európai jelentőségű lelőhelye, ahol egy nagy kiterjedésű település és egy „temető” 224 sírja került elő. A lelőhely földrajzi helyzetéből adódóan fontos összekötő kapcsolatot jelent a Kárpát-medence keleti és nyugati régiója között. A pályázat célja a lelőhely komplex feldolgozása. A Tisza- és a Lengyel-kultúra találkozásának régészeti szempontú kutatása egyes leletcsoportok eredetének természettudományos meghatározásával valamint környezeti rekonstrukcióval egészül ki.

„Aquincum megszállásának kezdetei és a vizivárosi település fejlődése a római korban” OTKA 72292

Az 1991 és 2003 között régészeti feltárás folyt az aquincumi limes szakasz egyik legkorábbi táborának területén. Az ásás során az 1. századi tábor és vicus maradványain kívül a felette lévő 2–3. századi település épületei és útszakaszai is napvilágra kerültek. A lelőhely nemzetközi jelentőségét jelzi, hogy szerepel a készülő Világörökség pályázatban is. A 2008-ban induló pályázat célja egyrészt az ásások stratigráfiai és kronológiai értékelése, másrészt az érmek kis száma miatt a jól datálható importált kerámia típusok és a kiemelkedő fémleleteknek feldolgozása.

Az intézet igazgatója és öt fiatal munkatársa részvételével indult a „Bizánc Közép- és Kelet-Európában (régészeti és művészettörténeti kutatások)” OTKA 72636 számú iskolateremtő program.

Hazánkban Bizánc régészete szinte teljesen mellőzött kutatási területnek számított a közelmúltig, miközben a kora középkori Kárpát-medence népeinek anyagi kultúráját évszázadokon keresztül döntő kulturális hatás érte déli irányból. A program célkitűzése, hogy – akár egy módszertani jellegű szemléletváltás első lépcsőjeként – olyan elméleti értelmezési modellt dolgozzon ki, amely a birodalom peremterületein élő „barbárokra” gyakorolt bizánci, tárgyi kultúra befolyását körvonalazza. Erre az érintett régiók szisztematikus, összehasonlító vizsgálatával, illetve görög és római kori párhuzamok bevonásával jó lehetőség kínálkozik.

A településrégészeti kutatások szempontjainak kiszélesítését célozza a „Településrégészeti és környezettörténeti kutatások a Dél-Dunántúlon (14–17. század)” OTKA 72231 pályázat, amelyben három kutatónk a Dél-Dunántúl kisebb régióiban a középkori és kora újkori környezettörténet és településszerkezet egyes kérdéseit – részben új környezeti

rekonstrukciókkal – vizsgálja. A pályázat keretében lehetőség van egy Dráva-vidéki török vár és egy Tolna megyei középkori vár emlékműanyagának feldolgozására, valamint egy Dráva-menti terület településszerkezetének feltérképezésére. (Részletes felsorolás külön táblázatban).

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek

1. Benkő E, Székely A: Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön. Budapest: Napkiadó, (2008)
2. Gabler D, Redő F: Ricerche archeologiche a San Potito di Ovindoli e le aree limitrofe nell'alto medioevo. Rocca di Mezzo, (2008)
3. Jerem E, Redő F, Szeverényi V (eds): CAA 2008. On the Road to Reconstructing the Past. 36th Annual Conference on Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, Budapest, 2-6 April 2008. Program and Abstracts. Budapest: Archaeolingua, (2008)
4. Kovács L: Vulvae, Eyes, Snake heads. Archaeological Finds of Cowrie Amulets. BAR International Series 1846. Oxford: British Archaeological Reports, (2008)
5. Patay-Horváth A: Metallanstückungen an griechischen Marmorskulpturen in archaischer und klassischer Zeit. Tübinger Archäologische Forschungen 4. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf, (2008)
6. Török L: Between Two Worlds: The Frontiers Region Between Ancient Nubia and Egypt 3700 BC - 500 AD. Brill Academic Publishers, 621 (2008)

Tanulmányok

1. Bálint Cs: (vendégszerkesztő). Magyar Tudomány10. (2008)
2. Bálint Cs: A történeti genetika és az eredetkérdés(ek). Magyar Tudomány 10: 1170-1187 (2008)
3. Bánffy E, Eichmann WJ, Marton T: Mesolithic foragers and the spread of agriculture in Western Hungary. In: Kozłowski J, Novak M eds. Mesolithic-Neolithic interactions in the Balkans and in the Middle Danube Basin. Proceedings of the XV World Congress (Lisbon, 4-9 September 2006). Oxford: Archaeopress,; 53-82 (2007)
4. Horváth T, Svingor É, Molnár M: New Radiocarbon dates for the Baden Culture. Radiocarbon;50: 447-458 (2008)
5. Sümegei P, Gulyás S, Jakab G: Holocene paleoclimatic and paleohydrological changes in Lake Balaton as inferred from a complex quantitative environmental historical study of a lacustrine sequence of the Szigliget embayment. Documenta Praehistorica 35: 33-43 (2008)
6. Szőke BM: Pannonien in der Karolingerzeit, Bemerkungen zur Chronologie des frühmittelalterlichen Fundmaterials in Westungarn. Schild von Steier; 4: 41-56 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Régészeti Intézet

Átlagléttség ¹ :	55	Ebből kutató ² :	34
PhD, kandidátus:	14	MTA doktora:	6
		levelező tag:	2
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			6
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			109
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			99
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	14	idegen nyelven:	12
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	18
tanulmánykötetben magyarul:	19	idegen nyelven:	27
recenzió, kritika magyarul:	1	idegen nyelven:	2
összes hivatkozás száma ⁶ :	492	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	492
kapott recenzió, kritika:			7
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	1	idegen nyelven:	3
könyvfejezet magyarul:	1	idegen nyelven:	2
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	2	idegen nyelven:	3
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	9	idegen nyelven:	1
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	48	hazain:	29
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			5
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	21	hazai:	50
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	6	hazai:	19
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			8
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	4	Diplomamunkát:	38
		PhD-t:	47
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1148
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			264 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	363 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			15
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		60 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			3
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		4 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			6
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		299 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

SZOCIOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Uri u. 49.; 1250 Budapest, Pf. 20
Telefon: 224-6740, Fax: 224-6741
e-mail: tamas@socio.mta.hu; honlap: www.socio.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet főbb kutatási feladatai egyfelől a hosszú távon rögzített alap kutatásokból, azok témacsoportjaiból és céljaiból, másfelől az elnyert egy, illetve több éves empirikus projektekből álltak. Számos nemzetközi projekt előkészítése áthúzódott 2008-ra, így megnövekedtek a feladatok, több pályázatot módosítani kellett, illetve újak előkészítésével foglalkoztak a munkatársak. Az intézet tematikai szerkezete mindezzel együtt szilárd maradt, az eddigi súlypontok közül forráshiány miatt egy vizsgálatot sem kellett felfüggeszteni. A kutatói kapacitás 60%-át a több éves projektek kötötték le, míg 40%-át a rövidebb, esetenként határozottabban alkalmazott jellegű projektek. Ez utóbbiak tervezhetősége bizonytalanabb volt 2008-ban, azonban a kutatók leterheltsége stabil maradt.

Klímakutatás, környezetvédelem

A klímakutatással kapcsolatban fő feladatként fogalmazódott meg a *Klímabarát települések és a Biztonságos napozás* program folytatása, valamint a társadalmi rugalmasság vizsgálata. A helyi klímapolitikával kapcsolatos munkák forrásai 2008-ban is az önkormányzatokkal kötött együttműködések voltak. A szélesebb empirikus munkák támogatásában megnyíltak a környezetvédelmi minisztériumi források és kisebb volumenű együttműködés alakult ki egy kanadai szponzorral is. A fenntartható fogyasztásra vonatkozóan norvég alapú projektet is elnyert az intézet az év végén.

Társadalmi egyenlőtlenség, versenyképesség

Feladat volt a *Várostérségek, térbeli társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok: az európai versenyképesség társadalmi tényezői* című nemzeti kutatási projekt folytatása: az eredmények összegzése alapján egy átfogó kötet publikálása.

Szervezet- és munkaszociológia

A szervezet- és munkaszociológiában a nagy EU-s projektek (*WORKS, NESOR, MEADOW*) folytatása: a munka világában végbement változások kutatása a tudástársadalom kialakulásával összefüggésben; a *Bologna-folyamat* eddigi pozitív és negatív eredményeinek vizsgálata 6 európai országban; ajánlások megfogalmazása a szervezeti változások és azok gazdasági, illetve társadalmi hatásait mérő európai szintű adatgyűjtések számára.

Oktatásszociológia

Újonnan elnyert EU FP7-es program volt az *Ethnic Differences in Education and Diverging prospects for Urban Youth in an Enlarged Europe*. A kutatás az oktatáson belüli etnikai különbségek és a városi ifjúság széttartó életpályáit vizsgálja a kibővített Európában. Ezen

kívül feladat volt az EU FP6-os *KNOWandPOL* projektjének folytatása: A tudás szerepe az egészség- és oktatáspolitikai megalkotásában és irányításában – Európában. Hasonlóságok és eltérések ágazatok és országok között.

Társadalmi nemek, etnikai kisebbségek vizsgálata

Különböző volumenű EU-s projektek folytatása: időspolitika, gender, szexualitás, társadalomtörténet és oktatáspolitikai témákban. A tárgyévben tovább folyt az AIDS prevenciós kutatás, amelynek forrása a Medical College of Wisconsin CAIR Intézete volt. Folytatódott az öregedés otthoni segítségnyújtásához kapcsolódó hazai kutatás immár EU-s forrásból, gazdagabb témakörben. Új OTKA kutatás indult, mely az 1890 és 2007 közötti magyarországi cigánykutatások kritikai összefoglalását, ismertetését és közreadását vállalta.

Európai Társadalomtudományi Elemzések (EUTE)

Folytatódott az *European Social Survey* negyedik hullám adatfelvétele – az MTA Politikai Tudományok Intézetével közösen. 2008-ban az intézetben új OTKA támogatásból elemzések készültek, illetve tanulmánykötetek fiatal kutatók bevonásával.

Kormányzati megrendelések az MeH-MTA stratégiai kutatások keretében

Az intézet feladata elsősorban az energia biztonságpolitika, a radikalizmus monitoringja, valamint a *Magyarország jövőképei* kutatás további kidolgozása volt. A komparatív reformkutatások a Soros Alapítvány forrásaival, valamint külső, FÁK országbeli partnerekkel együtt folytak.

EU Bizottság Magyarországi Képviselő

Az EU Képviselő pályázatát nyerte el az intézet egyik munkacsoportjának Európa-politikai kutatásai „Magyarország az Európai Unióban” címmel, amely a magyarországi EU-képpel kapcsolatos stratégiai problémákkal foglalkozik.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Klímakutatás

Megjelent a *Klímabarát települések* című kötet, amely elméleti és gyakorlati szempontból is bemutatja a helyi szintű klímaprogramok jelentőségét. Társadalmi haszon: segítséget nyújt minden település számára, hogy elkezdje a felkészülést a klímaváltozásra, megalapozhatja egy költségkímélő életmód kialakítását.

A tárgyévben több mint húsz településsel vette fel az intézet a kapcsolatot, ahol az „action research” kutatási módszer eredményesen használható. Társadalmi-gazdasági haszon: a kidolgozott programok segítik a településeket abban, hogy felkészüljenek az éghajlatváltozásokra, hozzájárulnak az életminőség javításához és a települések működőképességének megőrzéséhez is szolgálnak.

Az UV adatok nyilvánosságra hozatala, az UV riadó bevezetése Magyarországon.

Társadalmi-gazdasági haszon: A társadalom egyre nagyobb része figyel a természetben zajló változásokra, folyamatosan növekszik a klímatudatossága, így biztosítható a fenntartható fejlődés.

2 fős kutatócsoport érte el, ebből 2 fő dolgozott az intézetben. Szponzori támogatásból dolgoztak.

Várostérségek, térbeli társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok - az európai versenyképesség térségi társadalmi tényezői

A projekt továbbélése abból a társadalmi igényből fakadt, hogy feltárta a magyarországi várostérségek térbeli-társadalmi egyenlőtlenségeit és társadalmi konfliktusait, és megvizsgálja azok versenyképességre gyakorolt hatásait. Kidolgozták a várostérségek gazdasági és társadalmi versenyképességét javító eljárásokat. Társadalmi haszon: az eredmények a hazai és a nemzetközi oktatásban is megjelennek, az államigazgatási munkát, a tervezés modernizációját is segítik, valamint a település- és várostervezést. Az alapvizsgálat a nemzetközi városkutatást is gazdagította. (European Science Foundation). Az kutatási eredmények az új típusú, hosszú távú, előrelátó, preventív város és várostérség fejlesztési stratégiák, a szociális feszültségeket, szegregációt, térbeli egyenlőtlenségeket enyhíteni – a lehetséges társadalmi konfliktusokat pedig megelőzni – képes önkormányzati megoldások, a társadalmi participációt erősítő, a térség érdekviszonyaira épülő tervezési és programozási gyakorlatok jöhetnek létre.

20 fős kutatócsoport érte el, ebből 6 fő dolgozott az intézetben.

A munkahelyi innovációk és a termelési paradigmaváltás kapcsolata: az európai munkaszervezetek paradigmaterképe

Az úgynevezett transzformációs gazdaságok fejlődésében, így a magyar gazdaság modernizációjában is jól kimutathatók különböző fejlődési ciklusok. A magyar gazdaság átalakulásának első ciklusa, mely az 1990-es évtizedre tehető és a közvetlen külföldi tőkebefektetések (FDI) vezérelte gazdasági modernizáción alapult, lezárult. Az átalakulás második ciklusának egyik legfontosabb kérdése, hogy a magyar gazdaság szereplői mennyiben képesek megfelelni a tanuló gazdaság kihívásainak. A kutatás a munkahelyi innovációkkal, mint az átalakulás jelenlegi (második) ciklusának egyik kulcstényezőjével foglalkozott: európai összehasonlításban vizsgálta a hazai vállalatoknak a szervezeti innovációk terén mutatott teljesítményét, a tanuló szervezetekre vonatkozó legkiterjedtebb és legfrissebb európai eredményekre alapozva. A munkahelyi innovációk előfordulása szoros kapcsolatot jelez a vállalati gyakorlatra (munkafolyamatra) jellemző munkaszervezeti formákkal (termelési paradigmákkal).

Magyarország speciális eloszlási arányokat mutat, hiszen a poszt-szocialista országok közül (Észtország után) itt a második legmagasabb a tanuló szervezetek aránya, ugyanakkor a másik tanulási potenciállal jellemezhető munkaszervezeti típus, a karcsúsított szervezet az átlagnál jelentősen kisebb arányban fordul elő, míg az átlagnál valamivel nagyobb arányban találhatóak a taylori és egyszerű szervezeti struktúrával rendelkező munkaszervezetek.

A tanuló munkaszervezetek hazai elterjedtségének európai összehasonlításban történő vizsgálata a munkafolyamat szintjén jól tükrözi a magyar gazdasági modernizáció

aszimmetrikus karakterét. Egyrészt a magyar gazdaságban már megjelentek a munkavállalóktól és a gazdasági szervezetektől egyaránt folyamatos tanulást és problémamegoldó készségeket igénylő innovációs potenciált képviselő tevékenységek, másrészt változatlanul jelentős szerepet tölt be a tömeggyártás, annak taylori/fordi munkaszervezeteit használó tevékenységek, amelyek minimális tanulást és problémamegoldó képességeket igényelnek mind az egyéni munkavállalótól, mind pedig a vállalkozástól. Társadalmi haszon: elengedhetetlen a magyar gazdaság munkaszervezeti paradigmaterképének elkészítése annak érdekében, hogy a jelenleginél részletesebb és mélyebb információval rendelkezünk a gazdaság versenyképességét befolyásoló olyan tényezőkről, mint a vállalatok munkaerő- és tudás felhasználási praxisa. Egy ilyen térkép a jelenlegi pénzügyi és gazdasági krízis kontextusában különösen hasznos lehet a foglalkoztatás bővítésére és a gazdaság fejlesztésére irányuló további kormányzati programok hatékonyságának növelésére. Elkészült az innovációt mérését célzó eddig használt kutatási apparátus felülvizsgálatának terve, annak érdekében, hogy a túlságosan is technológia-orientált, jellemzően K+F-, illetve ezek eredményeként szabadalmi aktivitást mérő nemzetközi kutatásokon túl olyan adatfelvételek is készüljenek, melyek egzakt mérőeszközei lehetnek a munkaszervezeti innovációknak és a tudásfelhasználás innovációkra gyakorolt hatásának.

7 fős kutatócsoport érte el, ebből 3 fő dolgozott az intézetben. Pályázatok (EU): New Social Risks in the European Knowledge Society and Higher Education (NESOR) 2006-2817/001-001 SO2-61OBGE; Work Organisation and Restructuring in the Knowledge Society (WORKS) CIT3-CT-2005-006193; Measuring the Dynamics of Organisation and Work (MEADOW) 028336

Oktatás

Tárgyévben, a kutatás keretében adatgyűjtés, interjúzás folyt a következő három témában: egészségügyi reform, az Egészségügyi Világszervezet és a magyar pszichiátria, a sajátos nevelési igényű gyerekekre vonatkozó diagnosztikai eljárások megújítása. Ezek alapján kirajzolódik egyrészt a tudástermelők és a döntéshozók közötti intézményes kapcsolatok gyengesége, másrészt a tudástermelők és a döntéshozók közötti informális kapcsolatok (bizalom, küzdelem, egymással versengő tudások egyidejű felhasználása, tudás-pótlékok mozgósítása stb.) rendszere, harmadrészt a külföldi ún. jó gyakorlatok meghonosításának esélyei. Társadalmi haszon: a kutatás eredményeinek köszönhetően javult a politikai döntéshozatali mechanizmusok megértése, a helyi, a laikus és a nemzetközi tudásformák felhasználásának lehetősége, amely növeli a „tudásalapú” (pl. a civil társadalom szempontjait jobban figyelembe vevő) politika esélyeit. Változik a kutatók és a politikusok, a szakmai szervezetek, illetve az állampolgárok és a politikusok közötti kommunikáció. Az eredményeket összegző konferencián nemcsak kutatók, de döntéshozók, a (szak)sajtó és a szakmai szervezetek képviselői is megjelentek, biztosítva a nyilvános párbeszédet.

7 fős kutatócsoport érte el, ebből 6 fő dolgozott az intézetben. Pályázat: EUFP6 Knowledge and Policy (KNOWandPOL) 028848-2

EDUMIGROM EU FP7-es projekt

A pályázati munka első szakasza lezárult. Ennek keretében az országok közötti összehasonlítást lehetővé tevő információ- és adatgyűjtés alapján nyolc háttér tanulmány foglalja össze a kilenc résztvevő ország oktatási rendszereinek főbb sajátosságait, a

kisebbségek helyzetét az oktatás rendszerében, valamint a kisebbségek társadalmi integrációjával kapcsolatos főbb oktatáspolitikai törekvéseket. Ugyancsak nyolc tanulmány készült a kilenc ország többségi-kisebbségi viszonyairól, kisebbségpolitikájáról, etnikai kisebbségeinek kulturális és politikai reprezentációjáról, valamint a kisebbségekkel kapcsolatos politikai diskurzusok főbb jellegzetességeiről. Az első szakasz zárásaként a projekt elkészítette első policy-ajánlását *Ethnic Differences in Compulsory Education* címmel. Társadalmi haszon: az egységes szerkezetben és azonos részletes vázlat mentén elkészült tanulmányok számos összehasonlítást tesznek lehetővé. Így mindenekelőtt fontos adalékokkal szolgálnak a jóléti rendszerekbe ágyazott kisebbségpolitikák és a kisebbségekkel kapcsolatos oktatáspolitikák közötti átjárások, illetve diszkrepanciák feltárásához, valamint a többség-kisebbség viszonyában az oktatáson belül foganatosított intézményes eszközök révén elérhető változások határainak és lehetőségeinek feltérképezéséhez. Az összehasonlító elemzéseknek az integrációs programok hatékonyságára, valamint a tankötelezettség érvényesítésére vonatkozó eredményei közvetlenül beépíthetők a hazai oktatási integrációs reform-programokba.

6 fős kutatócsoport érte el, ebből 4 fő dolgozott az intézetben. Pályázat: EU FP6 Knowledge and Policy (KNOWandPOL) 028848-2

Társadalmi nemek, etnikai kisebbségek

Az egyetlen magyarországi AIDS-prevenációs intervenciók kutatás, mely a HIV-fertőzés szempontjából kockázatos viselkedéssel jellemezhető csoportokkal több módszert (survey, szociometria, intervenciók tréning, mélyinterjúzás) együttesen alkalmazva foglalkozik. 2008 folyamán szociocentrikus meleg férfiakkal készült kockázatfelmérő kutatási interjú, valamint megkezdődött következő csoport rekrutálása. A felmérés alapján kiválasztottak AIDS prevenációs intervenciók tréningben vettek részt, majd fél évre rá megismétlődött a kockázatfelmérés. Emellett mélyinterjúk készültek HIV-fertőzöttel a szexuális viselkedésük jellemzőiről, valamint szexmunkából élő, illetve bárlátogató meleg férfiakkal. Társadalmi hasznosság: Az interjúk, valamint a személyes konzultációk hozzájárulnak a HIV-fertőzés elkerülésével kapcsolatos tudatosság növekedéséhez. Az intervenciók tréningek során a résztvevők olyan információk és képességek birtokába jutnak, melyek hatékony segítséget nyújthatnak a HIV-fertőzés további terjedésének elkerüléséhez az egyelőre mérsékelt fertőzöttséggel jellemezhető Magyarországon.

8 fős kutatócsoport érte el, ebből 2 fő dolgozott az intézetben. Pályázat: International Social Network Study 2 (ISN2) nemzetközi kutatás, Budapesti Esély 2 c. magyar alprojekt

A magyarországi romák politikai és emberi jogai – a jogok érvényesülésének társadalmi feltételei

A kutatás arra kereste a választ, hogy a kisebbségi jogoknak a hazai politikai, gazdasági és szociális intézményi rendszer napi működésébe való fokozatos beillesztése vajon a roma közösség számára is meghozta-e a politikai, emberi és szociális jogainak a többségihez hasonló módon biztosított demokratikus érvényesítését. Vagy ellenkezőleg, a külön kisebbségi intézmények és szabályok megjelenése inkább a roma közösség és tagjainak elkülönítését/elkülönülését erősítette, ezáltal pedig hátrányaik fokozatos felszámolódása helyett azok mélyülése és rögzülése irányába hatott.

2 fős kutatócsoport érte el, ebből 2 fő dolgozott az intézetben. Pályázat: OTKA K73399

European Social Survey

Az European Social Survey keretén belül két évente kerül sor egy átfogó társadalmi vizsgálatra (1500 fős effektív és reprezentatív mintán keresztül) Magyarországon. A kérdőívben állandó és változó modulok vannak. Az állandó modulok lehetővé teszik a társadalmi jelenségek időbeli nemzetközi összehasonlítását (több mint 20 európai ország), a változó modulok pedig mindig egy-egy aktuális társadalmi problémára irányulnak. Tárgyévben a 2006-os felvételi hullám adatainak elemzése után a kutatási eredmények 2+1 kötetben kerültek publikálásra a következő témakörökben: politikai klímaváltozás, értékek vizsgálata, médiafogyasztás, mobilitás, háztartási munkamegosztás, szubjektív jólét, gyermekvállalás.

6 fős kutatócsoport érte el, ebből 3 fő dolgozott az intézetben. Pályázat: OTKA 76722 (2006, 2008), MTA elnöki keret 2007

Magyarország 2020 Jövőkép

Az intézet az MTA-MeH együttműködés keretében, politológus, szociálpolitikus és közgazdász munkacsoportok bevonásával átfogó programot indított Magyarország 2015-ös, majd 2020-as jövőképének vizsgálatára. Az eredmények közül legfontosabbak egyfelől a tudásalapú társadalom modellek, másfelől a fenntartható fejlődés stratégiái, valamint az innováció és a társadalmi kohézió nemzeti modelljeinek felrajzolása. A kutatók feltárták egyrészt azokat a korlátokat, amelyek az ország korábbi társadalmi fejlődéséből, mentális rendjéből, uralkodó beszédmódjaiból és elitjeinek összetételéből következően kijelölik azt a teret, amelyben alternatívákat választhatunk. Másrészt megvizsgálták azokat a meghatározottságokat, tudástartalmakat és nemzetközi mintákat, amelyek az e téren belüli választásokat meghatározhatják. Harmadrészt megmutatták, hogy a következő 10-15 évben milyen lehetősége van hazánknak az Ausztriához való közeledésre gazdasági és tudástermelési metszetekben, illetve megmérték a tartalékokat, amelyek a sikeresebb közép-európai szomszédokkal együtt meghatározzák Magyarország viszonylagos helyét.

3 fős kutatócsoport érte el, ebből 3 fő dolgozott az intézetben. Pályázat: MTA-MeH stratégiai kutatások

Az intézetben intenzív pályázat-előkészítési munka folyt ez év során is. Nagyobb programokat készített elő technológiapolitikai témákban, környezeti kérdések, klíma- és esélyegyenlőtlenségi problémákkal kapcsolatban, melyek sikerességétől függően újabb terepmunkák indulnak 2009-ben. 2008 végén az intézet újabb négy FP7-es pályázatot adott be konzorciumok részeként. A fent felsorolt fő célok mellett számos kisebb projektben az intézet kutatói OTKA támogatással dolgoztak, illetve kisebb volumenű alkalmazott fejlesztési projekteken vettek részt.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A munkatársak valamennyi hazai egyetemen tanítanak a posztdoktori képzésben, ezen kívül alkalmazottak, vagy óraadók főiskolai karokon (ELTE, BKÁE, BMGKE, DE, SZE, PE, SZIE stb.). 2008-ban egyetemi tanárként működött több kollega a Magyar Iparművészeti Egyetemen, az ELTE Kulturális Antropológiai Szakán, a Debreceni Egyetemen, a Székesfehérvári Kodolányi Főiskolán, a Corvinus Egyetemen és a BME-n. 2008-ban az

intézet szerződést kötött a BME Társadalomtudományi Karával a doktori programok együttes működtetésére. Tovább folyt a szerződésben rögzített együttműködés a Debreceni Egyetemmel. 2008-ban, ha valamit lazultak is, de folytak közös programok a romániai Sapiientia Erdélyi Magyar Egyetemmel. Az év során további közalkalmazotti munkaviszonyt létesítettek a felsőoktatásban most már nem professzori fokozattal bíró munkatársak is. A felsőoktatási leterhelés különösen vidéken jelenleg akkora, hogy az esetenként az intézeti programok látogatottságát is korlátozza.

Az intézet kutatói közel egy tucat társadalompolitikai irányultságú alapítvány, közöttük országos és multinacionális vállalatok által vezetett kuratóriumok tagjai.

A munkatársak pozíciói akár közreműködőként, akár bizonyos formációk technikai működtetőjeként jelentősek a szakmában (helyenként meghatározóak).

Az intézet szakmai jelenlétének fontos elemei az intézetben szerkesztett periodikák: a *Kultúra és Közösség*, a *Társadalomkutatás*, a *Módszertani füzetek*, illetve az egyes projektek Working Paper sorozatai. A kibontakozott válsághelyzetben azonban egyre problémásabb e kiadványok technikai költségforrásainak biztosítása.

Az intézet 2008-ban támaszkodott még a Külügyminisztérium Európa-projektjeire, a Gazdasági Minisztériumra, az Oktatási Minisztériumra, az egészségügyi tárcára, a Környezetvédelmi Minisztériumra és a MeH-re is. Különösen fontosnak tűnik a MeH-es együttműködés számos területen. A KÜM bevonta az intézetet a külügyi stratégia kidolgozásába: 2008. végén az intézetben önálló nemzeti külügyi stratégia készült. Az intézet aktívan együttműködött az országos érdekegyeztető testületek szakértői koncepcióinak kidolgozásában – az állami, különösen kormányzati megrendelések mellett megnőtt a civil szférával, mindenekelőtt az új szakszervezetekkel és zöld szervezetekkel kiépülő kapcsolatainak jelentősége.

Az intézet bevételeinek 2008-ban több mint 40%-a származott részben vagy teljesen nemzetközi projektekből. Ezek többsége, mint korábban, a technológiapolitikához, a környezetpolitikához és a szociálpolitikához kapcsolódik, és az intézetnek csak egy részét terheli le. A továbbiakban is intenzív a részvétel az EU Keretprogramjaiban. 2008-ban négy új pályázat készült. A munkacsoportok szintjén intenzívebbé vált a kapcsolat az OECD és a NATO tudománypolitikai stábjaiival. A longitudinális, hagyományos projektek között kiemelendő a Japán Alapítvány segítségével létrehozott öreg-program, a Wisconsini Egyetemmel Care Intézetével közös HIV/AIDS megelőző program, a IIASA (Laxenburg, Ausztria) kockázat projekt, a CNRS-sel, az Orosz, a Lengyel, az Ukrán, az Örmény és a Román Tudományos Akadémiákkal működtetett kétoldalú csereprogramok, és az egyre több ágon kibontakozó együttműködés a nagy berlini társadalomtudományi intézettel, a WZB-vel.

A munkatársak alapítói és társkoordinátorai a Friedrich Ebert Alapítvány (FES) két nemzetközi kutatócsoportjának. Tagjai egy prágai székhelyű közép-európai társadalomkutató doktoranduszképző hálózatnak. Aktívan bekapcsolódnak a Soros Alapítvány olyan programjaiba, amelyekkel a nagy posztszovjet egyetemeken a társadalomtudományi képzés reformját támogatják. Így a szentpétervári, moszkvai, kijevi, Ivovi, harkovi reformokban.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

NKTH – Fogycatékossággal élő fiatal felnőttek társadalmi integrálódásának esélyei és lehetőségei a mai Magyarországon (INNOTARS 08-1-2008-0056)

A kutatás célja a fogyatékossággal élő hallgatók helyzetének bemutatása a hazai felsőoktatásban, továbbá ezen intézmények szerepvállalása a vizsgált csoport oktatásában, képzésében. A tényfeltárást követően új szempontokat lehet érvényesíteni, melyek megalapozzák azokat az ajánlásokat, amelyek a társadalmi nyilvánosságát biztosítják a probléma kezelésének, különös tekintettel a kirekesztésre, a társadalmi esélyegyenlőtlenségre a fogyatékossággal élők esetében.

EU FP7 – Ethnic Differences in Education and Diverging Prospects for Urban Youth in an Enlarged Europe (217384)

A projekt vizsgálja az iskolák szocializációs és tudáselosztó funkcióiban mutatkozó rejtett és manifeszt etnikai diszkrimináció jelenségkörét, az oktatás helyét az etnikai, nemi és csoport-identifikáció folyamatában, továbbá azokat az oktatással összefüggő hosszabb távú hatásokat, amelyek markáns etnikai esélykülönbségeket teremtenek a szakmaszerzés, a továbbtanulás, a munkaerő-piaci hozzáférés, valamint a társadalmi, kulturális és politikai részvétel különböző területein.

OTKA – Fieldwork and data analysis of the European Social Survey Round 4 (76722)

OTKA forrásból folytatódott az European Social Survey magyarországi adatfelvétele, ugyanakkor közös feladata az intézetnek az MTA PTI-vel a nemzetközi összehasonlító és PR tevékenység. Fiatal kutatók bevonásával elkészült a kutatás eredményeiből három tanulmánykötet, valamint a 2009-es 4. adatfelvételi hullám kérdőívei.

Európai Bizottság – Magyarország az Európai Unióban (NP/2008-07/BUD)

Európa-politikai, stratégiai kutatások folytatásaként a munkacsoport a magyarországi EU-képpel kapcsolatos stratégiai problémákkal foglalkozik.

EU FP7 – Civil Society for Sustainability (212269)

Környezetvédelmi civil szervezetek és kutatócsoportok közös kutatási projektje. A civil szervezetek a fenntarthatósággal kapcsolatos kutatásoktól azt remélik, hogy ezek olyan hatékony eszközöket dolgoznak ki, amelyek segítik őket ökológiai és fenntarthatósági céljaik elérésében, valamint saját tevékenységük értékelésében. A projekt fő célja a civil szervezetek intézményi beágyazódásának elősegítése, a holisztikus közelítések és az általánosítható vezérfonalként szolgáló eszközök kidolgozása révén.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek, monográfiák

1. Antal Z L (szerk.): Klímabarát települések. Elmélet és gyakorlat. Budapest: Pallas Kiadó, (2008) 400
2. Csizmady A: A lakóteleptől a lakóparkig. Budapest: Új Mandátum Kiadó, (2008) 321

3. Eröss G, Berkovits B, Berényi E: Iskolarend. Kiváltság és Különbségtétel a közoktatásban. Budapest: Gondolat Könyvkiadó (2008) 327
4. Füstös L, Guba L, Szalma I. (szerk.): Társadalmi Regiszter. Európai Társadalmak Összehasonlító Vizsgálata. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete – MTA Szociológiai Kutatóintézet, 6. kötet. 258.; 7. kötet 264.; 8. kötet. (2008) 124
5. Gál I R, Iwasaki I, Széman Zs. (eds): Assessing Intergenerational Equity. An Interdisciplinary Study of Aging and Pension Reform in Hungary Assessing Intergenerational Equity. Budapest: Akadémiai Kiadó (2008) 209
6. Kovács É. (szerk.): Tükörszilánkok – Kádár korszakok a személyes emlékezetben. Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet – 56-os Intézet (2008) 348
7. Laki I: Százhalombatta a fenntarthatóság jegyében. Budapest: Pallas Kiadó (2008) 108
8. Lócsei P, (Neményi M. (szerk.)): Emberpár és család az államszocializmusban, 1945-1985. Budapest: Gondolat Könyvkiadó (2008) 206
9. Makó Cs, Moerel H, Illéssy M, Csizmadia P. (szerk.): Az új fejlődési utak lehetőségei a tanuló gazdaságban (A rugalmasság és biztonság változó jelentései). Debrecen: Debreceni Egyetem – Közgazdaságtudományi Kar, Competitio Könyvek 6. (2008) 213
10. Rozgonyi T. (szerk.): Államreform, közigazgatás, háttérintézmények. Budapest: Gondolat Könyvkiadó (2008) 253

Könyvek, monográfiák

1. Albert F, Dávid B, Molnár Sz: Links between the diffusion of internet usage and social network characteristics in contemporary Hungarian society: A longitudinal analysis. Review of Sociology, 14 (2008) (1): 45-66
2. Császi L: Médiakutatás a kulturális fordulat után. Médiakutató (Ősz): (2008) 93-108
3. Szalai J: Széttartó jövőképek. Esély 19 (2): (2008) 26-47
4. Takács J, Mocsonaki L, P.Tóth T: A leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű (LMBT) emberek társadalmi kirekesztettsége Magyarországon. Esély 19 (3): (2008) 16-54
5. Tamás P: Az eurokisebbségek mozgásterei. Korunk (január): (2008) 17-20
6. Tamás P: Válság/Kezelés. Kritika (december): (2008) 7-9
7. Tibori T: Beszámoló az NSKP 5/035/04. „Magyar-szlovák összehasonlító komplex képzési program a romák felzárkóztatásáért” című projektről. Kultúra és Közösség, 1: (2008) 64-71
8. Vári A, Ereifej L, Ferencz Z: A Víz Keretirányelv bevezetése Magyarországon: Mintaprojekt a Felső-Tisza régióban. Társadalomkutatás 26 (2008) (2): 185-207

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Szociológiai Kutatóintézet

Átlagléttség ¹ :	51	Ebből kutató ² :	41
PhD, kandidátus: 20	MTA doktora: 7	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			12
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			173
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			148
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	46	idegen nyelven:	5
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	7
tanulmánykötetben	magyarul: 38	idegen nyelven:	13
recenzió, kritika	magyarul: 4	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 94	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		74
kapott recenzió, kritika:	16		
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 5	idegen nyelven:	2
könyvfejezet	magyarul: 10	idegen nyelven:	5
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 8	idegen nyelven:	3
sorozatszerkesztés	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 21	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	47	hazain:	76
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :	15		
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :	16		
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	5	hazai:	63
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	9	hazai:	5
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :	23		
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 11	Diplomamunkát: 156	PhD-t:	19
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1529
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :	273 MFt		
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		97,2 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:	5		
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			9,4 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:	2		
NKFP: 2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0,8 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:	13		
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			28,5 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :	12		
EU-forrásból: 10	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		35,4 MFt
Egyéb: 2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		17,1 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:	5		
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			6 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :	0 MFt		

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Úri utca 53.; 1250 Budapest Pf. 9.

Telefon: 224 6755, Fax: 224 6756

e-mail: titkarsag@tti.hu, honlap: www.tti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A 2002-ben kidolgozott hosszú távú elképzeléseknek megfelelően az intézet 2008-ban is az alapvető kézikönyvek készítését és alap kutatások végzését tekintette legfontosabb feladatának. A szakma egyik fő nemzetközi tendenciája tükröződik abban, hogy az intézet ad otthont és szervezeti erőt az embert a földi élet együttes részeként vizsgáló új típusú történeti alap kutatásoknak (ún. Gaia-szemlélet), ezt tükrözi *Természettörténelem* című új kiadványsorozatuknak az év folyamán publikált első két kötete.

A pályázati preferenciákkal is jelzett tudományos és társadalmi igények felismerését mutatja, hogy az intézet különös figyelmet fordít 2006-ban létrehozott új szervezeti egysége, a Balkán-történeti munkacsoport tevékenységére, amely hagyományos publikációk mellett (a Budapesti Európa Intézettel együttműködve) az év során jelentősen bővített saját honlapon teszi közzé a magyar gazdasági, politikai és kulturális külkapcsolatok irányítói körében is érdeklődést keltő eredményeit. Öt évvel az EU keleti kiterjesztésének megkezdése után egyértelmű: a társadalmi igényekre reagálni képes új történész kutatói generációknak (támaszkodva az első világháború előtti hazai historiográfiai hagyományokra) különösen nagy figyelmet kell fordítani a magyarság és a magyar állam keleti és déli kapcsolatrendszerére, hozzá kell járulniuk a nemzeti érdekek megfogalmazásához és érvényesítéséhez.

Az intézet a kutatási eredmények lehetőség szerinti gyors publikálására és új alap kutatások bemutatására, azok eredményeit tükröző szintézisek kiadására törekszik. Kiadványrészlegük a magyarországi történeti témájú könyvkiadás fontos műhelye. Mindezekon túlmenően rendezvényei, valamint széles körű bel- és külföldi kapcsolatrendszere révén az intézet megőrizte központi műhelyszerepét a magyar történettudományban.

Rendezvényei közül különösen jelentős volt a Habsburg Monarchia felbomlásának kilencvenedik évfordulója alkalmából az MTA Európa-történeti Munkacsoportjával és a Budapesti Európa Intézettel közösen szervezett három (ebből kettő nemzetközi) konferenciájuk, amelyek legfontosabb eredményeit a legnagyobb példányszámú, a visszajelzések szerint a magyar társadalom számos csoportjához eljutó történeti folyóirat, a *História* is közzétette. A konferencia amerikai, francia, horvát, lengyel, német, osztrák, olasz, román, szlovák előadói megerősítették: ez volt az évfordulóval kapcsolatos legfontosabb európai tudományos rendezvény.

Az év során publikált forráskiadványaik közül kiemelkedik Károlyi Mihály levelezésének VI. kötete, amely az első magyar demokratikus köztársaság elnökének 1949 és 1955-ös halála közötti időszakának, második emigrációjának dokumentumai révén a korszak valamennyi kutatója számára nyújt nélkülözhetetlen anyagot és árnyalhatja a Károlyi tevékenységével és a republikanizmus magyarországi hagyományaival kapcsolatos közéleti vitáinkat.

1988-ban hunyt el Ránki György, aki évtizedeken át volt az intézet és a magyar történettudomány nemzetközileg egyik legismertebb, meghatározó befolyású személyisége. Az év leglátogatottabb intézeti rendezvénye az ő emlékének szentelt akadémiai ülés volt.

Az év folyamán a 2002-ben meghatározott tervek alapján folytatódtak a *Magyar Történeti Atlasz*, valamint a *Magyar Történeti Kronológia* munkálatai. A szerzők és a szerkesztők a magyar technika-, tudomány- és éghajlattörténeti kutatások újabb eredményeivel jelentős mértékben tematikailag is bővítették a korábbi kronológiák adatbázisát. Minden eddigi hazai történeti kronológiánál nagyobb súlyt fektetnek a magyar történeti események nemzetközi beágyazására, a hagyományos politika-centrikus ábrázolás valóságos meghaladására. Az év során elsősorban a nem csupán illusztrációs funkciójú, hanem az elkészült szövegekkel egyenrangú tartalmi szerepet játszó mellékletek (képek, grafikonok, térképek, táblázatok) gyűjtése, készítése volt a fő feladat.

A terveknek megfelelően folytatták a *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és szakirodalmába* című munka általános része negyedik és az időrendi rész ötödik kötetének szerkesztését. A munkát végző, alapításától haláláig Kosáry Domokos irányítása alatt állt Bibliográfiai Csoportjuk számára 2008 átmeneti év volt, miután Kosáry Domokos halálát és az OTKA-projekt befejezését követően át kellett gondolni a munka szervezeti kereteit. Az új vezető irányításával a csoport sikerrel pályázott újabb OTKA-támogatásra, amelynek futamideje 2008. szeptember 1-től kezdődött és 2011. szeptemberéig tart.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Középkori osztályuk tagjai 2008-ban számos, évek óta tartó kutatás gyümölcseit aratták le. Megjelentették a magyar történelem idegen nyelvű elbeszélő forrásait közlétező új intézeti sorozat első kötetét: Eberhard Windecke Zsigmond királyról és koráról írt emlékiratát. Az intézeti infrastruktúra és nyugodt, hosszú távú alapkutatásokat biztosító, tervezhető munkafeltételek nélkül aligha készülhetett volna el a magyar középkorkutatás két új kézikönyve: *Észak-kelet Magyarország hosszú időn át legbefolyásosabb főúri nemzetsége, a Perényi család levéltára* valamint az *Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke* – e két utóbbi az intézet és a Magyar Országos Levéltár közös kiadványaiként. A legtöbb – és egyáltalán nem csak szakmabeli – olvasót elérő középkori vonatkozású kiadványuk minden bizonnyal az Osiris Kiadónál megjelent Mátyás király életét és korát bemutató kötetük, a magyarországi Reneszánsz Éve minisztériumi programsorozat egyik legrepresentatívabb kiadványa. Az osztály munkatársai egyéb jelentős feladatokat is vállaltak a Reneszánsz Éve rendezvénysorozatával kapcsolatosan. A májusban az ELTE-n – az intézet társszervezésében – megrendezett nemzetközi konferencián négy munkatársuk tartott előadást s gyakran szerepeltek vidéki és külföldi rendezvényeken is. Mátyással és korával foglalkozott a *História* 2008. évi 10. száma, melynek írásait zömmel az osztály munkatársai készítették. Mindemellett számottevőek egyéb középkori magyar társadalom-, politika- és gazdaságtörténeti eredményeik, így a nemesércbányászat különböző vonatkozásainak, Szlavónia politikatörténetének vagy a firenzei-magyar kapcsolatoknak a kutatása.

Kora újkori vonatkozású eredményeik közül kiemelkedők vallástörténeti kutatásaik. A hódoltság és balkáni egyháztörténeti vizsgálódások tematikája tovább bővült a hódolt Magyarország balkáni és mediterrán kapcsolatrendszerének feltárásával. Ezen belül (egy novipazari kápolnaviszály története kapcsán) ismét megerősítést nyert az a pár éve felállított és több oldalról bizonyított tétel, hogy a hódolt Magyarországon és a Balkánon a vallás és a kereskedelem elválaszthatatlanul összekapcsolódott, s hogy a Raguzai Köztársaság állami léte

és kereskedelmi hatalma zálogának tartotta telephelyein a főkegyúri jog megőrzését. Ezért harcolt szívósan, ugyanakkor mégis rugalmasan minden egyes kápolnáért, ami a 17. század romló viszonyai között is lehetővé tette pozíciói megtartását.

2008. évi kutatásaik átértékelték a katolikus-ortodox unió kérdését is. A szerb történettudomány – de a politikai következtetésekre hajlamos szerb köztudat is – azt vallja, hogy a Rómából kiinduló balkáni katolikus missziók fő célja a szerb ortodoxok unióra kényszerítése lett volna. Valójában Róma a katolikus közösségek megóvására koncentrált, uniós törekvések csak marginális területeken és marginális személyeknél figyelhetők meg, s az ortodox-katolikus viszony elsősorban a két felet egymás ellen kijátszó oszmánok miatt mérgesedett el.

Szorosabban tartozik a hódolt magyar területek történetéhez, hogy bevezető tanulmány kíséretében kiadtak egy évtizedek óta lappangó egyháztörténeti monográfiát a váci püspökség török kori gazdálkodásáról, amely páratlanul alaposan dolgozza fel ezt az Alföld török kori történetében eddig kevésbé vizsgált témát.

Misszió- és uniótörténeti kutatásaikat jól kiegészítik a korszak egyháztörténetének egyik, újabb nemzeti ideológiákhoz is kapcsolódó legendákkal átszőtt eseményéről, az erdélyi örmények uniójáról tett új megállapításaik. Az 1693-ban keletkezett *Fidelis ratio* című dokumentum tartalmának és keletkezési körülményeinek alapos elemzésével bebizonyították, hogy téves az az elterjedt nézet, amely szerint az erdélyi örmények unióját Minas erdélyi örmény püspök kötötte meg 1686 végén, Lembergben. Ez valójában 1689 elején történt meg Oxendio Virziresco missziós pap munkájának eredményeként, a következő évben pedig az erdélyi örményeket közvetlenül Róma alá rendelték, s címzetes püspökként és vikáriusként Oxendiót nevezték ki vezetőjüknek. Ennek ellenére az unió gyakorlati megvalósítása még hosszú éveket vett igénybe.

Eredményesek voltak a hazai zsidóság történetére vonatkozó kutatásaik is: elkészült a történeti Magyarország zsidó közösségeiről írt hitközség-történeti monográfiák, nagyobb helytörténeti tanulmányok és leírások jegyzéke és több összefoglaló tanulmányt publikáltak a Kárpát-medencei zsidóság történetéről a kezdetektől a 18. század végéig.

Turkológusaik folytatták azt a nemzetközi szakmai publikációs fórumokon folyamatos visszhangot kapó munkát, amely az oszmán-török iszlám vizsgálatára irányul. Aktualitást nem nélkülöző eredményeik szerint – az utóbbi évtizedekben elterjedt felfogással szemben – a dzsiháid központi szerepet játszott az oszmán államideológiában, ahol a 16. század végéig egyfajta társadalmi rítusként használták, s amellyel az alattvalók háborús hozzájárulását kívánták ösztönözni.

Eszme- és művelődéstörténeti kutatásaik fontos adatokkal járultak hozzá a török nemzettudat és az azt képviselő török hatalmi és intellektuális elit kialakulásának vizsgálatához. Az 1300-ig visszanyúló kutatás eredményei szerint az Oszmán Birodalom törzslakosságát alkotó törökség a dinasztikus identitástól csak a 20. század elejére szakadt el, ekkor kezdték töröknek tekinteni magukat. A török identitás tudatos vállalása és a modern török nemzettudat csak az Atatürk-i köztársaság időszakában született meg. A kutatás egyik különösen érdekes eleme az oszmán hatalmi elit egyik szegmentumára, az írkokra vonatkozik. Az írkok három területen töltötték be nélkülözhetetlen szerepet: ők művelték a magas színvonalú episztolográfiát és az azzal szorosan összefüggő művészi prózát, kifejezésre juttatva az oszmán kulturális értékeket és esztétikai eszményeket; ők voltak a dinasztikus/despotikus

hatalom legöntudatosabb ideológusai és az állam szakszerű működtetői; hozzájuk köthető olyan új szellemi irányok megjelenése, amelyek túlmutatnak a vallástudományon és annak kapcsolt részein. Egészében véve a szerájiskolákban kiképzett tartományi kormányzók és azok udvarai, valamint a tartományi kádik mellett elsősorban a vezető írnok-értelmiségiek voltak azok, akik közép és felső szinten egységes, a későbbi nemzettudat előzményeként is értelmezhető kulturális arculatot adtak az oszmánok birodalmának.

Az Oszmán Birodalom és a hódoltsági törökség története témájában az elmúlt évben nemcsak elméleti fontosságú, hanem gyakorlati eredmények is születtek. A Műemlékek Nemzeti Gondnoksága felkérésére szakértőjük közreműködött a pécsi Jakováli Hasszán-dzsámi műemléki felújításában és a kialakítandó múzeum megtervezésében. A szakértő szerint a dzsámi pillanatnyi – a kiállításon is megjelenített – rekonstrukciója nem hiteles, így sikerült elkerülni az eddigi téves feltételezésekre alapozott további költségigényes befektetést.

A Magyar Királyság európai beágyazottságával kapcsolatos, a korai európai nemzetközi társadalomtörténeti szakirodalom számára is sok új szempontot hozó monográfiájuk a 16–17. századi házasság intézményével foglalkozik, parasztok és arisztokraták házassági szokásait, házasságról és szerelemről vallott felfogását mutatja be. A kutatás nem talált lényegi különbséget urak és parasztok szokásai között. A korabeli emberek szemében a felnőtt ember természetes állapota a házasság volt, amelynek két válfaját ismerték: a szerelmi és az „előmenetelt” segítő házasságot. Meglepetésre az utóbbiak jó része is szerelmi házassággá alakult át. Ennek magyarázata az, hogy a rossz házasságot alul és felül egyaránt természetellenesnek tekintették, a szerelmi házasságot pedig természetes jelenségként kezelték. E könyv a legszínvonalasabb hazai hozzászólás a kora újkori párkapcsolatok/házasság történetéről folyó nemzetközi diskurzushoz, amelyben sokáig az az álláspont uralkodott, hogy míg Nyugaton szeretni képes, boldog, kölcsönösségben élő emberek voltak, a Szentpétervár–Fiume vonaltól keletre érzelmi kapcsolatokba nem fektető, érzéketlen emberek éltek. A monográfia minden sora cáfolja ezt a felfogást, és mellékesen még egy kultúrtörténeti szenzációval is szolgál: Európa-szerte először bizonyítja a karnevál/farsang falusi meglétét a 17. századi Magyarországon, amelynek nyomait Nyugaton eddig hiába keresték. Ide kapcsolódnak hasonló témájú, késő középkorra vonatkozó kutatásaik, amelyek azt mutatják ki, hogy hosszú folyamat részeként, rítusok egymásutánja révén jöttek létre a házasságok a falvakban és városokban, szemben az egyház által hirdetett egyszerű egymásnak tett ígéret koncepciójával. A rokonok közötti házasságok vizsgálata azt mutatta, hogy sem az arisztokraták, sem az egyszerű emberek normáiba nem ütközött az egyház és állam által széleskörűen tiltott, rokonok közötti házasság.

A Habsburg-magyar kapcsolatokra vonatkozó kutatásaik is számos megkövesedett tudományos és közgondolkodásbeli nézet felülvizsgálásához járulnak hozzá. A Magyar Királyság intézménytörténetének egyik alapforrása, a kora újkori pozsonyi királykoronázások „forgatókönyv-tervezetének” friss elemzése bizonyítja: a magyar politikai elit a 16. század közepén mindent megtett annak érdekében, hogy az ősi koronázóváros, Székesfehérvár oszmán kézbe kerülése (1543) után a Szent István-i állam legfontosabb reprezentációs eseményének régi jogörző hagyományait az új magyar belpolitikai fővárosban is szilárdan örökítsék tovább. Egy másik tanulmány történelemtankönyveink toposzá vált állításával szemben arra mutatott rá, hogy Bocskai István 1604–1605. évi mozgalmát nem tekinthetjük klasszikus függetlenségi háborúnak, azaz szabadságharcnak: a Habsburgoktól és az oszmánoktól egyaránt független magyar állam létrehozása ekkor szóba sem jött. Mindezek dacára a mozgalom mind a felkelésben résztvevők, mind az ellene igen nagy számban harcolók számára több meghatározó eredményt hozott: a vallásszabadság kodifikálását, a

hadjúk letelepítését, Erdély időleges békéjét és nem utolsósorban a magyarországi rendek, elsősorban a világi elit és a köznemesség megerősödését.

Ehhez kapcsolódik egyik könyv terjedelmű forrásközlésük: Lackner Kristófnak (1571–1631), Sopron kiváló és nagy tudományú polgármesterének önéletrajza, a korabeli magyar világi értelmiség szellemi és politikai irányultságának, törekvéseinek esettanulmánya.

A közös európai értékek és célok nem közhelyszerű bizonyítéka az a terjedelmes tanulmány, amely müncheni levéltári és kéziratári források alapján mutatja be Miksa Emánuel bajor választófejedelem és csapatai részvételét az oszmánok elleni felszabadító háborúban. 1683–1688 között évente több ezer főből álló kontingensük vett részt – Miksa Emánuel személyes irányításával – Esztergom, Érsekújvár, Buda és Belgrád visszavételében, valamint a nagyharsányi csatában. Az 1688 után indított hadjáratokban is két ezreddel képviseltette magát a választófejedelem. Ezzel a bajorok – a szászokkal és a brandenburgiakkal egy sorban – a Német-római Birodalom legjelentősebb katonai teljesítményét nyújtották a Magyarország felszabadításáért megvívott háborúban.

A későbbi időszak kutatásának fő eredménye elemzésük a *Neoacquistica Commissio* és Pest-Pilis-Solt vármegye (1690–1703) kapcsolatáról. Ebben a magyar történetírásban először tárták fel a *Neoacquistica Commissio* tevékenységét kizárólag egykorú források tükrében. A testület működési mechanizmusának körültekintő vizsgálatával sikerült árnyalni a Commissióról történetírásunkban kialakított egyoldalú és negatív képet. A kapcsolódó forráskiadványban közölt több mint száz latin és német nyelvű kútfő nem igazolja azt a közgondolkodásunkat is átható nézetet, mely szerint a törökök kiűzése után Magyarországon berendezkedő Habsburg hatalom fő célja a magyar birtokos társadalom anyagi tönkretétele lett volna. Éppen ellenkezőleg, a Commissio a török hódoltság korában szerzett birtokok tulajdonjogának vizsgálatával elsősorban a nemesi jószágok eredetét kívánta tisztázni, csak másodsorban irányult tevékenysége a nem igazolt birtokok elvételére s ezáltal a kincstár bevételeinek növelésére. Ezt a felfogást támasztják alá a II. József-kori kataszteri felmérést, a 18. századi magyarországi regionális igazgatást elemző munkáik is.

Az Erdélyi Fejedelemség történetével kapcsolatosan is érdemlegesek 2008-as alapkutatói eredményeik A Magyar Királyság és az Erdély közötti államjogi szerződések elemzése (Báthory Gábor korában és Bethlen Gábor uralkodásának első hat évében) megállapította, hogy Erdélyt – miközben az Oszmán Birodalom vazallus állama volt – a Magyar Királyság is ugyanúgy *membrum Regni*-ként, a királyság tagjaként tartotta számon, mint a középkorban. Ennélfogva jogot formált a fejedelem személyének kiválasztására, és minden lehetséges módon kísérletezett a terület megszerzésével. A magyar királyok a fejedelmeket alattvalójuknak tekintették, Erdély államjogi különállását elvben nem ismerték el. Ezért beszélhetünk a fejedelemség „kettős függéséről”. A magyarországi török hatalmi körök és az erdélyi fejedelmek viszonyának egy esettanulmánya kölcsönös függést mutat, az adatokból kiviláglik a hódoltsági oszmán elit megosztottsága. Ez egyfelől leképezte az udvari lobbiharcokat, másrészt erősen befolyásolta az erdélyi fejedelemválasztást. A 19. században kiformalódott romantikus történeteszmélet nemzeti-birodalmi konfrontációi helyett újabb kutatásaik árnyalt képet festenek a politikai és társadalmi érdekérvényesítés korabeli sokelemű technikáiról. Így válik érthetővé például Vác török általi elfoglalása is.

Újkortörténeti munkásságukban is középpontban áll a Habsburg Birodalmon belüli magyar érdekérvényesítés lehetőségeinek és korlátainak vizsgálata. A tárgyévben folytatódott egy

osztrák-magyar együttműködésben készülő forráskiadvány: az Osztrák-Magyar Monarchia közös minisztertanácsi jegyzőkönyvei sorozat szervezése és készítése s a *Die Habsburgermonarchie* című alapvető, az Osztrák Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő kézikönyv sorozatban való szerzői és lektori közreműködés. Folytatódott az együttműködés az 1867 előtti osztrák (összbirodalmi) minisztertanácsi jegyzőkönyvek kiadásában is.

Az első világháború befejezése, a Habsburg Birodalom, s vele együtt a történelmi Magyarország széteséséből adódó szakmai vizsgálatokat az összeomlás kilencvenedik évfordulója állította előtérbe s rótt számos tudományos közéleti feladatot munkatársaikra. Az évfordulóval kapcsolatos hazai és külföldi megemlékezések megnövelték a közérdeklődést a Monarchia története iránt, részben azért is, mivel 2007-ben már ilyen irányú hatást gyakorolt az 1867. évi osztrák-magyar kiegyezés 140. évfordulója. A tudomány szempontjából általában kevés közvetlen jelentőséggel bírnak az évfordulók – a kutatók többnyire nem örülnek ezeknek – viszont közhasznukat és új kutatásokra is ösztönző funkcióikat minden szakember tudomásul veszi, ezért vállalták a témakörrel foglalkozó munkatársaik a kapcsolódó teendőket: szervezést, előadást, cikkírást, utazást, rádió és televízió szereplést.

Az 1918. év problémáiról szervezett intézeti tanácskozásokon a mentalitás-történeti vizsgálatok jelentettek elsősorban új momentumot, túl azon, hogy minden korábbinál nagyobb diplomáciai háttéranyag birtokában összeurópai kontextusban lehetett átvilágítani egy tekintélyes uralkodó elit és a régi birodalom máig tanulságos agóniáját. Az a nemzetközi konferencia, amely a Habsburg Birodalom 1918. évi összeomlásával foglalkozott, vetekszik az 1968. évi bécsi szimpózium historiográfiai jelentőségével. Akkor még a társadalmi és nemzeti feszítőerők arányának, funkciójának megítélése állott előtérben, most viszont a világháború végére kialakuló katonai helyzet és az egész kontinens szellemi arculata megváltozásának, a háborús kifáradás átalakító hatásának függvényében vizsgálták az összeomlás folyamatát. Ezzel sikerült a történetírást korábban uraló nacionalizmus-bolsevizmus ellentétpárból térségünk vonatkozásában kiemelni, a politikai mentalitás- és magatartásformák bemutatásával prezentálni, hogy a demokratizáló átalakítás igénye nem a szélsőbal erők monopóliuma, vagy az antanté, hanem még a központi hatalmak vezető rétegében is megindult 1918 elején egy színváltozás, diskurzusváltás. Az ugyancsak nemzetközi részvétellel zajlott második konferencia a történelmi Magyarország 1918. évi helyét vizsgálta a fent említett európai mozgások függvényében, a kor szereplőinek elemzésén át kiemelt figyelmet fordítva a hagyományos uralkodó elit krízisfelfogása valamint a feljövő forradalmi új vezetőcsoport eszmevilága és helyzeti hátránya közötti súlyos ellentmondásra. Ezúttal is a legvitatottabb vonalon, a magyarság és szomszédai ellentéteinek elemzéséhez keresték a közös alapállást, igen ígéretes eredménnyel.

19. századi kutatásaikban tevékenységük kiszélesedett, nőtt a kutatott témák száma. Bővült a reformkor kutatásának lehetősége. Megújult a lengyel kapcsolatok hosszabb távú vizsgálata, jelen van az egyháztörténet ugyancsak hosszú távú kutatása, a Monarchia államgépezete központi elemei működésének vizsgálata, a mai szomszédágpolitika szempontjából is fontos Balkán-kapcsolatok elemzése, az életközösségek, a generációk történeti elhelyezkedésének, funkciójának vizsgálata, természetesen kapcsolva az életmód és identitások problematikájához.

Az eredmények közül kiemelhető a magyar és a boszniai akadémiák közös szervezésében tartott október 14–15-i szarajevói bosnyák-magyar-osztrák tudományos konferencia modernkori része, mely mögött az intézet fontos alap kutatásai állnak. Egyfelől a régebbi magyar

történetírás (így Kállay Béni, Thallóczy Lajos és mások) balkáni vizsgálatainak elemzése, másfelől a magyar politikusok modernizációs törekvései az 1914 előtt Bosznia-Hercegovinában, akciójuk e régió nyugat-európai megismertetésére-népszerűsítésére a 19. sz. utolsó harmadában és a 20. század elején. Harmadrészt pedig az egész un. közösügyi osztrák-magyar politika balkáni vetületének vizsgálata. Ezek a történeti tapasztalattá változtatható kutatások a térség erős tradicionalizmusa miatt is hasznosíthatók.

Két másik, napjaink szempontjából releváns kérdéskörben elért eredményt kell még megjelölni: az egyik az osztrák-magyar közös politikai apparátus, mint modern bürokrácia kiépülésére vonatkozó újabb vizsgálatok. Ezek a mai Európai Unió apparátusa szempontjából is több mint tanulságosak (benne a nemzetállami és nemzetfeletti feladatok egyeztetésének problematikájával). A másik kérdéskör a nagyvárosi társadalom múltjának vizsgálata: ebben az évben is eredményeztek könyvet Budapest-történeti kutatásaik. Várostörténeti kutatásaikhoz is kapcsolódik a generációknak a történelemben való megjelenése kérdésköre, amely értelemszerűen átnyúlik napjainkig s az új társadalomtörténeti gondolkodást, a történetírás elvi-módszertani kérdéseinek megújuló vizsgálatát mozdítja elő.

Az első világháborútól a jelenünkig vezető időszak intézeti kutatógárdája ebben az évben is igen sokat foglalkozott a trianoni Magyarország történetének nemzetközi összefüggésrendszerével. Az intézetben dolgoznak a hidegháborús Közép- és Kelet-Európával kapcsolatos szovjet és orosz továbbá amerikai, francia és kínai külpolitika legismertebb magyarországi szakértői, itt van a huszadik századi Balkánra irányuló legfontosabb hazai kutatások központja. E témakörben kiemelkedő az 1956-os magyar forradalomra vonatkozó, a közelmúltban kutathatóvá vált kínai diplomácia iratok terjedelmes forráskiadványa. A legfontosabb iratokat és az 1956-os Magyarországgal kapcsolatos szovjet döntések kínai tényezőit primer kínai források alapján először elemző tanulmányt angolul is publikálták. Szintén nemzetközi szaktudományos elismerést keltettek, de ezen túlmenő jelentőségűek a rendszerváltás nemzetközi összefüggéseit tárgyyszerűen megvilágító eredményeik. Primer amerikai, francia és német forrásokra is építő publikációik bizonyítják, hogy a nyugati nagyhatalmak érdekei és célkitűzései, retorikájuk fő tendenciájával ellentétben, nem a szovjet blokk gyors lebontására, hanem saját befolyásuk növelése melletti stabilizálására törekedtek. Fontos könyvük elemzi a 21. századi (mai) orosz külpolitika történeti gyökereit, célkitűzéseit és módszereit és számos újonnan feltárt forrás alapján több tanulmányban elemzik a két világháború közötti szovjet-magyar gazdasági és politikai kapcsolatokat. Érdemi eredményeket publikáltak Adenauer Kelet-Európa politikájáról, Jugoszlávia hidegháborús szerepéről, több fontos címszót munkatársuk írt a legújabb hidegháború-történeti szakenciklopédia számára. Meghatározó szerepet kaptak a második világháború utáni európai kényszermigrációk történetét vizsgáló European Science Foundation (ESF) által szervezett nemzetközi kutatócsoportban, amely az év során publikálta a többéves munka eredményeit összegző vaskos kötetet. Minden ma elérhető forrás elemzése alapján ebben található a legújabb kutatási eredmények a második világháború után elhurcolt magyar állampolgárok számáról és társadalmi, politikai összetételéről.

Ide illeszkedik egyháztörténeti vizsgálódásaik egy érdekes vonulata, amely a szocialista tömb (egyház) politikai vezetésének a II. Vatikáni zsinatra adott reakcióját tekinti át. Az események vizsgálata megerősíti, hogy a fontosabb kérdésekben a szovjet álláspont döntő volt a csatlós államok egyházpolitikájának alakulásában, ugyanakkor a döntések gyakorlati végrehajtásában már meglehetősen önállósággal rendelkeztek. Ide vezethető vissza a zsinat ama sajátos következménye, hogy jóllehet a katolikus egyházzal szembeni célok tekintetében a zsinat után

is megmaradt az alapvető elvi egység, a szentszéki politika és a zsinat hatásának megítélésében azonban jelentős differenciálódás történt. Ez egyre kevésbé tette lehetővé közös egyházpolitikai gyakorlat meghatározását.

Legújabb kori kutatásaik másik, igen sok eredményt hozó területe a társadalom és mentalitástörténet, különösen a mindennapi élet története. A szakmán kívül is sokan fogadták érdeklődéssel a *Mindennapok Rákosi és Kádár korában* című kötetüket, a köztéri emlékművek politikumával kapcsolatos publikációikat, a Kádár-korszak generációs vitáit tárgyaló, 1968 történetét ebből a szempontból elemző írásaikat és nagyszámú előadásukat. Aktívan vesznek részt az 1960-as évek jellegéről (stabilizálódás, konszolidáció vagy süllyedés) folyó szaktudományos és közéleti vitákban. Folyamatosan hallatták hangjukat a történetelméleti és módszertani szakmai vitákban.

Két szakértőjük közvetlenül segíti a miniszterelnök és a kormány külpolitikai döntéseit.

Sok energiát köt le, de nélkülözhetetlen az intézet saját könyv- és folyóiratkiadási tevékenysége, az év folyamán kilenc terjedelmes kötetet tettek közzé. A más összefüggésben nem említett művek között van szintézisük a 20. század európai gazdaság történetéről. Gondozásukban jelenik meg a számos intézeti kutatási eredményt publikáló Történelmi Szemle és a História.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az intézet kapcsolatban van valamennyi jelentős magyarországi történettudományi kutatóhellyel, és továbbra is otthont ad a két legfontosabb szakmai szervezetnek, az MTA Történettudományi Bizottságának és a Magyar Történelmi Társulatnak továbbá a legfontosabb szakmai folyóiratoknak, a *Századok* és a *História* szerkesztőségének.

Átlagosan havi két-három különböző típusú szakmai rendezvényre került sor. Legrangosabb az *Intézeti Előadások* sorozata, ebben három intézeti és egy intézeten kívüli szakember szerepelt. Három fiatal kolléga mutathatta be eddigi teljesítményét a *Fiatal Kutatók Fórumán*. Készülőben lévő nagyobb vállalkozásokat tekintenek át a *Műhelybeszélgetések*: három külföldi és egy intézeti kolléga kutatási eredményeit és terveit vitatták meg.

A vendégelőadók közül különösen nagy visszhangot váltott ki a már említett előadás Ránki Györgyről, az egyik legismertebb hidegháború-történész, Mark Kramer beszámolója 1956-al kapcsolatos újabb eredményeiről s számos intézeten kívüli kolléga is részt vett az 1956 és a rendszerváltás közötti amerikai-magyar kapcsolatokat tárgyaló előadás vitáján. Osztályrendezvényeken került sor több aktuális projekt megbeszélésére. A Balkán-történeti kutatócsoport négy nagy (100-150 fős, közöttük két nemzetközi) Balkán-konferencia előkészítésében és lebonyolításában vett részt. Széles körű tudományos és társadalmi együttműködés eredménye volt és jelentős média visszhangot kapott az 1918. év eseményeit tárgyaló két nemzetközi és egy kisebb, csak hazai kutatókat mozgósító konferencia. Egy, a Balkán huszadik század elejének történetével foglalkozó fiatal kolléga vehette át az intézet Hanák-díját.

Az intézet szervezte magyar részről a magyar-román és magyar-bolgár történész vegyes bizottság működését, fontos szerepet vállalt a szlovák-magyar történész vegyes bizottság munkájában és a szarajevói Thallóczy Lajos bosnyák-magyar-osztrák szimpózium lebonyolításában. Kiemelt fontosságú rendezvényük volt a kétoldalú kapcsolatok szakmai vitás kérdéseire koncentrááló bukaresti magyar-román történésztalálkozó, amely tartalma

sorozatindító funkciója mellett az igen magas szintű román részvétel és az ottani nagy médiaérdeklődés miatt is kitűnt. Az októberi bukaresti *Vallás és társadalom* című román-magyar történész vegyesbizottsági szimpózium a legújabb kori vonatkozásokban hozott újat szélesebb összehasonlító vizsgálataival. Fontos kapcsolatokat ápol a milánói egyetem Risorgimento-konferenciáján való részvétel is.

Hangsúlyozandó részvételük a hazai történettudományi intézményrendszer működtetésében, ami napjaink átalakuló tudományos-közéleti világában egyre nagyobb jelentőséggel bír. Az állandó szakbírálói munkák, szerkesztések mellett számos megbízás (szerkesztői bizottságtól kuratóriumi, véleményezői feladatokig) jutott munkatársaiknak. Változó korunkban ennek jelentős minőségbiztosítási funkciója van.

Munkatársaik folyamatosan oktatnak valamennyi jelentős magyarországi egyetemen, külön megállapodás keretében működnek közre az ELTE BTK történelem záróvizsgáin; opponensként, bizottsági tagként dolgoznak a tudományos minősítés fórumain, az OTKA, a Magyar Akreditációs Bizottság tisztségviselőiként és szakértőiként. Egy munkatársuk az őszi félévben a New York-i Columbia Egyetemen volt vendégprofesszor.

Rendszeres feladatot jelentenek a szakértői tevékenységek, a Külügyminisztérium és egyes önkormányzatok kéréseinek teljesítése, köztük utcák, intézmények elnevezésével, emléktáblák, szobrok állításával kapcsolatos, távolról sem rutinszerű állásfoglalások valamint évfordulós információs anyagok készítése a Nemzeti Évfordulók Titkársága számára.

2008 folyamán is együttműködtek – többek között – az alábbi intézményekkel: a bécsi egyetem Kelet-Európa Történeti Intézete, az Erdélyi Múzeum Egyesület, a müncheni Südost-Institut, Francesco Datini Nemzetközi Gazdaságtörténeti Intézet, European Science Foundation, belgrádi, bukaresti, kolozsvári, pekingi, pozsonyi, prágai, szófiai varsói, zágrábi akadémiai kutatóintézetek, a lipcsei Geisteswissenschaftliches Zentrum für Ostforschung, a potsdami jelenkor-történeti kutatócentrum, a londoni egyetem kelet-európai és szlavisztikai intézete, a New York-i Columbia Egyetem Európa Intézete, a freiburgi, jénai, innsbrucki, jeruzsálemi, kolozsvári egyetemek történelem tanszékei. Intézeti munkatárs irányítja a révkomáromi magyar egyetem történelem tanszékének munkáját. Az együttműködések fő formái: kutatók, doktoranduszok fogadása, tevékenységük szakmai segítése, kiadványok cseréje, részvétel konferenciákon.

Rendszeres kapcsolatban vannak a Közép-Európa Egyetem Történelem Tanszékével, a Collegium Budapesttal, a budapesti amerikai, azerbajdzsáni, dán, finn, izraeli, lengyel, német, orosz, osztrák, török nagykövetséggel, a cseh, dán, francia, kínai, lengyel, német, olasz, orosz, osztrák, román kulturális intézettel, illetve esetenként a külföldi magyar kulturális intézetekkel.

A széles körű nemzetközi kapcsolatrendszer tükrözi az intézeti rendezvények előadóinak összetétele is, a konferencia résztvevőkön kívül öt külföldi kollégát láttak vendégül. Egyik munkatársuk felkérést kapott az Oxford University Press gondozásában készülő ötkötetes historiográfiai kézikönyv egyik kötetének társszerkesztésére. A munkatársak rendszeresen publikálnak külföldön, többen tagjai külföldi folyóiratok szerkesztő bizottságainak vagy tanácsadó testületeinek, részt vesznek nemzetközi projekteken és képviselik intézetüket s a magyarországi történész szakmát különböző nemzetközi konferenciákon. Az integráció elmélyülésének örvendetes jele a munkatársak külföldi idézettségének szaporodása.

Tanácsadással és előadók küldésével rendszeresen segítik a külföldön működő magyar kulturális intézetek munkáját.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

2008 folyamán 32 pályázati támogatás összesen 31,72 millió forint értékben segítette kutatásaikat. Ebből konferencia-költségekre 0,8 MFt-ot nyertek, intézeti folyóiratuk, a *Történelmi Szemle* 1.168 MFt, egyéb kiadványaik 0,5 MFt támogatást kaptak. A többi, túlnyomórészt OTKA-forrás legnagyobb részét a kézikönyv- és forráskiadási projektek aktuális költségeire fordították. Pályázati stratégiájuk két fő célját, a hosszú távú forráskiadási program folyamatos finanszírozását és a kiadványaik rendszeres megjelentetéséhez szükséges pénzügyi háttér biztosítását 2008-ban is sikeresen megoldották.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek, monográfiák, tanulmánykötetek

1. Csorba L: Garibaldi élete és kora. Budapest: Kossuth Kiadó 2. kiad. 398 (2008)
2. Gecsényi L: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr: Győr Város Levéltára, Győr-Moson-Sopron Megye Levéltára, 495 (2008)
3. Glatz F: Új vidékpolitika. Párbeszéd a vidékért. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, Párbeszéd a Vidékért Egyesület, 270 (2008)
4. Gyáni G: Budapest – túl jón és rosszon. A nagyvárosi múlt mint tapasztalat. Budapest: Napvilág Kiadó, 203 (2008)
5. Katus L: Sokszólamú történelem. Válogatott tanulmányok. Pécs: PTE-BTK, 461 (2008)
6. Kovács I: „Egy a lengyel a magyarral”. A szabadságharc ismeretlen lengyel hősei. Történelmi esszék. Budapest: Magyar Napló, 205 (2008)
7. Kovács I: Két örökéletű tölgy. Adalékok a magyar-lengyel barátság történetéhez. Budapest: Szent György Kiadó, 152 (2008)
8. Molnár A: Elfelejtett végvidék. Tanulmányok a hódoltsági katolikus művelődés történetéből. Budapest: Balassi, (Régi Magyar Könyvtár. Tanulmányok 9.) 280 (2008)
9. Péter K: Házasság a régi Magyarországon, 16-17. század. Budapest: L’Harmattan, (Múltidéző zsebkönyvtár). 178 (2008)
10. Sz. Bíró Z: Oroszország visszatérése. Írások a mai Oroszországról. Budapest: ELTE Történelmi Ruszisztikai Tanszék, 144 (2008)
11. Boros Zs, Szabó D: Parlamentarizmus Magyarországon (1767-1944): parlament, pártok, választások. 2. kiad. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 402 (2008)
12. Szulovszky J: Füstfaragók. A kéményseprő mesterség kultúrtörténete. Harmadik, átdolgozott és bővített kiadás. Budapest: Plusz Könyvek, 255 (2008)

Egyéb önálló művek és szerkesztett kötetek

1. Csukovits E. (szerk.): Mátyás és a humanizmus. Budapest: Osiris Kiadó, (Nemzet és emlékezet). 702 (2008)

2. Gecsényi L., Máthé G. (szerk.): Sub clausula 1920/1947. Dokumentumok két békeszerződés - Trianon, Párizs – történetéből. Összeállították és jegyzetekkel ellátták Baráth M és Katona Cs. Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 1324 (2008)
3. Glatz F. (ed.): The European Union, the Balkan Region and Hungary. Budapest: Europa Institut – Budapest–Social Research Center of HAS, (Begegnungen. Schriftenreihe des Europa Institutes Budapest. Band 28.) 266 (2008)
4. Gyáni G., Lácza M. (szerk.): Generációk a történelemben. Nyíregyháza: Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület; A Nyíregyházi Főiskola Gazdaság és Társadalomtudományi Kara, (2008) (Rendi társadalom – polgári társadalom 21.) 464
5. Hajdu T. (szerk.): Károlyi Mihály levelezése VI. kötet (1949-1955). Budapest: Napvilág Kiadó, (2008) 550
6. Bennbassa, E, Attias, AC: Izrael – föld és szentség. Haraszti Gy (szerk.). Máriabesnyő – Gödöllő: Attraktor, (Scripta Iudaica). 225, (2008)
7. Haraszti G. (szerk.): Hágár országában: hitközség-történeti monográfiák, [nagyobb] helytörténeti tanulmányok és leírások a történeti Magyarország zsidó közösségeiről. Budapest: MTA – ORZSE Kultúratudományi Kutatócsoport, Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, (Magyar Zsidó Szemle füzetek 1.) 125 [bibliográfia] (2008)
8. Horváth S. (szerk.): Mindennapok Rákosi és Kádár korában. Budapest: Nyitott Könyvműhely, 375 (2008)
9. Oborni T., Á. Varga L. (szerk.): Memoria rerum: tanulmányok Bán Péter tiszteletére. Eger: Heves Megyei Levéltár, 650 (2008)
10. Krász L, Oborni T. (szerk.): Redite ad cor – Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére. (szerk.) Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 677 (2008)
11. Ress I. (szerk.): A monarchia levéltári öröksége: a badeni egyezmény létrejötte, 1918-1926. Budapest: Magyar Országos Levéltár, LXIV, 440 (2008)
12. Skorka R: fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta. Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Budapest: História Alapítvány, MTA TTI, (História könyvtár. Elbeszélő források 1.) 444 (2008)
13. Soós I. (szerk.): Tanulmányok Pest megye monográfiájához. 2. köt. Budapest: Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 625 (2008)
14. G. Corni, T. Stark. (eds.): People on the Move: Forced Population Movements in Europe in the Second World War and Its Aftermath. Oxford– New York: Berg, 272 (2008)
15. Tóth G: a szöveget gond. és ford., jegyz. és bev. Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid önéletrajza = Vitae Christophori Lackner I. U. D. Hominis, brevis consignatio. Sopron: Soproni Levéltár, (Sopron város történeti forrásai. C sorozat 5. = Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. Reihe C Band 5.) 219 (2008)
16. Tringli I. (szerk.): A Perényi család levéltára, 1222-1526. Bp: Magyar Országos Levéltár – MTA TTI, (A Magyar Orsz. Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 44). 509 (2008)
17. Vámos P. (szerk.): Kína mellettünk? Kínai külügyi iratok Magyarországról, 1956. Budapest: MTA Történettudományi Intézete, (História könyvtár. Okmánytárak, 5.) 380 (2008)
18. Zsoldos A. (szerk.): Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával. Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézete, (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 45.) 226 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Történettudományi Intézet

Átlagléttség ¹ :	105	Ebből kutató ² :	74
PhD, kandidátus:	39	MTA doktora:	14
		levelező tag:	0
		rendes tag:	2
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			16
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			553
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			520
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	136	idegen nyelven:	7
külföldi folyóiratban magyarul:	8	idegen nyelven:	15
tanulmánykötetben magyarul:	106	idegen nyelven:	36
recenzió, kritika magyarul:	10	idegen nyelven:	4
összes hivatkozás száma ⁶ :	853	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	853
kapott recenzió, kritika:			57
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	11	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	20	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	20	idegen nyelven:	2
sorozatszerkesztés magyarul:	11	idegen nyelven:	1
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	33	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	102	hazain:	189
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			10
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	15	hazai:	82
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	15	hazai:	45
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			25
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	9	Diplomamunkát:	21
		PhD-t:	17
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1400
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			474 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	4	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	37 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			15
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	31,7 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	6	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	5,3 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30./1535 Budapest, Pf. 936

Telefon: 224-6760, Fax: 226-6761

e-mail: ainotai@vki.hu, honlap: www.vki.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

2008-ban korszakos változások mentek végbe mind a világgazdaságban, mind Magyarországon, ill. szűkebb földrajzi kapcsolati-hálózati környezetében.

A 2007-ben elkezdődött, de 2008 utolsó hónapjaiban Európára is kiterjedt világméretű pénzügyi és gazdasági válság kapcsán mind Magyarországon, mind nemzetközi szinten jelentősen megnőtt a független akadémiai tudományos elemző munka, ezen belül is a VKI kutatómunkája és annak eredményei iránti igény, illetve felértékelődtek az intézeti kutatók által már korábban készített átfogó világgazdasági elemzések és publikációk.

Az intézet kutatói a világgazdasági folyamatok általános elemzése során már a korábbi években rendszeresen felhívták a figyelmet azokra a tendenciákra és jelenségekre, amelyek a jelenlegi globális és Magyarországot is súlyosan érintő válság háttérében állnak. A legutóbbi időszakban megjelenő alapvető problémák és feszültségek tovább erősítették, részben pedig meghatározott súlyponti kérdésekre koncentrálták a 2008. évi kutatómunkát.

Ennek során mind elméleti, mind gazdaságpolitikai szempontból kiemelt figyelmet kaptak a világgazdaság új fejleményei (globalizáció természete, hatásai és következményei, alkalmazkodási kényszerek, a nemzetközi, főleg gazdasági intézményrendszert érő növekvő kihívások, az Európai Unió lehetséges válaszai, ezen belül Magyarország mozgásteré). Az intézet továbbra is kiemelt figyelmet szentel a világgazdaság jövőjét meghatározó tényezőknek és azoknak a globális kihívásoknak, amelyekkel az Európai Uniónak, illetve Magyarországnak is szembe kell néznie. Az előzőekkel szoros összefüggésben folytatódott a vállalati szférában, mindenekelőtt a transznacionális vállalatok globális hálózati rendszerében végbemenő változások elemzése, amelyek nemcsak az államok és a vállalatok gazdasági stratégiáját, hanem a korábbi elméleteket is jelentősen befolyásolták, ill. továbbfejlesztették.

További kiemelt kutatási súlypont volt 2008-ban a 21. század fenntartható fejlődése szempontjából – a válságtól függetlenül is prioritást élvező, de a válság által kiélezett formában megjelenő, felértékelődő – több terület (humán tőke felértékelődése, a termelési tényezők közül a tőke és a munkaerő közötti alapvetően eltérő liberalizáció és áramlási intenzitás, a nemzetközi migráció természete és hatásai, a jóléti rendszerek fenntarthatósága, különös tekintettel az „európai modellekre”, az éghajlatváltozás hatása a hosszú távú fejlődésre és a környezetvédelem felértékelődése).

Globális, földrajzi és magyar szempontból egyaránt kiemelten kezeli a kutatóhely a MeH-MTA együttműködés keretében évek óta folyó Kína- és FÁK-stratégiai kutatásokat.

Az intézeti kutatások ötvözik az alapkutatást és a politikaorientált alkalmazott kutatást. Ez utóbbi közvetlenül is támogatja a politikai és gazdasági stratégiai döntéseket Magyarországon.

Ide tartozik Magyarország helyének és lehetőségeinek változása a XXI. század világgazdaságában, a kibővült Európai Unióban, valamint – összehasonlító vizsgálatok keretében – a jelentős átalakulásokat megélő közép-, kelet- és délkelet-európai térségben.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

2008-ben az intézet kiemelt kutatási feladata volt a MeH–MTA együttműködés keretében végzett – 2008 nyarán újabb egy évre meghosszabbított – Kína-stratégia, illetve a Független Államok Közösségével kiépített/kiépítendő külkapcsolati stratégia kidolgozása.

Az MTA és a MeH együttműködésének keretében a VKI kutatói két olyan stratégiai kutatási megbízást teljesítettek, amelyek közvetlenül is segítik a kormányzati tervezőmunkát, gazdaságpolitikai és külgazdasági téren egyaránt.

A Kínával foglalkozó stratégiai kutatás keretében a korábbi kutatások eredményeit összefoglalva 2008-ban több kiadvány látott napvilágot. Megjelent a Kína: *Realitás és Esély – Stratégiai kutatások: tudomány – kormányzás – társadalom* című kötet (szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó, VKI kiadás 2008.), illetve a 2007–2008. évi kutatási összefoglaló *Kína stratégia: folyamatosság és változás címmel* (In: Stratégiai kutatások 2007–2008. Kutatási jelentések. pp: 35-94 (szerkesztette: Inotai András, Juhász Ottó, Tóth Barna, Tinta Könyvkiadó 2008.)

Megjelenés alatt áll az Akadémiai Kiadónál *A változó Kína* (szerkesztette: Inotai András és Juhász Ottó) című kötet. A 2007–2008-as, igen átfogó és számos új információt nyújtó Kína-kutatás háttér tanulmányainak gyűjteményét három összefüggő kötetben adja ki a VKI 2009 márciusában: 1. kötet: *Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*, 2. kötet: *Kína a nemzetközi politikai és gazdasági erőterében*, 3. kötet: *Magyar-kínai kapcsolatok fejlesztésének néhány területe*.

A projekt számos külső szakértő bevonásával működik, és az eddigi eredményekre építve igyekszik partneri hálózatát nemzetközi szinten is továbbfejleszteni, ami az európai pályázati együttműködés egyik előfeltétele. A Kína-projekt kiemelkedő eredményei közé sorolható, hogy interdiszciplináris kutatásokat folytat, jelentősen hozzájárul egy Kínával foglalkozó, immár fiatal kutatókat és szakembereket is tömörítő tudományos és gazdaságpolitikai kör kialakulásához, végül pedig megkezdte a regionális (közép- és kelet-európai) kutatási hálózat kiépítését.

A „Magyarország FÁK-stratégiája, különös tekintettel Oroszországra, Ukrajnára és Kazahsztánra” című projektben – a 2007-ben indult munka folytatásaként – 2008-ban két nagyobb kutatási témára került sor: az egyik a FÁK-térségen belüli integrációs kérdésekkel, a másik a térség néhány kiemelten fontos energetikai problémájával foglalkozott.

A kutatási eredményeket tanulmánykötetekben és meglévő sorozataiban jelentette meg az intézet 2008-ban. A Kelet-Európa Tanulmányok kiadványsorozat 3. füzeté, *Sikerek és kudarcok: a FÁK-térség energetikai és integrációs dilemmái* tartalmazza a kutatás legfontosabb eredményeit. A téma aktualitását és jelentőségét (hasznosságát) nem lehet

eléggé hangsúlyozni a közelmúlt orosz-ukrán gázvitája, illetve Európa energia-függősége tükrében.

A kutatási tevékenység mellett a projektben hálózatépítő és ismeretterjesztő tevékenység is folyik, ezeket a célokat szolgálják a posztszovjet országokkal foglalkozó különböző rendezvények, a projekt kialakított honlapja és saját hírlevele. A FÁK-projektben, amely a 2008/2009-es kutatási évben is folytatódik, a Világgazdasági Kutatóintézet társintézménye az MTA Szociológiai Kutatóintézete.

A két stratégiai kutatás társadalmi-gazdasági haszna egyértelműen meghatározható. A rendszeres beszámolók révén a kutatási eredmények és a megbízó felek között közvetlen visszacsatolási mechanizmus működik, ami lehetővé teszi az eredmények gyors és hatékony felhasználását a kormányzati munkában.

Szintén a kormányzati stratégiai tervezőmunkát segítő kiemelt megbízás volt 2008-ban az a projekt, amely a nemzetközi fejlesztéspolitika kihívásaival és lehetőségeivel foglalkozott. A kutatás eredményeit a VKI publikálta 2008-ban *Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája?* címmel (szerk. Kiss Judit).

Az intézet 2008-ban is kiadta az ún. éves Monitoring jelentését, amely az új tagállamok összehasonlító teljesítményét elemzi EU-tagként (2004-ben indult a sorozat). A kiadvány meghatározott szempontrendszer alapján folyamatosan vizsgálja a tíz új tagállam fejlődését, teljesítményét, erősségeit és gyengeségeit uniós tagként. Főbb elemzési szempontjai: politikai stabilitás, társadalmi helyzetkép, gazdasági és versenyképességi folyamatok, integrációs teljesítmény – elsősorban jogharmonizáció, abszorpció és a maastrichti kritériumok teljesítése –, valamint a közvélemény változása terén.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az intézet hazai szakmai és közéleti kapcsolatait jelentősen erősítette 2008-ban az előzőekben említett három nagy stratégiai kutatási projekt, amelyek interdiszciplináris megközelítésben, hálózati alapon szerveződtek.

A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium számára 2008-ban átfogó elemzés készült *Hazai hatásvizsgálati és intézkedési lépések az éghajlatváltozással és a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatban az Európai Unió 2020-ra kitűzött céljainak végrehajtására irányuló intézkedési csomag és az ezt követő hatásvizsgálatok kapcsán* címmel, illetve szintén a GKM felkérésére állítottak össze a VKI kutatói egy kötetet *Külgazdasági elmélet a GKM Nemzetközi Gazdasági Szakállamtársaság szakmai irányítása alá tartozó köztisztviselők részére* címmel.

Szintén a kormányzati tervező munkát volt hivatott segíteni 2008-ban a *Kutatási jelentések készítése a nemzetközi tapasztalatokról: a támogatások hatása a beruházásokra, a munkahelyteremtésre, a KKV szektor versenyképességére* című projekt. A projekt keretében a VKI kutatói áttekintést nyújtottak a téma nemzetközi tapasztalatairól, és ezekre alapozva ajánlásokat fogalmaztak meg a döntéshozóknak.

Az intézet belföldi szakmai hálózatát is folyamatosan építi. A VKI más intézetek felkérésére 2008-ban több projektben is együttműködő partner volt, így pl. a Közlekedéstudományi Intézet megbízásából a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium számára készített tanulmányt, „*A Magyar Logisztikai Stratégia környezeti értékelése*” témában.

A *Kisvállalkozás-fejlesztés agglomerációs és dinamikus klaszterekben* című projekt eredményei 2007-ben elkészültek, 2008-ban az NKTH további támogatásának köszönhetően a kutatás legfontosabb megállapításai könyv formában is napvilágot láttak.

Az intézet továbbra is törekszik a hazai társadalomtudományi intézetekkel való szorosabb együttműködésre. Immár második éve, 2008 novemberében is sor került négy vári társadalomtudományi intézet közös konferenciájára, melynek témája az *Európai Unió-regionalizmus-kisebbségek Kelet-Közép-Európában* volt.

Az interdiszciplináris kooperációnak csak a látható csúcsa a közös konferencia, közös projektek, az intézetek a jövőben egyre nagyobb mértékben kívánnak bekapcsolódni közös fellépéssel a hazai és nemzetközi pályázatokba is.

Az EU 6. keretprogramjába tartozó NEWGOV – New Modes of Governance (a kormányzás új formái) projekt 2008 nyarán befejeződött. A projektben a VKI partnerként szerepelt. A négyéves munka során a kutatók elemezték a strukturális és a kohéziós politika intézményi rendszerének bevezetését a közép-európai új EU-tagországokban, valamint az EU-költségvetés és redisztribúció intézményi működését. A témáról készült tanulmányokat egy könyvben is kiadta az Akadémiai Kiadó 2007-ben (VKI-s kutató szerkesztésében), a második kiadásra 2008 végén került sor.

A *Wider Europe, Deeper Integration – Constructing Europe* (CONSENT, Bővített Európa, mélyebb integráció – Európa épül) elnevezésű, 6. keretprogramos projekt 2008-ban is folytatódott. Az intézet egyik kutatója a hálózat egyik teamjének (EU költségvetés) társvezetője, másik kutatója pedig részt vesz az EU-27 Watch (korábban EU-25 Watch) nevű alprojektben is, amelynek lényege a tagállamok aktuális integrációs kérdésekkel kapcsolatos nemzeti álláspontjának összehasonlító felmérése. Az évente két alkalommal (elektronikus formában) megjelenő publikus anyag részletezi a tagállami álláspontokat, érdekeket, motivációkat az aktuális kérdésekkel kapcsolatban, és igen széles körben jut el döntéshozókhoz és szakértőkhöz EU-szerte.

Az intézet a CONSENT projekten és hálózatán keresztül évek óta megjelenik a legfontosabb integrációs kérdések európai szintű vitájában.

A projekt a nemzetközi hálózatépítés új elemeként előadásokat is szervez Budapesten. 2008 februárjában görög kollégák osztották meg a publikummal az EU-források felhasználásával kapcsolatos igen tanulságos tapasztalataikat, a rendezvényen a szakma mellett a közigazgatás számos képviselője is részt vett.

Mindkét 6. keretprogramos projekt kiváló példája az akadémiai tudásanyag társadalmi hasznosításának: a nemzetközi hálózatokban végzett együttműködés révén jelentős tudásbeli „hozzáadott értéket” állít elő vagy transzferál Budapestre, ezt pedig a VKI tudatos munkával igyekszik közcélok szolgálatába állítani.

Két éve folyó kutatási megbízás zárult le eredményesen 2008 tavaszán. A Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS) megbízta az MTA Világgazdasági Kutatóintézetét, hogy vizsgálja meg az EU tagországainak álláspontját az EU-költségvetés 2008/2009-es felülvizsgálatával kapcsolatban. A 2008-ban elkészült átfogó tanulmány két módon közelíti meg a kérdést. Egyrészt egy kérdőíves felmérés eredményeit tartalmazza (a kérdőívre az EU legtöbb tagországából kutatók és gyakorlati szakemberek egyaránt válaszoltak), másrészt pedig nyolc, szakértők által készített részletes ország-tanulmányon keresztül mutat be ország-álláspontokat.

Az intézet régi szakmai kapcsolatait ápolva 2008 szeptemberében ismét sor került a *Budapester Gespräche* néven ismertté vált német-magyar konferencia-sorozat aktuális rendezvényére, melyben a VKI társszervezőként vett részt. Az idei konferencia a szolgáltatások szabadságát elemezte az EU-ban. A témához kapcsolódó német és magyar tapasztalatok, illetve perspektívák megvitatása ezúttal is nagyszámú érdeklődőt vonzott.

Az intézet 2008-ban új együttműködési formát alakított ki a bécsi Joint Vienna Institute-tal. Ennek keretében a bécsi intézet vendégkutatói, az IMF szakértői előadásokat tartottak 2008 áprilisában és októberében Budapesten. Az áprilisi rendezvény témája az árfolyam-politika, az árfolyamrendszer, és az idevonatkozó tapasztalatok Közép-Kelet-Európában, míg az októberi – aktualitása kapcsán igen nagy érdeklődést kiváltó – előadás a pénzügyi válságokkal foglalkozott. A szakértők és a kutatók számára fontos új információkat és szakmai vitára is alkalmas új megközelítési módokat jelentettek ezek az összejövetelek, amelyekre természetesen minden érdeklődőt szívesen lát az intézet.

Szintén a nemzetközi tapasztalatok hazai hasznosítását szolgálta a Ciprusi Pénzügyminisztérium Gazdaságkutató és Európai Ügyek igazgatójának előadása a Gazdasági és Monetáris Unióról és az euró ciprusi bevezetéséről 2008 februárjában. A rendezvényen számos meghívott vett részt a szakmai érdeklődők mellett a magyar közigazgatás különféle területeiről is, akik nagyon hasznosnak és hiánypótlónak találták úgy az előadást, mint a szakmai beszélgetést és tapasztalatcserét is.

2008 szeptemberében a VKI és finn partnere, a Centrum Balticum (Turku), valamint a budapesti Finn Nagykövetség szervezésében nemzetközi kerekasztal-rendezvényre került sor Budapesten az európai új regionalizációs trendekről. A magyar és a finn partnerek kölcsönösen beszámoltak a közép-kelet-európai (Duna-régió belüli), illetve a baltikumi együttműködés sajátosságairól és fejlődési lehetőségeiről.

TEPSA-együttműködés

Az intézet hosszú idő óta képviseli Magyarországot a brüsszeli székhelyű *Trans European Policy Studies Association* (TEPSA) nemzetközi kutatóintézeti hálózatában. 2007-ben, majd 2008-ban a hagyományos kapcsolatok (nemzetközi konferenciák, kiadványok) új elemmel bővültek: a TEPSA és az Európai Parlament (EP) között létrejött keretszerződés kínálja lehetőségeket kihasználva az intézet több kutatója is bekapcsolódott az EP Külügyi Bizottsága részére készülő szakmai háttéranyagok (ún. *policy briefing-ek*) készítésébe. 2008-ban a munka kiszélesedett: két (a Nyugat-Balkánnal, illetve kiválasztott FÁK-országokkal foglalkozó) tanulmánysorozat szakmai koordinálását is a VKI vállalta magára; a nyolc, illetve öt anyagból álló sorozatok megírásában két VKI-munkatárs (és mintegy 15 külföldi szakértő)

vett részt. Mindkét sorozat esetében sor került az EP Külügyi Bizottságának meghallgatására is.

2008 októberében a TEPSA brüsszeli központja és a VKI nagyszabású nemzetközi konferenciát rendezett Brüsszelben, ahol az új tagállamok képviselői áttekintették az EU-csatlakozás óta eltelt időszak legfontosabb eredményeit, mind saját országuk, mind a kelet-közép- és dél-kelet-európai térség eddigi tapasztalatai alapján, mind pedig az európai integráció további fejlődése vonatkozásában. Az előadások véglegesített változatát tartalmazó kötet 2009 első negyedében jelenik meg.

A TEPSA hálózat vendégeként Andris SPRUDS (Riga Stradins University) előadást tartott a VKI-ban júniusban az *EU-ország kapcsolatokbalti nézőpontból* címmel.

Az MTA kétoldalú bilaterális kapcsolatokat támogató programja révén az intézet kutatói partnerintézeteikkel közösen szervezett konferenciákon vettek részt:

- Rijekában, március 17-én (horvát partnerintézet: Rijekai Egyetem),
- Budapesten, a 2008. decemberi dátum külső körülmények miatt 2009. január 12-re módosult (partnerintézet: Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche),
- Ljubljana-ban, Szlovéniában március 19-20-án (partnerintézet: Institute for Economic Research),
- a magyar-bolgár akadémiai együttműködés keretében Szófiában 2008. október 27-28-án (a kerekasztal előadásait – a hagyományoknak megfelelően – a BTA Közgazdaságtudományi Intézete külön kötetben jelenteti meg 2009 első felében).

Valamennyi bilaterális találkozó rendkívül hasznos és informatív volt. Megerősítette azt a korábbi tapasztalatot, hogy az évenként egyszeri szakmai összejövetel feltétlenül szükséges a kapcsolatok ápolására és elmélyítésére, különös tekintettel arra, hogy a nemzetközi projektekből való esetleges együttműködéshez igen ajánlott közelebről, személyesen is ismerni a potenciális partnereket.

A román partnerekkel tervezett bilaterális éves rendezvény nem jött létre forráshiány miatt (2009 első negyedére tevődött át). Jelentős lépések történtek a horvát kutatókkal való kapcsolatok intézményesítésére (a 2008. évi kapcsolatépítés eredményeként 2009. január végén került sor Budapesten az első bilaterális kerekasztalra). Az intézet regionális kutatási és hálózatépítési szerepet is vállalt, amikor spanyol partnerének megkeresésére pozitív választ adott, és 2009 elején megtartotta az első ilyen rendezvényt. Intézményesített kapcsolatok létesítése iránti érdeklődését fejezte ki a moldovai akadémiai intézet.

A VKI kormányzati döntéshozatalt segítő nemzetközi kapcsolatrendszerét hosszabb ideje erősíti a felsőszintű magyar-ukrán gazdaságpolitikai és pénzügyi együttműködésben játszott szerepe. Ennek jegyében 2008-ban is intenzív kooperáció folyt az ukrán Gazdaságprognosztikai Intézet igazgatójával és vezető munkatársaival.

A tudományos ismeretterjesztés, a média-kapcsolatok ápolása 2008-ban is az intézeti tevékenység szerves része volt. A szakmai érdeklődésre tekintettel a VKI – immár több éves hagyományt folytatva – 2008-ban is egy értékelő-áttekintő sajtótájékoztatóval kezdte az évet (téma: a világgazdaság kilátásai, a magyar gazdaságpolitika korlátai és lehetőségei 2008-ban),

illetve májusban a világelelmezési válságról, majd novemberben az amerikai választások kapcsán a világválságról és a kilátásokról tartott nagy érdeklődéssel kísért sajtótájékoztatókat.

A nemzetközi szakmai együttműködés sajátos területét képezik a Magyarországon működő német alapítványokkal évek óta intézményesített kapcsolatok, amelyek közös konferenciákban, előadásokban, megbízásos kutatómunkában és regionális hálózatépítésben öltének testet (Friedrich Ebert Stiftung, Hanns-Seidel Stiftung, Adenauer Stiftung).

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

2008-ban az MeH–MTA közös stratégiai kutatási pályázati kiírásán belül az intézet megbízást kapott a Kína stratégia kialakításából végzett kutatások folytatására, illetve a magyar FÁK-stratégia (Független Államok Közössége) kialakítását célzó projekt folytatására is, (Részleteket lásd az előző fejezetben.)

A hazai OTKA-pályázatok keretében jelenleg két jelentősebb kutatás zajlik a VKI-ban. Az egyik nagyszabású projekt témája Oroszország a globális rendszerben és Európában. A másik a balkáni régió egy speciális kérdésével foglalkozik: a közösségépítés és kisebbségi integráció mint a sikeres államépítés feltétele Bosznia-Hercegovinában, Koszovóban, a Vajdaságban és Krajinában. A kutatás interdiszciplináris jellegű, közgazdasági, politikatudományi és szociológiai vizsgálatokat szintetizál, s kiemelt fontossággal bírnak benne a helyszínen végzett empirikus vizsgálatok (terepmunka).

2008-ban sikeresen befejeződött a VKI egyik OTKA-kutatása, amely a foglalkoztatás-politika lehetőségeit elemezte a globalizáció korában.

Az intézet 2008-ban pályázati támogatást nyert az NKTH-nál egy, a visegrádi országokat megszólító nemzetközi konferencia rendezésére. Az előkészítő és szervező munka 2008-ban zajlott, a konferenciára végül 2009 elején került sor. A négy vári akadémiai intézet (Politikatudományi, Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató, Szociológiai, Világgazdasági) összefogása interdiszciplináris megközelítésben segítette elemezni a visegrádi országok ötéves európai tagságának mérlegét, a közös, illetve eltérő érdekeket, illetve összehasonlítani az eddigi tapasztalatokat és várakozásokat. A budapesti konferenciát – melyet hálózatépítési kezdeményezésnek is tekintenek a szervezők – a V4-országok partnerei folytatni szeretnék.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. A. Inotai, I. Petkova: Monetary integrations: Experience, current situation and prospects. In: Elements of regional integration: A multidimensional approach. Hrsg. Ariane Kössler; Martin Zimmek; Schriften für Europäische Integrationsforschung der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn. Baden-Baden, Nomos Verlag, 278 (2008)
2. Inotai A: Az Európai Unió és Kína kapcsolatai: múlt, jelen és jövő. In: Kína: realitás és esély. Stratégiai kutatások: Tudomány – Kormányzás – Társadalom. Szerk. Inotai A, Juhász O. Bp. MTA VKI – Miniszterelnöki Hivatal, 346, 74-124 (2008)

3. Inotai A: Impacts of Migration on the Economic Development of Sending Countries. In: Economic Policy Institute (ed.), The Implication of EU Membership on Immigration Trends and Immigrant Integration Policies for the Bulgarian Labor Market (sponsored by the German Marshall Fund), Sofia, 153-183 (2008)
4. Inotai A: Towards a common energy policy in the European Union? = Romanian Journal of European Affairs. Vol. 8. 3. 5-23 (2008)
5. Kiss J. szerk: Milyen legyen Magyarország nemzetközi fejlesztéspolitikája, MTA VKI, 426 (2008)
6. Ludvig Zs: Oroszország és a kibővült Európai Unió gazdasági kapcsolatai. Budapest: Akad. K, 320 (2008)
7. Ludvig Zs: Magyarország FÁK-stratégiája, különös tekintettel Oroszországra, Ukrajnára és Kazahsztánra. Zárótanulmány. In: Stratégiai kutatások 2007-2008. Kutatási jelentések, MeH-MTA.
8. Rácz M: Some thoughts on the EU and the Hungarian convergence programme in 2008. Development and Finance, 2. 3-13 (2008)
9. Simai M: Az ENSZ és az emberi jogok a XXI. században: új kihívások és új feladatok. In: Az ombudsman intézménye és az emberi jogok védelme Magyarországon. A 2007. december 3-i konferencián elhangzott előadások gyűjteménye. Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala, 10-20 (2008)
10. Szalavetz A: Kína tudomány- és technológiapolitikája = Külgazdaság. 1-2. 110-126 (2008)
11. Szanyi M: A versenyképesség javítása együttműködéssel: regionális klaszterek. Budapest, Napvilág Kiadó, 200 (2008)
12. Sass M, Szalavetz A, Szanyi M: Klaszterfejlődés: három európai klaszter tapasztalatai.= Külgazdaság 5-6. 4-29 (2008)
13. T. Szemlér, J. Eriksson (eds.): The EU Budget Review: Mapping the Positions of Member States, SIEPS Research Report 2, Stockholm, 159 (2008)
14. Túry G, Vida K, (szerk): Monitoring jelentés 2008 – Az Európai Unióhoz 2004-2007-ben csatlakozott Tizek teljesítményéről, 121 p. www.vki.hu/rendszeres_kiadvanyok.shtml

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Világgazdasági Kutatóintézet

Átlagléttség ¹ :	49	Ebből kutató ² :	32
PhD, kandidátus:	17	MTA doktora:	3
		levelező tag:	0
		rendes tag:	1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			7
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			159
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			122
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	47	idegen nyelven:	6
külföldi folyóiratban		magyarul:	0
		idegen nyelven:	4
tanulmánykötetben		magyarul:	15
		idegen nyelven:	4
recenzió, kritika		magyarul:	2
		idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	85	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	57
kapott recenzió, kritika:			0
Megjelent könyv/monográfia ⁷		magyarul:	3
		idegen nyelven:	3
könyvfejezet		magyarul:	40
		idegen nyelven:	12
tanulmánykötet szerkesztése		magyarul:	6
		idegen nyelven:	2
sorozatszerkesztés		magyarul:	0
		idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás		magyarul:	37
		idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	76	hazain:	84
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			2
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	12	hazai:	18
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	21	hazai:	8
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			15
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	18	Diplomamunkát:	87
		PhD-t:	20
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			2145
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			214,6 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	73,3 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			3
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	5 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			1
NKFP:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	2 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			7
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	20 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			2
EU-forrásból:	2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	5 MFt
Egyéb:	2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	1 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			9
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	36 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

FILOZÓFIAI KUTATÓINTÉZET

1119 Budapest, Etele út 59-61., 1398 Budapest, Pf. 594

Telefon/fax: 312 0243

e-mail: office@webmail.phil-inst.hu; honlap: www.phil-inst.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet nehéz időszakot élt át a 2008. évben. Fel kellett készülnie az év közepén esedékkéssé vált igazgatóváltásra, mivel a korábbi igazgató megbízatása lejárt, munkahelyet változtatott, nem kívánta újra megpályázni az állást. Az igazgatói pályázati folyamatba adminisztratív hibák csúsztak, ezért az év második felére az Akadémia főtitkári biztost nevezett ki az intézet élére, azzal a feladattal, hogy több évre szóló új kutatási koncepciót dolgozzon az intézet számára. Ez sikeresen meg is történt, a koncepció végrehajtására a biztos igazgatói kinevezést kapott.

Ugyancsak az év közepén derült ki, hogy az intézet nem maradhat korábbi, Szemere utcai telephelyén. El kellett költöznie jelenlegi helyére, az Akadémia által birtokolt Etele úti épületbe. A költözés és a vele járó átépítések sikerrel lezajlottak, és a munka összességében fokozatosan visszatért a korábbi, rendes kerékvágásba.

Ilyen körülmények között a kutatómunka legfőbb célkitűzése nem is lehetett más, mint a folyamatosság megőrzése és a felkészülés a későbbi megújulásra. Ennek megfelelően folytatódott a tudományfilozófiai kutatások kivált a tudománytörténetírás és a tudományfilozófia kapcsolatáról, illetve a vallásfilozófiai vizsgálódások a vallások társadalmi megerősödésének filozófiai összefüggéseiről. Mindezt kiegészítették a kommunikációfilozófiai, illetve a művészetfilozófiai és a filozófiatörténeti kutatások. Az eredmények azt mutatják, hogy a célt sikerült megvalósítani, az elmúlt év publikációs termése mind számát, mind minőségét tekintve igen magas volt.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A filozófia gazdasági-társadalmi hasznossága olyan áttételes, hogy egy-egy mű esetén képtelenség lemérni. Az eredményeket ezért inkább szakmai színvonaluk, fontosságuk emeli ki, amelyet aligha lehet számszerűsíteni. A megítélést inkább a szakmai kompetencia teszi lehetővé, mint valamiféle mérés. Ennek ellenére kihangsúlyozandó, hogy az intézet kutatói 2008-ban nyolc önálló könyv terjedelmű tanulmányt jelentettek meg, egyikük angol nyelvű, ehhez adódik hat szerkesztett kötet. Összesen kilencvenkét tudományos tanulmányt publikáltak, közülük húsz idegen nyelvű. Az öt szakfordítást, a tizennégy ismeretterjesztő írást, tizenhárom könyvbírálatot, kiterjedt publicisztikai tevékenység egészíti ki nyomtatásban (több mint ötven tétel) és az elektronikus sajtóban. Az alábbi három kiemelkedő eredményt filozófiai, elméleti színvonaluk és fontosságuk emeli ki.

Az egyik intézeti kutató szerkesztésében és összefoglaló-bevezető tanulmányával jelent meg a *Studies in East European Thought* (Springer) folyóirat különszáma, amely a magyar filozófia szociologizáló hagyományának rekonstrukciója felé teszi meg az első jelentősebb lépést. A különszám által illusztrált koncepció lehetőséget teremt arra, hogy fokozatosan megszülessen a 20. századi magyar filozófia- és eszmetörténet átfogó narratívája, amely egységes keretbe képes foglalni a magyar gondolkodástörténet legnagyobb teljesítményeit és feltárni előtörténetüket mind a magyar, mind az európai eszmetörténetben. Ez a narratíva lehetővé teszi, hogy a vizsgált magyar gondolkodástörténeti vonulatot az európai eszmetörténetben elhelyezzük, egyetemes jelentőségét megmutassuk. Ehhez a törekvéshez illeszkedik szerző egyik tanulmánya, amely a *Világosság* című folyóiratban jelent meg *A dráma fogalmától a dráma szociológiájáig* címmel. Ez Lukács György 1911-ben megjelent drámakönyvét rekonstruálja a fenti szempontból, mint a szociologizáló hagyomány voltaképpeni kiindulópontját, meghatározó jelentőségű alapművét. Ugyanezzel a kérdéskörrel függ össze a szerző újonnan megjelent könyve (*Mentális fikcionalizmus*, Gondolat kiadó), melynek egyik fontos gondolatmenete *Where Rationality Is* címmel a neves *Phaenomenologische Forschungen* (Meiner) folyóirat különszámában is megjelent. A szerző amellett érvel, hogy a mindennapokban egymás viselkedésének megértésére használt pszichológiai fogalmaink funkciója valójában nem kognitív, általuk nem tudásra teszünk szert egymás belső működéseiről, hanem olyan fogalomkészlet, melynek jelentősége az interakció és orientáció elősegítése a társas világban. A könyv tehát szervesen illeszkedik a magyar filozófiatörténet főként társas-szociológiai aspektusok felé orientált problémaérzékenységéhez, s egyúttal szervesen kapcsolódik kortárs elmefilozófiai vizsgálódásokhoz is. Ezeket az elmefilozófiai vizsgálódásokat mutatja be a szerző társszerkesztésében megjelent *Elmefilozófia* (L'Harmattan) című szöveggyűjtemény, mely az egyetemi oktatás hiánypótló tankönyve lesz a következő években. A munka egyetlen személyi tevékenysége, de a szöveggyűjteményt intézeten kívüli társszerkesztővel állította össze, a külföldi folyóiratszámot egymaga szerkesztette, tanulmányait, könyvét egyedül jegyzi. Csak a könyvek megjelentetéséhez kapott különféle támogatásokat, a monográfiához például az OTKA-tól.

Fontos eredmény az egyik intézeti kutató egy angol nyelvű önálló monográfiája, annál is inkább, mert sem az intézet, sem a magyarországi filozófiai élet nem produkál gyakran külföldi kiadónál angolul megjelent műveket. A könyv témája az új kommunikációs eszközök és a kognitív mintázatok összefüggése. A kötet a mindennapi tapasztalatok és az azokat megragadni, illetve leírni kívánó hagyományos filozófiai reflexió közötti szakadék áthidalására tesz kísérletet. A hagyományos, nyelv által strukturált metafizikával szemben a gondolkodást szorosan a környező tárgyi világhoz köti, úgy véelve, hogy új fogalmiság jön létre, amelyet a beágyazottság, a percepció és a testi aktivitás jelentősége, valamint a nyelvhez való reflexív viszony sajátosságai jellemeznek. Az elemzés kitér a konceptuális, kognitív metaforaelméletre, mely a megtestesülés (*embodiment*) fogalmával átlép a kognitív kutatások területére, és támaszkodik főleg Bergson, Dewey, Heidegger és Wittgenstein szövegeire is. A kötet négy részre tagolódik: az első, (*Nyelv és kommunikáció*) a logosz antik és a nyelv modern fogalmának összevetésével vonja be a kommunikációt a gondolatmenetbe, s e perspektívának köszönhetően láthatóvá válik a derridai logocentrizmus-kritika alternatívája a különböző filozófiai elkötelezettségek mentén kibontakozó igen hasonló kritikai megfontolásokban. A *Filozófia és kommunikációtechnológia* című részben a kommunikációtechnológia és a filozófia összefüggéseire helyeződik a hangsúly, néhány fogalom történeti analízisével kiegészítve. A későbbi fejezeteket megelőlegezendő, a kognitív kutatások fényében jelenik meg a hagyományos dualizmus kritikája. A következő részben

(képek és szavak) főképp a verbális és képi reprezentáció különbségei hangsúlyosak. Az utolsó részben (nyelv és gondolkodás) a filozófiai problémák és a nyelv természete közötti kapcsolat kerül górcső alá, főképp Wittgenstein, illetve a kognitív metaforaelmélet megfontolásai alapján. A mű monográfia, individuális teljesítmény, semmilyen külön támogatást nem kapott.

Az elmúlt évi publikációs termésből kiemelkedett egy közös kötet, mely az intézet egyik projektjének eredményeként született. Témája politikai teológia. Számos elemzés szerint a politikai intézményrendszer vallási rekolonializációja, a jog és erkölcs szakrális legitimációjának egyre erősödő kísérletei, vagy éppen a posztmodern időszak új birodalomelméletei a transzcendens küldetéstudattal bíró vallási terrorizmus felerősödéséhez is vezethet. Ha az egyes jelenségeken túllépve, ezek elvi, ismeretelméleti, társadalom- és művészetfilozófiai elvek szerinti kapcsolatát elemezzük, szociológiailag, politológiai, szociálpszichológiailag stb. értelmezve őket, akkor nélkülözhetlenné válik a folyamatok – interdiszciplináris igényű – filozófiai-holisztikus vizsgálata. Az intézet ennek a problémakörnek a vizsgálatára szerkesztette és szervezte meg, valamint bonyolította le azt a vita- és előadássorozatot, amely külsős szakemberek, több egyetem és kutatóközpont szakembereinek közreműködésével tett kísérletet arra, hogy megvizsgálja, a különböző történelmi, eszme- és politikatörténeti időszakokban milyen módon és formában fonódott össze a teológiai és politikafilozófiai gondolkodás. Milyen politikafilozófiai elvek mentén – vagy épp ellenére – próbálkozott a teológiai reflexió a társadalom- és politikaelmélet szerves részévé válni, s ezt a mozgást milyen politika- és társadalomfilozófiai elméletek kísérték a biblikus időktől kezdve egészen napjainkig. A társadalomfilozófia szekuláris és szakrális együtthatói a metafizikától a morálfilozófián át a jogfilozófiáig a legkülönbözőbb területeken éreztették és éreztetik sokszor harmonikus, máskor konfliktusokkal terhelt viszonyukat. Az előadásokat, s az előadásokat követő viták tanulságait tanulmánykötetbe szerkesztve vált teljesen egyértelművé, hogy az intézet által kezdeményezett, s a nemzetközi folyamatokhoz képest idehaza meglehetősen elhanyagolt terület – túlzás nélkül állítható – kiemelkedő jelentőségű műve született meg. A kötet minden írása – függetlenül attól, hogy kétezer évvel ezelőtti, avagy napjainkban lejátszódó folyamatokat vizsgál – bizonyára további kutatások kiindulópontja lesz a maga a holisztikus-filozófiai megközelítésével, a folyamatok civilizatorikus, szociológiai és politikatudományi vonatkozók előtérbe helyezésével. A kötet majd minden írása a napjainkban újra meghatározóvá vált szakrális és szekuláris gondolkodásnak, jogbölcseletnek és politikafilozófiai megközelítésnek a történeti és szinkron dimenzióit írja le. A kollektív kutatásban tizenhárom fő vett részt, közülük négy intézeti kutató, a többiek különféle intézetekben dolgozó specialisták. A munkát az NKA támogatta.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az intézet beágyazódott a hazai szakmai közéletbe, de szerződésben is rögzített kapcsolatot csak a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemmel kötött, mégpedig két doktori iskolában való együttműködésre, a tudományfilozófiai és tudománytörténeti, illetve a pedagógiai és pszichológiai doktori iskolával. (Utóbbi végül nem realizálódott, mert az iskola nem kapta meg az akkreditációt.) Egyénileg azonban az intézeti kutatók jelentős része vesz részt a felsőoktatásban. Mind graduális, mind posztgraduális oktatást végeznek a kutatók, beleértve a TDK vagy szakdolgozati témavezetést, doktori iskolákban végzett tanítást

Budapesten és vidéki egyetemeken végzett oktatást, kurzusok tematikájának kidolgozását, oktatási segédanyagok készítését.

Az intézeti kutatók különféle bizottsági tagságokon keresztül részt vesznek a hazai tudományos kapcsolatokban. Szerkesztőbizottságokban dolgoznak, az MTA szakmai bizottságaiban tevékenykednek, egy akadémiai rendes tag és egy tanácskozási jogú tag révén ki veszik részüket az MTA II. osztályának munkájából. A filozófiai társulatban vezetőségi tagságot is vállalnak, mások egyéb aktivitást fejtenek ki benne. A kutatókat rendszeresen kéri fel szakmai bírálókatra, egyéb szakmai anyagok kidolgozására, tagjai különféle szakmai kuratóriumoknak.

Miután befejeződött az EU VI. keretprogram támogatásával folyt *Concepts and methods for exploring the future of learning with digital technologies* négy éves programja, hasonló volumenű nemzetközi együttműködésben végzett munkája nem akadt az intézetnek. Folytatódott a Cseh Tudományos Akadémia filozófusaival sok éve létrejött együttműködés, és ugyancsak a Bolgár Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetével egy éve született együttműködés, melynek soron következő szimpóziuma azonban anyagi okok miatt elnapolódott 2009-re.

Az intézeti kutatók igyekeznek bekapcsolódni a nemzetközi konferenciák munkájába, ám ennek anyagi korlátai némelykor igen magasak. Ennek ellenére 2008-ban növekedett a nemzetközi konferenciákon tartott előadások száma, igaz, közülük több Magyarországon tartott rendezvényen hangzott el. Az adatokból látszik az intézet ama törekvése, hogy fokozottan vegye ki részét a nemzetközi tudományos életből. Bizottsági tagságok, szervezetekben való aktív tevékenység is ezt a tendenciát tükrözik.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

2008-ban nem sikerült az intézetnek nemzetközi pályázatban részt vennie, miután a korábbi EU VI-os pályázat lezárult. Ez összefügg azzal, hogy a filozófia pályázási lehetőségei mind a nemzetközi mind a hazai szinten igen csekélyek, és romló tendenciát mutatnak. Ehhez csatlakozott az intézet elmúlt évi átmeneti helyzete. A hazai pályázati munkák közül kettő működését érdemes kiemelni.

Az intézetben zajlott *A vallásfilozófia és a vallások társadalmi jelenléte* című kutatás, melyet az NKFP támogat. A körülbelül tíztagú kutatócsoportban hat intézeti dolgozó végez kutatást. A projekt célkitűzése a legújabb időszak vallási jelenségeinek számbavétele, mégpedig filozófiai indíttatással de egyszersmind az interdiszciplinaritás igényével, azaz figyelembe veszi a történettudomány, a politikafilozófia, a művészetelmélet, a szociológia avagy a kulturanropológia eredményeit, miként – például az egyes szentírási szövegek vizsgálata során – nem mellőzi a nyelvészeti, az archeológiai vagy a néprajzi összefüggéseket sem. A kutatás munkahipotézise szerint a vallásnak is van autonóm fejlődési iránya. Ez módszertanilag azt implikálja, hogy el kell tekinteni a „nagy kulturális (szociológiai, stb.) narratívák” pl. Spenglernél, Huntingtonnál látható alkalmazásáról, és meg kell próbálni a vallásokat „családi hasonlóságot mutató” csoportokként értelmezni. A kutatás önálló fejlődésű csoportoknak tekinti a protestantizmus egyes irányzatait, a római, illetve az orthodoxia, valamint a legtöbbször figyelmen kívül hagyott, de igen jelentős keleti keresztény formákat, valamint a zsidóság egyes irányzatait, és az iszlám csoportokat (szunnita, siita,

wahabita stb.). A munka során kitűnt, hogy a vallások fejlődésében nem vizsgálható elkülönülve az egyházszerkezet, a liturgia, a spiritualitás valamint a teológia egymással összefüggő területei. Az is bebizonyosodott, hogy a liturgia és a spiritualitás igen lassan változó, konzervatív hordozói egy-egy vallási formációnak (hiszen lényegében azonosak ezzel a vallási formációval magával, sokkal inkább, mint az absztrakt teológiával), ezen aspektusok története, sőt, kialakulásának kérdései döntőek egy-egy sajátos vallási forma fejlődése illetve átalakulása szempontjából. Nem pusztán szellemi-ideológiai, hanem egyre inkább politikai és társadalmi jellegű átalakulásról van szó, ám nem teljesen világos az egyes társadalmi-környezeti hatások befolyása a hagyományos vallási struktúrákra. A geopolitikai átrendeződéseket követő, a migrációs mozgásokból és a demográfiai változásokból, valamint a globalizáció folyamatából eredő átalakulások napjaink meghatározó folyamataiként alapvető paradigmaváltáshoz vezettek el. A „szekularizációs elmélet csődjének” (Peter L. Berger) divatos elmélete a deszekularizációnak tekintett folyamatok felerősödésével érvel, arra hivatkozva, hogy az ellen-szekularizáció (counter-secularization) jelensége az aufklérista elképzelések „csődjét” jelenti. Az kétségtelenül igaz, hogy a társadalmi és ipari modernizáció előrehaladtával a vallások társadalmi szerepe csökkenésének prognosztizálása nem vált be. Napjaink meghatározó eszmei és világpolitikai tendenciája a *tradicionális* és a *transzcendens* reneszánsza összefüggésben van a revitalizálódó vallásokkal. Ám nem világos, hogy pl. a hindu vallás „nacionalizálódása” vajon nem az európai nemzetállami fejlődés távoli befolyási övezetéhez tartozik-e, vagy hogy nem magyarázható-e az iszlám radikalizálódása valamilyen értelemben az atlanti világ „szekularizációjára” adott negatív válaszként. A projekt keretében jelent meg az egyik intézeti kutató tanulmánykötete 2008-ban.

A 2008. év a *Tudományfilozófia és a tudománytörténet-írás perspektívái* OTKA kutatás záróéve volt. A résztvevők az intézet munkatársai mellett a BME és az ELTE TTK társtanszékeinek oktatói közül verbuválódtak. Elkészültek a tanulmányok olyan jelentős témákról, mint a matematikatörténeti, illetve matematikafilozófiai vizsgálódások összehangolása Lakatos Imre koncepciójának megfelelően, kritikailag viszonyulva más elemzőihez, köztük Brendan Larvor, Eduard Glas, Teun Koetsier, Paul Ernest, Reuben Hersh munkáihoz. Így a „történeti matematikafilozófia” megteremtője bontakozik ki, akinek nyomán kibontakoztak a „történeti” matematikafilozófia humanista, pragmatista, szociálkonstruktivista ágai. Az egyik tanulmány Bolyai és Lobacsevszkij klasszikus műveinek nyelvi elemzését adta a fogalmi összemérhetetlenség kuhni ideájának megfelelően. Egy másik a relativitáselmélet filozófiai és történeti vonatkozásait vizsgálva Jánossy Lajos sajátos interpretációját elemezte összevetve a lorentzi állásponttal. A Kutatás kitért a technotudomány fogalmi elemzésére és a hozzákapcsolódó filozófiai irányzatokra, amellet érvelve, hogy ez a megközelítés az egyre bonyolultabb technikai eszközökkel dolgozó modern tudomány megértésének bár még kissebségben lévő, de ígéretes perspektívája. A kutatócsoport egyik lényeges témája volt a tudomány és a kommunikáció viszonyát taglaló filozófiai és kognitív tudományi elemzések vizsgálata.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek, monográfiák

1. Kondor Zs: Embedded Thinking. Multimedia and the New Rationality. Frankfurt am Main: Peter Lang, 180 (2008)
2. Demeter T: Mentális fikcionalizmus. Budapest: Gondolat, 208 (2008)
3. Borbély G, Gábor Gy, Geréby Gy, Szántó V. (szerk.): „Királlyá lett a te Istened”, Fejezetek a politikai teológia történetéből. Budapest: Akadémiai Kiadó, 273 (2008)
4. Borbély G: Civakodó angyalok. Bevezetés a középkori filozófiába. Budapest: Akadémiai Kiadó, 379 (2008)
5. Kovács G: Az utolsó kísértés – változatok a hatalomra. Politikai eszmetörténeti tanulmányok. Budapest: LIGET, 250 (2008)
6. Gábor Gy: Az idő nélküli hely. Vallásfilozófiai és vallástörténeti tanulmányok. Budapest: Jósöveg Műhely Kiadó, 218 (2008)

Tanulmányok

1. Neumer K: Verdächtige Bilder und Töne. Wittgenstein 1946-1951. In: Pichler, A Hrachovec, H (eds.). Wittgenstein and the Philosophy of the Information. Frankfurt am Main: Ontos Verlag, Bd. I. 61-80 (2008)
2. Demeter T: The Sociological Tradition of Hungarian Philosophy. In: Studies in East European Thought 60(1-2): 1-16 (2008)
3. Gángó G: Anti-Metaphysical Reasoning and Sociological Approach: Roads from nationalism to regionalism in the 19th–20th century Hungarian intellectual tradition. Studies in Eastern European Thought 60 (1-2): 17-30 (2008)
4. Palló G: Boundaries of Chemistry: Interest and Identity in Early 20th century. Bertomeau-Sanches, J R, Burns, D Th, van Tiggelen, B. (eds.). Neighbors and Territories: The Evolving identity of Chemistry. Proceedings. Memosciences, Belgique, 319-328 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Filozófiai Kutatóintézet

Átlagléttség ¹ :	34	Ebből kutató ² :	28
PhD, kandidátus:	14	MTA doktora:	4
		levelező tag:	0
		rendes tag:	1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			5
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			196
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			187
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	40	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban	magyarul: 4	idegen nyelven:	12
tanulmánykötetben	magyarul: 28	idegen nyelven:	8
recenzió, kritika	magyarul: 9	idegen nyelven:	4
összes hivatkozás száma ⁶ :	123	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	114
kapott recenzió, kritika:			14
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 7	idegen nyelven:	1
könyvfejezet	magyarul: 2	idegen nyelven:	3
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 9	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés	magyarul: 7	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 9	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ :	PhD: 0	MTA doktora: 1	levelező tag: 0
			rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	37	hazain:	61
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	7	hazai:	4
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			11
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	8	Diplomamunkát:	47
		PhD-t:	10
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1320
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			200,7 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	22,4 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			1
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			1
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	22,4 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			9,6 MFt

IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

1118 Budapest, Ménesi út 11-13.

Telefon: 279-2776, 279-2760; Fax: 385-3876

e-mail: iti@iti.mta.hu; honlap: www.iti.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézetet 1956-ban azzal a szándékkal alapították, hogy központi kezdeményezője, támogatója és részben szervezője legyen a magyarországi irodalomtudományi kutatásoknak. Kézikönyvei, kiadványsorozatai, folyóiratai és újabban hálózati fóruma segítségével, továbbá hazai és nemzetközi konferenciák, vitaülések, szakmai viták alkalmával több száz hazai és külföldi kutatóval tart kapcsolatot. Ezek körébe az egyetemi műhelyek, a közgyűjtemények (könyvtárak, levéltárak, múzeumok) és a más diszciplínák kutatására szakosodott akadémiai intézetek (történettudomány, magyar nyelvészet, művészettörténet, néprajz, zenetörténet stb.) is beletartoznak.

Az intézet munkájában kulcsfontosságú tevékenység a *textológia*. Ez elsősorban a magyarországi klasszikus írói életművek kritikai kiadását jelenti (a XV. századtól napjainkig). A szépirodalom határai koronként változtak, így elválaszthatatlanok tőle az irodalomtörténet-írás és a művelődéstörténet forrásai.

A *kritikatörténet* sokrétű, több korszakot érintő kutatások összefoglaló neve. Ide tartoznak az irodalomfogalom változásai, a műfaj- és befogadástörténet, valamint az irodalomelmélet és az irodalmak összehasonlító vizsgálata (esztetizmus, retorika, poétika, verstan stb.), illetve a fordítástörténet.

A harmadik fő program az *irodalomelmélet*, amelynek fő vizsgálati területei az Irodalomelméleti Osztályon az utóbbi években: a fordításelmélet, a műfajelmélet és – az intézetben készülő új irodalomtörténet programjával összhangban – az irodalomtörténet-írás módszertani problémái. Ugyanakkor olyan határterületekről is készülnek fontos munkák/monográfiák, mint az avantgárd poétika vagy az elit- és a tömegkultúra összefüggései. Az Irodalomelméleti Osztály munkatársai gondozzák a *Literatura* címmel megjelenő elméleti folyóiratot és az *Opus. Irodalomelméleti tanulmányok* című könyvsorozatot.

A *magyarországi irodalmak története* című, 3+1 kötetes, hiánypótló kézikönyv előmunkálatai az intézet igazgatójának vezetésével 2006 óta tartanak. 2008 folyamán sor került a leendő szerzők kijelölésére és az első próbaféjezetek vitájára. A kézikönyv a Kárpát-medence magyar és latin, valamint az itt élő kisebbségek nyelvén született irodalmi alkotásait kívánja bemutatni – a határterületeket is felvállalva – széles nemzetközi háttérrel, a legfrissebb adatok és összefüggések szintézisével. Ezzel ösztönözni szeretné a további interetnikus kutatásokat. Ebben a kötet tervezett angol nyelvű változata és remélhetőleg kelet-európai fordításai is komoly feladatokat láthatnak el.

A hazai kulturális életben az intézet alapvető szerepet játszik saját *folyóiratainak* és *könyvsorozatainak* megjelentetésével, újabban pedig *hálózati kiadványokkal* (recenziós portál, tanulmánykötetek, szakkönyvtár) is. 2008-ban nemzetközi tanácskozások szervezésével,

valamint a *nemzeti évfordulók* irodalmi rendezvényeinek előkészítésével is részt vállalt. Az intézet kutatói számos előadást tartottak a *Reneszánsz Év*, a *Biblia éve*, a *Nyugat-év* és a *Babits Mihály-évforduló* programjain. Janus Pannonius újratemetése, egyben „újrafelfedezése” jó lehetőséget nyújtott a szereplésre a Reneszánsz Osztály tagjainak.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A XVIII–XIX. század fordulóján élt, fiatalon elhunyt Ungvárnémeti Tóth László neve ma főként Weöres Sándor *Psychéje* nyomán ismerős. Klasszicizáló, részben ógörög nyelven írt életművét (versek, dráma, tanulmányok, levelek) első ízben adta közre a *Régi Magyar Költők Tára* XVIII. századi sorozatának 9. kötete. Kölcsey Ferenc művei kritikai kiadásának keretében láttak napvilágot *Erkölcsei beszédei és írásai*, köztük az alapvető fontosságú *Parainesis*. *Petőfi Sándor verseinek* 5. kötete az életmű egyik legfontosabb korszakában, 1847-ben keletkezett műveket közli, bőséges tárgyi és életrajzi jegyzetanyaggal. Mikszáth Kálmán széles körű, több műfajban is kiváló életművének kritikai kiadásából a *Cikkek, tárcák* (1898. január–június) című kötetet pályázati támogatás híján csak az interneten lehetett közzétenni. Az intézet egyik fiatal kutatói ösztöndíjasa rendezte sajtó alá két kötetben a századvég elismert, mégsem kellően ismert írójának, az erdélyi örmény Petelei Istvánnak összes novelláját. A XX. század második felének fontos kor- és irodalomtörténeti forrásait jelenti *Fodor András és Tüskés Tibor levelezése* (I, 1959–1966).

A jegyzetelt, kritikai igényű szövegkiadásokhoz a szakmabeliek is gyakran fordulhatnak, főként, ha az adott mű tudományos igényű kiadása még nem készült el. Zrínyi Miklós eposzára utalva, *Obsidio Agriae* címmel válogatás készült az 1552. évi egri várvédők hősiességét Európában hírül adó latin és német művekből, egy nemzetközi konferencia kísérő kiadványaként. Kölcsey verseiből és két tanulmányából ugyanilyen elvek szerint jelent meg szövegkiadás. A Kazinczy-kor ismert művelődéstörténésze, Szirmay Antal szórakoztató, latin nyelvű honismereti műve, a közmondásokban és anekdotákban bővelkedő *Hungaria in parabolis* (1804, 1807) magyar műfordításban először látott napvilágot. Krúdy Gyula összegyűjtött műveinek sorozatát folytatta számos eddig ismeretlen vagy név nélkül megjelent írás közzétételével a *Publicisztikai írások* 2. és az *Elbeszélések* 1. kötete. James Joyce *Stephen Hero* című művének első magyar fordítását ugyancsak gazdag jegyzetanyag kíséri. E regénytöredék ugyanis elengedhetetlenül szükséges az egész életmű megértéséhez. Kertész Imre *Európa nyomasztó öröksége* című kötete szintén intézeti kutató gondozásában jelent meg. Az irodalmi alkotásokon túl ide sorolható Horváth János *Irodalomtörténeti munkáinak* IV. kötete. Herepei János sepsiszentgyörgyi muzeológus a XVI–XVIII. századi kulturális adattárjai révén híresült el a művelődéstörténetben. Az ilyen forrásmunkák iránti elkötelezettséget jelzi posztumusz gyűjteményes kötete.

A *monográfiák* közül ki kell emelni egy hagyományosnak tűnő, mégis radikálisan megújított műfajt: az *írói életrajzokat*. 2008-ban két jelentős kötet képviseli ezt a kutatási irányt. Balassi Bálint sokszor mitikusnak-heroikusnak beállított életútját új szemszögből, a XVI. századi főúri és osztársadalmi kapcsolathálózat részeként mutatja be a Balassi-monográfia első, életrajzi kötete, a *Magyar Alkibiadész*. Több évtized kutatásait összegezte – s a szerző váratlan halála miatt sajnos le is zárta – a *Petőfi Sándor élete és költészete* című „kritikai életrajz”, melyben a költő családját, diákkori vagy vándorszínészi pályaképét ugyanolyan

részletességgel követhetjük nyomon, mint ismertebb(nek vélt) közéleti szerepléseit, nemzeti dalnokká válását vagy 1848/49 ellentmondásait.

A kritikátörténet különböző korszakairól több új szintézis látott napvilágot. Közös vonásuk a magyar(országi) irodalom gazdag – néha kézzelfogható, néha áttételes – külföldi motivációjának feltárása. Bethlen Gábor korát idézi az *Egyetemes tudomány Erdélyben. Johann Heinrich Alsted és a herborni hagyomány* című vaskos összefoglalás. Az enciklopédikus tudású német professzor erdélyi működése számos új adattal szolgál a nyugati protestáns tudós elit hazai fogadtatásáról és kapcsolatairól, s jelzi a magyar tudomány európai kötődését. Ugyanilyen törekvés jellemzi a külföldön kiadott könyvek közül a *Germania Hungaria litterata* német nyelvű komparatistikai tanulmányait, illetve az intézet igazgatójának *Fasti Hungariae* címmel, olasz és francia nyelven kiadott neolatin, illetve olasz–magyar kapcsolattörténeti tárgyú írásait. A XVIII. század sokféle szellemi impulzusának (rokokó, „felvilágosodás”, klasszicizmus stb.) magyarországi lecsapódását három monográfia tárja elénk. „Az olasz negédes kertjében” címmel a korabeli magyar irodalom – elsősorban a líra és a dráma – olasz eredetű motívumairól és stílusjegyeiről, különösen a római Árkádia-mozgalom hatásáról jelent meg szintézis. Világutazó, nyelv(ész)zseni, a nyelvfilozófia úttörője, összeférhetetlen „kultúrszörny”, egyszóval rejtélyes életű magyar peregrinus volt az a Kalmár György, aki a XVIII. század közepén számos kiemelkedő német és angol tudóssal levelezett. Életrajzát és eszmetörténeti motivációit a *Prodromus* című kismonográfia foglalta össze (*Irodalomtörténeti Füzetek*). A XVIII–XIX. század fordulóján a korábbi irodalomfelfogást (litterae) felváltotta a modern értelemben vett irodalomtörténet-írás, illetve az intézményes keretekre épülő kritika. Az *irodalomtudós tekintete* című monográfia sokrétűen mutatja be a folyamat hazai ellentmondásait, a cenzúra társadalomtörténeti tanulságait, illetve az írói és kritikus szerep külföldi és magyar változatait. A XIX. századi közép-kelet-európai nemzeti irodalmakról szól a „*Hazát és népet álmodánk...*” című monográfia, amely a felvilágosodás és romantika eszmetörténeti kérdéseit tárgyalja többek közt a balti, nyugati és keleti szláv, balkáni, valamint a magyar és osztrák irodalomban.

A XX. századi irodalom szerteágazó kutatási irányait képviseli az *Opus* sorozat két új kötete. A *Tánc az élen*, illetve az *Élharcok és arcélek* című kötet egyaránt az avantgárd irányzatok elméletének, fogadtatásának és kanonizációjának kérdéseit elemzi. A *Kortársaink* c. sorozatban kismonográfia jelent meg a Nobel-díjas Kertész Imréről, amely először helyezi el megnyugtatóan az életművet a modern magyar irodalom történetében. Napjaink irodalomelméleti módszereit veszi górcső alá az *Irodalomtörténet a senkiföldjén* című, polemikus hangnemű kötet. A középiskolai irodalomoktatást és -tanulást segítheti a jövőben a *A magyar irodalom képes atlasza* című kiadvány. Végül: új művelődéstörténeti összefüggéseket tár fel az *Erdélyi római katolikus egyház 1900–1948* című forrásgyűjtemény.

A *magyarországi irodalmak története* az intézet alapvető közös munkája volt 2008-ban. A szerkezet kialakítása után néhány próbafejzet és -vázlat megírására, illetve műhelyvitájára is sor került. Módszertanilag érvényesült az a korszakolás, amely az irodalmat és annak háttérét a társadalmi kommunikáció eszközeként vizsgálva a szépirodalom kanonikus műfajain túl a peremterületek (történetírás, publicisztika, egyházi irodalom, populáris kultúra stb.) tárgyalására is helyet biztosít. Mivel létfontosságú a szerzők körének kiterjesztése az intézeten kívüli kutatókra, elengedhetetlen az MTA hathatós támogatása szerződéses munkatársak alkalmazásához.

Az elmúlt években az intézet (társ)rendezőként számos olyan tanácskozást szervezett, amelyek anyaga 2008-ban kötetben jelent meg. Az 1956-os forradalomra emlékező 2006. évi konferencia előadásai *Irodalom a forradalomban* címmel láttak napvilágot. A Kölcsey intézettel közösen megtartott tanácskozás (*A nemzeti tudományok historikuma*, 2005) aktáit szintén sikerült közreadni. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemmel párhuzamosan rendezett két kisebb Tinódi-ülésszak (2006. május és december) tanulmányai a *Tinódi Sebestyén és a régi magyar verses epika* címmel jelentek meg Kolozsvárott. Ugyanebben az évben Budapesten rendezték a Neolatin Világkongresszust. A magyar előadók idegen nyelvű előadásait már szerkeszti a nemzetközi szerkesztőbizottság, amelynek az igazgató is tagja (megjelenik 2009 nyarán, az uppsalai világkongresszusra); a tanulmányok magyar változatai alkotják a *Varietas Gentium, Communis Latinitas* című kötetet. A XVIII. századi világirodalom és a magyar színháztudományról szól a *Színházvilág – világsház* című gyűjtemény. A fordításelmélettel foglalkozó műhely három kötettel járult hozzá a téma jobb megismertetéséhez a *Pont fordítva* sorozat keretében: *Túl minden határon. A magyar irodalom külföldön* (konferenciakötet) és két fordításelméleti szöveggyűjtemény. Az Újvidéki Egyetemen közös konferenciasorozat *Irodalom és tapasztalat* című tanulmányai az *Alföld* tematikus számaként jelentek meg. 2007 novemberében üléseztek Budapesten magyar és francia kutatók *A francia és a magyar regény (Le roman français et hongrois 1930–1960)* című tanácskozásukon; ennek anyaga a *Revue d'Études Françaises* különszámát alkotta. A 2008-as esztendő egyik kulcseménye a *Nyugat* c. folyóirat 100 éves évfordulója alkalmából indított emlékévként volt. Ennek jegyében készült el például intézeti részvétellel a *Kalligram* (Pozsony) Nyugat-száma, az intézet az ELTÉ-vel közös konferenciát rendezett, s minden jelentős budapesti és vidéki rendezvényen előadást vállalt. A 2006. évi Hungarológiai Kongresszuson elhangzott, a régi magyar irodalom európai kötődéseit, illetve a különféle magyarországi identitástudatok korai megjelenését vizsgáló előadások a *Studia Litteraria* című debreceni periodikában láttak napvilágot.

A kézi- és segédkönyvek közül fontos megemlíteni a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, Középkor és kora újkor* VIII. kötetét, számos intézeti és társintézeti szerző szócikkeivel. Sajnos támogatás híján a további kötetek megjelentetését komoly veszély fenyegeti, ami különösen fájdalmas a P betűig eljutott, hiánypótló sorozat esetében. A genfi megjelenésű *Humanizmus és Reneszánsz Nemzetközi Bibliográfiája (BIHR)* tárgyevi kötete évről évre hozzájárul a magyar kutatási eredmények nemzetközi bemutatásához, ezúttal a 2004-ben publikált hazai szakirodalom feldolgozásával. A professzionális tudományos ismeretterjesztést szolgálták az intézeti kutatók szócikkei a *Művek Lexikona* I–III. kötetében (régi és XX. századi magyar irodalom), illetve a *Nemzeti évfordulók 2008* kiadványban. A kutatók részt vettek a Magyar Nemzeti Galéria Mátyás király-emlékkiállításának, valamint az Egri Főegyházmegyei Könyvtár *A felvilágosodás változatai* című kiállításának összeállításában, illetve a katalógusok szerkesztésében.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A *Reneszánsz Év* számos intézeti kutató számára biztosított lehetőséget arra, hogy új eredményeit konferenciákon ismertesse. Az intézet igazgatója ünnepi emlékbeszédet tartott Mátyás királyról az Akadémia közgyűlésén, személyes közbenjárására pedig Óbudán, Antonio Bonfini feltételezett sírhelyén, egy konferencia keretében felavatták a történetíró emléktábláját. Tavasszal 12 ország kutatóinak részvételével, az egyetemekkel közösen

tartották meg a *Mátyás király – Magyarország a reneszánsz hajnalán* című tanácskozást az ELTE-n és a budai Várban. Sokan vettek részt az év folyamán a reneszánsz tárgyú kolozsvári, pécsi, szegedi, ozorai és a budapesti Olasz Intézetben rendezett konferenciákon, emléküléseken. A régi magyar irodalom és a testvérdiszciplínák kutatói nagyszabású művelődéstörténeti konferenciát tartottak Esztergomban *Identitás és kultúra a török hódoltságban* címmel. Az intézet a Grimmshausen-Gesellschafttal és az Eszterházy Károly Főiskolával közösen nemzetközi komparatistikai tanácskozást tartott Egerben *Fortunatus, Melusine, Genofeva (Internationale Erzählstoffe in der deutschen und ungarischen Literatur der Frühen Neuzeit)* címmel.

Az Illyés Archívum és Műhely fő feladata Illyés Gyula hagyatékának gondozása és katalogizálása. Ezeken túl otthont adott *A magyar elbeszélés a 19–20. század fordulóján* című novellaelemző konferenciának és *A magyarságtudományok önértelmezései (Doktoriskolák II. Nemzetközi Konferenciája)* című rendezvénynek is, számos könyvbemutató, valamint a Tarnai- és Faludi-díj átadó ünnepsége mellett. intézeti kutatók szép számmal vettek részt az egyetemekkel közös rendezésű *Nyugat 100* konferencián is. A fordításelmélet kutatói egy különösen eredményes projekt záró ülészakát tartották meg „...és a fordításnak sincs műzsája”. *Fordítás, közvetíthetőség és kulturális identitás* címmel a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

Az intézet egyik főmunkatársa a nemzetközi összehasonlító irodalomtudomány csúcsszervének számító AILC-ben részt vett a *Literature and Literary Criticism* (Szófia) és a *Beyond Thoreau: American and International Response to Nature* (Peking) című világkonferenciák előkészítésében. A Reneszánsz Osztály kutatója szervezte meg John Monfasani (az American Renaissance Society elnöke) akadémiai felolvasóülését, *Renaissance Humanism and Language* címmel. Az intézet állandó, tevékeny kapcsolatot tart fenn a külföldi magyar tanszékekkel. A modern irodalom kutatói például az Újvidéki Egyetemmel közösen tanácskoztak *Természetírás – természetolvasás* címmel. A kolozsvári egyetemi kollégákkal közösen tartott konferencia a címébe foglalta annak tartalmát: *Erdély reneszánsza*. A római La Sapienza Tudományegyetem évek óta segíti a magyar irodalomtörténet itáliai terjesztését, népszerűsítését vendégelőadások, folyóirat-kiadás és könyvbemutatók útján.

Az intézet kutatói összesen 91 tudományos előadást tartottak Magyarországon, ezeken felül nagyszámú ismeretterjesztő előadáson és könyvbemutatón működtek közre, a médiaszereplés is jelentős volt. Külföldi konferenciákon és vendégelőadóként összesen 31 alkalommal szerepeltek, többek között Rómában (a Mátyás király- és a *Nyugat*-konferencián), Sassocerratóban (a humanizmus kutatóinak ülészakán), Nápolyban (a Mátyás király-tanácskozáson), Párizsban, Pekingben, Szófiában, Ljubljanában, Dubrovnikban, Prágában, Bécsben, Kolozsváron, Újvidéken és Nyitrán. Többen vettek részt külföldi tanulmány- vagy kutatóutakon Közép- és Nyugat-Európában.

22 intézeti kutató tanít magyarországi egyetemeken (ELTE, SZTE, PTE, PPKE, KGRE, ME, DTE, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola, Zsigmond Király Főiskola, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Soproni [Nyugat-magyarországi] Egyetem Szombathelyi Bölcsészettudományi Kar). Többen tanszékvezetői tisztséget látnak el. Doktori programon közülük 13-an tanítanak, egy kutató doktoriskolát vezet, egy másik pedig doktori alprogramot. Az intézet munkatársai 2008 folyamán 17 PhD-, illetve akadémiai doktori

pályázatot opponáltak, összesen 34 PhD-disszertációban dolgoztak témavezetőként. Sokan vettek részt az akadémiai szakbizottságok és más tudományos testületek (*MAB, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Nemzetközi Magyarisztantudományi Társaság, Magyar Ókortudományi Társaság, Kultúraelméleti Társaság, Magyar XVIII. Század-Kutató Társaság, Magyar Neolatin Egyesület* stb.) munkájában. Szépirodalmi, kritikai és más művészeti ágakkal kapcsolatos szervezeteknek is többen tagjai, pl. a *Magyar Írószövetség, a Magyar Műfordítók Egyesülete, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a József Attila Társaság,* illetve az intézet égisze alatt működő *Mészöly Miklós Egyesület.*

Az egész ország irodalomtudományi kutatóit, felsőfokú oktatóit szakanyaggal ellátó, elméleti és történeti jellegű, magyar nyelvű intézeti folyóiratoknak (*Irodalomtörténeti Közlemények, Literatura, Helikon, Magyar Könyvszemle*) 2008-ban is teljes évfolyama jelent meg. Az intézet további szak- és szépirodalmi folyóiratok szerkesztőségében is képviselteti magát (pl. *Alföld, Budapesti Könyvszemle, 2000, Holmi, Vigilia, Élet és Irodalom, Kalligram, Magyar Műhely, Aspecto, Élet és Tudomány* stb.). Folytatta működését és szélesítette profilját az intézet hálózati recenziós fóruma, a *REC-ITI*; (<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>). A portál egyre több hívet (olvasót és szerzőt) toboroz a hazai és határon túli magyar tudományos műhelyekből. Szakrecenziók, könyvismertetések és a kommentár lehetőségét kínáló vitafórum mellett az intézet legfrissebb könyvtermése is szemlélhető innen.

Intézeti kutatók 2008-ban az alábbi nemzetközi folyóiratok szerkesztőségének voltak tagjai: *Neohelicon, Hungarian Studies, Revue d'Études Françaises, Colloquia, Rivista di Studi Ungheresi, Camoenae Hungaricae, L'Abaco, Kulturos Barai, Povijesni prilozi, Slovak Review, Hungarológiai Közlemények (Újvidék).* Több nemzetközi tudományos testületben szintén jelen vannak az intézet képviselői (pl. a *European Science Foundation – Standing Committee for the Humanities, International Comparative Literature Association, International Association for Neo-Latin Studies, International Society for Intellectual History, Grimmelshausen-Gesellschaft*).

Akadémiai és kétoldalú együttműködési szerződések alapján az intézet az alábbi intézményekkel áll partnerkapcsolatban:

- a Bolgár TA Irodalomtudományi Intézete
- a Cseh TA Klasszikus Tanulmányok Intézete
- az Észt TA Tuglas Irodalmi Központja
- Finnország: a Jyväskylä-i Egyetem Hungarológiai Tanszéke
- Franciaország: a CNRS Humanizmus-kutató Intézete, a Sorbonne Nouvelle (Paris III) Hungarológiai Központja
- a Horvát TMA Irodalom-, Színház- és Zenetudományi Intézete, ill. a Zágrábi Egyetem
- a Kínai Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete
- a Lengyel TA Irodalomtudományi, ill. Filozófiai és Szociológiai Intézete, valamint a Varsói Egyetem Latin Tanszéke, ezen kívül a szintén varsói OBTA (a klasszikus kultúra utóéletét tanulmányozó intézet)
- a Lett Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete
- a Litván Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete
- Németország: a Herzog August Bibliothek (Wolfenbüttel)
- Olaszország: az MTA-CNR egyezmény keretében a római La Sapienza Egyetem Hungarológiai Központja; az ELTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetével együtt

háromoldalú egyezmény keretében a nápolyi Instituto L’Orientale Magyar Tanszéke, a milánói Francesco Petrarca Intézet, valamint a firenzei Villa I Tatti (Harvard Institute for Italian Renaissance Studies) és a sassoferratoai Studi Piceni kutatóintézet, végül a goriziai Istituto Incontri Mitteleuropei

- az Orosz TA Gorkij Világirodalmi Intézete, valamint Szlavisztikai Intézete
- Szerbia: az Újvidéki Egyetem Hungarológiai Tanszéke
- a Szlovák TA Világirodalmi Intézete, valamint Színházi és Film Kabinetje (Pozsony), továbbá a Konstantin Filozófus Egyetem (Nyitra)

Az intézet emlékfüzetet adott ki egykori igazgatója, Klaniczay Tibor születésének 85. évfordulójára. Az intézetet 2008 őszén súlyos veszteségek érték: hosszan tartó betegség után elhunyt az intézet előző igazgatója, majd néhány napra rá egyik nyugalmazott főmunkatársa. Mindketten meghatározó szereplők voltak a magyar irodalomtudományban és filológiában.

2008-ban az intézet kutatói közül többen magas szakmai kitüntetésben részesültek: *Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje; Palládium-díj, Tarnai Andor-díj; ELTE „Pro Universitate” emlékérem (arany fokozat); Akadémiai Ifjúsági Díj; Bolyai János Ösztöndíj; MTA-oklevél a sikeres fiatal kutatói munkáról; Lukács György-díj; Hauser Arnold-díj.*

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Az egyre ellentmondásosabb pénzügyi háttér ellenére az intézet számos OTKA-, NKFP-és NKA-pályázatnak adhat otthont, külső kutatócsoportokkal együttműködve. A pályázati témák szinte az egész magyar irodalomtörténetet lefedik, a rejtőző magyar irodalmi értékek feltárásától és kiadásától a világirodalmi és elméleti kutatásokig.

Az intézet 2008-ban összesen 21 pályázatnak biztosított háttérrel, 48,0 MFt összértékben. Ebből az OTKA-pályázatok száma 12, összértékük 23,5 MFt. Az NKFP-pályázatok száma 3 (11,0 MFt), a belföldi egyéb pályázatoké 5 (11,7 MFt). Nemzetközi forrásból 1 egyéb pályázat futott, összesen 1,8 MFt értékben. 2008-ban az intézet nem részesült az MTA Elnöki keretének támogatásában.

Az intézetnek az új kézikönyv támogatására 2007-ben benyújtott, majd elutasított OTKA-pályázata, illetőleg az azóta anyagi nehézségekbe ütköző országos érintettségű vitaülések jelzik, hogy a kézikönyv továbbra sem nélkülözheti az MTA támogatását. A műszerigénylés lehetőségének megszűnése előbb-utóbb súlyos gondokat jelent majd a mindennapi tudományos és koordinációs munkában: az elöregedett számítógéppark nem lesz képes állni a versenyt a sokasodó kihívásokkal és a napi sokórás igénybevétellel.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek

1. Angyalosi G (szerk.): Irodalom a forradalomban. Emlékezés az MTA Irodalomtudományi Intézetében, Universitas, Budapest, 176 (2008)

2. Bevezeky G (szerk.): Krúdy Gyula Összegyűjtött Művei 11. Publicisztikai írások 2. 1895. december – 1900. január, Kalligram, Pozsony, 280 (2008)
3. Bevezeky G: Irodalomtörténet a senkiföldjén, Kalligram, Pozsony, 155 (2008)
4. Bojtár E: „Hazát és népet álmodánk...” A felvilágosodás és a romantika a közép- és kelet-európai irodalmakban, Typotex, Budapest, 240 (2008)
5. Csörsz RI (szerk.): Szirmay Antal, Magyarország szóképekben (Hungaria in parabolis), ford. Vietórisz J. (Téka), Kriterion, Kolozsvár, 390 (2008)
6. Csörsz RI, Bíró F, Debreczeni A (sorozatszerk.): Régi magyar költők tára, XVIII. század, IX. Ungvárnémeti Tóth László művei, s. a. r. Merényi A., Tóth S. A., a görög szövegeket gond. Bolonyai G., Universitas, Budapest, 802 (2008)
7. Erdődy E: Kertész Imre, Balassi, Budapest, 168 (2008)
8. Hegedüs B: Prodrómus: Kalmár György (1726–?) világról, Argumentum, Budapest (Irodalomtörténeti Füzetek), (2008)
9. Jankovics J (sorozatszerk.): SZILASI László, A sas és apró madarak: Balassi Bálint költői nyelvének utóélete a XVII. század első harmadában, Budapest, Balassi, 2008 (Humanizmus és reformáció, 30)., Balassi, Budapest, 328 (2008)
10. Jeney É., Józán I (szerk.): Túl minden határon. A magyar irodalom külföldön (Pont fordítva, 5), Balassi, Budapest, 208 (2008)
11. Kálmán C. Gy: Élharcok és arcélek. A korai magyar avantgárd költészet és a kánon, Balassi, Budapest, 297 (2008)
12. Kappanyos A: Tánc az élen: Ötletek az avantgárról, Balassi, Budapest, 272 (2008)
13. Karafiáth J (szerk.): Le roman français et hongrois 1930-1960. Actes du colloque organisé les 8 et 9 novembre 2007 à Budapest (= Revue d'Études Françaises, No 13), Budapest, 157 (2008)
14. Korompay H. J., Korompay K (szerk.): Horváth János Irodalomtörténeti munkái, IV, Osiris, Budapest, 1095 (2008)
15. Kőszeghy P., Tamás Zs (szerk.): Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor, VIII., műhely–paleográfia, Balassi, Budapest, (2008)
16. Kőszeghy P: Balassi Bálint – Magyar Alkibiadész, Balassi, Budapest, 406 (2008)
17. Rákai O: Az irodalomtudós tekintete. Az önállósuló irodalom társadalmi integrációja és az esztétikai tapasztalat problémái 1780 és 1830 között, Universitas, Budapest, 376 (2008)
18. Sárközy P: „Az olasz negédes kertjében” Olasz–magyar kulturális kapcsolatok és az olasz árkádikus költészet hatása a 18. századi magyar irodalomban, Mundus, Budapest, 292 (2008)
19. Sas P: Az erdélyi római katolikus egyház 1900–1948, Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 271 (2008)
20. Szabó GZ (sorozatszerk.): Kölesey Ferenc, Erkölcsi beszédek és írások, s. a. r. Onder Csaba, Universitas, Budapest, (2008)

21. Széchenyi Á (szerk.): Baron Móric Kornfeld: Reflections on Twentieth Century Hungary. A Hungarian Magnet's View (Hungarian Studies Series; No 14.), Boulder – Social Science Monographs – Atlantic Research and Publ, Colorado, 2007 391[2008]
22. Szentpéteri M: Egyetemes tudomány Erdélyben. Johann Heinrich Alsted és a herborni hagyomány, Universitas, Budapest, 571 (2008)
23. Szörényi L: Fasti Hungariae, Studi sulla filologia neolatina e sulle relazioni italo-ungheresi, Lithos, Roma, 406 (2008)
24. Török Zs (szerk.): Petelei István összes novellái, I–II, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007 664 [2008]
25. Tüskés A (szerk.): Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365–1526. Students from Hungary at the University of Vienna 1365–1526, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltár, Budapest, 481 (2008)
26. Tüskés G, Knapp É: Germania Hungaria litterata. Deutsch-ungarische Literaturverbindungen in der frühen Neuzeit (Studium Litterarum, 15), Weidler Buchverlag, Berlin, 369 (2008)

Tanulmányok

1. Ács P: A késő reneszánsz meglazult pillérei. Sztoicizmus és manierizmus az irodalomban In: Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon, 16–17. század (kiállítás a Nemzeti Galériában, 2008. március 28.–2008. július 27.) (Ed. Mikó Á, Verő M, Ács P), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 36–50 (2008)
2. Angyalosi G: Illyés et Giono, Revue d'Études Françaises 13: 35–45 (2008)
3. Balogh M: „My, komunisci, jestesmy szzególnego pokroju...” In: Procesy autoidentyfikacji na obszarze kultur srodkowoeuropejskich po roku 1918 (Ed. Goszczynska J), Warszawa, 9–30 (2008)
4. Bartók I: Lelemények és találmányok: Adalékok a magyar poétikai szaknyelv történetéhez In: „Mielz valt mesure que ne fait estultie”: A hatvanéves Horváth Iván tiszteletére (Ed. Bartók I, Hegedüs B et al.), Krónika Nova, Budapest, 41–47 (2008)
5. Békés E: La fortuna delle opere albertiane in Ungheria In: Leon Battista Alberti Umanista e Scrittore. Filologia, esegesi, tradizione. Atti del convegno internazionale del Comitato Nazionale VI centenario della nascita di L. B. Alberti, II. (Ed. Cardini R, Regoliosi M), Folistampa, Firenze, 2007 737–753 (2008)
6. Berkes T: A magyar irodalom fogadtatása Csehországban In: Túl minden határon. A magyar irodalom külföldön (Ed. Józán I, Jeney É), Balassi, Budapest, 157–169 (2008)
7. Császtvay T: Gárdonyi Géza Pokol-béli víg napjai In: „Ember lenni mindig, minden körülményben”, Tanulmányok Kiczenko Judit születésnapja alkalmából (Ed. Radvánszky A), PPKE BTK, Piliscsaba, 42–53 (2008)
8. Dávidházi P: Phasen der Shakespeare-Rezeption in Ungarn In: Shakespeare: Essays aus Ungarn (Ed. Horn A), Königshausen & Neumann, Würzburg, 11–18 (2008)
9. Hafner Z: Az Újhold tagjai 1956-ban In: Irodalom a forradalomban (Ed. Angyalosi G), Universitas, Budapest, 106–114 (2008)

10. Hajdu P: Literature and National Identity, Comparative Literature: East & West. (Chengdu, China) (1): 11–16 (2007 (2008))
11. Hites S: „pedig én is ott voltam” Széchenyi István és a jövő, Debreceni Disputa (2): 49–53 (2008)
12. Jankovics J: Pázmány Péter tanúvallatása egy hármasságba torkolló gömői határvillongás ügyében (Névtani és etnikai együttéléstörténeti adalékok Ila Bálint Gömör megye monográfiájához) In: Lymbus, Magyarságtudományi Forrásközlemények, Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet et al., Budapest, 51–62 (2008)
13. Kecskeméti G: Latin Rhetoric of Imre Pécseli Király and the Early 17th Century European Rhetoric Theory, *Camoenae Hungaricae* 4–5: 83–100 (2008)
14. Lengyel R: Ellentmondásos párbeszéd (Petarca De remediis utriusque fortunae-jának dialogikus jellegéről In: *Varietas Gentium – Communis Latinitatis. A XIII. Neolatin Világkongresszus (2006) szegedi előadásai* (Ed. Szörényi L, Lázár I), JATE-Press, Szeged, 47–59 (2008)
15. Pajorin K: Humanista irodalmi művek Mátyás király dicsőítésére In: *Mátyás és a humanizmus* (Ed. Csukovits E), Osiris, Budapest, 640–660 (2008)
16. Radvánszky A: „Le romantique de la clarté” : l’influence de la pensée camusienne sur l’œuvre de Miklós Mészöly In: *Temps, espaces, langages : la Hongrie à la croisée des disciplines* (Ed. Maár J), L’Harmattan, Paris, 391–396 (2008)
17. Sörös Zs: Az autonómia új esélyei, *Helikon* (4): 273–336 (2008)
18. Szénási Z: „viharban vadmódra” Babits Mihály Az elbocsátott vad című versének elemzése, *Vigilia* (11): 834–841 (2008)
19. Szolláth D: Terrain neutralisé et terrain culturel In: *Temps, espaces, langages : la Hongrie à la croisée des disciplines* (Ed. Maár J), L’Harmattan, Paris, 315–320 (2008)
20. Tüskés G: The emblem in Hungary In: *Companion to Emblem Studies (AMS Studies in the Emblem, 20.)* (Ed. Daly PM), AMS Press Inc., New York, 223–249 (2008)
21. Veres A: Egy ismeretlen József Attila. A Hegel – Marx – Freud című tanulmányról, *Literatura* 34(1): 76–101 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Irodalomtudományi Intézet

Átlagléttség ¹ :	66	Ebből kutató ² :	48
PhD, kandidátus:	23	MTA doktora:	11
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			16
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			468
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			432
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	50	idegen nyelven:	8
külföldi folyóiratban	magyarul: 10	idegen nyelven:	9
tanulmánykötetben	magyarul: 87	idegen nyelven:	22
recenzió, kritika	magyarul: 67	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	510	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	510
kapott recenzió, kritika:			82
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 13	idegen nyelven:	1
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 18	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés	magyarul: 9	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 19	idegen nyelven:	2
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	2
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	54	hazain:	23
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			4
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	20	hazai:	22
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	15	hazai:	19
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			22
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	66
		PhD-t:	34
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			190
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			438,1 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	5	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	48 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			12
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		23 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			3
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	11 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			5
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			1
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	1 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET

1112 Budapest, Budaörsi út 45.

Telefon: 309-2652, Fax: 309-2650

e-mail: fazekas@econ.core.hu, honlap: www.econ.core.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet 2008-ban a 2008–2012 évekre kialakított kutatási stratégiájának megvalósításából adódó célokkal folytatta kutatásait, teljesítette a kutatási szerződésekben és megállapodásokban vállalt kötelezettségeit. Legfőbb feladatai a Verseny és szabályozás, valamint a Munkaerőpiaci Tükör 2008. évi kötetének összeállítása, az Európai Bizottság 6. és 7. keretprogramja által támogatott kutatási projektek időarányos teljesítése, a MeH-MTA kutatási feladatának befejezése, valamint az alacsony képzettségűek foglalkoztatását elemző hosszú távú kutatás lezárása és a kutatási eredmények megjelentetése voltak.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Piac- és vállalatelméleti és empirikus kutatások

A versenyszabályozás szempontjából is egyre fontosabb területté válik a fogyasztói döntések vizsgálata a viselkedési közgazdaságtan szemszögéből. Az ezen a területen folytatott kutatás során áttekintették a *viselkedési közgazdaságtan* legfontosabb területeit, a fogyasztói döntések elemzésére használható eszközöket. Egyes piactípusok esetében bemutatták a viselkedési közgazdaságtan vizsgálatainak eredményeit, valamint megvilágították, hogy a jog közgazdaságtani megközelítésében milyen újdonságokat hozott a viselkedési közgazdaságtan.

A *szolgáltató váltás feltételei és tényezőinek* vizsgálata keretében módszertani vizsgálat folyt a váltási költségek becsléséről. A kutatás a váltást megakadályozó költségek kimutatására szolgáltatót olyan módszertant, amely vállalati szinten aggregált panel adatok esetében alkalmazható. A módszer a már szerződött és a még nem szerződött fogyasztók viselkedését hasonlítja össze, mivel az utóbbiakra még nem hatnak a váltási költségek. A módszert a magyar személyi hitelek piacára alkalmazva azt találták, hogy a régi fogyasztók becsült reakciója 70%-kal alacsonyabb, mint az újaké, amely jelentős váltási költségekre utalhat, és komolyan növelheti a bankok piaci erejét.

A szabályozott hálózatos szolgáltatások piacainak elemzése körében két ágazatról készült elemzés. Vizsgálták a *földgázellátásban* bekövetkezett modellváltást, a közüzemi és a versenyszféra éveken át tartó együttélésének megszűnését és a szabadpiaci földgáz-értékesítés feltételeinek alakulását. A hálózatos szolgáltatások közül utolsóként liberalizálódó *postai szolgáltatások* új szabályozási rendszerének kialakulását áttekintve a *nélkülözhetetlen eszközök doktrínájának* vizsgálatára került sor. A tanulmány elemezte a doktrína kialakulásának folyamatát, a versenyszabályozásban elfoglalt helyének változását. Az Európai Unió példáján keresztül felvázolta a nélkülözhetetlen eszközök verseny- és ágazati szabályozásban való alkalmazásának eltéréseit, valamint bemutatta a postai szolgáltatások területén zajló értelmezési vitákat és a szabályozói gyakorlatot.

A *gázolajpiacon* vizsgálták, hogy versenyeznek-e az európai kormányok a gázolaj jövedéki adókulccsal a nagyobb adóbevételekért, és ha igen, befolyásolja-e az országok mérete kormányaik adóztatási stratégiáját. Eredményeik megerősítették, hogy az európai országok szomszédaik adóváltoztatásának hatására változtattak saját adókulcsaikon, és hogy a területileg/gazdaságilag nagyobb országok intenzívebben reagáltak szomszédaik adóváltoztatására, mint a kisebbek. Az elemzés magyarázatot ad arra, hogy miért nem sikerült minimum adószintek előírásával az Európai Uniónak az egységes adóztatás megvalósításában előbbre lépnie.

Makrogazdaságtan és növekedés

A *vállalati bérmeghatározás* folyamatát, és azon belül az innováció szerepét vizsgáló kutatás eredményei szerint a bérek dinamikáját alapvetően a termelékenységi hozam feletti osztozkodás határozza meg; ennek súlya lényegesen nagyobb Magyarországon, mint a fejlett piacgazdaságokban szokásos. E hozam egy része határozottan az innovációs tevékenységhez kapcsolódik. A 2000-es évek elejéig az innovatív ágazatok dolgozói általában a más ágazatokban szokásosnál magasabb részt kaptak a termelékenység hozamából. Azóta azonban az innovációs prémium a felsőfokú végzettséghez kapcsolódik, a vállalatok többi dolgozója nem részesül ilyen többlethozamból.

A *magyar vállalatok nemzetközivé válásának hatása a vállalati termelékenységre* c. kutatás arra az eredményre jutott, hogy a termelékenység növekedése az exportálóvá válás előtt és után is egyenletes. Az ehhez kapcsolódó vizsgálat kimutatta, hogy a vállalati import is igen fontos előrejelzője a termelékenység alakulásának. Továbbá a külkereskedő vállalatok számára jelent előnyt a területi agglomeráció, és inkább ezen cégek költöznek sűrű régiókba.

A *rejtett gazdaságban való részvétel és csökkentésének kormányzati eszközei* c. kutatás során egy makromodell segítségével számszerűsítik a fekete (földalatti/rejtett) gazdaság különböző „fehérítési módozatainak” hatásait a legfontosabb makrogazdasági változókra, és a költségvetés egyenlegére. A csak adminisztratív fehérítés hatásai reálértelemben kudarcnak tekinthetők: a kisebb lakossági jövedelem és az emelkedő bérköltségek együttes hatására mind a fogyasztás, mind az export, mind – ezek következtében – a GDP csökken és a munkanélküliség nő, valamint a magasabb bérköltségek miatt az infláció is nagyobb lesz. A deficitre és az adósságra való hatás pozitív ugyan, de a mérték nem túl jelentős. Az ösztönzésen – TB járulékkulcs csökkentésén – alapuló fehérítésnek megvannak a gazdaságélénkítő, sőt dezinflációs hatásai is. A GDP nő az exportnövekedés miatt, de a nagyobb reáljövedelmek a fogyasztást is növelik, és a munkanélküliségi ráta is csökken. Ha sikeres fehérítést tételezünk fel, az hosszútávon még több problémát okozhat, elsősorban a „minimálbér hatásnak” betudhatóan. A gazdasági növekedés serkentése, és az államháztartás finanszírozásának javítása, gyakorlatilag semmilyen „fehérítési” feltevés mellett sem érhető el a járulékkulcs-csökkentés, mint ösztönző alkalmazásával a jelenlegi költségvetési struktúrában. Egyéb adók (ÁFA és jövedéki adó) effektív mértékének növelése javítja a helyzetet. Ekkor az exportösztönzés hatása lassan, de érvényesül. A legnagyobb áldozatot az infláció kezdeti megugrása jelenti. A költségvetési hiány ekkor állandóan javul, és ennek megfelelően az államadósság is kedvezően alakul. Egy első egy-két éves relatív veszteséget kell reál értelemben elszenvedni, ami után a fogyasztás, és kismértékben a munkanélküliség okozhat csak gondot.

Az Oktatás, foglalkoztatás, versenyképes gazdaság Magyarországon a XXI. században c. kutatás keretében vizsgálták, hogy az önkormányzatok közötti különbségeknek mekkora szerepe van a diákok és a tanárok összepárosításában az általános iskolai oktatásban. Az eredmények azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetű diákokat nagyobb arányban oktató iskolákban és településeken magasabb a képzetlen és kevesebb munkatapasztalattal rendelkező tanárok aránya. Települési szinten ez a jövedelmi különbségekkel magyarázható, de egyik hatás sem túlságosan erős. Ugyanakkor a települési átlagjövedelem jellemzően nem jár együtt magasabb tanári keresettel, nem tűnik tehát valószínűnek, hogy a kereseti különbségek magyaráznák a diákok és a tanárok összetétele közötti települési szintű összefüggést.

A jóléti állam és az oktatási intézményrendszer kapcsolatának vizsgálata, az oktatási intézményrendszer politikai alapjai c. kutatás első része az intézmények társadalmi egyenlőségre és oktatási eredményességre gyakorolt hatását vizsgálta: a legfőbb eredmény, hogy a korai szelekció, vagy az iskola fokozatok közti átmenetkor erőteljes szelekció együtt jár a család erős hatásával az iskolai teljesítményekre. A kutatás második része az így meghatározott oktatási intézmények együtt járását vizsgálta a jóléti állam egyéb jellemzőivel. A konzervatív jóléti államok (pl. Németország) szelektív oktatási struktúrája elősegíti az erőteljes társadalmi reprodukciót, ami összhangban van a jóléti állam egyéb intézményeivel. Ezzel összhangban a skandináv jellegű „egyenlősítő” államokban az oktatási intézményrendszerek kevésbé szelektívek. Kérdés, ez milyen mértékben tulajdonítható explicit politikai döntéseknek, és milyen mértékben történelmi hagyatéknak. Ez utóbbira a választ egy esettanulmány próbálja megválaszolni, amely a rendszerváltáskor meghatározó döntéshozókkal készült interjúkon alapul.

A rejtett gazdaságban való részvétel és csökkentésének kormányzati eszközei c. kutatás elsődleges célja a rejtett gazdaságot létrehozó szituációk, a szereplők döntéseit meghatározó motivációk és magatartási mechanizmusok feltárása és elemzése volt, aminek segítségével az adópolitika jobb elméleti és empirikus megalapozáshoz kívánt hozzájárulni. Ökonometriai eszközökkel nemzetközi adatokon vizsgálták a korrupció, az adóráták és a rejtett a gazdaság kapcsolatát. A kutatások zöme empirikus gazdaságszociológiai vizsgálódás volt. Ezek két fő vizsgálati területe a fekete és a szürke foglalkoztatás/munkavállalás problematikája; illetve a kisebb vállalkozások nagyvállalatokhoz képest általában gyengébb adózási fegyelme, illetve e fegyelem javításának lehetséges kormányzati eszközei. Különös figyelmet fordítottak a kormányzati adópolitika olyan eszközeire, melyek a fekete, illetve a szürke gazdaságban az átlagosnál jobban érintettek – pl. kisvállalkozások, alkalmi munkavállalók – speciális adózási kezelésével kívánták elősegíteni a gazdaság kifehéredését. A kutatás során esettanulmány keretében feltárták egy kis piacon az „önkéntes” kifehéredés választása, ill. nem választása mögötti motivációkat. A 18-60 éves korú népesség rejtett gazdasággal és korrupcióval kapcsolatos tényleges és hipotetikus viselkedését 1000 fős kérdőíves felvételen keresztül vizsgálták, továbbá modell-szimulációkkal elemezték a fehérités esetenként negatív rövidtávú makroökonómiai hatásait.

Az iskolaiügy intézményrendszere, finanszírozása c. kutatás keretében elkészült tanulmány bemutatja, hogy a közoktatás támogatási rendszere kevés eredményt ért el a kiadási egyenlőtlenségek csökkentésében és a közoktatási ráfordítások és a települési önkormányzatok jövedelemtermelő képessége közötti erős kapcsolat enyhítésében. A hátrányos helyzetű tanulók támogatására nyújtott többlettámogatások csekély eredményt értek el e csoport

minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek segítésében. A tanárok foglalkoztatásának és bérezésének szabályai negatív szelekciós folyamatokat erősítettek fel a tanári pályát választók körében, sok tanárt alacsony bérszinten foglalkoztat a közoktatási rendszer. A tanárok bérezési rendszere, a gyakorlatilag csak a végzettség szintjét és a szolgálati időt figyelembe vevő bérezési rendszer csak nagyon kevés módot arra, hogy a nehezebb feladatokat végző pedagógusok bérében elismerjék e feladatokat, így a kevésbé jó képességű, felkészültségű tanárok nagyobb valószínűséggel tanítják a hátrányos helyzetű gyerekeket.

Munkapiaci kutatások

A munkapiaci *diszkrimináció* elemzésének során vizsgálták, hogy a nemek közti bérkülönbségeket hogyan befolyásolja a munkaadó vállalat termékpiacán kialakult verseny. Az eredmények szerint a verseny erősödése rákényszeríti a munkaadókat arra, hogy csökkentsék a bérkülönbségeket a férfiak és nők között.

A *kognitív és nem kognitív tulajdonságok* együttes vizsgálata a munkapiaci sikeresség kutatásában egyre nagyobb teret nyer. Ebben az évben elemezték e két tulajdonság hatását a felsőoktatási részvételre. A kutatás 350 fiatal speciális követéses adatbázisát használta. A kutatás megmutatta, hogy a felsőoktatási részvételben jelentős szerep jut a nemkognitív tulajdonságoknak akkor is, ha a kognitív tulajdonságokat rögzítjük. A leginkább erős hatást a személyiségmodellekben alapvető extraverzió mutatta, mégpedig nemenként eltérően: a férfiaknál erősen jelentkezik, a nőknél pedig gyengén, vagy nem is szignifikánsan.

Elemezték, hogy milyen ismérvek szerint választják ki a politikai döntéshozók a *privatizálható és a nem privatizálható vállalatokat*. A kutatáshoz romániai vállalati adatokat használtak, és a termelékenység, a bérek és a vállalati létszám relatív fontosságát elemezték. Az eredmények szerint a politikusok elsődleges szempontja nem a vállalatok hatékonyságának növelése, hanem a munkaerő leépítésének minimalizálása volt. Ez még akkor is elsődleges szempont volt, ha emiatt a vállalatnak nem nőtt a termelékenysége.

Az Munkaerőpiaci Tükör évkönyvsorozat ez évi kötetében az Európai Unió tagországaihoz viszonyított hazai munkapiaci sajátosságokat mutatták be, valamint a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező, de érettségit nem tett munkavállalók munkapiaci helyzetét vizsgálták meg. A vonatkozó kutatási eredmények összegzésén túl kísérletet tettek a legfontosabb oktatáspolitikai következtetések levonására.

A nyugdíjrendszerrel foglalkozó kutatás az elért eredmények alapján a jelenlegi rendszer óvatos és folyamatos parametrikus reformja mellett érvel. Ezek szerint a kötelező magánnyugdíj-rendszer súlyának további növelése semmilyen sem erősítené meg a részvételi érdekeltséget, viszont tovább növelné a kimutatott költségvetési hiányt és az államadósságot.

Lezárult az a *posztoszocialista gazdaságokban az iskolázatlan munkanélküliek* munkapiaci helyzetét elemző kutatás. Az általános iskolát végzettek foglalkoztatása relatív és abszolút értékben mérve is rendkívül alacsony, a 25-64 éves népességben még a 40 százalékot sem éri el. Az alacsony iskolázottságú népesség munkából való kiszorulása nem statisztikai látszat, nem magyar és nem is világjelenség, és nem csak a roma népességet sújtó probléma. Nincs szó „foglalkoztathatatlanságról”: a képzetlen munka iránti kereslet rugalmas. A posztoszocialista átmenetben a bérek csak késedelmesen, a munkanélküliség nyomására alkalmazkodnak a munkavállalók termelékenységéhez. A kialakuló átmeneti egyenlőtlenség mértéke függ

attól, hogy a kormányok hogyan kombinálják a privatizációs, jóléti és adópolitikát. A munkapiaci teljesítmény erősen függ a három eszköz egymáshoz való viszonyától. A volt szocialista országok nagy számban tartottak fenn az alapkészségeket kevésbé mozgósító munkahelyeket, és az iskolarendszereik tömegesen bocsátottak ki olyan gyerekeket, akiket nem vértettek fel az alkalmazkodáshoz szükséges alapvető jártasságokkal. Másfelől, alacsony az önfoglalkoztatás és a családi alapon működő tradicionális kisvállalati szektor aránya. Közös örökség a tanonrendszerű szakmunkásképzés. A rendszerváltást követően a szakmunkások egyrészt visszahódították a szakmunkákat, kiszorítva onnét a képzetlen munkásokat, másrészt maguk is tömegesen foglaltak el segéd- és betanított munkahelyeket.

Globalizáció, EU-integráció és felzárkózás

A modern gazdaságok fontos jellemzője a *szolgáltatások külkereskedelmének* térnyerése. A gyorsuló ütemben globalizálódó világgazdaságban ez jelentős részben a multinacionális vállalatok szolgáltató tevékenységének más országokba való kihelyezésével, és az így létrehozott egység nemzetközi szolgáltató központtá szervezésével valósul meg. Az Európai Unió tagországai, közöttük Magyarország is érintett ebben a folyamatban. Ennek a gyorsan kibontakozó, rendkívül változékony, statisztikákkal alig nyomon követhető fejlődésnek a vizsgálatára vállalkozott egy kutatás, amely sokféle elemzési módszert ötvözött. Magyarország az üzleti szolgáltatások kihelyezésének egyik fontos célpontja az ezredfordulótól, Lengyelországgal és Csehországgal együtt, bár az utóbbi néhány évben Románia és Bulgária mind komolyabb versenytársá válik. Ugyanakkor még mindig nagyon alacsony ezeknek az országoknak a részesedése az üzleti szolgáltatások világ- és európai piacán. A szolgáltatások kihelyezésénél a telephelyválasztás motivációi általában ugyanazok, mint a hatékonyságkereső feldolgozóipari befektetéseknél. Sajátosság ugyanakkor, hogy a telekommunikációs infrastruktúra fejlettsége, a humán erőforrások, azon belül egyes speciális szakmák és a nyelvtudás nagy súllyal esik latba. A Magyarországon megtelepedett társaságok külön magyar versenyelőnynek tekintik a környező országokban élő magyar kisebbségekből Magyarországon munkát vállalókat, akik „kisnyelveket” beszélnek magas szinten. Részben ez az oka az ágazatban a vidékre, a határok közelébe történő „kirajzásnak”. A másik ok az, hogy az egyetemi kisvárosokban jelentős mennyiségű, megfelelően képzett vagy képezhető, nyelvtudással rendelkező munkaerő érhető el. Ezek a beruházások általában kevés szállal kapcsolódnak a helyi gazdasághoz. A tovaterjedő hatás egyik legfontosabb formája a vállalatok által kiképzett dolgozók „mozgása”, akár másik hazai céghez, akár saját vállalkozás alapítása céljából. A projektek gazdasági-kulturális hatása és – főleg a magasan szakképzettek részére – munkahelyteremtő hatása jelentős lehet. Fontos, hogy ezek a beruházások bekapcsolódási lehetőséget kínálnak a szolgáltatásokban is kialakult globális értékláncokba, ami a nemzetközi piacokhoz való hozzáférés egyik legfontosabb lehetősége. A tőkevonzás szempontjából, úgy tűnik, a közvetlen támogatások kevésbé fontosak a befektetők számára, meghatározó azonban számukra a fogadó gazdaság stabilitása, az általános üzleti környezet milyensége, a megfelelő minőségű és mennyiségű munkavállaló elérhetősége, a számukra kiemelten fontos infrastrukturális elemekhez való hozzáférés.

Az ágazaton belüli kereskedelmet vizsgálták 29 volt szocialista gazdaságra kiterjedően az országok világgazdasági integráltságának foka, versenyképessége és a nemzetközi munkamegosztásban kialakult specializálódása alapján. A vizsgált országok között régi EU-tagországok, közép-kelet-európai volt szocialista országok, valamint néhány szovjet utódállam kapott helyet. A kutatáshoz az 1995-2003-as időszak részletes termékbontásban rendelkezésre

álló éves adatait használták. Az ágazaton belüli teljes kereskedelmet két komponensre, a feltételezett hasonló minőségű kétoldalú kereskedelmet megvalósító horizontális, és az eltérő minőségű kétoldalú kereskedelmet jelző vertikális komponensre bontották az egységértékek eltérései alapján. A bilaterális csere elemzése azt mutatja, hogy a közép-európai országoknak a régi EU-tagokkal folytatott kereskedelmében az alacsony minőségű árukkal való vertikális ágazaton belüli kereskedelem (kivitel) az elmúlt másfél évtizedben magas szintet ért el. A kereskedelem dinamikája azonban ennél már jobb képet mutat: a legutóbbi években a gyorsan bővülő exporton belül jelentősen nőtt a magas minőségű áruk vertikális ágazaton belüli kereskedelme, akárcsak az ágazaton belüli kereskedelem horizontális komponensének aránya. A szovjet utódállamok – a balti államok nélkül – ezzel szemben igen alacsony arányú ágazaton belüli kereskedelmet értek el az EU-tagállamokkal folytatott kereskedelmükben, és ez az utóbbi éveken sem mutatott változást. Az ágazaton belüli kereskedelmet illetően a balti és a balkáni országok a közép-európai gazdaságok és a fenti szovjet utódállamok között helyezkednek el. Az ágazaton belüli kereskedelem alakulásának eltéréseit nem lehet pusztán a kereskedelem-liberalizálás előrehaladásával megmagyarázni. Az ökonometriai elemzés azt mutatta, hogy a 16 volt szocialista gazdaság ágazaton belüli kereskedelmének korszerűsödését jelző mutató (a horizontális és vertikális komponens egymáshoz viszonyított aránya) a következő tényezőktől függ: az egy főre jutó GDP, a lakosság átlagos várható élettartama (amely mutató a humántőke nagyságát jelzi), a kutatásra fordított kiadások aránya a GDP-ben, valamint az állótőke beruházások nagysága.

A tudás-intenzív társadalom erősítése számos nemzeti és európai uniós fejlesztési stratégia, így például a lisszaboni folyamat sarokeleme. Kulcskérdés, hogy az egyetemek, a tudás termelésének és validálásának hagyományos letéteményesei milyen jövő elé néznek Európában. Az *európai egyetemek jövőképét* az előrettekintés módszerét alkalmazó kutatás rámutat, hogy az egyetemek ma már a fejlett országokban, így az EU-ban a kutatásnak nem az egyedüli letéteményesei. Új kutatóhelyek és kutatási tényezők, új finanszírozási modellek valamint a korábbinál kielezettebb verseny miatt fel kell adni az egyetemek humboldti modelljét. Javasolják, hogy a jövőkép felvázolásához az érdekelt szereplők három, egymás alatti szinten derítsék fel a lehetséges fejlődési teret: az európai unió fejlődésének alternatív útjai szerint; az Európai Kutatási és Innovációs Térség lehetséges fejlődési irányait vizsgálva; valamint az egyetemek, mint intézmények lehetséges jövőbeli szerepét átgondolva.

Agrárgazdaságtan és vidékfejlesztés

A *nemzetközi agrárkereskedelem* témában vizsgálták a komparatív előnyök és külkereskedelmi specializáció dinamikáját a 12 új tagállamban az EU-27 piacán 1999–2006 között a mezőgazdasági termékek esetében. A mezőgazdasági termékek külkereskedelme növekedett a vizsgált időszakban. A komparatív előnyök szerkezete különböző volt az egyes országok és a fontosabb termékcsoportok között. A külkereskedelem specializációjában megfigyelhető változások hosszabb távon nagyobbak voltak, mint rövidtávon. Az eredmények utolérési problémákat mutattak a magasabban feldolgozott termékek esetében. Az új tagállamoknak ezért fokozott erőfeszítéseket kell tenni, hogy a feldolgozott termékek exportját növelni tudják a kibővült EU piacán.

Elemezték az *intézmények és kommunikációs költségek hatását* a mezőgazdasági termékek külkereskedelmére az OECD országokban 1995 és 2003 között. Az intézményi hasonlóságnak pozitív és szignifikáns hatása a mezőgazdasági termékek, míg hasonló de kisebb mértékű hatása van az élelmiszerek külkereskedelmére. Az intézmények minőségének szintén pozitív

és szignifikáns hatása van a külkereskedelemre mindkét termékcsoporthoz. A becslések szerint a kommunikációs költségeknek is szignifikáns hatása van a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek külkereskedelmére. A különböző IT szolgáltatásokkal való jobb ellátottság csökkenti a tranzakciós költségeket. A gazdaság nagysága, az importáló ország fejlettsége, a partnerek közötti távolság, a közös nyelv, és regionális szabadkereskedelmi társulásokban való részvétel szintén szignifikánsan befolyásolja a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek külkereskedelmét.

A *tej termékpálya* vizsgálat eredményei szerint az összefogásra való hajlam nemcsak a termelők körében, de a feldolgozóknál sem jellemző, így a kialakult helyzet haszonélvezői leginkább a kiskereskedelmi láncok, akikkel csak az igazán tökeerős, többnyire külföldi tulajdonú nagyvállalatok tudnak eredményesen alkuba bocsátkozni. A méretgazdaságosság javulásával azonban növekedhet az árleszorításra törekedő kereskedelemmel szembeni alkuerő is. A feldolgozás koncentrációjának fokozódását jellemzi a vertikum magasabb szintjein (feldolgozás, export stb.) is tevékenységet kifejtő termelői szervezetek, csoportosulások (pl. Alföldi Tej Kft.) erősödése.

Elemezték az *integrált vidékfejlesztés* kialakulóban lévő hazai többszintű intézményhálózatát. Az eredmények szerint önmagában sem a központi, sem a részvételen alapuló értékelés nem elégséges az integrált vidékfejlesztési politikák eredményeinek feltárására. E kétfajta értékelési rendszert együtt, egymást kiegészítve kellene alkalmazni, de a gyakorlatban a részvételen alapuló értékelési technikát szinte egyáltalán nem alkalmazzák. Egy másik fontos módszertani eredmény, hogy a részvételen alapuló technikák, különös tekintettel a közösségi videó készítésére, az önértékelés mellett jelentős közösség- és szervezetfejlesztési hatással is bírnak.

Közösségi gazdaságtan és közpolitikák

A négy országban (Franciaország, Magyarország, Románia, Szlovákia) a francia anya- és leányvállalatoknál, illetve a szakszervezeteknél és a munkáltatói szervezeteknél készített interjúk és esettanulmányok a *transznacionális vállalatok* csoportszintű „vállalati szociális modelljeinek” eróziójára engednek következtetni. A francia multinacionális vállalatok munkaügyi politikáját is egyre inkább a vállalatirányítás globalizálódó eszköztárából válogató „emberi erőforrás menedzsment” megközelítés jellemzi, amelyben – akárcsak a „magyar modellben” – a közvetlen (szakszervezetek nélküli) munkáltató-munkavállaló kapcsolatok válnak erősebbé. A francia vállalatok a fogadó-ország és -vállalat viszonyaihoz (is) alkalmazható eszközökkel kívánják hozzáigazítani a leányvállalatok teljesítményét a „csoportnormákhoz”, amelyek megfelelő teret engednek a „helyi előnyök” kihasználásának, felkínálva a csoport(szintű)-identitás töredékes örökségét a növekvő számú, s a vállalatközponttól egyre távolabbi leányvállalatok számára. A munkaviszonyok meghatározását a leányvállalati kezdeményezésekre hagyó központok a csoportidentitást a közös értékválasztás, etikai (és viselkedési) normák, a „social reporting”, a vállalat(csoport)on belüli mobilitás (képzés, karrierutak) segítségével, esetenként az áthelyezésekhez és leépítésekhez kapcsolódó felelősségvállalással gondolják (ki)alakíthatónak.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az intézet kutatói szinte valamennyi hazai graduális és posztgraduális közgazdasági képzést nyújtó felsőoktatási intézményben oktatnak (CEU, BCE, ELTE, DE, PTE stb.). Emellett

együttműködési megállapodás keretében segítik a veszprémi Pannon Egyetemen, illetve a SzTE-n folyó doktori képzést. Továbbra is szoros együttműködésben folytatják a munkapiacot érintő kutatásaikat a BCE Emberi Erőforrások Tanszékével. Az együttműködés kiterjed közös kiadvány megjelentetésére Budapesti Munkagazdasági Füzetek címmel.

Véleményezték a Nemzeti Reformprogram 2008–2010 c. dokumentumot, valamint az Új Magyarország Fejlesztési Terv támogatásainak megalapozásához szükséges 2009–2010-es akcióterveket. Részletes véleményt fogalmaztak meg a KSH társadalmi haladás indikátorairól. Az intézet számos kutatója tagja, illetve szakértője, az igazgatója pedig az elnöke volt a miniszterelnök által életre hívott Oktatási és Gyermekesély Kerekasztalnak. A szakértői munka eredményeként megjelent a „Zöld Könyv a magyar közoktatás megújításáért 2008.” kötet, amely szakpolitikai javaslatokat tartalmaz a magyar közoktatás egészére vonatkozóan. Részt vesznek a nyugdíjrendszer működésének stratégiai, hosszabb távú kérdéseit elemező Nyugdíj és Időskor Kerekasztal munkájában. Egy tagot delegálnak a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságba. Egyik kutatójuk értékelte a Magyar Nemzeti Bank kutatási stratégiáját. A Fővárosi Bíróság felkérésére szakértői véleményt készítettek a távközlési szolgáltatás szabályozásában használt költségmodellek alkalmazási lehetőségeiről. A villamosenergia-piac modellezési lehetőségeiről adtak tájékoztatást a Gazdasági Versenyhivatalnak, illetve a Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító felkérésére elemezték a magyarországi kiegyenlítő energia elszámolás átalakításnak lehetőségeit. Oktatásgazdaságtannal foglalkozó munkatársuk tagja az OKM Indikátor Munkacsoportjának, valamint az OECD Nemzetközi Tanár Kutatás (TALIS) irányító testületének.

Verseny és Szabályozás 2007 c. évkönyvükkel a tudományos eredmények és a szakpolitika egymásra találását, a verseny- és ágazati szabályozás gazdasági elemzésekkel való alátámasztását kívánják elősegíteni. A Gazdasági Versenyhivatal támogatásával megjelenő, ingyenesen terjesztett kiadvány iránt érdeklődés mutatkozik a tudományos kutatók körén túl az államigazgatás, a verseny- és ágazati szabályozó hatóságok, a bírói kar versenyjogi, szabályozási kérdésekben eljáró tagjai, a felsőoktatási intézmények, a tanácsadó cégek, a fogyasztói szervezetek, illetve a szabályozások, versenyhatósági eljárások által különösen érintett vállalkozások részéről. Éves sziráki munkatudományi konferenciájukat a „Rövid táv – hosszú táv: rövid távú alkalmazkodás és hosszú távú folyamatok a munkapiacon” címmel rendezték. Munkaerőpiaci Tükör 2008 c. kötetük a magyar munkapiac EU-n belüli helyét és a szakmunkás végzettségüket helyezi fókuszába.

Ebben az évben is megrendezték a kétnapos Nyári Műhelyt, amellyel a külföldön tanuló vagy hivatásukat külföldön gyakorló közgazdászok számára nyújtanak fórumot. Az éppen aktuális kutatási eredményeikről szóló előadásokat kiadták a Műhelytanulmányok sorozatban.

A Gazdasági Versenyhivatallal társszervezői voltak az Association of Competition Economics (ACE) Budapesten tartott éves konferenciájának. Egyik kutatójuk részt vett a Comparative Analysis of Enterprise Data (CAED) kétévente megrendezésre kerülő tudományos konferenciájának szervező és tudományos bizottságában. Az agrárgazdaságtan és vidékfejlesztés kutatócsoport ötödik alkalommal rendezte meg a „Transition in Agriculture – Agricultural Economics in Transition” című nemzetközi konferenciát, amelynek keretét a MTA egyezményes tanulmányutak során kialakított kutatási együttműködések adják. Számos kutatója szerkesztőbizottsági tagja a Közgazdasági Szemle és a Külgazdaság folyóiratoknak.

Együttműködési megállapodásuk van a Kínai Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetével, a romániai Babeş-Bolyai Egyetemmel, és a tokiói Hitotsubashi Egyetemmel. Tagja a European Techno-Economic Policy Support Network-nek (ETEPS).

Az intézet kutatói tanítanak külföldi egyetemeken, külső munkatársak neves külföldi kutatóintézetekben. Kétheti rendszerességgel megrendezésre kerülő szeminárium sorozatukon előadóként Nobel-díjas közgazdászt is köszönthettek. Dél-koreai állami vezetőkől álló delegációnak tartottak tájékoztatót a magyar gazdaság helyzetéről és a kormány reform törekvéseiről. Konzultációra fogadták a Kínai Tudományos Akadémia Vidékfejlesztési Intézetének munkatársait. Az intézet tudományos igazgatóhelyettese tagja a Cseh Nemzeti Bank Kutatási Tanácsadó Bizottságának. Technológiai előrettekintéssel foglalkozó kutatójuk részt vett a Kolumbiai Előrettekintési Programot értékelő nemzetközi szakértői csoport munkájában.

Az MTA bilaterális egyezmények keretében a hallei IAMO-val összehasonlító elemzést készítettek a magyar és német sertés szektorban mérhető piaci erőről, a koperi University of Primorska-val a kelet-közép európai agrárkereskedelmet vizsgálták, a Varsói Egyetemmel a tejpiac összehasonlításán dolgoztak. A TÉT együttműködés keretében a rennes-i INRA ERS intézettel a magyar mezőgazdaság EU-n belüli helyzetét, kihívásait kutatták.

Honlapjukon angol és magyar nyelven naprakész tájékoztatást nyújtanak a kutatócsoportok főbb tevékenységeiről, a kutatók publikációiról, sajtómegjelenéseiről, az általuk rendezett konferenciákról és szemináriumokról, a fontosabb kutatási projektekről. Kommunikációs stratégiájuk fontos eleme a honlap látogatottsági adatok rendszeres értékelése.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

27 OTKA-téma futott az évben, ebből négy új téma indult. Folytatódott a Szegedi Tudományegyetemmel, és a Budapesti Corvinus Egyetemmel közösen művelt „*Oktatás, foglalkoztatás, versenyképes gazdaság Magyarországon a XXI. században*” c. NKTH-kutatás. A Gazdasági Versenyhivatal támogatta a Verseny és Szabályozás 2008 c. évkönyv elkészítését, továbbá megbízást adott a fogyasztói viselkedésben fellelhető hibákkal kapcsolatos kutatásra, valamint a fix-mobil helyettesítés vizsgálati módszereinek bemutatására. Az oktatásgazdaságtan csoport az NFÜ kiemelt projektjeként hároméves kutatást kezdett a közoktatás mérése, értékelése, elszámoltathatósága témában. A MeH-MTA stratégiai kutatások keretében a rejtett gazdaságban való részvétel csökkentésének kormányzati eszközeit valamint a fenntartható nyugdíjrendszert vizsgálták.

Befejeződött az EU DG Employment által finanszírozott „*Az alacsony munkapiaci aktivitás okai és növelésének lehetőségei*” c. kutatás, amelynek nagy sajtóvisszhangot kiváltó eredményeit konferencián, és önálló kötetben mutatták be. Folytatták az EU keretprogram által finanszírozott nagy volumenű nemzetközi kutatási projekteket. „*A jövő biztonságos és egészséges élelmiszereiért: technológiai előrettekintési projekt Bulgáriában, Horvátországban, Csehországban, Magyarországon, Romániában és Szlovákiában (FUTUREFOOD)*” c. projekt keretében előrettekintési módszert alkalmaznak az élelmiszerbiztonság és élelmiszerminőségre vonatkozó szakpolitikák megalapozásához. Tíz ország 17 intézményéből mintegy 50 kutató részvételével zajlik „*A vállalatok, a régiók és az ágazatok versenyképessége a tudásalapú gazdaságban: A foglalkoztatás-bővítő növekedés lehetőségei Európában (MICRO-DYN)*” c. kutatás. Az évben kezdődtek a „*Tudomány,*

innováció, vállalatok és piacok a globális világban (SCI-FI GLOW)” c. valamint az „*Európai vállalatok a globális gazdaságban: országon belüli szakpolitikák a külső versenyképességért (EFIGE)*” c. EU FP7 kutatások. A makrogazdaságtan csoport részt vett a nemzetközi EFIM kutatásban, melynek 2008-as témája az euró külkereskedelemre gyakorolt hatása volt. További négy EU FP 7 pályázat elbírálás alatt van.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Fazekas K, Köllő J, Varga J. (szerk.): Zöld könyv: A magyar közoktatás megújításáért, (2008) Budapest : Ecostat, 295 (2008)
2. Fazekas K, Köllő J. (szerk.): Munkaerőpiaci tükör, 2008. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet; Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 288 (2008)
3. Valentiny P, Kiss F.L. (szerk.): Verseny és szabályozás, (2007) Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 397 (2008)
4. Balla K, Köllő J, Simonovits A: Transition with heterogeneous labor In: Structural Change And Economic Dynamics. Vol. 19. No. 3, 203-220 (2008)
5. Bojnec S, Fertő I: European enlargement and agro-food trade In: Canadian Journal of Agricultural Economics. Vol. 56. No. 4, 563-579 (2008)
6. Commander S, Köllő J: The changing demand for skills : Evidence from the transition In: Economics of Transition. Vol. 16. No. 2, 199-221 (2008)
7. Cseres-Gergely Zs, Molnár Gy: Háztartási fogyasztói magatartás és jólét Magyarországon a rendszerváltás után In: Közgazdasági Szemle. 55. évf. 2. sz., 107-135 (2008)
8. Csorba G: Contracting with asymmetric information in the presence of positive network effects: Screening and divide-and-conquer techniques In: Information Economics and Policy. Vol. 20. No. 1, 54-66 (2008)
9. Csorba G: Screening contracts in the presence of positive network effects In: International Journal of Industrial Organization. Vol. 26. No. 1, 213-226 (2008)
10. Fertő I: The evolution of agri-food trade patterns in Central European countries In: Post-Communist Economies. Vol. 20. No. 1, 1-10 (2008)
11. Havas A: Devising futures for universities in a multi-level structure : A methodological experiment In: Technological Forecasting and Social Change. Vol. 75. No. 4, 558-582 (2008)
12. Laki M: Egy sikertörténet vége?: A nyomdaipari termékek piacának átalakulása 1989 után In: Közgazdasági Szemle. 55. évf. 1. sz., 39-59 (2008)
13. Madarász A: Visszatérhet-e a „nagy elmélet” a közgazdaságtanban?: Megjegyzések a rendszerparadigma elmélettörténetéhez In: Közgazdasági Szemle. 55. évf. 2. sz., 95-106 (2008)
14. Major I: Technical efficiency, allocative efficiency and profitability in Hungarian small and medium-sized enterprises: A model with frontier functions In: Europe-Asia Studies. Vol. 60. No. 8, 1371-1396 (2008)
15. Simonovits A: A magyar nyugdíjrendszer reformja: 1996-2007 In: Külgazdaság. 52. évf. 1-2. sz, 82-109 (2008)
16. Valentiny P: Hogyan méri az ágazati szabályozó szervezetek hatékonyságát? In: Közgazdasági Szemle. 55. évf. 10. sz., 891-906 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Közgazdaságtudományi Intézet

Átlagléttség ¹ :	72	Ebből kutató ² :	48
PhD, kandidátus: 36	MTA doktora: 6	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			4
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			201
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			144
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	23	idegen nyelven:	6
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	13
tanulmánykötetben	magyarul: 27	idegen nyelven:	11
recenzió, kritika	magyarul: 3	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 607	összes hiv. száma	önidézettek nélkül:	607
kapott recenzió, kritika:			0
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 3	idegen nyelven:	1
könyvfejezet	magyarul: 5	idegen nyelven:	12
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 6	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés	magyarul: 3	idegen nyelven:	2
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 55	idegen nyelven:	2
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 3	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	128	hazain:	45
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			56
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	32	hazai:	53
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	7	hazai:	19
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			36
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 7	Diplomamunkát: 55	PhD-t:	25
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			2277
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			341,9 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 5	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		159 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			29
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			38 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			3
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		12 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			18
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			83 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			12
EU-forrásból: 8	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		23 MFt
Egyéb: 4	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		3 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

1068 Budapest, Benczúr u. 33.; 1399 Budapest Pf.: 701/518

Telefon: 351-0413, 321-4830; Fax: 322-9297

e-mail: linginst@nytud.hu; honlap: www.nytud.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Elméleti nyelvészeti, grammatikai kutatások

A Strukturális magyar nyelvtan sorozat IV., A szótár szerkezete c. kötetének megjelentetése.

A fonológia és a morfológia analógia-alapú formális megközelítése c. OTKA-projektum összegzése és lezárása. A magyar nyelv morfofonológiai és morfológiai jelenségeinek leírása.

A határozók mondattani és jelentéstani kérdéseivel foglalkozó OTKA-projektum eredményeinek angol nyelvű kötetben való megjelentetése nemzetközi kiadónál.

A szintaxis szimmetriajelenségeinek kutatása.

Az A minimalist approach to syntactic locality című, csoportos OTKA-projektum munkálatainak végzése. A magyar és más nyelvek mondattani szabályainak korszerű nyelvtanmodellek kereteiben történő értelmezése.

A magyar mondat jelentésének vizsgálata, különös tekintettel a prozódiailag jelölt kvantorkifejezések hatóköri tulajdonságaira, a diskurzus-partikulák interpretációjára, és az igei kifejezések jelentésének az eseményszemantika kereteiben történő jellemzésére.

Kísérletes nyelvészeti kutatások

A rekurzió interdiszciplináris vizsgálata a nyelvben: neurolingvisztikai alapok című OTKA-projektum munkáinak folytatása.

A téri és idői relációk feldolgozásának vizsgálata fluens és non-fluens afáziásoknál.

Az afáziában, Alzheimer-kórban, nyelvbtlásokban és időskori tévesztésekben mutakozó fonológiai szekvenciaszervezési devianciák adatbázisban történő feldolgozása.

Az óvodáskorú, nyelvfejlődési zavart mutató gyerekeknél a szórend hatásának és a nyelvtani szabályok elsajátításának háttérben álló implicit folyamatoknak a kutatása. A vonatkozó mellékmondatok elsajátításának kutatása tipikus és zavart nyelvi fejlődésben, 4-10 éveseknél.

Finnugrisztikai és nyelvtörténeti vizsgálatok

Az Uráli és permi etimológiai adatbázis továbbfejlesztése. A Magyar történeti fonológiai adatbázis feltöltésének folytatása. Az udmurt és a komi elemző elkészítése. Az obi-ugor morfológiai elemzők és korpuszok kifejlesztése. A nganaszan morfológiai elemző munkálatainak folytatása.

Permisztikai, ugor és obugrisztikai kutatások folytatása. Hanti szintaktikai és morfoszintaktikai vizsgálatok végzése. Obi-ugor történeti és leíró fonológiai vizsgálatok
A szamojéd tagadó szerkezetek leírása. Nganaszan terepmunka.

Általános nyelvtörténet: a hangtörténet általános kérdéseinek feldolgozása.

Finnugor nyelvtörténeti kutatások. Magyar nyelvtörténeti kutatások. A középmagyar kor mondattana. Magyar történeti fonológia. Nyelvemlék-kiadások. Latin nyelvtörténeti kutatások. Uráli tipológiai vizsgálatok folytatása.

A kétnyelvűség és a kisebbségi nyelvek kutatása

A nyelvcseré és nyelvi revitalizáció vizsgálata Kelet-Közép-Európában. A *DILING (A nyelvi másság dimenziói)* c. EU-FP6 projekt folytatása és új nemzetközi projekt előkészítése.

A kétnyelvűség, a kisebbségi és többségi attitűdök, előítéletek jellemzései magyarországi nyelvi közösségekben.

Áttekintő tanulmány készítése a nyelvi ideológiákkal kapcsolatos antropológiai nyelvészeti elméletekről. A *Beás leíró nyelvtan* kéziratának véglegesítése, szerkesztése és fényszedése.

Fonetikai kutatások

A spontán beszéd koartikulációs folyamatainak elemzéseiről tanulmányok megjelentetése.

A BEA, magyar spontánbeszéd-adatbázis munkálatainak folytatása, a spontán beszéd artikulációs, illetve akusztikai fonetikai jellemzőinek elemzése. A megakadásjelenségeknek és az önmonitorozási folyamatok fonetikai vizsgálata.

A beszédhibás iskolások beszédpercepció teljesítményének kutatása.

A *Beszédkutatás* című periodika publikálása.

Nyelvtechnológiai és élőnyelvi vizsgálatok

A Magyar Nemzeti Szövegtár gyakoribb igéinek jellemző szerkezeteit tartalmazó „Igeskicc” adatbázis felhasználásával egy magyar nyelvű, korpusz alapú igei keret szótár elkészítése.

A *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú* lejegyzett anyagának adatbázisba történő beépítése, nyelvi elemzésének elkészítése, hálózati felhasználói felület kialakítása.

A számítógépes tartalomelemző NKFP/Jedlik pályázat eredményes befejezése. Az ESFRI által támogatott CLARIN projektumban a nyelvi erőforrások és technológiák regionális központ kialakítása.

A *Cross-language Access to Catalogues And On-line libraries (CACAO)* pályázat keretében a munkálatok megkezdése. Közreműködés a TUDORKA Jedlik-pályázat munkálataiban.

A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-2) kutatásban elemzések a variabilitásáról, a beszédstílusokról és az ingadozó toldalékolású szavakról. Az eredmények bemutatása hazai és nemzetközi konferenciákon.

A *nyelvcseré longitudinális vizsgálata* című kutatás eredményeinek feldolgozása.

A magyar jelnyelv elismertetésére kutatási és gyakorlati tevékenység.

A nyelvhasználóknak a kodifikált nyelvhasználati formákkal szembeni attitűdjének a vizsgálata. A nyelvtervezés, nyelvművelés és a normativitás értékösszetevőinek kutatása.

Lexikológia és lexikográfia

Befejeződik *A magyar nyelv nagyszótára 3. B–byte* kötetének szerkesztése és főszerkesztése, elkezdődik a 4. kötet *d* betűs címszavainak írása, valamint befejeződik az *Új magyar tájszótár 5. Sz–Zs* kötetének szerkesztése, főszerkesztése.

Keleti nyelvek kutatása

Az óanatóliai-török (óoszmánli) nyelv vizsgálata. Nyelvtörténeti metszetek elkészítése. A nemzetközi turkológia bibliográfiája (*Turkologischer Anzeiger / Turcology Annual*) kiadásának folytatása

A kínai történeti pragmatikai kutatási pályázat folytatása és befejezése (*Theory and practice of power in traditional Chinese criminal investigations*).

Az „Ægyipto-afroasiatica” és a „Lexica afroasiatica” c. cikksorozatok folytatása. A tibeti nyelvű történeti források kutatásának folytatása, különös tekintettel a mongol–tibeti nyelvi kölcsönhatásokra. Indogermanisztikai, és anatóliai nyelvészeti kutatások folytatása.

Az *iskolai nyelvi nevelés*: a kompetenciaalapú nyelvi nevelés 11-12. évfolyama véglegesítése

Az *ELTE-MTA Elméleti nyelvészet szak és doktori program működtetése*.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Elméleti nyelvészeti, grammatikai kutatások

A szótár szerkezete 13 fő, 74197 EFt ktgv (= költségvetési)

A magyar nyelvtudománynak az intézetben szervezett nagy vállalkozásának a *Strukturális magyar nyelvtan* sorozatnak a *Mondattan*, *A fonológia*, és *A morfológia* kötetei után elkészült és megjelent a IV. kötet: *A szótár szerkezete*. Ez tüzetesen írja le a magyar nyelvtan szótári alkotórészének a rendszerét, a szókategóriákat, azok hangalakbeli, szintaktikai, szemantikai, szövegbeli sajátosságait valamint a pszicholingvisztikai és nyelvtechnológiai alkalmazásokat. A 20 szerző közül 13 intézeti munkatárs.

Fonológiai és morfológiai kutatások 3fő, 17122 EFt ktgv, 1960 EFt OTKA

A fonológia és a morfológia analógia-alapú formális megközelítése c. OTKA-projektum eredményeit összegezték és rangos nemzetközi konferenciákon számoltak be róluk. A projektum keretében szimbolikus-neuronális hibrid asszociációs rendszert implementáltak az analógiás okoskodás szimulálására; kidolgozták az *Amorph* leíró alaktani hálózat módszertanát. Tanulmányokat publikáltak a magyar nyelv morfofonológiai és morfológiai jelenségeiről.

Mondattani kutatások 7 fő, 11415 EFt OTKA, 5707 EFt ktgv.

A határozók mondattani és jelentéstani kérdéseivel foglalkozó OTKA-projektum eredményeiről szóló, angol nyelvű kötet *Adverbs and adverbial adjuncts at the interfaces* címmel elkészült, és a Mouton de Gruyter kiadó elfogadta az *Interface Explorations* című sorozatában való megjelentetésre.

Az elegáns szintaxis elméletének a kutatása: alternatívákat állítottak fel a minimalista elmélet szinte minden fontosabb aszimmetrikus strukturális alapfogalmával szemben.

A generatív nyelvtan minimalista programjának fejlesztése

11 fő, 22829 EFt ktgv, 13063 EFt OTKA, 5707 EFt fiatal kutatói.

Az *A minimalist approach to syntactic locality* című, csoportos OTKA-pályázat az ún. mozgató jelenségek (és más mondattani függőségek) főbb szintaktikai lokalitási jellemzőinek olyan modelljét fejlesztette, mely e jellemzőket két fő tényezőre redukálja: (a) a lépésként növekvő szerkezetépítés komputációs gazdaságosságára, és (b) a szintaxissal érintkező szemantikai és prozódiai komponensek kívánalmaira.

A magyar fókusz kutatása: pontosították a fókusz tartalmazó mondatszerkezet leírását.

Folytatódtak a kutatások a tagadás szintaxisa és szemantikája témakörben, 1 tanulmány elkészült, megjelenése folyamatban.

Megkezdődött a *Magyar generatív történeti mondattan* projektum előkészítése.

Szemantikai kutatások 2 fő, 5707 EFt ktgv, 1022 EFt OTKA.

Folytatódtak a magyar diskurzus-partikulák szemantikai és pragmatika tulajdonságaira irányuló kutatások. Elkészült a *Formális szemantika* c. egyetemi tankönyv második, javított kiadása. A magyar fókuszban a mondatjelentéshez történő hozzájárulását vizsgálták.

A nyelvtani kutatások társadalmi hasznossága: ezek alapkutatások, melyek eredményei egyrészt nélkülözhetetlenek, másrészt kiválóan alkalmazhatók a nyelvtechnológiában, (pl. a gépi fordításban, számítógépes tartalomelemzésben, számítógépes dialógusrendszerekben, beszédelemzés és -szintézis során, tudásreprezentáció kiépítésében, valamint a nyelvoktatásban.

Kísérletes nyelvészeti kutatások

Neurolingvisztikai vizsgálatok 5 fő, 29514 EFt ktgv, 2770 EFt OTKA

A *rekurzió interdiszciplináris vizsgálata a nyelvben: neurolingvisztikai alapok* című OTKA-projektum keretében kifejlesztettek egy vizuális és verbális komponensekből álló neurolingvisztikai kísérleti tesztrendszert. Ez ép és agrammatikus afáziás személyeknél egyaránt alkalmas a rekurzív nyelvi szerkezetépítő műveletek alkalmazhatósági szintjének jellemzésére. Összesen 8 afáziás és 10 ép személlyel összesen 54 tesztet végeztek el. Az eredmények elméleti értelmezését 2009-ben végzik el.

Az anómikus afáziásoknál, akik a narratív beszédet egyébként jól értik, a mondatok időszerkezete feldolgozásának és a téri relációs kifejezések értelmezésének sérülését írták le.

A fonológiai szekvenciaszervezési tévesztések, eltérések, elemzései független bizonyítékként szolgálnak a magyarban speciális viselkedésű *v, j* és a palatális obstruensek fonológiai kétarcúságának igazolása számára

Pszicholingvisztikai vizsgálatok 2 fő, 12391 EFt ktgv

A nyelvfejlődési zavar: a különböző szórendű mondatok megértésének képkiválasztásos vizsgálata elmaradást mutatott ki 4 és 7 év közötti nyelvi zavarral diagnosztizált gyereknél még a szókincsméretben illesztett kontrollcsoporthoz képest is. A mesterségesnyelvtan-tanulási vizsgálatok szerint felnőtteknél jelentősen javítja a teljesítményt, ha a bemutatás a rövidebb sorozatokkal kezdődik, és fokozatosan halad a hosszabbak felé, míg nyelvfejlődési zavarban a rendezett bemutatás sem segíti jelentősen az általánosítások kiemelését

A gyermekkori mondatmegértés kutatása: a vonatkozó mellékmondatok feldolgozásában a munkamemória és a végrehajtó funkciók nagyobb terhelését írták le.

A kutatások társadalmi hasznossága: az eredmények jól alkalmazhatók a szerzett agyi sérülések következtében előálló nyelvi zavarok diagnosztikájában és terápiájában, továbbá az óvodai és az iskolai nyelvi fejlesztés gyakorlatában, az iskolában mutatkozó nyelvi hátrányok megértésében és enyhítésében.

Finnugrisztikai és nyelvtörténeti kutatások 17,5 fő, 99 880 EFt ktgv, 6343 EFt OTKA

A legfőbb eredmények a tematikus, illetőleg a módszertani átalakulásban jelölhetők meg. Ennek lényeges lépései a finnugrisztika és az elméleti nyelvészet, a szociolingvisztika, a tipológia, a korszerű nyelvi dokumentáció és a számítógépes nyelvészet közötti válaszfal megszüntetése. Ehhez járultak továbbá azok a törekvések, amelyek a magyar nyelvtörténeti kutatások eredményeit tették közzé tanulmánykötetek, illetőleg kézikönyvek fejezeteiként minél szélesebb kör számára elérhetően, és az általános nyelvtörténeti spektruma új témákkal, új szempontokkal szélesedett ki. Öt olyan munkálat folyik, amelynek célja számítógépes adatbázis, illetőleg korpusz létrehozása, valamint számítógépes morfológiai elemzők felállítása. Ez a finnugrisztikai műhelyek tekintetében nemzetközi viszonylatban is

egyedülálló. A munkálatok a keleti uráli nyelvek: a hanti és a manysi egyes nyelvjárásaira, valamint a nganaszra és a permi nyelvekre koncentrálnak. A korpuszépítés és az elemzők egyben a korszerű nyelvi dokumentációt is szolgálják.

Az uráli nyelvek tipológiai kutatásának rendszeressé tétele érdekében a Bécsi Egyetem és az ELTE finnugristáival való együttműködés eredményeként tipológiai konferenciát rendeztek a tervezett uráli tipológiai adatbázist megalapozására, uralisták és általános nyelvtipológusok közös előadásai hangzottak el.

Fordulat figyelhető meg a fonológiai kutatások esetében is: egyre nagyobb hangsúllyal jelentkeznek a fonotaktikai, illetőleg a szótagszerkezetre vonatkozó leírások (szamojéd nyelvek, finn), az obi-ugor nyelvek vizsgálatát pedig eszközfonetikai elemzések is segítik. A nyelvtörténeti vizsgálatok egyre inkább eltávolodnak az ún. hagyományos (főként a történeti összehasonlító módszerre és a rekonstrukcióra támaszkodó) megközelítésektől, s fokozatosan előtérbe kerül a történeti szociolingvisztika, a pragmatika, a fonotaxis, valamint a hangváltozások fonetikai hátterű leírása.

A magyar nyelv történeti grammatikai kutatásai keretében a középmagyar kor szintaktikai leírása folyt: önálló kötetben kilenc tanulmány demonstrálja az eddigi eredményeket. A nyelvemlékkiadásokban is előtérbe kerülő számítógépes közzétételben is közreműködtek.

A kutatások társadalmi haszna egyrészt a magyar nyelv és kultúra történeti értékeinek bemutatásában és elérhetővé tételében, másrészt a veszélyeztetett „kis” uráli nyelvek megőrzésében és ezzel a beszélő közösségek támogatásában mutatkozik meg.

A kétnyelvűség és a kisebbségi nyelvek kutatása

6,5fő, 31390 EFt ktg, 10867 EFt EU-támogatás, 5707 EFt fiatal kutatói

Folytatódtak, majd lezárultak a *Diversity of Linguistic Otherness* (DILING) nemzetközi projekt munkálatai. Elkészült nyolc közép-kelet-európai ország nyelvi kisebbségei helyzetéről szóló kötet kézírata (ún. *country review studies*), mely nemzetközi szakértők elméleti tanulmányait is tartalmazza, és amely a brit *Palgrave Macmillan Publishers* kiadásában jelenik meg. A kutatási eredményekből a gyakorlatban jól használható kiadványok is készültek, melyek tartalmazzák a nyelvi kisebbségekre vonatkozó tudományos nézeteket és fogalmakat, illetve nyelvi kisebbségek jogi kérdéseit tárgyaló praktikus összefoglalót.

Kutatásokat végeztek a magyarországi nyelvi kisebbségek nyelvi, jogi, oktatási helyzetéről, majd két összefoglaló tanulmányt készítettek angol nyelven.

Feltérképezték egy többségében magyarok lakta szlovákiai város lokális kisebbségeinek nyelvhasználatát (szlovák, zsidó, cigány). A kutatás a magyar és szlovák nyelv dominanciáját találta mindhárom közösségben. A szlovákiai politikusok által megfogalmazott kijelentés, miszerint a dél-szlovákiai városokban a szlovák nyelv alárendelt volna, nem érvényesül.

A Nyelvi ideológiák és társadalmi határok c. kutatás leírta, hogy az erdélyi roma közösségek miképpen hoznak létre társadalmi különbségeket, és ebben mi a szerepe a dialektális változatossággal kapcsolatos nyelvi ideológiáknak. Az *Átokhasználat a romani gondozói beszédben* c. kutatás a kisgyermekhez szóló beszéd pragmatikai és társas funkcióit vizsgálta.

Megtörtént a *Beás nyelvtan* kéziratának véglegesítése, a kézirat szerkesztése.

A kutatások társadalmi haszna: a kisebbségi nyelvek és nyelvhasználat feltérképezése fontos hozzájárulás az illető nyelveket beszélő közösségek megőrzéséhez, tagjaik társadalmi érvényesüléséhez, emberi és nyelvi jogaik védelméhez.

Fonetikai kutatások 5 fő, 28537 EFt ktgv

A kutatások három fő téma mentén zajlottak: a BEA spontánbeszéd-adatbázis építése, a spontán beszéd fonetikai elemzése és beszédpercepció vizsgálatok. Folytatódott a nemzetközi tekintetben is nagy jelentőségű spontánbeszéd-adatbázis fejlesztése a kialakított protokoll szerint; 36 adatközlő hangfelvétele történt meg. Elvégezték a hangfelvételek archiválását, 18 átirat elkészült. Az adatbázis már alkalmas kutatásra; 11 témában használták fel.

A kutatás társadalmi haszna: a korpusz alapján meghatározhatók az egyén beszédsajátosságai, amelyek kizárólagosan vagy nagy valószínűséggel azonosítják magát a személyt, ezért a kriminalisztikai gyakorlatban, a beléptető és információs rendszerekben, a pszichiátriai, a klinikai pszichológiai és a neurológiai gyakorlatban van jelentősége, haszna. A beszélő személy azonosításához szükséges minimális beszédminta meghatározása (15 ms) közvetlenül felhasználható a bünyügyi eljárásokban. A beszédhibás iskolások percepció teljesítményének kutatása azt mutatta, hogy az szignifikánsan elmarad a tipikus fejlődésű, ép beszédűekétől, s ez kihat a tanulásukra is; ez az új felismerés rendkívül fontos a gyakorlati pedagógia számára. Az ejtésvariációk és a mentális reprezentáció összefüggéseit vizsgálták a réshangok akusztikai fonetikai szerkezetének, valamint a zárhangok zöngékezdési idejének adatolásával, illetőleg a nazális és a zörejhang kapcsolatának elemzésével, ez utóbbi a nazális és a megelőző magánhangzó időtartamának módosulásában jelenik meg (7000 mérési adat). E kutatások eredményei jól használhatók a beszédfelismerési algoritmusok megtervezésében.

Az önmonitorozás folyamatának megismerése új kutatás: az elméleti kérdéseket, mint a rejtett és a felszíni önellenőrzés, kísérletek alapján igyekeztek megválaszolni. Hét különböző megakadási típus eseteinek fonetikai elemzését végezték el (50 beszélő alapján). Az eredmények szerint a szerkesztési szakasz időtartama a megakadás típusának függvénye, és mint ilyen utal a beszédtervezés rejtett diszharmonijára, továbbá az ismétlések ejtésvariációi a rejtett hibadetektálás felszíni megjelenései. Az anticipációs hatótávolság meghatározása jelentős, a gyakorlatban is felhasználható eredmény. Szinkrón nyelvhasználati változást bizonyítottak a *tehát* és az *ilyen* szavak fonetikai elemzésével (mintegy 10 órányi beszédanyag alapján), amely e szavak funkciófüggő kiejtését objektív adatokkal támasztotta alá.

A kutatás társadalmi haszna: az eredmények a beszédtechnológia gyakorlatában, illetve a retorikában használhatók fel.

Nyelvtechnológiai és élőnyelvi kutatások

15 fő, 62782 EFt ktgv, 4305 EFt OTKA, 2000 EFt Jedlik támogatás

A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI) korpuszhoz elkészült az online felhasználói felület, mely menürendszer segítségével kényelmes hozzáférést biztosít a részletesen annotált nyelvi adatokhoz. A szokásos konkordancia mellett gyakorisági lista és összesítő táblázat formájában is megjeleníthető az eredmény. A kérdések több szempont szerint szűkíthetők alkörpuszokra. A 31 ezer megszólalásból (268 ezer szóból) álló korpusz statisztikai vizsgálatok elvégzéséhez is elegendő adatot szolgáltat: nagyjából 25 ezer különféle szón belüli, kódolt jelenséget, 25 ezer szünetet és 10 ezer hezitációt tartalmaz.

Elkészült egy 10 millió szavas, szintaktikailag elemzett korpusz, ami a *Magyar Nemzeti Szövegtár* sajtó, szépirodalom, tudományos és hivatalos alkörpuszaiból válogatott szövegekből áll. A részleges szintaktikai elemzés az alábbiakat tartalmazza: mondat- és tagmondat-szegmentálás, névszói csoportok felismerése, igei állítmány azonosítása.

Eredményesen befejeződött a számítógépes tartalomelemző NKFP/Jedlik-pályázat, a számítógépes tartalomelemzésre véges állapotú nyelvtanok készültek, a munkatársak nyelvészeti és technikai támogatást nyújtottak az MTA Pszichológiai Kutatóintézet kutatóinak.

Nyelvművelés, nyelvi tanácsadás: a nyelvi normativitás kutatását, valamint a nyelvtechnológiai eszköztár és a nyelvi tanácsadás gyakorlatának összekapcsolását végezték.

A kutatások társadalmi-gazdasági haszna: az eredmények közvetlenül hasznosíthatók a gépi fordításban, számítógépes tartomelemzésben, számítógépes dialógusrendszerekben, beszédelemzés során, tudásreprezentáció kiépítésében, valamint a nyelvoktatásban.

Keleti nyelvek kutatása

12 fő, 54220 Eft ktgv, 3750 Eft OTKA, 1040 Eft Chiang Ching-kuo Foundation

Összeállították a *Turkologischer Anzeiger/Turcology Annual* c. bibliográfiai sorozat esedékes dupla kötetét, valamint befejezték a Topkapı Saray Múzeum magyar vonatkozású török iratainak publikációra való előkészítését. Elkészült a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Gyűjteményében őrzött török kéziratok katalógusa, valamint az iraklioni Vikelai Könyvtár török kádi regisztereinek feldolgozásából egy újabb kötet. Kritikai kiadásban megjelent az *Tezkiretü'l-evliya* óanatoliai-török (óoszmánli) nyelvemlék.

A sinológiai kutatócsoport sikerrel zárt le egy egyéves történeti pragmatikai kutatást (egy késő császárkori válogatott kínai levélkorpusz feldolgozása, és angol nyelvű publikálásra való előkészítése, a kínai tiszteleti szókincs szójegyzékszerű feldolgozása, e szójegyzékek publikálásának előkészítése). Kiadásra került a *The Linguistic Review* c. folyóirat tematikus dupla száma (*Chinese syntax and semantics*) az osztály egy munkatársának szerkesztésében.

Sikeres kutatás folyt az i.e. II–I. évezredi Anatólia nyelveinek leírására és történetére vonatkozólag: sikerült egy frissen leírt nyelv, a kár hangrendszerének és hangtörténetének jelentékeny pontosítása, valamint egy luvi felirat értelmezése és datálása. Egy további kutatási irány, mely az indoeurópai őstörténeti kutatásokban alkalmazott módszerek kritikai áttekintését célozta, ill. egy olyan metódus kidolgozását, mellyel az eddigieknél sokkal pontosabb eredmények lesznek elérhetők e szakterületen, fontos publikációkat eredményezett. Publikálták az egyiptomi etimológiai szótár 3. kötetét, sajtó alá rendeztek egy afroázsiai cikkgyűjteményt, és elkezdődtek a csádi nyelvek közé tartozó mubi-toram csoport egy összehasonlító szótárának munkálatai. Elkészült egy PhD-disszertáció a mongol–tibeti nyelvi kölcsönhatások témájában.

Az alapkutatások társadalmi haszna: az emberi nyelv és kultúra sokféleségének megbecsülésére és tiszteletére tanítanak.

Lexikológia és lexikográfia 18 fő, 103640 Eft ktgv

A nagyszótári munkálatok keretében folyt a *b* betűs szócikkek szerkesztése és főszerkesztése. E munkálatok egyrészt azért nem fejeződtek be a vállalt határidőre, mert 1.) az *a* betűsnél mintegy 20%-kal nagyobb terjedelmű *b* betűs kötetet változatlan létszámú munkacsoport készíti; 2.) másrészt mert a kötet igen jelentős részét teszik ki olyan szótípusok, szófajok, amelyek szótári feldolgozásának gyakorlata még nem alakult ki, ezért számos általános lexikográfiai kérdést a szócikkek írásával, szerkesztésével párhuzamosan kellett, illetve kell megoldani. Befejeződött a *cs* betűs szavak szócikkeinek írása, elkezdődött a *d* betűs szócikkek kidolgozása. Elkezdődött az *e* és *é* betűs címszavak kiválogatása.

A szócikkírói munka megkönnyítése és gyorsítása érdekében folytatódott a bibliográfiai adatbázis kiegészítése az archivális cédulaanyag forrásainak keletkezési évszámaival, illetve a kiegészítő anyaggyűjtés forrásainak feldolgozása és beépítése az adatbázisba. Megtörtént a forrásjegyzék teljes (XML-formátumú) átalakítása, új felülettel való ellátása. Erre az előzetesen nem tervezett, de elengedhetetlen és hosszú távon megtérülő munkára azért volt

szükség, mert nem volt elég megbízható az eredetileg Excel formátumú adatbázis számítógépes kezelése.

Az *Új Magyar Tájszótár* munkálatai keretében 1500 szócikk szerkesztése történt meg a *v* betűs anyagból, ezzel a szócikkek 90%-ának szerkesztése fejeződött be. Az év folyamán 10000 szócikkek lektorálása történt meg a *t*, *ty* és *v* betűs anyagból. A szerkesztési és lektorálási munkálatokkal együtt haladt a szótár főszerkesztése.

A kutatások társadalmi haszna: a Nagyszótár és a Tájszótár a magyar nyelv történetének egyedülálló dokumentációi, értékörző szerepük a kutatási és a közoktatás számára is fontos.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Hazai kapcsolatok

Felsőoktatás

Az intézet 7 munkatársa tartott egynél több kurzust az ELTE-MTA Elméleti nyelvészet MA-szintű szakon és az Elméleti nyelvészet doktori programban. A szakon és a doktori képzésben témavezetőként is dolgoztak. Az intézet munkatársai számos további felsőoktatási intézményben oktattak. Ezek: az ELTE BTK Assziriológiai Tanszék, Egyiptológiai tanszék, Fonetikai tanszék, Fordító- és Tolmácsképző Intézet, Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Összehasonlító Indoeurópai Nyelvészet Tanszék, Távolszöveg Intézet; KGRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék; a Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék; a PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék, Magyar nyelvészeti tanszéke, Informatika Kar; a PTE BTK Francia, illetve Romológia és Nevelésszociológia Tanszék; SZTE BTK Angol-Amerikai Intézet, Finnugor Nyelvtudományi Tanszék.

A következő intézmények nyelvészeti doktori képzésében vettek részt: ELTE, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem.

Közreműködtek a magyar jelnyelvi törvény kidolgozásában és a siketek bilingvális oktatása nyelvészeti ismereteit kidolgozó munkacsoport vezetését is ellátták.

Hazai intézményközi kutatási együttműködések

A következő intézményekkel folyt együttműködés főként pályázati keretekben:

MTA Pszichológiai Kutatóintézet és DE Általános nyelvészeti tanszék (a rekurzió vizsgálata a nyelvben); a Morphologic Kft-vel, az SZTE-vel és az MTA Pszichológiai Kutatóintézetével (az NKFP, Jedlik Ányos Program pályázata); az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék (nyelvemlékkiadások); ELTE Finnugor Tanszék (Uráli tipológiai adatbázis); OSZK Kézirattár (a magyar nyelvemlékek internetes megjelenítése); MTA Zenetudományi Intézet (finnugor népzenei anyag feldolgozása); SZTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszék (manysi számítógépes korpusz); az SZTE Megismeréstudományi Csoportjával, a Zölderdő Óvoda logopédusaival és a Kőszegi Dr. Nagy László Gyógynevelési Intézmény Beszédjavító Általános Iskolájával (a nyelvfejlődési zavar kutatása); az SZTE Alzheimer-kutatócsoportja, a Démoszthenész Egyesület, a PTE BTK Alkalmazott Nyelvészet Doktori Iskolája, és a PPKE BTK Nyelvészeti Doktori Iskolája (a nyelvi zavarok kutatása).

Az intézet munkatársai által 2008-ban szervezett konferenciák időrendben:

Budapesti Uráli Műhely 6.: Uráli Hangoskodó (Budapest, január); *Fonológiai superkurzus* (Budapest, január); *II. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia* (Budapest, február); *Fonológiai tábor* (Kovácsnagyháza, Szlovákia, május); *COST A31-es Európai Unió projekt találkozója* (Budapest, május); *Nemzetközi udvariasságkutatási szimpózium (East meets West – 4th International Symposium of the Linguistic Politeness Research Group)*,

(Budapest, július), *Pre-EGG 2008 Budapest Syntax Workshop*, (Budapest, július); *Schmidt Éva Emlékiülés* (Budapest, szeptember); *SPE Beach House*, (Szálka, augusztus), *Szemantika tábor* (Ásotthalom, szeptember), Magyar Tudomány Hónapja: *Veszélyeztetett nyelvek, veszélyeztetett kultúrák, veszélyeztetett népek* (Budapest, november); *LingDokKonf* (Szeged, december); *A 80 éves Noam Chomsky jelentősége és hatása a nyelvtudományban és azon túl* kerekasztal (Budapest, december); a *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú, I. Szimpózium* (Budapest, december).

Társszervezőként: a *15. Élőnyelvi Konferencia „Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák”* (Párkány, szeptember); *Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet* (Budapest, április); *Database of Uralic Typology* (Bécs, szeptember).

Hazai tudományos közélet

A munkatársak a következő akadémiai, illetve felsőoktatási testületek munkájában vettek részt: az MTA I. Osztálya, az MTA Nyelvtudományi Bizottsága, Magyar Nyelvi Bizottsága, Orientalisztikai Bizottsága, illetve ezek különféle munkabizottságai, az MTA Társadalomtudományi Kuratóriuma, az OTKA Társadalomtudományi Kollégiuma, az OTKA Nyelvtudományi Zsűri, a Magyar Nyelvtudományi Társaság Választmánya, a MAB Nyelvtudományi Bizottsága, az SZTE Tudományos Tanács, az SZTE Habilitációs Bizottsága, a PPKE Habilitációs Bizottsága, a PPKE Doktori Tanácsa, az Erasmus Kollégium Kollégiumi Tanácsa, a Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Fejlesztési Útiterv Program Társadalom- és Humán Tudományi Munkacsoportja, az OKM Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Bizottsága, a Nemzetközi Finnugor Kongresszusok Magyar Nemzeti Bizottsága, a 11. Nemzetközi Finnugor Kongresszus szervező bizottsága, és a Reguly Társaság.

Az intézet három munkatársának van Bolyai János Kutatási Ösztöndíja. Két munkatárs (*summa cum laude* eredménnyel) megvédte PhD-disszertációját.

Nemzetközi kapcsolatok

Nemzetközi szervezetekkel, külföldi intézményekkel való együttműködések

Az intézet tagja az EFNIL-nek (European Federation of National Institutions of Languages) és jelentős szerepet játszik a szervezet tevékenységében. Az intézet szolgáltatja az EFNIL honlapját, továbbá egy jelentős, e-szótárakra irányuló kutatást kezdeményezett és vezet a szervezet keretein belül.

Együttműködési szerződést kötöttek a Nyitrai Konstantin Egyetem Bölcsészettudományi az Karával, kapcsolatot teremtettek a pozsonyi Lúdvít Štúr Nyelvtudományi Intézettel, az intézet munkatársa az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságának állandó szakértője.

Élő szerződések vannak a Litván Nyelvtudományi Intézettel, az Orosz Tudományos Akadémia két uráli központjával, és a Román Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével.

A Kárpát-medencei régió magyar nyelvészeivel folyamatos a kapcsolattartás a 2007-ben az MTA-n megkötött megállapodás szellemében. Közös rendezvényeket szerveztek többek között a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Irodával.

Közös kutatások külföldi intézménnyel

Az Orosz Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével (Moszkva) – nganaszan kutatások, deixisre vonatkozó kutatások, az Udmurt Állami Egyetemmel (Izsevszk) – udmurt kutatások, udmurt nyelvjárási atlasz, Ludwig-Maximilian-Universität-tel, München – e-Uralic internetes periodika létrehozása, az Universität Wien – a *Uralic Typological Database* munkáiban, a Zágrábi Egyetem Fonetikai Tanszékével (fonetikai kutatások), az INTEX/NooJ nemzetközi nyelvészeti fejlesztőközösség (nyelvtechnológia).

Együttműködtek a Stuttgarti Egyetem fókusz-projektumának munkatársaival, részt vettek a fókusz-konferenciájukon.

Nemzetközi kutatás folyt a magyar kvantorok hatóköréről a szintaktikai pozíció és a prozódia függvényében (University of Illinois, Urbana-Champaign). A formális szemantikai témákban (határozatlan leírások: specifikusság, kivételes hatóköri tulajdonságok) közös kutatás folyt a Stuttgarti Egyetemmel.

A fókusz szintaxisa és prozódiája témakörben közös kutatás folytattak a Potsdami Egyetem Nyelvészeti Tanszékével.

Egy munkatárs meghívott előadó volt az Ivane Dzsavikhisvili Tbiliszi Állami Egyetem Assziriológiai Tanszékén, ahol *Egyptian Religious Texts* címmel tömbösített szemináriumot tartott.

Közös fonológiai kutatási projektum, valamint az ERASMUS keretében tanár- és diákcserére folyt a Center for Advanced Study in Theoretical Linguistics, Tromsø-i Egyetemmel (Norvégia).

Egy munkatárs részt vett a *Natural and unnatural constraints in Hungarian vowel harmony* fonológiai projektumban, University of California, Los Angeles, USA.

Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai témákban együttműködés volt a következő tanszékkel: Université Laval, Département de langues, linguistique et traduction, Université de Montréal, L'École d'Orthophonie et d'Audiologie, Université Marc Bloch, Unité de Formation et de Recherche des Langues Vivantes, Strasbourg, valamint Department of Linguistics, Purdue Egyetem (USA). Egy munkatárs részt vett a Lund-i Egyetem (Svédország) *Brain Talk* programjában.

A nyelvtudomány kiemelkedő egyéniségei közül Hans Kamp (Universität Stuttgart) tartott szuperkurzust az intézetben.

A *Mercator European Research Network*-ben (EACEA FP7) partner tagként vesznek részt. Ezzel összefüggésben megalakult az intézetben a *Többnyelvűségi Kutatóközpont*, intézeti munkatárs vezetésével.

A *Turkologischer Anzeiger/Turcology Annual* bibliográfiai sorozat összeállítása során mintegy két tucat ország turkológusai vesznek részt levelezői rendszerben a munkában, finanszírozásában pedig az UNESCO vállal szerepet.

Részvétel nemzetközi szervezetekben

Intézeti munkatárs elnöke a Society of International Phonetic Sciences, az International Union of Oriental and Asian Studies, és a Chinese Discourse Research Group szervezeteknek, valamint elnökségi tagja a European Association of Chinese Linguistics szervezetnek. Intézeti munkatárs meghatározó tagja a CLARIN (*Common Language Resources and Technology Infrastructure*) európai projekt végrehajtó bizottságának, mint a projekt 3. kutatócsoportjának vezetője. Intézeti munkatárs meghatározó tagja a CLARIN európai projekt végrehajtó bizottságának, mint a projekt 3. kutatócsoportjának vezetője. Intézeti munkatárs tagja az ESFRI Humán és Társadalomtudományi munkacsoportjának.

Egy munkatárs emeritus professzor a University College of London egyetemen.

Lektorálásokat végeztek nemzetközi kiadók részére, mint például a *Mouton de Gruyter* és az *Elsevier*, folyóiratok részére, például a *Language and Speech*, *Linguistic Inquiry*, *Jipa*, *Phonology*, *The Phonetician*, *Natural Language and Linguistic Theory*, *Syntax*, *The Linguistic Review*, valamint az *International Seminar on Speech Production* konferencia-kötete és a 2009-es *DGfS Focus workshop* részére.

Az intézet munkatársai 2008-ban számos jelentős nemzetközi konferencián vettek részt.

Az intézet munkatársai neves külföldi intézményekben voltak vendégkutatók: Institut für Afrikanische Sprachwissenschaften, Frankfurt; Ludwig-Maximilians-Universität, München; Külföldi egyetemek, ahol vendégelőadásokat tartottak: Haifai Egyetem, Ludwig-Maximilians-Universität, a Hongkongi Egyetem, a Szingapúri Állami Egyetem, az Ivane Dzsavakhisvili Tbiliszi Állami Egyetem, valamint a Rijksuniversiteit Groningen.

A kutatónyelvész-utánpótlás képzése

Az intézet kutatógárdája hozta létre és működteti az MTA–ELTE Elméleti Nyelvészeti Intézeti Tanszéket, ellátják az Elméleti nyelvészet szak, a közvetlenül arra épülő doktori (PhD) program és a nem szakos hallgatók által látogatott önálló programok oktatói teendőit. Az Elméleti nyelvészet szakon 2007/2008-as tanévben 63 diák, a doktori programon pedig 17 hallgató tanult. A doktori programon egy sikeres PhD-védés volt.

Kiadványok, periodikák szerkesztése

Számos fontos periodika szerkesztőbizottságának tagja intézeti munkatárs. Ilyen például a *Mind and Language*, *The Linguistic Review*, *The Phonetician*, *Language and Computation*, *International Journal of IPA*, *Govor*, *Language Policy*, *Sociolinguistic Studies*, *Magyar Nyelv*, *Nyelvtudományi Közlemények*, *Studia Uralo-altaica*, *Acta Linguistica Hungarica*, *Beszédkutatás*. Sorozatszerkesztések: *Approaches to Hungarian* (John Benjamins, Amsterdam), *Grammar Resources* (Mouton de Gruyter, Berlin), *LingDok* (SZTE, Szeged), *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*. Közreműködtek nemzetközi bibliográfiai sorozatok készítésében, például a *The Year's Work in English Studies* és a *Lexicon Grammaticorum*.

Az iskolai nyelvi nevelés

A kompetenciaalapú anyanyelvi nevelés programja: az Olvasás–Szövegértés–Szövegalkotás 11-12. évfolyam anyagának befejezése és a támogató rendszer előkészítése történt meg.

Közhasznú tudományos szolgáltatások

Az intézet által létrehozott *NyelvészInfo* elektronikus levelező rendszer 555 külső címre továbbít információkat tudományos programokról, konferenciákról, pályázatokról és más aktuális témákról. A könyvtár állománya 2008-ban 312 könyvvel gyarapodott. Elektronikus katalógusuk 5941 rekorddal bővült. Az év során 5847 online és 3120 személyes látogatót regisztráltak, katalógusukban 13 907-szer kerestek. Az intézeti honlap a munkatársak publikációi mellett közhasznú, írott és hangos (beszélő) adatbázisokat, szoftvereket, népszerű olvasmányokat, és más közérdekű információkat tartalmaz. A *Fonetika* honlapot és a neurolingvisztikai témákban szolgáltató *Neuroinfo* honlapot rendszeresen frissítik. A Finnugor osztály internetes honlapja közli a *Miért uráli (finnugor) nyelv a magyar?* című anyagot, amely a nyelvrokonság sokakat érdeklő témájával foglalkozik. A *magyar kísérleti beszédkutatás története* címmel állandó kiállítást tart fent és fejleszt tovább az intézet.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A határozók mondattani és jelentéstani kérdéseivel foglalkozó OTKA-projektumot lezárták és megszerkesztették az *Adverbs and adverbial adjuncts at the interfaces* című, a projektum eredményeit összefoglaló angol nyelvű kötetet, amely 2009 első negyedévében jelenik meg a Mouton de Gruyter kiadónál az *Interface Explorations* című sorozatban.

Egy munkatárs fontos nemzetközi projektumnak a résztvevője: az Arts and Humanities Research Council (Anglia) által támogatott: *A Flexible Theory of Topic and Focus Movement*. A projektumról a <http://www.langsci.ucl.ac.uk/linguistics/projects.php> link informál.

Fontos EU-FP6 projektum munkálatai zajlanak: a DILING (*Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects and Maintenance and Revitalization of Minority Languages*). A résztvevő 8 közép-kelet-európai ország kutatói által nyert adatok összehasonlító elemzése intenzíven folyt; és előkészítették a nemzetközi kiadású kötetet.

Az *Interpretáció, diskurzusszerkezet és intonáció* című OTKA-pályázat keretében született eredményekről három tanulmány készült el, az egyik a diskurzus-partikulák interpretációjáról szóló áttekintés, a másik kettő pedig a *csak* partikula interpretációját tárgyalja, két konferencia-előadás hangzott el (a *csak* illetve az *ugye* partikulák interpretációjáról). A tervezett percepciók kísérletek 100 feladatból álló feladatsora elkészült.

Az *A minimalist approach to syntactic locality* című, csoportos OTKA-pályázat 2008-ban indult, nemzetközi együttműködésben (Tübingen és Potsdam egyetemeivel). A 2008-ra eső kutatási feladataikat teljesítették, a kidolgozott kutatási résztémák: (i) az alanyi kifejezések áthatolhatatlansága és ebben a nyelvek közötti, valamint konstrukciók közötti variációk, (ii) az információszerkezet és a prozódia hatása az ún. faktív beágyazott mondatok áthatolhatatlanságára, (iii) az ún. azonosító fókuszban a szintakikai mozgásra, annak ún. rekonstrukciójára, és negatív polaritású elemek engedélyezésére gyakorolt gátló hatása.

A *rekurzió interdiszciplináris vizsgálata a nyelvben: neurolingvisztikai alapok* című OTKA-kutatás 2007 végén indult. A kutatási tervet teljesítették. Kifejlesztettek egy, a rekurzív (beágyazó) szerkezetépítő nyelvi műveletek végzésének képességszintjét mérő, vizuális és auditív komponensekből álló tesztkészletet, amely három altesztből áll. Az afáziás és ép személyekkel elvégzett 54 tesztből kinyert, több mint 2000 megnyilatkozás szintaktikai és alaktani elemzését elvégezték. Megkezdték az eredmények interpretációját nyelvtanelméleti keretben. Együttműködtek az MTA Pszichológiai Kutatóintézetével és a DE Általános nyelvészeti tanszékével.

The Mercator Network of Language Diversity Centers EACEA Lifelong Learning Programme, Transversal Programme: Network Projects KA2 Languages című, hároméves EU-projektjében való részvétel előkészítése, benne az intézeti *Többnyelvűségi Kutatóközpont* kialakítása megkezdődött.

A *Beás nyelvtan* kiadási munkálataihoz szükséges anyagi fedezet megteremtése céljából az Intézet pályázatot adott be a Miniszterelnöki Hivatal Kisebbségi koordinációs és intervenciók keretére. A pályázat sikeres volt.

A *Középmagyar kor történeti mondattana* c. OTKA-témában tanulmánykötetet állítottak össze a középmagyar kor mondattani fejezeteiből. A 9 átfogó fejezetből álló kötet kézírata elkészült.

A *Permi nyelvészeti adatbázisok* c. OTKA-kutatás: az *Uráli és permi etimológiai adatbázis* fejlesztése során elvégezték a számítógépre vitt etimológiák végső ellenőrzését. Az uráli részhez elkészült a magyar, orosz, finn és angol alapjelentések listája. Az *udmurt és a komi elemző* elkészítése, a cirill alapú morfológiai elemző fejlesztése megtörtént: a komi elemzőt tesztelték bővített korpuszon. Az udmurt nyelvjárási atlasz térképlapjai elkészültek.

A *nganaszan morfológiai elemző* c. OTKA-kutatásban terepmunkákat végeztek a nganaszanoknál. Megoldották a szóalaktani elemző webes megjelenítését. Elkezdődött egy XX. századi nganaszan-orosz szöveggyűjteményben szereplő szóalakok számítógépes elemzése által feltárt átírási, ill. az egyéb lejegyzési hibák kijavítása, valamint az elemzőben implementált nyelvtan megfelelő javítása.

Obi-ugor morfológiai elemzők és korpuszok c. OTKA-kutatás: A manysi nyelvre elkészült az egyértelműsítést segítő szoftver; a Kálmán Béla-féle Wogulische Texte északi szövegeit és

szójegyzékét rögzítették; az elemzéséhez készített tőtárba belekerültek a magyar jelentések; a hangfelvételek digitalizálása elkezdődött; rögzítésre került a Munkácsi Bernát Vogul Népköltési Gyűjteménye északi szövegeinek kb. a fele. A hantira pedig a következő: a kazimi nyelvjárásra összeállított korpuszt, azaz kb. húszezer szót, ugyancsak rögzítették.

Schmidt Éva Könyvtár 4. kötet NKA projektum keretében megjelent a Schmidt Éva Könyvtár 3. és 4. kötete, a tervezett feladatot elvégezték.

2008-ban elnyert, szerveződő pályázat: *Obi-Ugric languages: conceptual structures, lexicon, constructions, categories* (An innovative approach to creating descriptive resources for Khanty and Mansi): EUROCORES Programme: Better Analyses Based on Endangered Languages (EuroBABEL) – a pályázati munka elindulása a német, osztrák és finn konzorciumi tagok nemzeti alapjainak támogatásától is függ; az OTKA-bizottság a magyar pályázó részére a támogatást megítélte.

Nyelv- és Beszédtechnológiai Platform: az intézet vezetésével és nyolc ipari és kutatási résztvevő együttműködésével alakult meg. Célja, hogy tagjai kidolgozzanak egy stratégiai jövőképet és összehangolják a területen működő szervezetek kutatási-fejlesztési tevékenységét. A *Platform* bemutatkozó konferenciát rendezett 2008. december 2-án, amely ismertette a tagok már most is alkalmazható eredményeit, a nyelv- és beszédtechnológia kutatási irányait, és a működő alkalmazásokat. A konferencia aktív és interaktív formában megismertette a gazdasági élet vezetőit és a politikai döntéshozókat a nyelvtechnológia lehetőségeivel, a jövő kutatás-fejlesztési irányjaival.

Theory and practice of power in traditional Chinese criminal investigations (2007–2008), forrás: Chiang Ching-kuo Foundation (Tajvan). A projektum keretében 2 monográfia, 3 könyvfejezet készült el.

The collapse and birth of linguistic politeness systems (late 19th – early 20th c. Chinese politeness) (2008–2011); forrás: Chiang Ching-kuo Foundation (Tajvan). A kutatási tervnek megfelelő anyaggyűjtést, terepmunkát, forrásfeltárást elvégezték.

Die phonetischen Werte der sog. Laryngale des Hethitischen und des Luwischen c. projektum (2008–2009), melynek forrása a *DAAD Forschungsstipendium für Nachwuchswissenschaftler*. A kutatási tervnek megfelelően publikációk vannak előkészületben a hettita laringálisok szinkrón értékéről, a luvi laringálisok szinkrón értékéről, a hieroglif luvi *19 jel olvasatáról és az anatóliai laringálisok történetéről.

A Budapesti beszélt nyelvi vizsgálatok (BUSZI) c. OTKA-kutatásban elvégezték a BUSZI lejegyzett anyagának XML formátumba történő átalakítást, az egyértelműsített morfológiai elemzést tartalmazó beszélt nyelvi adatbázisnak és a hozzá illesztett hálózati lekérdező felületnek a kifejlesztését. Elemzések készültek az ingadozó toldalékolású szavakról, a zárt *ë* hang budapesti használatáról a vonatkozó névmások alkalmazásáról és a beszédstílusok szociolingvisztikai értelmezéséről.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. *Approaches to Hungarian 10* (Ed. Pinon Ch, Szentgyörgyi Sz). Budapest: Akad. Kiadó, (2008); a kötetben az intézeti munkatársak tanulmányai: É. Kiss K: The structure of the Hungarian VP revisited, 31–58; Gyuris B. Stylistic postposing or something else? 59–82, Siptár P: Hiatus resolution in Hungarian. An optimality theoretic account. 187–204.
2. Bartha Cs: Myth and reality of linguistic others. The situation of linguistic minorities in Hungary, *Cahiers d'Études Hongroises* 14: 101–122. (2008)

3. Bartos H (ed.): *The Linguistics Review* 25. 3–4. Chinese Syntax and Semantics Mouton de Gruyter. Berlin, 518. (2008)
4. Borbély A: Újabb kutatások a kétnyelvű magyarországi románok nyelvtudásáról és nyelvhasználatáról. *Kisebbségkutatás*, 109–126 (2008)
5. Cser A: Pál Pereszlényi and the development of morphological analysis in the early grammars of Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 55(1–2): 3–21. (2008)
6. É. Kiss K. Free word order, (non-)configurationality and phases. *Linguistic Inquiry* 39(3): 441–474. (2008)
7. Fejes L: A szurguti hanti fonémarendszer néhány kérdéséről. *Nyelvtudományi Közlemények* 104: 169–180. (2008)
8. Gósy M: Synthesized speech used for the evaluation of children’s hearing and speech perception. In: *Human Factors and Voice Interactive Systems* (Ed. Gardner-Bonneau D, Blanchard HE). Amsterdam: Elsevier, 127–139. (2008)
9. Gósy M, Kovács M: Virtual sentences of spontaneous speech. In: *Human Factors and Voice Interactive Systems* (Ed. Gardner-Bonneau D, Blanchard HE). Amsterdam: Elsevier, 193–207. (2008)
10. Gyuris B: Reconsidering the narrow scope readings of contrastive topics. In: *Dislocation: Syntactic, semantic, and discourse perspectives* (Ed. Shaer B, Cook P, Frey W), London: Routledge, 284–311. (2008)
11. Haader L, Horváth L (ed.): *Tanulmányok a középmagyar mondatban köréből*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, (2008.)
12. Erdélyi-Szabó M, Kálmán L, Kurucz Á: Towards a natural language semantics without functors and operands. *Journal of Logic, Language and Information* 17 (1): 1–17. (2008)
13. Kas B, Lukács Á: A magyar vonatkozó mellékmondatok megértése tipikus és zavart nyelvi fejlődésben. In: *A fejlődési plaszticitás és idegrendszer* (Ed. Pléh Cs). Budapest: Akadémiai Kiadó, 51–86. (2008)
14. Laczkó K, Mártonfi A. (ed.): *Helyesírási szótár*. Budapest: Osiris Kiadó, 789. (2008)
15. Laczkó K, Mártonfi A. (ed.): *Helyesírási tanácsadó*. Budapest: Osiris Kiadó, 348. (2008)
16. Lukács Á. Nyelvtani feldolgozás. In: *Általános pszichológia 3. Nyelv, tudat, gondolkodás* (Ed. Csépe V, Györi M, Ragó A). Budapest: Osiris Kiadó, 116–155. (2008)
17. Rebrus P, Törkenczy M. Covert and overt defectiveness in paradigms. In: *Modeling ungrammaticality in optimality theory* (Ed. Rice C). London: Equinox Publishing, 187–227. (2008)
18. Simon Zs: Kétnyelvűség a Hettita Birodalomban. *Antik Tanulmányok* 52: 11–25. (2008)
19. *Strukturális magyar nyelvtan IV. A szótár szerkezete* (Ed. Kiefer F). Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008; a kötetben az intézeti munkatársak tanulmányai:
 Bánréti Z: A mellérendelő kötőszók, 539–599;
 Gábor K, Héja E, Kuti J et al.: Lexikon a nyelvtechnológiában, 853–995;
 Gyuris B, Kiefer F: Az igék lexikai ábrázolása és az eseményszerkezet, 229–267;
 Gyuris B: A diskurzus-partikulák formális vizsgálata felé, 639–682;
 Kenesei I: Funkcionális kategóriák, 601–637;
 Pléh Cs, Lukács Á, Kas B: A szótár pszicholingvisztikája, 789–852;
 Rebrus P, Törkenczy M: Morfofonológia és a lexikon, 683–786.
20. Surányi B: Határozóosztályok és mondatartományok. *Nyelvtudományi Közlemények* 105: 165–193. (2008)
21. Takács G: *Etymological Dictionary of Egyptian. Volume Three: m-*. BrillLeiden, 1010. (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Nyelvtudományi Intézet

Átlagléttség ¹ :	117	Ebből kutató ² :	89
PhD, kandidátus: 26	MTA doktora: 11	levelező tag: 1	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			27
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			214
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			208
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	36	idegen nyelven:	4
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	6
tanulmánykötetben	magyarul: 76	idegen nyelven:	30
recenzió, kritika	magyarul: 6	idegen nyelven:	4
összes hivatkozás száma ⁶ : 646	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	646
kapott recenzió, kritika:			5
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 8	idegen nyelven:	2
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 3	idegen nyelven:	7
sorozatszerkesztés	magyarul: 2	idegen nyelven:	2
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 6	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 3	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	89	hazain:	83
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			1
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	7	hazai:	40
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	19	hazai:	17
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			31
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 5	Diplomamunkát: 49	PhD-t:	50
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			4594
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			537 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 5	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		100,6 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			12
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			39 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			2
NKFP: 2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		22 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			7
EU-forrásból: 4	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		21 MFt
Egyéb: 3	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		12 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			1
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			1 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

PSZICHOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET

1132 Budapest, Victor Hugo u. 18-22., 1394 Budapest Pf: 398

Telefon: 239-6726, Fax: 239-6727

www.mtapi.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet fő tudományos tevékenysége 2008-ban is a korábban meghatározott fő irányok mentén haladt. A kutatómunka fő irányai a következők voltak:

- A társas tudás és megismerés, a szociális reprezentáció és a narratív identitás kognitív, illetve érzelmi összetevőinek kvalitatív elemzése.
- A történelmi, élettörténeti és irodalmi elbeszélések narratív pszichológiai vizsgálata.
- A szubjektív időélmény szerkezetének tanulmányozása.
- A pszichológia történetével kapcsolatos interdiszciplináris elemzések.
- A pszichoszomatikus zavarok társadalomlélektani hátterét, a droghasználók társadalmi beilleszkedését, valamint a szabályos és szabálytalan versengés jellemzőit nemzetközi összehasonlításban feltáró kutatások.
- A csecsemőkori kognitív fejlődésre és tanulási folyamatokra, a nyelvi feldolgozás fejlődési és szerzett zavaraira, a pszichés folyamatok idegrendszeri mechanizmusára és agyi funkcionális állapotváltozásaira, az újszülöttkori akusztikus információfeldolgozásra, valamint az idős és fiatal korra jellemző percepciók folyamatokra vonatkozó vizsgálatok. Ezekben a témákban hazai és külföldi folyóiratokban megjelent tanulmányok, integratív összefoglalások, monográfiák, tankönyvek, tanulmánykötetek készültek.

Az intézet munkatársai 2008-ban összesen 129 publikációt jelentettek meg, 41-et idegen nyelven. Intenzíven részt vettek a hazai és nemzetközi tudományos életben is: a munkatársak összesen 157 tudományos előadást tartottak, ebből 86-ot nemzetközi fórumokon.

Az intézet továbbra is a pszichológiai kutatások legfontosabb bázisa és integratív központja Magyarországon. Szorosan együttműködik más – elsősorban pszichológiai, valamint orvostudományi, informatikai, pedagógiai és társadalomtudományi területeken működő – hazai kutatóhelyekkel (egyetemekkel, akadémiával és más kutatóintézetekkel, illetve kutatócsoportokkal). Változatlanul igen jelentős az intézet szerepe a hazai pszichológiai felsőoktatásban, alapképzésben és doktori képzésben egyaránt. Az intézet tevékenységében meghatározó szerepet játszanak a nemzetközi kapcsolatok, közös kutatásokban, nemzetközi pályázatokban való részvétel.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Kognitív pszichológiai és pszichofiziológiai kutatások

Becsült intézeti ráfordítás: 158 MFt

Pályázati forrás összege: 12,3 M (OTKA) + 0,7 M (ETT) + 3,5 M (KVVM) + 0,67 M (OMFB) + 132.000 EUR (EU6) + 48.000 EUR (PECS) (Össz.: 64 MFt)

A kutatásokban az intézet kutatói közül 18 fő vett részt.

Az általános pszichológiai vizsgálódások során kimutatták, hogy a vizuális háttér-ingerlés szabályszerűségeinek megváltozása hatással van az agyi aktivitás változásaira akkor is, ha a változó látványról a személynek nincs tudatos élménye. Ha viszont e változás lehetőségére felhívják a figyelmet, az agyi aktivitásváltozás más lesz: a vizuális feldolgozásra specializálódott (hátsó) területeken kívül egyéb régiókban is megnő az idegrendszeri aktivitás.

Megállapították, hogy az automatikus hallási eltéréstetkciós rendszer két részműködése közül az egyik az akusztikus változás nagyságával, a másik pedig a változás bizonyosságával arányos választ ad. Megállapították, hogy az önkéntelen figyelemváltásban szerepet játszó egyik folyamat nem kizárólag automatikus szenzoros folyamatok révén, hanem más, az adott ingerrel kapcsolatos teljes rendelkezésre álló információmennyiséget figyelembe vevő, magasabb szintű folyamatok révén is aktiválódhat. Nemzetközi együttműködésben magnetoencephalográfus módszerrel megállapították, hogy a figyelmi reorientációs működésben válasz-szelekciós folyamatok is szerepet játszanak.

Megkülönböztették a hallási idői integráció erős és gyenge folyamatait. Az erős folyamatok során az egymással kapcsolatba lépő hangokat közösen észleljük, és a szabálysértések detektálásában egyetlen elemként vesszük őket figyelembe. Ezzel szemben, gyenge integrációs folyamatok során a hangokat külön észleljük, és a szabálysértés detektálásánál csak akkor tekintjük őket egyetlen egységnek, ha az egyes elemek mindig egyszerre sértik meg az adott szabályt. Megállapították továbbá, hogy főnevek és igék eltérően modulálják az automatikus hallási eltéréstetkciós folyamatát. Ezen eredmény a beszédben megjelenő szavak igen korai (<150 ms) szófajspecifikus feldolgozására utal.

A nemlineáris pszichofiziológiai kutatások során az agyi elektromos tevékenység (EEG, kiváltott potenciálok) elemzésével vizsgáltak különböző kognitív és érzelmi folyamatokkal korreláló elektrofiziológiai jellemzőket. Ennek kapcsán a következőket állapították meg: 1) Az Alzheimer-betegségnek már az igen korai fázisában a theta-tevékenység növekedését tapasztalták. Csaknem az összes frekvenciatartományban emelkedett Omega-komplexitást és csökkent lineáris-nemlineáris szinkronizációt találtak, mely az inteneuronális kapcsolatok károsodására utal. Az N2b kiváltott potenciál komponens csaknem teljes hiánya a betegeken az aktív, ingerfeldolgozásra irányuló figyelmi kapacitás nagyfokú csökkenését jelzi. 2) Vizsgálták az életkor feltételezett befolyását a (képek bemutatásával előidézett) negatív vagy pozitív érzelmi állapotok által módosított percepciós és felkészülési folyamatokra. Azt találták, hogy míg az életkor hatása megnyilvánult a kiváltott potenciálok késői összetevőin és a felkészülésnek megfelelő lassú potenciálon, az érzelmi állapotoknak nem volt korfüggő hatása. 3) Kis adag alkohol fogyasztásának következményeit elemezve számolási feladat végzésekor megfigyelték, hogy míg a magatartási mutatók (hibázások száma, reakcióidő, stb.) nem változtak, a számolási helyzetben tapasztalt frontális theta-tevékenység, ill. ugyanezen sávban az EEG-komplexitás változása az alkohol hatása alatt kisebb mértékű volt. A feladatvégzés által provokált vegetatív idegrendszeri (szívritmus, elektrodermális aktivitás) változásokat kis dózisu alkohol nem befolyásolta jelentős mértékben.

Az összehasonlító pszichofiziológiai kutatások terén a fő érdeklődés az agykérgi neuronhálózatok működésének kutatására irányult, elsősorban az alvás-ébrenléti ciklus hatásának vizsgálatára különböző fajokban, normális és patológiás körülmények között.

Sok kontaktusú mikroelektrodás mérések segítségével leírták a nagyagykérgi neuronhálózatok működésének egyes jellemzőit lassú hullámú alvás depolarizált (aktív) és hiperpolarizált

(passzív) fázisaiban emberben, különös tekintettel a sejtüzelésre, a lokálisan generált áramokra és az oszcillációs teljesítményre emberben és állat modellben.

Az eredmények azt mutatják, hogy a lassú oszcilláció generálásában a felszínhez közelebb eső szupragranuláris réteg lényegesen nagyobb szerepet vállal, mint a mélyebben található infragranuláris réteg. Az emberi nagyagykérgi neuronok lényegesen kevesebbet tüzelnek, mint a rágcsálók, macskák és a majmok kérgi idegsejtjei, amely sejtüzelési mintázatnak fontos szerepe lehet a hosszú távú memórianyomok konszolidációjában, alvás során.

Macskákban is jellemezték a nagyagykérgi neuronhálózatok működését alvás-ébrenlét ciklusban. Ezeket a kísérleteket kiegészítették az akusztikus információk feldolgozásának vizsgálatával. Azt tapasztalták, hogy az akusztikus inger a mélyalvás során a lassú oszcilláció depolarizált és hiperpolarizált fázisait is képes kiváltani, melynek nagy szerepe lehet mind az ébresztő, mind az alvásvédő mechanizmusok kialakításában.

Az emberi agykéreg patológiás és normális működését is vizsgálták epilepsziás páciensekben. A hippocampus területén kétféle epilepsziás tüske-hullám mintázatot írtak le, amely ezen agyi régió aktív szerepére utalhat temporális lebeny eredetű epilepsziában. Frontális lebeny eredetű epilepsziás betegeken az agykérgi elektromos ingerlés egy nagy területre kiterjedő, a lassú oszcillációhoz hasonló hiperpolarizációt majd depolarizációt vált ki, amely adott esetben folyamatos lassú oszcillációhoz is vezethet.

Szociálpszichológiai, narratológiai, kulturális pszichológiai és addiktológiai kutatások

Becsült intézeti ráfordítás: 43 MFt

Pályázati forrás összege: 5,4 M (OTKA) + 4,5 M (KAB) + 29.000 EUR (Leonardo) (Össz.: 17,4 MFt)

A kutatásokban az intézet kutatói közül 13 fő vett részt.

A szociálpszichológiai és narratológiai kutatások terén folytatták az élettörténeti és történelmi elbeszélések nyelvi és narratív eszközeinek pszichológiai tartalomelemzésre épülő vizsgálatát. A pszichológiai perspektíva automatikus kódolására algoritmust fejlesztettek ki tankönyvi szövegek elemzésével. Megállapították, hogy a pszichológiai perspektívának szerepe van a negatív történelmi események identitásra vonatkozó hatásainak feldolgozásában. Több vizsgálatban is igazolták az érzelmi élmények minősége és az ezen élményekről elbeszélte történetek szerkezete közötti összefüggést.

Magyar nyelvű mintán kimutatták, és a NooJ tartalomelemző szoftver segítségével automatikusan vizsgálhatóvá tették a szubjektív időélmény pszichológiai korrelátumait. Traumatizált személyeket vizsgálva automatikus tartalomelemző eljárást fejlesztettek ki az elbeszélte traumatikus életesemény idői szerkezetének vizsgálatára. A módszert magyar és angol nyelvű szövegek vizsgálatára egyaránt alkalmassá tették.

Történelmi szövegkorpuszok (néphistóriai és tankönyvi szövegek) időszerkezeti vizsgálata révén kimutatták, hogy a magyar történelem régmúltban és a 20. században történt eseményei közül melyek azok, amelyek konszolidálódtak a magyar történelmi emlékezetben, és melyek azok, amelyek még mindmáig feldolgozatlanok.

Az összehasonlító kulturális pszichológiai vizsgálódások terén a „visegrádi országok” (Lengyelország, Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország) szakembereivel folytatott

közös kutatás feltárta, hogy a jövőendő gazdasági szakemberek a térségben elsősorban a cseheket részesítik előnyben az üzleti életben (magas bizalom, legnagyobb együttműködési készség, legfelelősségteljesebb üzleti magatartás, legnagyobb versenyképesség). A szlovákok megítélése volt a legnegatívabb, de a legkevésbé mégis a magyar üzleti partnert választanák a szomszédos országok a fenti paraméterek mentén. Ennek oka elsősorban az, hogy kevesebbet tudnak Magyarországról, és az ország nyelvileg elkülönül. A szlovák-magyar üzleti kapcsolatoknak a kölcsönös előítéletek komoly akadályai lehetnek.

A szabályos és szabálytalan versengésnek eltérő érzelmi, viselkedési és hosszú távú kapcsolati hatásai vannak a győztes és a vesztes esetén is. A szabályos versengés lehetővé teszi a győztes számára, hogy együtt érezzen a vesztesrel és a vesztes számára, hogy elismerje a győztest és a saját további fejlődésére koncentráljon. A szabálytalan versengés lehetetlenné teszi a szolidaritást, a vesztes energiái a győztesrel kapcsolatos haragra és bosszúra fordítódnak az énefejlesztés helyett, a győztes pedig együttérzés és szolidaritás helyett távolodni igyekszik a vesztestől. Hosszú távon a szabálytalan verseny a társadalmi szolidaritás meggyengüléséhez vezet és a fejlődés gátjává válik.

Specifikus, neurológiai eredetű teljesítményzavarok esetén megállapították, hogy ezek a károsodások az információfeldolgozás új útjainak lehetőségét is jelenthetik, így a tanulási zavarok, figyelemzavar, hiperaktivitás-zavar és az Asperger szindróma a tehetség sajátos alapját adhatják. Az ADHD (figyelemzavar hiperaktivitással) és a tehetség kapcsolata egyértelműnek látszik. A hasonló megjelenés – a gyors reakció, a Dabrowsky-féle túlingerlékenység, a szokásostól eltérő észlelés, az átlagosnál tevékenyebb viselkedés, alkotási vágy, kíváncsiság, hajlam az autoritás megkérdőjelezésére, fáradhatatlanság, megfelelő kihívás hiányában rendbontó viselkedés, alacsony monotóniatűrés – azonban nem jelent átfedést. Az Asperger szindróma nagyon tiszta, egyenes logikát, és ezen keresztül mély belátásokat hozhat, ha kiemelkedő képességekkel társul. A megszállottság, elköteleződés egy témához szintén a tehetséges személyiség sajátja.

Egy módszerfejlesztési kutatás keretében, melynek célja a gyógyító kapcsolat elemzésére és az élménymegélés mérésre szolgáló technikák kidolgozása, megtörtént az integratív kapcsolati tréningcsoport módszer érvényességi vizsgálata. A dramatikus módszerekre épülő csoportfolyamat tesztelése nagyobb mintán, célzott kérdőív felvételével történt. A vizsgálat igazolta, hogy a kidolgozott csoportmódszer alkalmas a betegségtörténet kontextusának aktuális megjelenítésére és a hozzá kapcsolódó élmények átélésére, elemzésére. A technika másik részét képező módszer az e célra kidolgozott, filmjelenetekre épülő projektív eljárás volt. Megtörtént a filmjelenetek felvétele, és ezek tesztelése egyetemi hallgatókkal és szakemberekkel, nyitott kérdéseket tartalmazó kérdőívek és interjúk segítségével. Megállapítást nyert, hogy a filmjelenetek jól körülhatárolható felszólító jelleggel bírnak, és így alkalmasak a gyógyító kapcsolat elemeinek élményszerű leképezésére.

Elkészült a pszichoanalízis budapesti iskolájának történetét és hatását feldolgozó, 14 tanulmányt tartalmazó kötet. A kötet valamennyi tanulmánya levéltári dokumentumok, levelezések, interjúk és egyéb források feldolgozásán, értelmezésén alapul. Kiadásra került Ferenczi Sándor és Ernest Jones eddig kéziratban őrzött levelezése, kommentárokkal és tudományos jegyzetapparátussal. A XX. század első felében működött női pszichoanalitikusok életútjának pszichobiográfiai feldolgozásával kapcsolatos kutatás során Gyömrői Edit és G. Hajdú Lilly életútjáról készült tanulmány.

Droghasználó személyek interjúi alapján elsősorban az élettörténeti fordulópontokhoz tartozó személyes döntéshozó és felelősségvállaló funkciókat (ágencia) tárták fel, és ezeket narratív és nyelvészeti szempontok alapján jellemezték. Az elsősorban injekciós droghasználókkal kapcsolatos kvalitatív kutatásaikat kiegészítették szövegnyelvészeti markerek kutatásával. A kutatások eredményei a magyar kábítószerügyi közpolitikában hasznosultak.

Fejlődépszichológiai és fejlődés-pszichofiziológiai kutatások

Becsült intézeti ráfordítás: 93 MFt

*Pályázati forrás összege: 10,27 MFt (OTKA) + 26.000 EUR (EU6) + 80.000 EUR (DISCOS)
(Össz.: 37,8 MFt)*

A kutatásokban az Intézet kutatói közül 14 fő vett részt

A fejlődés-lélektani vizsgálatok terén elsősorban a kognitív pszichológia egyik nagy érdeklődést kiváltott új elméletét, a „humán pedagógiai modellt”, illetve az ebből következő előrejelzéseket tesztelték különböző életkorú csecsemőkön. További fontos cél volt annak a hipotézisnek a vizsgálata, amely a pedagógiai receptivitás, mint a társas viselkedés szempontjából kiemelkedően fontos szocio-kognitív képesség funkcionálisan analóg megnyilvánulásait feltételezi a kutya esetében. Ez utóbbi fontos következtetése, hogy a kutya speciális evolúciós előtörténete miatt bármely más fajnál – beleértve az emberszabású majmokat is - jobb modellállat lehet a humán szociális kogníció egyes jelenségeinek vizsgálatához.

Az elmúlt év során lezáródott és publikálásra került a kutyák emberi kommunikációs kulcsokra való reakcióinak különböző helyzetekben történő vizsgálata, valamint az év második felében előzetes kísérletek formájában megkezdődött azoknak a vizsgálatoknak a kidolgozása, melyek a humán pedagógia elméletből következő, a humán kulturális ismeretátadást elősegítő tanítási, valamint következtetési folyamatok természetét tárják fel 2-4 éves korú gyermekeknél. Ez utóbbi vizsgálatok a következő predikciók mentén szerveződtek:

- Számos kulturális konvenció célja átlátszatlan, és megragadhatatlan a külső világ adott kontextusában a teleológiai értelmező rendszer révén. Feltételezhető azonban, hogy ez az „átlátszatlan elem” a humán pedagógia segítségével a figyelem fókuszába kerülhet, illetve magyarázata a mentális kauzalitás mentén is megtörténhet. Ezen elképzelések elkülönítéséhez olyan helyzetek kerültek kidolgozásra, melyekben a jól definiált cél előtt vagy éppen után jelenik meg a változóként kezelt akció.
- A konvencionális cselekvések interpretálása, valamint a tudásátadásra való humán-specifikus képesség feltételezhetően megkívánja a mentális állapotok, illetve mentális tartalmak bizonyos fokú megértését. E kérdés tisztázása érdekében olyan eljárások kerültek kidolgozásra, melyekben megfigyelhető, hogy a látott eszközcselekvésből mely akciókat adja tovább a kulturális modell, illetve felmérhető a gyermekek mentalizációs képessége és a különböző életkorokban alkalmazott tanítási stratégiák.

Az elmúlt év fontos eredménye, hogy felnőtt kutyák és szelíd farkasok, valamint 10 illetve 19 hónapos csecsemők viselkedésének megfigyelését is elvégezték egy, a fejlődépszichológia által közismert helyzetben, az ún. perszeveratív hibaviselkedést előhívó rejtős-keresős tesztben. Az eredmények szerint a humán pedagógiai jegyekre (tanító viselkedésre utaló kulcsok) való érzékenység a korai szociális tanulás egyik fontos vezérlője, mely egyfajta evolúciós analógiaként alakulhatott ki a kutyában.

A gyermekkori viselkedés zavarainak a monoaminerg neurotranszmisszió genetikai változatosságával való kapcsolatának kutatása során kimutatták, hogy a gyermekek

temperamentuma és viselkedési problémái mérsékelt összefüggést mutatnak a kísérleti helyzetben mért figyelemmel, stratégiai képességgel és jutalomkésleltetési képességgel. A dopaminerg és a szerotonerg ingerület átvitelt befolyásoló gének (DRD4, DAT, COMT, MAO-A, SERT) polimorfizmusai kapcsolatban állnak a kísérleti helyzetben mért figyelemmel, stratégiai képességgel és jutalomkésleltetési képességgel. Több esetben gén-gén kölcsönhatást is sikerült kimutatniuk. A temperamentum stabilitása csecsemőkorról kora iskoláskorra, várakozásainknak megfelelően mérsékelt. A változás mintázata azonban összefüggést mutat a viselkedési problémák kialakulásával. A jó önszabályozási képesség, és a konzisztensen alacsony negatív affektivitás sikeres kombinációt jelent a gyermekkori viselkedési problémák elkerülésében.

A fejlődés-pszichofiziológiai kutatásokban a beszédészlelés, a nyelvhasználat, az olvasás és az ezekkel szoros összefüggést mutató általános kognitív képességek tipikus és atipikus fejlődését vizsgálták a 6-12 éves korosztály körében. A program fókuszában azoknak a nyelvtől független kognitív, illetve nyelvspecifikus tulajdonságoknak az elemzése állt, amelyek az olvasási feladatokban azonosan teljesítők között megkülönböztethetővé teszik a „csak” gyenge olvasókat és a diszlexiásokat. A hat országban végzett vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy 2. osztályos gyerekeknél az olvasást legjobban előrejelző mutató a fonológiai tudatosság, ennek súlya pedig az egyes írásrendszerek ortográfiai mélysége szerint változik; a finnben és a magyarban a fonológiai tudatosság hatása az olvasás kezdetén a legerősebb, a hatássúly már rövid időn belül alacsonyabb, mint a többi vizsgált nyelvénél. Ellentétes viszont az olvasási teljesítményben a szókincs szerepe; minél transzparensőbb egy írásrendszer (finn és magyar), annál erősebben befolyásolja az olvasás fejlődését. A hat ország kutatói eredményeik alapján az olvasásfejlődés egy olyan új, univerzális modelljére tettek javaslatot, amely az elméletet és a közeljövő diagnosztikai gyakorlatát is jelentősen befolyásolhatja. Az olvasási teljesítmény adatai azt mutatják, hogy a PISA 2006 jelentés szerinti 21%-nyi gyenge olvasónál az ellátásban résztvevő szakemberek jóval többet tekintenek problematikusnak, ám a diszlexia valódi természetét nem igazán ismerik, a kognitív mutatókat nem mérik, az alkalmazott módszerek pedig nem ezeknek a fejlesztését célozzák. A hazai gyakorlat mintegy 10-15 éves lemaradást mutat ebben a kérdésben a többi országhoz képest.

A diszlexia genetikai és elektrofiziológiai módszerekkel történő kutatásának előzetes eredményei jelentős eltérést mutatnak az anyanyelvi és az ahhoz közeli, a magyarban nem prototipikus hangok feldolgozásának agyi válaszokkal követhető fejlődésében. A diszlexiások a beszédhangok esetében jellegzetes, az anyanyelvi prototípust nem vagy alig követő agyi feldolgozást mutatnak. Sikerült egy olyan gént azonosítani, amely nem a ma ismert tíz, az agy szerkezeti fejlődését befolyásoló DYX gének egyike, hanem egy olyan, amely a megismerő funkciók közül az egyik általános, az olvasással interakcióban lévő típusnak a fejlődését befolyásolja.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Felsőoktatási részvétel

Az intézet 2008-ban is jelentős szerepet töltött be a magyarországi pszichológusképzésben és a pszichológia posztgraduális oktatásában. Közös oktatási egysége a Pécsi Tudományegyetemmel a Szociálpszichológiai Tanszék, az Eötvös Loránd Tudományegyetem

Pedagógiai és Pszichológiai Karával (ELTE PPK) pedig a Pszichofiziológiai Központ. Ezek az egyetemeken, valamint a Szegedi Tudományegyetemen az intézet munkatársai részt vesznek a pszichológus alapképzésben is. Oktató munkát végeznek intézeti munkatársak a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai Karán (PPKE ITK). Az ELTE PPK, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara (PTE BTK) és a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara (DE BTK) pszichológiai doktori iskolájának számos vezető tanára egyben az intézet munkatársa is (az utóbbi kettőben doktori iskolavezetők). Munkatársaink részt vesznek továbbá az ELTE Természettudományi Karán, a Semmelweis Egyetemen, a PPKE Információs Technológia Karán és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Kognitív Tudományi Tanszékén folyó doktori képzésben is. A fenti együttműködések keretében az intézet lehetőséget teremtett doktori témák kidolgozására; számos PhD-hallgató az intézetben végzi kutatómunkáját. Számos egyéb graduális és posztgraduális programban is tartanak az intézet munkatársai pszichológiai kurzusokat, így a Pécsi Tudományegyetemen (irodalomelméleti képzés), az ELTE TTK-n (etológus-képzés), valamint a Budapesti Műszaki Főiskola Mérnök-tanárképző Intézetében (mérnök-tanár-képzés).

Tudományos együttműködés

Az intézet számos hazai intézménnyel működik együtt különféle kutatási témákban. Fő partnerei közé tartozik:

Agyérbetegek Országos Központja, Budapest

Debreceni Egyetem (közös kutatások, intézményes részvétel az oktatásban, PhD-szinten is)

Debreceni Egyetem Orvos és Egészségtudományi Centrum, Magatartástudományi Intézet

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Beszédjavító Intézet

Eötvös Loránd Tudományegyetem Informatikai Kar, Informatikai Tanszék

Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Pszichológiai Intézet

Frédéric Joliot-Curie Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutatóintézet, Nem-ionizáló Sugárzások Osztálya (közös kutatások)

Pécsi Tudományegyetem, Kísérletes Állattani és Neurobiológia Tanszék (közös kutatások)

Magyar Pszichoanalitikus Egyesület

Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet

Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézet

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pszichológiai Intézet (közös kutatások, intézményes részvétel az oktatásban, PhD-szinten is)

Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi és Egészségtudományi Centrum, Általános Orvostudományi Kar, Neurológiai Klinika, Pécs

Rókus Kórház és Intézményei, Budapest

Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar, Neurológiai Klinika, Budapest

Semmelweis Egyetem Általános Orvostudományi Kar, Pszichiátriai Klinika, Budapest

Semmelweis Egyetem, Orvosi Vegytani, Molekuláris Biológiai és Pathobiokémiai Intézet Molekuláris Genetikai csoportja

Semmelweis Egyetem, 1.sz Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika

Semmelweis Egyetem, 2.sz. Gyermekklinika

Szegedi Tudományegyetem, Pszichológia Tanszék

Szegedi Tudományegyetem, Neveléstudományi Tanszék

Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórház és Szakambulancia

Virtuális kutatóhálózat: Info-Humanica

Nemzetközi kapcsolatok – tudományos együttműködés

Cognitive and Biological Psychology, Institut für Psychologie, Univ.Leipzig (Erich Schröger)
Delaware Water Gap Science Institute, Bangor, USA
Dep. of Economic Sociology, Saratov State Socio-Economic University, Russia (Garber, I)
Department of Human Sciences, Brunel University, London, Great Britain
Department of Neurology, Oasi Institute, Troina, Sleep Research center, Italy
Department of Neuroscience, Albert Einstein College of Medicine (Elyse Sussman)
Dep. of Psychiatry and Clinical Psychobiology, University of Barcelona (Carles Escera)
Department of Psychology, University of Gdansk, Poland
Department of Psychology, University of Helsinki (Risto Näätänen)
European Space Agency (ESA)
European Space Research and Technology Centre (ESTEC)
Faculty of Science, University of Plymouth (Susan Denham)
Graduate School of CUNY (City University of New York) – profs. R. és V. Shafer
Imago MLPC - The Multilingual Psychotherapy Centre (London).
INSERM, Toulouse (Jean-Francois Démonet)
Institute for Psychology, Chinese Academy of Sciences (Kan Zhang)
Laboratoire Européen de Psychologie Sociale, Párizs
Network on Psychoanalysis in the Arts and Humanities 2006-2008. Coordinator: Institute of Germanic and Romance Studies, University of London
Open University Child Development Centre (John M. Oates)
Renée Descartes University, Paris, France (Christine Roland-Levy)
Sigmund Freud Museum und Bibliothek, Wien
Sigmund Freud Museum, London
Tianjin Normal University, China (Xuejun Bai és Shi Fengyan)
Université de Rennes II., France
Universität Erlangen (Prof. Gottfried Spangler)
Universiteit Maastricht
University of Cambridge (prof. Usha Goswami)
University of Faro (prof. Alexandra Reis)
University of Freiburg (prof. Michael Schecker)
University Hospital, Vrije Universiteit, Department of Clinical Neurophysiology, Amsterdam, The Netherlands
University of Jyväskylä (prof. Heikki Lyytinen)
University of Marseille (prof. Johannes Ziegler)
University of Munich (prof. Gerd Schulte-Körne)
University of Salzburg (prof. Heinz Wimmer, prof. Karin Landerl)
University of Zagreb, Department of Psycholinguistics (Dr. Melita Kovacevic)

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Hazai pályázatok (2008-ban folyamatban lévő):

A 2008. évben az intézetben 10 OTKA és 6 egyéb hazai pályázati téma volt folyamatban.

Nemzetközi pályázatok

A 2008. évben az intézetben 6 db EU forrásból és 2 db egyéb forrásból művelt pályázati téma volt folyamatban.

EU 6. keretprogram NEURODYS (2006–2008)
EU 6., NEURO PROBES (2006–2009)
EU6., EmCAP (2006–2008)
ESA PECS (2007–2009)
Leonardo da Vinci UK-05/B/P/PP-162-331. (2006–2008)
PECS (ESA/ESTEC, 2007–2009)
DISCOS, Marie Curie (2007–2010)
Embed 143758-LLP-1-2008-HU-KA4-KA4MP (2008–2011)

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Molnar M, Csuha R, Gaal ZsA et al: Spectral characteristics and linear-nonlinear synchronization changes of different EEG frequency bands during the CNV. *Psychophysiology* 45(3): 412-419 (2008)
2. Horvath J, Czigler I, Jacobsen T et al: MMN or no MMN: No magnitude of deviance effect on the MMN amplitude. *Psychophysiology* 45(1): 60-69 (2008)
3. Csépe V, Győri M, Ragó A, szerk. Általános pszichológia 3. Nyelv, tudat, gondolkodás. Budapest: Osiris., 606 (2008)
4. Erős F, Lénárd K, Bókay A, szerk. Typus Budapestiensis : Tanulmányok a pszichoanalízis Budapesti Iskolájának történetéről és hatásáról. Budapest: Thalassa Alapítvány, 447 (2008)
5. Fülöp M: Educating the cooperative competitive citizen. In: Tirri K, ed. Educating moral sensibilities in Urban Schools. Rotterdam: Sense Publishers, 171-187 (2008)
6. Topál J, Gergely Gy, Miklósi Á et al: Infants' perseverative search errors are induced by pragmatic misinterpretation. *Science* 321(5897): 1831-1834 (2008)
7. Gervai J: Einflüsse von Genetik und Umwelt auf die Entwicklung von Bindungsverhaltensweisen. In: Brisch KH, Hellbrügge T, eds. Der Säugling: Bindung, Neurobiologie und Gene. Stuttgart: Klett-Cotta, 185-206 (2008)
8. Horváth J, Winkler I, Bendixen A: Do N1/MMN, P3a, and RON form a strongly coupled chain reflecting the three stages of auditory distraction? *Biological Psychology* 79(2): 139-147 (2008)
9. Lakatos P, Karmos G, Mehta AD et al: Entrainment of neuronal oscillations as a mechanism of attentional selection. *Science* 320(5872): 110-113 (2008)
10. László J: The science of stories: An introduction to narrative psychology. New York: Routledge, 240 (2008)
11. Rác J, Lacko Zs: Peer helpers in Hungary: A qualitative analysis. *International Journal for the Advancement of Counselling* 30(1): 1-14 (2008)
12. Hasting AS, Winkler I, Kotz SA: Early differential processing of verbs and nouns in the human brain as indexed by event-related brain potentials. *European Journal of Neuroscience* 27(6): 1561-1565 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Pszichológiai Kutatóintézet

Átlagléttség ¹ :	64	Ebből kutató ² :	36
PhD, kandidátus:	13	MTA doktora:	6
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			18
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			132
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			129
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	38	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban	magyarul:	0	idegen nyelven:
			32
tanulmánykötetben	magyarul:	2	idegen nyelven:
			2
recenzió, kritika	magyarul:	5	idegen nyelven:
			2
összes hivatkozás száma ⁶ :	1425	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	1054
kapott recenzió, kritika:			13
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul:	1	idegen nyelven:
			2
könyvfejezet	magyarul:	28	idegen nyelven:
			13
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul:	6	idegen nyelven:
			2
sorozatszerkesztés	magyarul:	0	idegen nyelven:
			0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul:	0	idegen nyelven:
			0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	4	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	86	hazain:	71
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			2
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	11	hazai:	17
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	14	hazai:	13
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			27
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	14	Diplomamunkát:	58
		PhD-t:	42
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1102
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			294,4 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	4	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	144,6 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			10
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		26 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			6
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		15,9 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			8
EU-forrásból:	6	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	74,3 MFt
Egyéb:	2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	13 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			9
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		15,4 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA

7621 Pécs, Papnövelde u. 22.

Telefon: 72-523-800, Fax: 72-523-803

e-mail: horvath@rkk.hu, honlap: www.rkk.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az RKK 2008. évi kutatási feladatai között első helyen szerepeltek az intézeti közfeladatok körébe tartozó területfejlesztési, regionális alapkutatások és az azokat kiegészítő vizsgálatok, a regionális tudomány bázisának további erősítése, eredményeinek népszerűsítése, az unió regionális politikai változásainak elméleti szintű elemzése, a Kárpát-medencei területfejlesztési tudományos műhelyek kialakítása, a hazai területi folyamatok, térszerkezeti változások vizsgálata. 6 monográfia kiadását, kb. 300 tanulmány megjelentetését, a Tér és Társadalom, valamint a Discussion Papers (7 kötet) folyamatos kiadását tervezték. Terveik szerint eme alapkutatások eredményei szolgálták a kutatói állomány tudományos fejlődésének megmérettetését, melynek során 1 doktori, és 7 PhD-fokozat megszerzését tűzte ki célul az intézet. E feladatok megvalósításának alapvető forrásául szolgáltak az akadémiai költségvetési támogatások (forrása: 334 millió Ft). Ez ugyan a feladatok elvégzésére nem volt elegendő, de a kiegészítő pályázati tevékenységből, támogatásokból, szerződésekből származó bevételekkel kívánták pótolni az akadémiai forrásokat.

Több korábban indult programjukat a 2008-as évben is folytatták: pl. INTERREG, ESPON, CADSES, FP6-os határ menti kutatások stb. (forrása: 80 millió Ft). Új ESPON pályázatot is be kívántak nyújtani az EU vidéki térségi fejlesztési stratégiáinak elemzéseire (forrása: 43 millió Ft). A pályázat ugyan pozitív minősítést kapott, de nem lett nyertes.

Az RKK részt kívánt venni a vidékfejlesztési, területfejlesztési, közigazgatási intézményrendszer továbbfejlesztését célzó kormányzati döntések szakmai előkészítésében az országos fejlesztéspolitikai döntések tudományos megalapozásában, az ágazati és a regionális operatív programok, tervek értékelésében (forrása: 70 millió Ft).

Az intézet erősíteni kívánta a gazdaság regionális szerepkörét, versenyképességet érintő vizsgálatait, a vállalati innovációs elemzéseket. A gazdaságot érintő kutatásai között kiemelt jelentőséget kívánt adni a Paksi Atomerőművel való kapcsolatokon belül ama lakossági preferencia felmérésnek, mely az Erőmű bővítését célzó döntések társadalmi közhangulatát, a lakosság véleményének feltérképezését jelentette helyi-kistérségi szinten, kitérve Magyarország energiahelyzetének (beleértve itt az alternatív energiahordozókat is) lakossági megítélésére (forrása: 20 millió Ft).

Az RKK legnagyobb vállalkozásának tervezte az államreform operatív program keretében kiemelt projektként indítandó és konzorciális együttműködésben megvalósítandó kistérségfejlesztési programot (ennek tervezett összege 200 millió Ft volt). Sajnos, a vezető konzorciális partner visszalépése miatt e kiemelt programra pályázatot nem adtak be.

Az RKK és annak valamennyi egysége több megyei, kistérségi, város- és falufejlesztési programban (pl. integrált városfejlesztés, kistalvak, közösségi terek, hátrányos helyzetű térség) tervezte a részvételt (forrása: 60 millió Ft).

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Kárpátok térségi együttműködés

Kidolgozásra került egy helyzetelemzésre épülő stratégia, amelynek keretében integrált információs és adatbázist, új szakpolitikai eszközrendszert alakítottak ki, aminek segítségével pilot-programok és akciók kerültek megvalósításra a regionális és nemzeti szereplők folyamatos kooperációjával.

A projekt a térség fejlesztését és mélyebb integrációját szolgáló transznacionális politikák megvalósításának keretében szolgált. Fölhívták a figyelmet arra, hogy pl. az alföldi környezet sikeres, fenntartható fejlesztése csak a Kárpát-medencére, mint nagyrégió egészére harmonizált környezettudatos együttműködés eredményeként következhet be. A fejlesztéspolitikai eszközrendszer, pilot és képzési programok kidolgozásán túl elkészült a térség középtávú fejlesztési stratégiája, amely a jövőbeli kormányközi és transznacionális együttműködési platform háttéréül szolgál. A projekt a „Kárpátok konvenció” gyakorlatban működő és ténylegesen transznacionális platformmá váló fejlesztésével megfelelő bázist teremt a releváns EU szakpolitikák térségre történő adaptálásával.

A kutatások kiemelkedő társadalmi-gazdasági haszna a Kárpátok térség együttműködését megalapozó stratégia kimunkálása, mely a kormányzati, kormányközi területfejlesztési együttműködésben jelenthet meghatározó szerepet a területi kohézió, a fenntartható fejlődés, a természeti és kulturális örökség megőrzése és a kooperáció erősítésével; mindezek által növelve a térségben lakók életminőségét is.

A kutatócsoport létszáma: 12 fő, ebből intézeti kutató 10 fő. Az intézeti ráfordítás összege 57 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási forrás 39 millió Ft.

Határtérségek társadalmi-gazdasági vizsgálata

A kutatás rámutatott arra, hogy egyre természetesebbé válik a lakosság és a vállalkozók számára a másik állam területén végzett aktivitás. Az oktatás terén jelentős a határon átvélő mozgás, de a keretek biztosítása még mindig nem megfelelő. Az egészségügy területén is jelentős az akarat az együttműködésre, az intézmények, a mentés közös használatára, de a kapcsolódás nehézkes (ehhez szükséges a jogszabályok módosítása). Fölhívták a figyelmet arra is, hogy az eljárásrendeket kell közelíteni ahhoz, hogy a napi kapcsolatok előtti akadályok felszámolásra kerüljenek. Ehhez gyakorlatorientált tervek, továbbá az eljárások harmonizálására van szükség.

A kutatás eredményeinek kifejezetten a gazdaságra kiható haszna, hogy azok segítették a határ menti vállalkozások versenyképességének növelését, illetve a különböző közszolgáltatások határon átnyúló igénybevételének elősegítésével javították a határtérségben élők életminőségét. Az eredmények ismertetésre kerültek a Magyar–Szlovák Kormányközi Vegyesbizottság ülésein is.

A kutatócsoport létszáma 17 fő, ebből intézeti kutató 13 fő. Az intézeti ráfordítás 48 millió Ft, ebből 36 millió Ft pályázati/külső megbízási forrás.

Elmaradott, periférikus térségek, kistérségek

Az elmaradott, periférikus, hátrányos helyzetű térségekben folytatott vizsgálatok felhívták a figyelmet arra, hogy azokon a településeken, ahol létezik még középréteg, (amelynek szüksége van alkalmi vagy rendszeres munkavégzőkre), ott kialakulnak a törékeny kliens-patrónus kapcsolatok. A periférikus helyzetű, ma még viszonylag kiegyensúlyozott demográfiai, társadalmi szerkezetű településeken a szegénység mélyülése és kiterjedése prognosztizálható, ami egyúttal a segítő-támogató, kliens-patrónus viszonyok eltűnésével jár.

Eredményeik jelezték, hogy az etnikailag hasonló összetételű településeken élők munka- és jövedelemszerzési esélyeit nagyban meghatározza regionális elhelyezkedésük, környezetük. A hiányzó vagy rendkívül szűkös elsődleges munkaerőpiacon versenyhelyzet alakul ki az egyes társadalmi és etnikai csoportok között, és tartós kiszolgáltatottságba kerülnek a fekete/szürke gazdaságba szoruló, illetve időszakos elvándorlásra kényszerülő családok. Ahol a társadalmi-gazdasági környezet elég differenciált, illetve polarizált, és ahol legalább időszakos igény mutatkozik a képzetlen munkaerőre, ott a legrosszabb munkaerő-piaci csoportoknak is van esélyük a megélhetési lehetőségek tudatos kombinációján alapuló stratégiák kialakítására és fenntartására.

A kedvezőtlen adottságú kistérségekre kiterjedő vizsgálataik igazolták, hogy a kistelepülések súlyos forráshiánnyal küszködnek, melyek okaként az intézményfenntartás alulfinanszírozottságát, és a magas szociális kiadásokat jelölték meg. A forráshiány áthidalására kínált kormányzati megoldásnál is nagyobb arányban kényszerülnek hitelfelvételre az önkormányzatok, és vagyonuk értékesítése is egyre jelentősebb mérvű.

A munkaerőpiac területi jellemzőit és változásait, a társadalmi kirekesztettség térségi–települési fogalmát feltáró kutatások egybehangzóan bizonyították, hogy a felzárkózás csak hosszú távú és komplex szemléletű, szinergikusan egymásra ható programok mentén lesz lehetséges. Ehhez az alulról építkezés alapelvén túl új és érdemi decentralizációra is szükség van.

A szociális földprogramok működési tapasztalatainak vizsgálata arra mutatott rá, hogy e programok által biztosított tevékenységek és jövedelem vitathatatlanul fontos a megélhetési problémák mérséklésében, a munkakultúra, munkavégző képesség fenntartásában, ám arra már nagyon kevés alkalmasak, hogy a piacra lépéshez, a tartós piaci jelenlétéhez szükséges javak felhalmozását lehetővé tegyék.

A kutatások abból a szempontból mutatnak az ország gazdaság- és szociálpolitikája számára is hasznosítható eredményeket, hogy a versenyképtelenség, a területi, társadalmi életminőségbeli esélyegyenlőtlenség problémáira irányították a figyelmet, felhívva a döntéshozókat a mindezeket csökkentő intézkedések meghozatalának szükségességére.

A kutatócsoport létszáma 26 fő, ebből intézeti kutató 14 fő. Az intézeti ráfordítás 80 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási forrás 56 millió Ft.

Újraiparosítás; a gazdaság szerepvállalása a regionális fejlődésben

A világban sehol sem zajlanak „tisztá” folyamatok: a dezindusztrializáció, a delokalizáció, az új innovatív ipar egy időben, egymással párhuzamosan, egymást kiegészítve és keresztezve jelenik meg. Az ipar területi típusait a domináns folyamatok határozzák meg: a fejlett

világban az ipar visszahúzódása mellett nagy az innovatív iparágazatok jelentősége. A fejlett és a fejlődő világ határán lévő kelet-(közép)-európai országok vonzó tereppé váltak a fejlett világ FDI befektetéseinek, és egyelőre a delokalizáció nyerteseinek is tekinthetők. Az iparosodó országokban (NIC) is jelen van az „új ipar”, de emellett a tradicionális ágazatok is tovább bővülnek.

Eredményeik fontos megállapítása, hogy a K+F tevékenység más országba helyezése új vállalati stratégiák része, mely a XX. század utolsó évtizedeiben vált tömegessé. És bár jelenleg is a fejlett világba telepítik a kihelyezett K+F tevékenység túlnyomó részét, az ezredforduló körül megindult a fejlődő országokba történő telepítés is. Ennek a folyamatnak köszönhető, hogy Magyarország felkerült, sőt előkelő helyet foglal el a TNC-k K+F telephelyválasztásának térképén; elsősorban azért vonzó a multinacionális K+F letelepedése számára, mert jelentős költséget takarítanak meg, valamint pótolják a hiányzó tehetséges és képzett munkaerőt.

Ugyanakkor kutatásaik felhívták a figyelmet arra is, hogy a külföldi és a hazai tulajdonú vállalati K+F cégek között igen nagy különbségek alakultak ki: Magyarországon a külföldi tulajdonú cégek aránya a vállalati K+F ráfordítások háromnegyed részét teszik ki, a külföldi kutatóegységek átlagosan hatszor nagyobbak a hazaiaknál, s a fajlagos ráfordítások terén az eltérés 15-szörös. A vizsgálatok eddigi eredményei a külföldi vállalati K+F egységek gyenge beágyazottságát mutatják. Így a K+F terén is – a jelentős külföldi beruházásoknak tulajdoníthatóan – duális struktúra jött létre, ezért a magyar gazdaságpolitikának érdeke, hogy segítse a külföldi tulajdonú K+F egységek beágyazódását, a hazai vállalatokkal és kutatóintézetekkel, egyetemekkel való kooperációját.

Gazdasági orientáltságú programjuk célja volt, hogy segítsék a Paksi Atomerőmű regionális szerepvállalását, illetve a fejlesztésével kapcsolatos társadalmi közvélekedés formálásának stratégiáját. A beszámolás évében kutatások folytak a paksi térségben az önkormányzatok és a civil társadalom körében, elemzéseket végeztek az energetikai szektor gazdaságfejlesztésben betöltött szerepnek nemzetközi gyakorlatáról. E munkák hozzájárultak az atomerőmű lakossági, kistérségi és regionális kapcsolatainak szakmai megalapozásához.

A kutatócsoport létszáma 13 fő, ebből intézeti kutató 13 fő. Az intézeti ráfordítás 67 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási forrás 48 millió Ft.

Klímaváltozást érintő vizsgálatok

Ebben a témakörben egyetlen (próbavizsgálatnak is tekinthető) felmérést végeztek, melynek során a kutatások feladata volt, hogy a klímatudatos – közte az energiagazdálkodásra, a hulladékgazdálkodásra, a közlekedésszervezésre, területhasználatra vonatkozó – várospolitikai irányainak és eszközrendszerének néhány fontosabb társadalmi szempontjára (a feltárt ismeretek és eredmények alapján) olyan konkrét javaslatokat dolgozzon ki (egy magyarországi nagyvárosi esettanulmányban), amelyek a térben és társadalmilag differenciált sérülékenységek kezelésére, e sérülékenységek enyhítésére, s az adaptációs stratégiák erősítésére is alkalmasak.

Az eredmények rámutattak arra, hogy a klímaváltozás problematikáját elsősorban az alacsonyabb társadalmi státuszúak tartják súlyosnak (alacsony jövedelemmel rendelkezők, fizikai munkát végzők), ugyanakkor a magas iskolai végzettségűek is az átlagot meghaladó mértékben érzékelik a klímaváltozás súlyosságát, s klímaváltozás iránt a magas jövedelműek

mutatkoznak a legkevésbé érzékenyek. Az eredmények azt valószínűsítik, hogy a magas társadalmi státuszú (képzettebb, magasabb jövedelmű) csoportoknak jobbak, az alacsonyabb társadalmi státuszúaknak rosszabbak az adaptációs lehetőségeik és a védekezési esélyeik.

A klímaváltozás hatásainak mérséklésében a tudósoktól, kutatóktól, illetve az állami szintű politikai szervektől remélnék elsődlegesen segítséget a lakosok, azaz a problémát inkább nemzeti szinten, semmint lokálisan ragadják meg. Jelentheti ez azt, hogy magukat kevésbé érzik érintettnek, és a szakpolitikai beavatkozások tudományos megalapozását kiemelkedően fontosnak tartják. A konkrét cselekvési lehetőségek felsorolásakor a magasabb státuszúak – feltehetően kényelmi (életforma és fogyasztási igények) szempontok miatt – rendre elutasították a kibocsátások csökkentésének, az energiatakarékosságnak a módzatait, miközben az alacsony társadalmi státuszúak változtatnának jelenlegi szokásaikon, s nagy arányban alkalmaznának klímatudatos megoldásokat, melyek területi differenciáltságot is mutatnak: a belvárosiak inkább a környezettudatos megoldásokat preferálják, míg a kertvárosiakra az energiatakarékosság és a károsanyag-kibocsátás csökkentése jellemző; a lakótelepiek együttesen alkalmazzák e két stratégiát.

A kutatócsoport létszáma 4 fő, ebből 4 fő intézeti kutató. Az intézeti ráfordítás 5 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási ráfordítás 4 millió Ft.

Városkutatások

Kiemelkedő eredménynek minősíthetőek azok a vizsgálatok, amelyek az Országos Településhálózat Fejlesztési Koncepció részeként a funkcionális városi térségekkel kapcsolatos fejlesztési stratégiát alapozták meg. A kutatás – az ESPON és egyéb európai település/városhálózati dokumentumok szellemében – arra tett javaslatot, hogy a jövőben a fejlesztéspolitika nagyobb hangsúlyt helyezzen a funkcionális városi térségek hálózatára; a fejlesztési források versenyképességet szolgáló koncentrációja vegye figyelembe a nemzetközi és nemzeti, valamint regionális jelentőségű városok fejlesztési igényeit, körzeti ellátó szerepét, s ehhez a hálózathoz illessze a területi intézményrendszer szerkezetét és kompetenciáit is.

Az intézet számos kutatócsoportja által, több hazai nagyvárosi integrált városfejlesztési stratégiák kidolgozása kapcsán született eredményeik szerint a tervezés területi szemlélete, térségi, városi és városrészi szinten épp úgy, mint az akcióterületi komplex tervezés, új feladatot jelent. Felhívták a figyelmet arra, hogy a városi tervezés-fejlesztés nem önmagáért való, hanem célja a lakosság életkörülményeinek javítása, de még inkább a városi társadalmon belül kialakult feszültségek oldása, melyek szükségessé teszik a tervezés felborult egyensúlyának helyreállítását a műszaki, infrastrukturális fejlesztés és a társadalmi problémák orvoslása között. A városokon belüli problématerületek feltárását egy korszerű, teljes értékű térinformatikai alapokon nyugvó adat- és térképállomány készítésével bizonyították.

A policentrikus városfejlesztési modell kidolgozása az Országos Településhálózati Fejlesztési Koncepció döntő jelentőségű dokumentuma. Felhasználása a kormányzati szervek részéről történik e koncepció véglegesítési folyamatában. A kutatások további eredményei a gyakorlati várostervezésben öltöttek testet, egyrészt a vizsgálatokba bevont nagyvárosok integrált komplex stratégiáinak (IVS) az adott önkormányzatok által történt hasznosításával, s ennek révén mind a versenyképességük, mind az életminőség javításával, másrészt azok módszereinek a többi hazai nagyvárosban történő alkalmazásával. Közülük kiemelendő a

Kecskeméti IVS elkészítése, mely közvetlenül járult hozzá a város gazdaságának fejlesztéséhez, befektetési klímájának javításához. (A Mercedes-Benz befektetés kapcsán hétszáz millió Euró investíció történik és 2500 új munkahely jön létre.)

A kutatócsoport létszáma 24 fő, ebből intézeti kutató 24 fő. Az intézeti ráfordítás 80 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási forrás 56 millió Ft.

Kormányzási modellek Európában

Az európai kormányzási modellek elemzése során folytatott szintetizáló kutatások feladata egyrészt jelentette a magyar esettanulmányok elkészítését, másrészt a kutatás tudományos hozadékának összegzését. A kutatás célja volt, hogy kilenc ország tapasztalatai alapján vizsgálja, vajon milyen kormányzási modellek (hierarchikus, hálózati és piaci), milyen tudásformák bekapcsolásával a leginkább alkalmasak a fenntarthatóság érvényesítésére.

A kutatócsoport létszáma 7 fő, ebből intézeti kutató 7 fő. Az intézeti ráfordítás 34 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási forrás 26 millió Ft.

Egyéb eredmények

Az egyéb eredmények között – bár az utófinanszírozás és a külföldi partnerek késedelmes teljesítése miatt jelentős likviditási problémáik is jelentkeztek a beszámolás évében – szakmai-tudományos szempontból kiemelendők tartják az igen nagyszámú és egyre jelentősebbé vált nemzetközi pályázatokat, konzorciális együttműködéseket.

Kiemelendő a Kárpát-medencei regionális műhelyek kialakításában és a köztük lévő koordináció megteremtésében játszott szerepük, a régió monográfiatorozat újabb köteteinek kiadása. A regionális tudomány általuk kiadott folyóirata a Tér és Társadalom egyrészt „behozta lemaradását”, s naprakészen jelenik meg, másrészt egyre népszerűbb a területfejlesztés gyakorlati szereplői között, tematikájában pedig mind az alap-, mind az alkalmazott kutatás aktuális eredményei megjelennek. A Magyar Regionális Tudományi Társaság tevékenységét nemcsak stabilizálták, de működése olyan minőségi jegyeket hordoz magán, mely alapján a Társaság Közgyűlése felhatalmazást adott az elnökségnek, hogy járjon közre abban, miszerint az MRTT a továbbiakban az Akadémia égisze alatt működjön.

A felelős kormányzati szervek (NFGM) megbízásából egyrészt a területfejlesztési szabályozás és intézményrendszer folyamatos továbbfejlesztése, a nemzeti stratégiák tudományos megalapozása, illetve az uniós regionális politikához való nemzeti alkalmazkodás szakmai segítése érdekében folytatott kutatások keretében készült el a területfejlesztési politika szempontjából releváns fogalmak tárának első változata, amely szándékaik szerint enciklopédiává fejleszthető, s nem csak a területfejlesztési szakemberek, hanem a regionális tudomány értékes kézikönyve lehet.

Ugyancsak az NFGM megbízásából készült az a tanulmány, mely Magyarország 2011-es uniós elnökségének, illetve az uniós regionális politikájához való alkalmazkodásának segítségét szolgálta. Az EU kohéziós politikájában átalakulásnak vagyunk tanúi, amelynek egyik állomásaként értékelhető a területi kohézióról készült ún. zöld könyv. Az e dokumentumban foglalt irányok nagymértékben érintik Magyarország jövőbeni pozícióit; azt, hogy a következő programozási periódusban az Unió mennyit és milyen célokra, mely régiókban költ

felzárkóztatásra, illetve a versenyképesség javítására. Az intézet a magyar álláspont kimunkálását szolgáló szakértői véleményét állította össze.

A NFGM-től kapott következő megbízás Magyarország uniós lobbizási tevékenységének szakmai alátámasztását szolgálta. E munka keretében megvizsgálták, hogy milyen elvárások fogalmazódnak meg az Európai Innovációs és Technológiai Intézet letelepítésével kapcsolatban, milyen adottságokkal rendelkezik ehhez Budapest, milyen konkrét helyszínek jelölhetők ki e célra, valamint, hogy kik az esélyes versenytársaink. Munkájukkal hozzájárultak az EU döntéséhez, amelynek révén Budapest megnyerte a versenyt, az Európai Innovációs és Technológiai Intézetet ide telepítették.

A környezetkutatások terén befejeződött a „Kárpát-medence környezetpolitikája és környezetvédelmi intézményrendszere” c. kutatás, elkészült az NFGM megbízásából a klímastratégia és a Lipcsei Charta hazai alkalmazásához kapcsolódó kutatási jelentés a lokális társadalom környezettudatosságának tényezőiről és fontosságáról, a tájhasznosítási konfliktusok modellezéséről, az alternatív energia projektek telepítésének térszerkezeti és regionális feltételeiről.

A MeH–MTA együttműködés keretében végzett kutatások a vidékies térségek új fejlődési típusait, illetve azok előfordulásainak különböző kistérségi kombinációit tárták fel. Eredményeik segítik az átalakuló LEADER+ programok tereinek okszerű programalkotását. A vidékfejlesztés kutatási területei kiegészültek a mezőgazdaság szerepének térségi vizsgálataival, kísérletet téve arra is, hogy e hagyományos regionális gazdasági tényező tényleges területi eltartó képességét, a családi gazdaságok valós szerepét határozták meg. Az RKK a beszámolás éve egyik legfontosabb eredményének tekinti egy orosz–magyar területfejlesztési kiadvány megjelentetését, s egy ugyanilyen című konferencia megrendezését. Ezek hatására is kezd meg a közeljövőben munkáját az Orosz–Magyar Kormányközi Területfejlesztési Vegyesbizottság.

A kutatócsoport(ok) létszáma 32 fő, ebből intézeti kutató 32 fő. Intézeti ráfordítás 70 millió Ft, ebből pályázati/külső megbízási forrás 60 millió Ft.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A beszámolás évében a hazai kapcsolatok (miközben a korábbiak túlnyomó része folytatódott) új partnerekkel és minőségileg új elemekkel bővültek. Erősödött az RKK hálózati jellegéből fakadó előnyök kihasználása, egyre gyakoribbá váltak a konzorciális együttműködések. A kapcsolatokban továbbra is meghatározóak a felsőoktatási intézmények, néhány miniszteriális szerv, a területfejlesztés különböző szintű intézményei, s megemlítendő, hogy immár beépültek együttműködési rendszerükbe a gazdasági szféra szereplői is.

Az RKK valamennyi kutatója részt vesz tudományos szakmai testületek, társaságok munkájában (sokan többen is); a vezető kutatók jó része tisztségviselői feladatot is ellát. A tudományos társaságok közül kiemelendők a Közgazdasági Társaság, a Politikatudományi Társaság, a Szociológiai Társaság, a Földrajzi Társaság, s az intézet kezdeményezésére és bázisán létrejött Magyar Regionális Tudományi Társaság, mely egyesület nem csupán összefogja a hazai és határon túli regionális tudomány elméleti és gyakorlati művelőit, de döntő szerepet tölt be az Akadémia vidéki tudományosságának terjesztésében, a regionális

tudomány eredményeinek népszerűsítésében. Kutatóik mindezek mellett számtalan országos és területi közpolitikai tanácsadó, véleményező testületben vannak jelen.

A hazai felsőoktatási intézményekkel évtizednyi ideje kialakított stabil kapcsolatrendszer a beszámolás évében mennyiségében és minőségében is bővült. A kutatási, konzorciális együttműködések állandósultak. A meglévők mellett újabb felsőoktatási intézményekkel kötöttek hosszabb távra szóló oktatási-kutatási megállapodást. (Kaposvár, Debrecen, Szarvas, Kecskemét, Gödöllő). A Széchenyi Egyetem az RKK győri intézményében működteti doktori iskoláját. A Kaposvári Egyetem és a Kecskeméti Főiskola kihelyezett tanszéket létesített az RKK-ban. Az RKK vezető kutatói irányítói-oktatói feladatokat látnak el a regionális tudományi tematikájú doktori iskolákban Pécsen, Debrecenben, Győrben, és Szegeden graduális, posztgraduális képzésben, mesterkurzusok és PhD-iskolák működtetésében vesznek részt az ELTE-n, a Kodolányi János Főiskolán, a Miskolci Egyetemen, a SZET-én, a Kaposvári Egyetemen, a Debreceni Egyetemen, a Corvinus Egyetemen, a Szarvasi Tessedik Sámuel Főiskolán, a Bajai Főiskolán stb. A határon túli területek iránti elhivatottságukat jelzi, hogy oktatási kapcsolat alakult ki a Kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemmel, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel, a Nagyváradai Egyetemmel, az Újvidéki Egyetemmel és a Beregszászi Főiskolával.

A kormányzati szervek közül a Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium (ennek Területfejlesztési Szakpolitikai Államtitkársága) emelendő ki, mint aki a kormányzati regionális politikai, területfejlesztési döntések szakmai megalapozásához olyan témaköröket (és megfelelő pénzeszközöket) biztosított, amelyek döntő módon jelentkeztek részben a gyakorlatban hasznosítható eredmények között, másrészt szolgálták az intézet alap kutatásait is. E körből a Területfejlesztési Fogalomtár emelhető ki, melynek megalkotásában az RKK valamennyi kutatási egysége részt vett, s mely jó kiinduló alapot jelent az RKK célkitűzései között szereplő a Regionális Enciklopédia megírásához. A Szociális és Családügyi Minisztérium a hátrányos helyzetű térségek, társadalmi csoportok, szegregáció problémáinak kutatására adott jelentős megbízást. A Miniszterelnöki Hivatal és az FVM a vidékfejlesztési kutatásokkal, s emellett ez utóbbi a vidékfejlesztési hálózat irányítására létrehozott vezető testületben való részvétellel bízta meg az intézetet. Itt említendő továbbá az Országos Területfejlesztési Tanácsban és az ÚMFP több Operatív programjának Monitoring Bizottságában való részvételük.

A regionális politika, illetve a területfejlesztés térségi szereplői közül a regionális fejlesztési tanácsok és ügynökségek többségével stabilizálódtak a kapcsolatok. Ezek tanácskozási jogú részvételt vagy valamely bizottsági munkába való bekapcsolódást jelentettek, esetenként pedig kutatási megbízásokban öltöttek testet. A megyei önkormányzatokkal – és területfejlesztési tanácsokkal való kapcsolatok gyengültek vagy megszűntek (pl. Fejér megyei Önkormányzat). A nagyvárosok egy részével való kapcsolatok viszont erősödtek a pólus programok, integrált városfejlesztési stratégiák kidolgozása kapcsán (pl. Szeged, Győr, Kecskemét). A kisebb települési önkormányzatok, városfejlesztési koncepciók, stratégiák kidolgozására kérték föl az intézetet. A korábbi évekhez képest volumenükben csökkentek a kistérségi kapcsolatok. Ennek okát alapvetően abban látják, hogy elkészültek, sok esetben pedig felülvizsgálatra is kerültek a különböző kistérségi fejlesztési dokumentumok. A leghátrányosabb kistérségekkel való kapcsolatok viszont folyamatosan erősödtek, s több Leader csoport kialakításában és működtetésében vettek részt az intézet kutatói.

Néhány tanácsadó céggel eseti konzorciális együttműködésre került sor. A vállalati szférán belül a Paksi Atomerőmű emelendő ki, mellyel – az eddigi eredményekre alapozva – újabb hároméves megállapodás megkötésére kerül sor. Megkezdődtek a tárgyalások a Mercedes-Benz Kecskeméti letelepedésével kapcsolatos kutatási együttműködések kialakítására és egy spin-off cégben való részvételre.

A nemzetközi kapcsolatok szélesedtek, sokoldalúvá lettek. Rendszeressé váltak a kutatók külföldi konferenciákon való részvételei, több vendégkutató is érkezett hozzájuk, zömmel akadémiai csereprogramok keretében (Orosz Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete, Magyar–Cseh Akadémia egyezményes kutatási csereprogram. E csereprogramokat az RKK fontos nemzetközi kapcsolati lehetőségeknek minősíti, megjegyezve, hogy az intézetben a Tét kapcsolatok nem jellemzőek.) A vendégkutatók közül megemlíthető a New York-i Egyetem egyik tanára, aki Marie Curie-ösztöndíjjal töltött az RKK-ban egy esztendő, s munkáját az EU illetékes szervei is jelentősnek minősítették, valamint akadémiai csereprogram keretében náluk tartózkodó 3 senior kutató az Orosz Tudományos Akadémia Földrajzi Intézetéből.

Az RKK, nemzetközi kapcsolatai legjelentősebb eredményének tartja, hogy a szervezet elnökségének döntése alapján az RKK Pécssett rendezheti – a Pécs Európa Kulturális Fővárosa 2010 program keretében – az RSA Világkonferenciáját.

A hagyományos EU-s kapcsolatok mellett a beszámolás évében jelentősen erősödtek a kapcsolatok a Kárpát-medencei akadémiai és más intézetekkel, szervezetekkel, melyek határ menti kutatási projekteknél, kistérségi szintű határ menti kapcsolatok fejlesztésében, oktatási programokban, közös rendezvényekben, workshopokban, vendégelőadások tartásában jelentek meg. Így pl. a Hajdú-Bihar–Bihar európai határ menti kutatási projekt, a szlovákiai Somorján székelő Fórum Kutatóintézettel kialakított határ menti kutatási program, az újvidéki Gazdasági Stratégiai Kutatóközponttal, a szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Földrajzi Intézetével, avagy a vajdasági Tartományi Végrehajtó Tanácsával kialakított együttműködés. Az MTA–CNRS újabb kétéves kutatási csereprogram témája a magyar és francia Leader+ programok összehasonlító elemzése volt.

A nagyszámú hazai rendezvény közül a következők emelhetők ki: IV. Alföld Kongresszus Békéscsaba, 130 fős részvétellel; Közép-európai Regionális Szeminárium Gyula (4 ország 20 fő); a Duna mint térségi fejlesztési tengely, az MTA Társadalomkutató Központjával közös rendezvény Győr 80 fő; az MTA Pécsi Területi Bizottságával közösen rendezett „Régiók újraiparosítása” című 100 fős konferencia, és a beszámolóban más vonatkozásban már említett Orosz–Magyar Területfejlesztési Konferencia 80 fős részvétellel.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A hazai és nemzetközi pályázati tevékenység az RKK működésének nélkülözhetetlen, de változó sikerű elemévé, s a kutatói állomány kvázi köteleességévé vált. A beszámolás évében pályázatfigyelő rendszerrel segítették a kutatási egységek koordinált együttes pályázatainak benyújtását.

Az intézet már hosszabb ideje jelezte beszámolóiban és külön felterjesztésekben is, hogy rendkívül bürokratikusak a pályázati eljárások, hogy a pályázatokat fölösleges mellékletek garmadájával kell felszerelni, a szerződések gyakorlatilag blanketták, azokon rendkívül nehéz

bármit is változtatni, s ugyancsak igen bürokratikusak az elszámolások, a kifizetések túlnyomó része pedig késedelmes. E problémák egy részének megoldását szolgálná az RKK szerint, ha létesülne egy központi állami adatbázis, mely alapján a pályázatot, közbeszerzést kiíró szerv minden lényeges információhoz hozzájuthat a pályázatokat benyújtó szervezetekről. A pályázatok túlnyomó része továbbra is utófinanszírozású, ami folyamatosan okozott likviditási gondokat.

Az előzőekben írtak érvényesek az Interreg programokra is (az RKK esetében ezek igen nagyszámúak), ahol ugyancsak nehézséget okoz a költségek megelőlegezése, elszámolása, s a pályázati témák sem „klasszikus” kutatásokat tesznek szükségessé. Ezzel szemben viszont az EU keretprogramokban való részvétel nagy jelentőségű az intézet pályázati rendszerében, mivel e programokban az adott tudományterület legkorszerűbb irányzatainak megismerésére és a nemzetközi kapcsolatépítésre nyílik lehetőség. Emellett finanszírozásuk is optimális, mivel előleget lehet kérni, részteljesítésekre is van mód, és az elszámolás sem túl bürokratikus.

Több esetben sikeresen pályáztak az OFA-hoz, így pl.: a képzési struktúra feszültségei az észak-alföldi régióban, a romák munkavállalását gátló tényezők kezelése, a munkavállalói motivációk időbeli és térbeli változásai, a különböző típusú leromlott településrészek revitalizációjának hatásvizsgálata. Emellett több regionális fejlesztési ügynökséghez, valamint települési önkormányzathoz és az NKTH INNOTARS-hoz nyújtottak be sikeres pályázatokat az innováció társadalmasítása, a városrégiók a Kárpát-medencében, integrált városfejlesztési stratégiák, várossá nyilvánítási pályázatok előkészítése témakörökben.

A nemzetközi pályázatokon belül a 2008-as évben több Interreg program zárására került sor, melyek közül kiemelik a Corina Interreg III. programot, melynek eredményeit angol, magyar, olasz, osztrák, szlovén és szlovák szerzők közreműködésével önálló kötetben tették közzé. Az egyéb nemzetközi projektjeik közül kiemelendők az FP7-es, az EU6-os és az EU6-os keretprogramon belül a G-FORS, a Visegrádi Alaphoz benyújtott pályázat, a Leonardo da Vinci program és az European Commission.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Baranyi B. (szerk.): Észak-Alföld. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 516 (2008) (A Kárpát-medence Régiói, 8.)
2. Baranyi B. (szerk.): Magyar–ukrán határregió – együttműködés az Európai Unió külső határán. MTA Regionális Kutatások Központja, Debrecen, 207 (2008)
3. Erdősi F: Kelet-Európa országainak vízi közlekedése. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 459 (2008)
4. Fodor I, Suvák A. (szerk.): A fenntartható fejlődés és a megújuló természeti erőforrások környezetvédelmi összefüggései a Kárpát-medencében. Konferenciakötet. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 358 (2008)
5. Horváth Gy. (szerk.): Regionális fejlődés és politika az átalakuló Oroszországban. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 466 (2008) (Régiók Európája, 3.)

6. Illés Iván: Regionális gazdaságtan – területfejlesztés. Budapest: Typotex Kiadó, 262 (2008) (Baccalaureus Scientiae Tankönyvek)
7. Kovács K, Somlyódyne Pfeil E. (szerk.): Független. Közszolgáltatás-szervezés a kistelepülések világában. KSZK ROP 3.1.1. Programigazgatóság, Budapest, 445 (2008) (Közigazgatási Olvasmányok)
8. Kovács T: Gazdaportrék. Agroinform Kiadó, Budapest, 128 (2008)
9. Mezei I: A magyar–szlovák határ menti kapcsolatok esélyei.: Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 159 (2008) (Studia Regionum) (Dialóg Campus Szakkönyvek)
10. Mezei I.: Városok Szlovákiában és a magyar határ mentén. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 175 (2008)
11. Nagy I: Városökológia (A humánökológia elemeivel). Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, (2008) 335 (Studia Regionum) (Dialóg Campus Szakkönyvek)
12. Pálné Kovács I: Helyi kormányzás Magyarországon. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 318 (2008) (Studia Regionum) (Dialóg Campus Szakkönyvek)
13. Váradi MM. (szerk.): Kistelepülések lépéskényszerben. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 661 (2008) (Terepmunkák, 5.)
14. Barta Gy, Czirfusz M, Kukely Gy: Re-industrialization in the world and in Hungary. – European Spatial Research and Policy, 15. 2. 5-26 (2008)
15. Barta Gy, Czirfusz M, Kukely Gy: Újraiparosodás a nagyvilágban és Magyarországon. – Tér és Társadalom, 22. 4. 1-20 (2008)
16. Beluszky P, Sikos T. T: Changing Village-Typology of Rural Settlements in Hungary at the Beginning of the Third Millennium. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 53 (2008) (Discussion Papers, 66.)
17. Beluszky P: Településpolitikai és településhálózat-fejlesztési koncepciók (1945–1990). In: Távolodás és közelítések. Rendszerváltás és Kádár-korszak. Szerk. Majtényi Gy. Szabó Cs. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Kossuth Kiadó, Budapest, 287–301 (2008)
18. Csatári B, Farkas J. Zs: Agrarian and rural development in Hungary, 1990–2005. In: Contemporary Changes of Agriculture in East-Central Europe. Eds. J. Bańsky, M Bednarek. Polish Geographical Society, Institute of Geography and Spatial Organization PAS, Warsaw, 147–164 (2008) (Rural Studies, 15.).
19. Csizmadia Z, Hardi T, Nárai M: Transborder Movements and Relations in the Slovakian–Hungarian Border Regions. Ed. Hardi T. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 42 (2008) (Discussion Papers, 68.)
20. Csizmadia Z: Együttműködés és újjátörékenység: az innováció regionális rendszerének kapcsolathálózati alapjai. – Szociológiai Szemle, 18. 22-57 (2008) 2.
21. Csizmadia Z: Kapcsolathálózatok és társadalmi „tökek”. A társadalmi viszonyok felértékelődése a szociológia legújabb szakaszában. In: Modern szociológiai paradigmák. Szerk. Némedi D. Napvilág Kiadó, Budapest, 265-318 (2008)
22. Enyedi Gy, Pálné Kovács I: Regional changes in the urban system and governance responses in Hungary. – Urban Research and Practice, 1. 2. 149-163 (2008)

23. Gál Z: „Aranykor után”. A magyarországi bankközpontok területi átrendeződése a két világháború közötti korszakban. – *Korall*, 9. 31. (április), 45-74 (2008)
24. Hajdú Z: A Kárpát-medence államosodási folyamatainak változásai és történeti földrajzi elemzésük. – *Korall*, 9. 31. (április), 75-100 (2008)
25. Hajdú Z: Political geographical questions of EU joining process of post-Yugoslav countries. – *Region and Regionalism*, 2. 8. 129-137 (2008)
26. Horváth Gy: Hungary. In: *EU Cohesion Policy after Enlargement*. Eds. M. Baun, D. Marek. Palgrave Macmillan, New York, 187-204 (2008) (Palgrave Studies in European Union Politics).
27. Illés I: Visions and Strategies in the Carpathian Area (VASICA). Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, (2008) 118 (Discussion Papers Special)
28. Kovács T: Different disparities between the Hungarian urban and rural areas during the new capitalism. – *Eastern European Countryside*, 14. 43-59 (2008)
29. Kukely Gy: A gazdaságfejlesztési célú állami és európai uniós támogatások szerepe az ipari térszerkezet formálódásában. – *Területi Statisztika*, 11. (48.) 2. 112-135(2008)
30. Lux G: Egy közép-európai világváros? Ipari válság és szerkezeti átalakulás Felső-Sziléziában. – *Területi Statisztika*, 11. (48.) 1. 41-56 (2008)
31. Lux G: Industrial development, public policy and spatial differentiation in Central Europe: Continuities and Change. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 54 (2008) (Discussion Papers, 62.)
32. Mezei C: The Role of Hungarian Local Government in Local Economic Development.: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 61 (2008) (Discussion Papers, 63.)
33. Nagy E, Nagy G: A városok gazdasági potenciálja. – *Falu Város Régió*, 3. 27-31 (2008)
34. Pálné Kovács I: Az alulról támogatott regionális reform esélyei Magyarországon. Egy empirikus kutatás eredményei. – *Új Magyar Közigazgatás*, 1. 1. 45-55 (2008)
35. Pálné Kovács I: Helyi kormányzás Magyarországon, 17 év mérlege. – *Közigazgatási Szemle*, 2. 15-25 (2008)
36. Somlyódy P: A városi térségek a közigazgatási struktúra és a „governance” keresztmetszetében. – *Tér és Társadalom*, 22. 1. 27-43 (2008)
37. Somlyódy P: Mozaikok a regionális identitás értelmezéséhez. – *Tér és Társadalom*, 21. 4. 57-71 (2007)
38. Timár J: Different scales of uneven development in a (no longer) post-socialist Hungary. – *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 64. 104-126 (2007)
39. Virág T: Változó gazdasági – társadalmi kapcsolatok egy cigányok lakta faluban. – *Szociológiai Szemle*, 18. 1. 60-77 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Regionális Kutatások Központja

Átlagléttség ¹ :	111	Ebből kutató ² :	63
PhD, kandidátus: 38	MTA doktora: 13	levelező tag: 1	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			21
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			286
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			230
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	147	idegen nyelven:	34
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 642	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	642
kapott recenzió, kritika:			24
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 11	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 24	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 6	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés	magyarul: 2	idegen nyelven:	7
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 49	idegen nyelven:	7
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 3	MTA doktora: 1	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	92	hazain:	240
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			11
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			28
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	16	hazai:	185
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	10	hazai:	19
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			55
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 30	Diplomamunkát: 175	PhD-t:	50
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			5480
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			490,3 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 5	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		316,7 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			7
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			6,4 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			2
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0,6 MFt
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			30
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			13
EU-forrásból: 13	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		50 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			51
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			132,0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			54,9 MFt

ZENETUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 7.; 1250 Budapest, Pf. 28.

Telefon: 214 6770, Fax: 375 9282

e-mail: director@zti.hu; honlap: www.zti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- zenetörténeti kutatások: régi zenetörténet, magyar zenetörténet, Bartók-kutatás, Dohnányi-kutatás
- népzene gyűjtése, archiválása, rendszerezése, közreadása
- a néptánc kutatása és közreadása
- zenei muzeológia és bibliográfia
- a *Studia Musicologica* nemzetközi zenetudományi folyóirat szerkesztése

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Zenetörténeti kutatások

Régi zenetörténet

A *Corpus Antiphonarium Officii Ecclesiarum Centralis Europae* (CAO-ECE) program keretében megjelentették a kalocsa-zágrábi érsekség (korábban püspökség) Temporaléját, illetve Sanctoraléját. E sorozat számára 15 forrás feldolgozásával kiadásra előkészítették az aquileiai, illetve 11 forrás alapján a salzburgi Sanctoralét, valamint feltárták a várad-erdélyi püspökség zsolozsmáit. A CAO-ECE internetes közreadása keretében hozzáférhetővé tették az esztergomi, a szepességi és a pálos rendi Sanctorale ideáltípusát, illetve az ezek alapját képező 30 forrás teljes énekanyagát.

A *Monumenta Monodica Medii Aevi* nemzetközi kiadványsorozat részeként megjelenő, három kötetesre tervezett rezponzórium-összkiadás előkészítő munkálatainak keretében revideálták, korrigálták és tipografálták az 1150 közlendő tétel kottagrafikáját, revideálták és angolra fordították a kommentárt, elkészítették az alfabetikus és funkcionális mutatókat.

A *Corpus Hollandrinum* nemzetközi kutatási program keretében kísérőtanulmányt készítettek a prágai Egyetemi Könyvtárban őrzött XIV. századi zeneelméleti traktátus megjelentetéséhez. Kidolgozták a közép-európai miseordinárium-dallamok CD-ROM-os közreadásának rendszerét. 70 kódex digitalizálásával bővítették a *Digital Archive of Medieval Sources* forrásgyűjteményét (hozzáférhető az intézet belső hálózatán). Az Ottawában szerkesztett *Historiae*-kiadványsorozat számára közreadták Szent Demeter magyarországi liturgiájának verses zsolozsmáját, és feldolgozták Szent István és Szent Adalbert közép-európai liturgiájának zsolozsmáit. Vizsgálták a processziós antifónák elterjedtségét, összefüggéseit, valamint zenei tekintetben is elemezték azokat. Tanulmányokban vizsgálták a Medgyesi prozáriumot, a templomszentelési zsolozsmát, a középkori magyarországi gregorián

adaptációkat, Szent Gellért, Szent Imre, Szent László és Szent Márton kultuszának zenei emlékeit, a magyarországi sequentalét és a német himnusz-repertoárt.

Új kutatási irányként megkezdtek a gregorián ének 1526 utáni magyarországi történetének feltárását. Ennek kapcsán összegyűjtötték, illetve adatolták a mai Magyarországon fellelhető XVI–XVIII. századi nyomtatott és kéziratos forrásokat. Ugyancsak megkezdődött a mise-propriumok liturgikus és zenei anyagának feltárása, és elkészült 13 hazai és közép-európai graduále teljes indexálása. Jeles külföldi kutatók közreműködésével *Festschriftet* jelentettek meg a Régi Zenetörténeti Osztály vezetője tiszteletére.

Magyar zenetörténet

A *Musicalia Danubiana* forráskiadvány-sorozat 22. köteteként megjelentették a Johann Wohlmuth, soproni muzsikus által a XVII. század végén összeállított, és zongoraiskolászerű rendbe szerkesztett rövid darabok antológiáját, az úgynevezett Starck-virginálkönyvet, valamint Johann Wohlmuth Misereréjét. Az előbbi európai összefüggésben is jelentős gyűjtemény, és tartalmával a mai zeneoktatás repertoárját is bővítheti. Az Anna Hannsen Schuman-kódex közreadásának előkészítése során elvégezték 161 darab kottaszövegének és jegyzeteinek véglegesítését, illetve további 79 kompozíció szövegének és jegyzeteinek korrigálását. A *Musicalia Danubiana 5* (Viotoris-tabuláskönyv) átdolgozott kiadása számára revideálták a kottagrafikát, valamint aktualizálták a kísérőtanulmányt. Kialakították a magyar nyelvű graduále antifonáinak tónusok szerinti zenei rendjét a készülő közreadás számára. Feldolgozták a Nyizsnij Novgorodból visszakapott két sárospataki graduále egyikét, valamint egy XVII–XIX. századi kolligátum idevágó részét. Tanulmányokat írtak az eperjesi imádságos könyv énekeiről és a magyar nyelvű graduále-irodalom közreadásának problematikájáról. Megkezdtek a pálos rend által a XVIII. században használt dallamkészlet számítógépes feldolgozását, tanulmányt készítettek a rend magyar nyelvű énekeiről.

Az újabb kutatások eredményeivel kiegészítették a *Magyarország zenetörténete* 3. kötetének (XVIII. század) egyes zeneélet-történeti fejezeteinek szövegét (oktatástörténet, zenés színjátás); egységesítették a jegyzeteket, továbbá bibliográfiát, személynév- és földrajzi helységnév-mutatót készítettek. Lektorálták az elkészült fejezeteket. Repertoár-kutatókat végeztek a történelmi Magyarország egyházi kottatáraiban és levéltáraiban. A győri székesegyház kottatárában vizsgálták a helyi muzsikuskok által másolt egyházi művek kéziratait, ezekről, illetve az anonim kompozíciókról és az olasz nyelvű áriák kontrafaktumairól tanulmányt készítettek.

Véglegesítették Erkel Ferenc *Bánk bán* című operája kritikai kiadásának kottaszövegét, revideálták a bevezető tanulmány magyar és angol szövegét és a librettó angol fordítását, továbbá véglegesítették a kritikai jegyzeteket. Számítógépes grafikázásra előkészítették a *Sarolta* kottaszövegét a mű kritikai kiadásához. Közreműködtek az *ős-Bánk bán* színházi felújításának előkészítésében. Az *Erzsébet* 2. felvonás forrásainak tanulmányozásával megkezdtek az Erkel-filológia eddigi megállapításainak újraértékelését. 400 digitális felvételt készítettek a marosvásárhelyi Erkel-hagyatékban Erkel Ferenc és fiai szerzői vázlatának és partitúráinak anyagáról. Magyarországi adatokkal gyarapították a német anyanyelvű zenészek XVIII–XIX. századi közép-európai migrációját nyomon követő nemzetközi számítógépes adatbázist.

Disszertációt védtek meg a *Bánk bán* közreadásának problémáiról, és disszertációt készítettek Liszt Ferenc német nyelvű dalterméséről. Tanulmányokat jelentettek meg Kodály Zoltán

életművéről. Idegen nyelvű tanulmányokat adtak közre többek között a nagyszombati jezsuita kollégium és egyetem zenei életéről, a XVIII–XIX. századi egyházzenei repertoár cirkulálásáról, a XIX. századi magyarországi operazenekarok működéséről, Meyerbeer hazai fogadtatásáról, Veress Sándor és Kodály Zoltán levelezéséről, valamint Kodály Szimfóniájáról. Kiállításokat rendeztek Hubay Jenőről, illetve Farkas Ferencről. Gondozták a *Magyar zeneszerzők* című, alapkutatásokra épülő monográfia-sorozat köteteit. Kidolgozták a 2009-ben rendezendő Joseph Haydn emlékkiállítás forgatókönyvének zenetörténeti vonatkozásait. Tanulmányt írtak Joachim Józsefről, a metropolis szerepéről az 1900-as évek elejének magyar zeneszerzésében, a magyar zeneszerzők 1920-as években indult nemzedékéről. 1400 fényképpel és 40 órányi felvétellel gyarapították az erdélyi/romániai magyar zeneszerzők kompozícióit dokumentáló gyűjteményt. Az ügyelői naplók alapján adatbázist készítettek a kolozsvári Állami Magyar Opera 1969 és 1994 között lezajlott valamennyi előadásáról.

Közreműködtek a *Studia Musicologica* szerkesztésében.

Bartók-kutatás

Bartók Béla Zeneműveinek Kritikai Összkiadása előkészítésének keretében feltárták és konkordálták *A csodálatos mandarin* és a *Gyermekeknek* forrásait. Bartók Béla zeneművei tematikus katalógusa számára egységesítettek és revideáltak 16 címszót. Az összkiadáshoz kapcsolódva bővített és átdolgozott, angol nyelvű kiadásban megjelentették a Bartók műveiben feldolgozott magyar, román, szlovák, arab stb. népdalok katalógusát (*Lampert-jegyzék*).

Befejezték a letéti Bartók-hagyaték 2005-ben elkezdett revízióját. A gyűjtemény hosszú távú megőrzése, védelme és a feldolgozás megkönnyítése érdekében a Bartók-hagyatékban jelentős digitalizálási munkákat folytattak: kb. 3000 műsorlap, saját, illetve külső gyűjteményekben található kottás források, kb. 100 levél, valamint kb. 800 veszélyeztetett fotónegatív digitális másolata készült el. Regestát készítettek a Pásztory Ditta hagyatékában található, Bartók Béla életében kelt levelekről.

Tanulmányt készítettek a *Medvetánc*ről, Bartók és Richard Strauss kapcsolatáról, Bartóknak a modernségről vallott nézeteiről, Lajtha Lászlónak Bartók *I. szvitjéből* készített négykezes zongorakivonatáról, az 1918-ban Bartók és Kodály közreműködésével rendezett történeti hangversenyek háttéréről és sajtóvisszhangjáról, valamint *A kékszakállú herceg vára* ritmikájáról. A *Bartók Új Sorozat* című lemezkiadás soron következő kiadványaihoz előkészítették a kottás forrásanyagot, valamint részt vettek a CD-k kísérőszövegeinek szerkesztésében és képanyagának válogatásában.

Dohnányi-kutatás

Dohnányi Ernő zeneműveinek tematikus katalógusához elkészült 200 sornyi kottaincipit (opusz-szám nélküli művek). Az 1912 előtti évekből származó 500 tétellel gyarapították a sajtógyűjteményét. Kiadásra előkészítették a Dohnányi-évkönyv 2008/2009-es kötetét. Tanulmányt készítettek a Pozsonyban található Dohnányi-dokumentumokról és a zeneszerző variációs technikájáról. Disszertációban dolgozták fel Dohnányi amerikai éveinek (1949–1960) eseménytörténetét és kompozíciós természetét. Megkezdték a méltó megemlékezés előkészítését a zeneszerző halálának 50. évfordulójára (2010).

Népzene kutatás és archiválás

600 órányi felvétellel bővült a magyar népzene hangzó gyűjteménye. A népzenei lejegyzésgyűjtemény kb. 1200 dallammal gyarapodott, részint új gyűjtésekből (600 dallam), illetve új lejegyzésekből (103 dallam), részint forrásértékű publikációk feldolgozásából (490 dallam). 96 dallam beosztásával gyarapodott a szokásrend, 529 adattal a játékgűjtemény, ebből 116 új gyűjtés, a többi kiadványokból származik. Leírtak 982 játéktípust. Állagmegőrző tevékenység keretében digitalizáltak 390 órányi, veszélyeztetett hordozón tárolt hangfelvételt. Internetes közreadás számára elkészült a Kodály Rend kb. 5000 támlapjának digitalizálása. 250 támlap digitalizálásával bővítették a Bartók Rend online közreadását.

A Magyar Népzene Tára, a magyar népzene kritikai összkiadása XI–XII. kötetéhez elkészült 13 dallamtípus mintegy 550 tétel kottagrafikája. A magyar népzene új stílusát reprezentáló, háromkötetes forráskiadványhoz 500 dallam lejegyzését korrigálták, és 27 további dallamot lejegyeztek.

A Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtését közreadó kötet számára véglegesítették az 1911 utáni gyűjtések dallamainak sorrendjét és kottaképét. Újabb szöveges és zenei dokumentumokat tártak fel a Bartók Béla–Kodály Zoltán: *Száz magyar katonadal* című, osztrák–magyar együttműködéssel készülő, kétnyelvű kiadványhoz. Tanulmányozták a *Cantionale Catholicum* énekeinek népi utóéletét, a Kodály szerkesztette *Iskolai Énekgűjtemény* népdalközléseinek viszonyát a gyűjtési dokumentumokkal. A *Népdalfeldolgozások Kodály műveiben* című kötet új kiadása számára elkészítették a kezdősorok mutatóját. A *Magyar Népzenei Antológia* című hangzó kiadvány CD-ROM változatának Észak-Magyarország és a Felvidék fejezetéhez 270 dallamot jegyeztek le és revideáltak. Közreműködtek a *Ferences iskoladrámák*, illetve *Arany János népdalgyűjteménye* kiadásának előkészítésében.

A török és mongol népek népzenei gyűjteménye számára lejegyeztek 1000 karacsáj dallamot, valamint elkészítették a trákiai bektasi-szekta vallásos zenéjét bemutató monográfia 350 dallamának kottagrafikáját, és elemezték a dallamokat. A magyar népzene eurázsiai kapcsolatait matematikai módszerekkel vizsgáló projekt keretében 900 karacsáj és kirgiz dallamot elemezték számítógépes módszerrel.

Monográfiát jelentettek meg Rajeczky Benjamin zenetörténelmi és népzene kutatói munkásságáról. A Nyelvtudományi Intézetrel együttműködve, Vászolyi Erik és Schmidt Éva gyűjteményeiből közreadtak egy-egy komi és hanti népzenei kiadványt. Tanulmányokat jelentettek meg Petrás Incze János moldvai magyar folklórgyűjtéséről és a magyar népdal ujjur és kínai kapcsolatairól.

Új kutatási témaként vizsgálni kezdték egy teljes faluközösség mai zenei aktivitásának formáit, amit visszaemlékezések gyűjtésével retrospektíve kiterjesztenek a XX. század első felének műfajaira és zenélési módjaira. A kutatás megalapozására 46 munkanapnyi terepmunkát végeztek Tolna megyében, és ezt 40 órányi videofelvétellel, 60 órányi hangfelvétellel és 120 fényképpel dokumentálták. Lezárták egy Zala megyei beás mesemondó-énekes személyes egyéniség-monográfiájának kéziratát. Tanulmányt írtak a roma zenei identitásról.

Néptánckutatás és archiválás

A muzeális táncfilmek gyűjteményében kb. 3000 m fényhangos filmanyagot szinkronizáltak. Digitalizáltak 90 percnyi videófelvételt. A táncírás-gyűjtemény 7, a táncszó-katalógus 30, a bibliográfia 300 tétellel gyarapodott. Lugossy Emma hagyatékának feldolgozása keretében leírtak 210 szöveges dokumentumot és 120 fényképet.

A tánclejegyzés standardizált rendszerének kidolgozását és elterjesztését célzó projekthez elkészült a tánclejegyző módszert a magyar néptánc mozgásvilágán bemutató könyv kézírata. A témában négy tanulmányt jelentettek meg angolul. Közreadták Lábán Rudolf, a táncírás megalkotója elméleti főművének magyar fordítását, továbbá több néptánc témájú vizuális antológiát (DVD, illetve internetes közlés). Intézeti kutató szervezésében megkezdte működését és két szimpóziumot tartott a Mozdulatelemző Munkacsoport.

Kiadásra előkészítették a Pesovár Ernő emlékére összeállított tanulmánykötetet, valamint egy táncos egyéniség monográfiáját. Tanulmányt jelentettek meg az ethnokoreológia biográfiai módszereiről, a hazai néptánckutatás strukturális szemléletéről és a tánclejegyzés kérdéseiről.

Zenei muzeológia

Gondozták a 2007 decemberében megnyílt *Visszatekintés* című, jubileumi Kodály-kiállítást, amely a zeneszerző, népzene kutató, zenepedagógus életét és munkásságát átfogóan, több száz tárgy és dokumentum bevonásával tárta a közönség elé. A kiállítást több mint 2000 egyéni látogató mellett kb. 50 csoport tekintette meg a múzeum munkatársainak tárlatvezetésével, illetve kb. 30 alkalommal hangversenyt is rendeztek Kodály műveiből. Előkészítették a 2009-ben megnyíló *Haydn és Magyarország* című kiállítást, összeállították a kiállítás forgatókönyvét, kb. húsz bel- és külföldi gyűjteménnyel egyeztettek a kölcsönzendő műtárgyak listáját, elkészítették a kiállítási helyiségek látványterveit.

A gyűjtemény egy ajándékozás útján bekerült XIX. századi zongorával gyarapodott, befejeződött a XVIII. századi pozitív-orgona és egy Schunda-cimbalom restaurálása. Folyamatosan végezték a hangszerkivitelek hatósági engedélyeinek kiadását, illetve az Oktatási és Kulturális Minisztérium megbízásából lebonyolították az állami tulajdonban lévő mesterhangszerek szemléjét. Vizsgálták a XVIII. századi magyarországi pozitív-orgonákat, különösen az Egerben dolgozó Szabó Ferenc és tanítványa Koncz Pál munkáit. Tanulmányozták Erkel *Brankovics*-operájának eredeti díszletterveit, valamint a XVI. századi „koncertjelenet” ikonográfiai toposzát. Tanulmányt jelentettek meg a Múzeum XIX. századi hárfáiról és Várnagy Ildikó éremművész munkásságáról.

Konferencia

Az intézet hangszertörténeti és zeneikonográfiai, valamint nemzetközi régi zenetörténeti konferenciákat rendezett egy-egy volt és jelenlegi munkatársa tiszteletére. Tíz ország 18 kutatójának részvételével zajlott a *Technical Challenges and Developments in 21st Century Folk Music Archiving* szimpózium, valamint az intézetben tartották az *ethnoArc*-pályázat egyik konzorciumi ülését is. A táncírás művelői két alkalommal tartottak országos szimpóziumot. Intézeti munkatársak szervezésében rendezték meg a Magyar Zenetudományi

és Zenekritikai Társaság 6. konferenciáját, továbbá konferenciát rendeztek Erkel emlékére Gyulán és az éneklőszék intézményéről Marosvásárhelyen.

Intézeti kiadványok

Megjelent a *Zenetudományi dolgozatok* 2008. évi kötete. Az intézetben szerkesztették a *Studia Musicologica* 2008. évi négy füzetét.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Felsőoktatás

Az előző évekhez hasonlóan az intézet szorosan együttműködik a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszékével a zenetudományi képzésben, annak fontos gyakorló-kutató bázisát alkotja. A zenetudományi PhD-program vezetője az intézet osztályvezetője, oktatói között számos intézeti munkatárs tevékenykedik előadóként, témavezetőként, bírálóként. Az egyetem Egyházzenei Tanszékének tanári testülete és az ott folyó mesterképző program (DLA) vezetői az intézet munkatársai közül kerülnek ki. Ugyancsak intézeti munkatárs tanítja a népzenei ismereteket, illetve vezeti a Népzenei szakirány munkáját; a szakirány tanmenetét is az intézetben dolgozták ki, és az oktatásban számos munkatárs közreműködik.

A munkatársak valamennyi kutatási témában rendszeresen fogadnak magyar és külföldi doktorandusokat és kutatókat alkalmi konzultációra. A néptánc- és táncíráskutatók a felsőfokú néptánc-oktatás több intézményében tanítanak, illetve időszakos tanfolyamokat tartanak. 2008 folyamán az intézet munkatársai kinevezett oktatóként vagy óraadóként a következő felsőoktatási intézményekben tevékenykedtek: ELTE BTK (Kulturális Antropológiai Tanszék, Művelődéstörténeti Tanszék), Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (Zenetudományi Tanszék, Egyházzenei Tanszék, Népzenei Tanszék, Zeneelméleti Tanszék), Kaposvári Egyetem Művészeti Főiskolai Kar, Pécsi Tudományegyetem (Művészeti Kar és Romológiai Tanszék), Szegedi Tudományegyetem (Néprajzi és Kultúrantropológiai Tanszék), Magyar Táncművészeti Főiskola Néptáncpedagógiai Tanszaka és a Budapest Kortárszenei Főiskola.

Tudományos együttműködések

Az intézetnek érvényes együttműködési megállapodása van a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszékével, az ELTE BTK Folklore Tanszékével és a Magyar Táncművészeti Főiskolával. A tudományos együttműködést segítik a szakmai szervezetekkel: a Magyar Néprajzi Társasággal, a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társasággal, Magyar Táncstudományi Társasággal kialakított jó kapcsolatok. Az intézet munkatársainak az akadémiai bizottságokban való részvétele (Zenetudományi Bizottság, Néprajzi Bizottság, Művelődéstörténeti Bizottság) a kapcsolatokat még intenzívebbé teszi.

Egyéb hazai kapcsolatok

Az intézet szakmai kapcsolatokat ápol hazai kulturális és művelődési szervezetekkel, intézményekkel, mint például a Hagyományok Házával, az Európai Folklór Intézettel, az

UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságával; a zene- és táncstudomány szűkebb körén túl a zeneélet számos területén tevékenykednek. A *Régi Zenetörténeti Osztály* két munkatársa a Schola Hungarica együttes vezetőjeként gregorián felvételek sorozatával szerepel a nyilvánosság előtt. A *Magyar Zenetörténeti Osztály* munkatársai zenei és kulturális folyóiratokban kritikusként elemzik a kortárs magyar zeneszerzést, zenei előadóművészetet, operajátszást. A népzene- és néptáncutatók többsége tanácsadóként, zsűritagként folyamatosan részt vállal a népzenei és néptánc-mozgalom irányításában.

Nemzetközi kapcsolatok

Az intézetnek az akadémiák közötti csereegyezmények keretében tématervben rögzített együttműködési megállapodása van közép- és kelet-európai országokban működő partnerintézetekkel (Szlovénia, Szlovákia, Csehország, Szerbia, Horvátország, Románia, Moldáv Köztársaság, Ausztria, Lengyelország, Észtország, Litvánia). A munkatársak aktívan részt vettek a nemzetközi szakmai szervezetek munkájában, s többen tisztséget is viselnek a különféle bizottságokban. Ilyenek a Nemzetközi Zenetudományi Társaság (IMS), a Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanács (ICTM), Nemzetközi Tánc Tanács (CID). A régi zenetörténet, a magyar zenetörténet, a zenei muzeológia, valamint Dohnányi és Bartók életművének kutatói Pozsonyban, Nagyváradon, Ljubljánban, Bécsben, Németországban (Drezda, Lipcse, Mainz, Saarbrücken), Czesztochowában, Bangorban (Egyesült Királyság), Oslóban és New Yorkban, a népzene- és néptáncutatók Romániában (Bukarest, Kolozsvár), Szabadkán, Prágában, Varsóban, Trondheimben, Kairóban, Bloomingtonban, Chicagóban, Guadalajarában (Mexikó) és Kuala Lumpurban vettek részt nemzetközi konferenciákon.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A Nemzeti Kutatásfejlesztési Program 2008-ban a „Középkori forráskutatás” című pályázatot támogatta. Tizenkét zenetörténeti és népzenei téma részesült OTKA-támogatásban, többek között a Magyar Népzene Tára 11. és 12. kötetének előkészítése, a magyar népzene új stílusa rendjének közreadása, a magyar népzene keleti kapcsolatainak vizsgálata, a rezonóriumok összkiadása, a középkori kódexek digitalizálása, Erkel Ferenc *Bánk bán* című operájának kritikai kiadása. Új OTKA-témaként kezdődött Bartók Béla műveinek kritikai összkiadása, a XX. századi magyar zeneszerzés és zenekultúra vizsgálata, egy dunántúli falu jelen idejű zeneéletének kutatása, a gregorián ének 1526 utáni magyarországi történetének feltárása, valamint Johann Wohlmuth műveinek forráskiadása. Az OTKA által támogatott témák változatossága és a támogatásoknak a humán tudományok terén jelentősnek mondható összege jól kifejezi az intézet kutatási területeinek sokoldalúságát, illetve ennek a tudományos közösség általi elismerését.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium a Kodály-évforduló kapcsán – 2007-ről áthúzódva – támogatta a Kodály Rend internetes megjelenítését, valamint a veszélyeztetett népzenei hangfelvételek digitalizálását. A korábbi évekhez képest csökkentett mértékű támogatást kapott a Dohnányi Archivum működtetése.

A Nemzeti Kulturális Alap a *Zenetudományi Dolgozatok* 2008. évi kötetének megjelentetéséhez, valamint a XVIII. századi muzeális pozitív-orgona restaurálásához nyújtott támogatást.

Az EU 6. kutatási keretprogramja keretében 2008 folyamán lezárult a hét európai folklórarchívum konzorciumaként 2006-ban támogatást nyert *ethnoArc* pályázat, melynek célja népzenei archívumok adatbázisainak összekapcsolása, illetve online keresési lehetőség biztosítása egyszerre több archívumban.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Ferenczi I. (ed.): *Starck Virginal Book (1689) Compiled by Johann Wohlmuth; Johann Wohlmuth: Miserere (1696)*. Budapest: Institute for Musicology of the HAS, 279 (2008)
2. Hiley D, Kiss G. (ed.): *Dies est leticie. Essays on Chant in Honour of Janka Szendrei*. Ottawa: The Institute of Mediaeval Music, 559 (2008)
3. Richter P (ed.): *Technical Challenges and Developments in 21st Century Folk Music Archiving*, (2008), <http://www.zti.hu/archivum/konferencia>
4. Berlász M: *The Correspondence of Zoltán Kodály and Sándor Veress (1930-1967)*. In: Veress S. *Komponist-Lehrer-Forscher* (Ed. Lanz D., Gerhard A.). Kassel: Bärenreiter, 223–240 (2008)
5. Dolinszky M: *Revision als Original? Erfahrungen mit der Erstausgabe von Erkels Bánk bán*. *Studia Musicologica*, 49: 231–244 (2008)
6. Domokos M: *Petrás Incze János moldvai magyar folklórgyűjtése – mai szemmel*. *Néprajzi Látóhatár* 17(1): 17–36 (2008)
7. Felföldi L: *(Táncos örökség. In: Makó néprajza (Ed. Tóth F). Makó, 1073–1090* (2008)
8. Kovalcsik K. *The dynamics of the musical identity of the Roma in Hungary*. In: *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration* (Ed. Marushiakova E). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 67–75 (2008)
9. Paksa K: *Magyar– (ujgur) – kínai zenei rokonság?* *Ethnographia* 119: 79–87 (2008)
10. Szacsvai-Kim K: *Musik bei den Tyrnauer Jesuiten im 18. Jahrhundert*. In: *Aurora Musas nutrit – Die Jesuiten und die Kultur Mitteleuropas im 16.–18. Jahrhundert* (Ed. Kačič L, Zavorský S). Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 227–252 (2008)
11. Tallián T: *Opernorchester in Ungarn im 18. und 19. Jahrhundert*. In: *The Opera Orchestra in 18th and 19th Century Europe. I: The Orchestra in Society* (Ed. Jensen N. M., Piperno F.), Berlin: BWV Berliner Wissenschafts-Verlag, 151–216 (2008)
12. Vikárius L: *Bartok contra Moller or A Hidden Scholarly ars poetica*. *The Musical Quarterly* (2007), 90: 43-71 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA Zenetudományi Intézet

Átlaglétszám ¹ :	68	Ebből kutató ² :	37
PhD, kandidátus: 24	MTA doktora: 2	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			7
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			147
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			114
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	27	idegen nyelven:	4
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben	magyarul: 25	idegen nyelven:	26
recenzió, kritika	magyarul: 10	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 74	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	74
kapott recenzió, kritika:			18
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 2	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 11	idegen nyelven:	7
sorozatszerkesztés	magyarul: 2	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 33	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	42	hazain:	61
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			1
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	18	hazai:	65
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	0	hazai:	11
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			13
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 12	PhD-t:	26
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			2692
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :		263,4 MFt	
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 3	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	107,9 MFt	
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			12
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		62,8 MFt	
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			1
NKFP: 1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	16,8 MFt	
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt	
Az év folyamán művelt egyéb hazai témák száma:			9
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		22,8 MFt	
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			1
EU-forrásból: 1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	5,4 MFt	
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt	
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt	
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
TÁMOGATOTT TANSZÉKI KUTATÓHELYEK

BCE DEMOGRÁFIAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Moksony Ferenc, az MTA doktora
1093 Budapest, Közraktár u. 4-6.
Telefon: 482-7336, Fax: 482-7348
e-mail: ildiko.husz@uni-corvinus.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- A rendszerváltozás hatásának vizsgálata a halálozási viszonyokra és az életkilátásokra
- A Halandósági Atlasz 2004-2007 c. kiadvány készítése
- A mortalitás gazdasági-társadalmi-kulturális különbségeinek elemzése ökológiai megközelítésben
- Strukturális és kulturális tényezők szerepének vizsgálata a termékenységben
- A termékenységet befolyásoló szubjektív tényezők feltárása, különös tekintettel a vallásosság és a gyermekvállalás kapcsolatára

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A halálozási viszonyok alakulása

A halálozási viszonyok javulása 2007-ben és előzetes adatok szerint 2008-ban is folytatódott, annak ellenére, hogy a népesség az utóbbi két évben is öregedett. A 2007. évi javulás 2006-hoz képest abban is kifejezésre jutott, hogy a születéskor várható élettartam 73,21 évről 73,30 évre nőtt. Továbbra is megfigyelhető az az alapirányzat, miszerint a férfiak körében az életkilátások jobban javulnak, mint a nők körében, pontosabban, míg az előbbi sokaságban javultak, addig az utóbbiban stagnáltak 2007-ben.

A témában 2008-ban elkészült és megjelent a „Válság és megújulás a második világháború utáni epidemiológiai fejlődésben” c. monográfia, amely az 1940-es évek második felétől 2006-ig bezárólag nyers és tisztított (standardizált) idősorokkal elemzi hat évtized epidemiológiai történetét. A 126 oldalas monográfia ezideig a legrészletesebb leírása az epidemiológia fejleményeknek, ahogy azok a halálozási viszonyokban és az életkilátásokban tükröződnek. A projekt alapkutatás, közvetlen gazdasági-társadalmi haszna nem várható. Résztvevők száma: 1 fő, a csoport alkalmazásában. Becsült csoportri ráfordítás: 800 eFt

Halandósági Atlasz 2004–2007

Az év második felében kezdődtek el „Magyarország Demográfiai Atlaszának” az első kötetét alkotó „Halandósági Atlasz 2004–2007” munkálatai. Az atlasz az általános és az okspecifikus mortalitás mellett olyan speciális halandósági mutatók, mint az orvosi beavatkozással elkerülhető mortalitás, illetve az idő előtti mortalitás differenciáit is ábrázolja a területi hierarchia: régiók, megyék, kistérségek kontextusában. A projekt jellegét tekintve alapkutatás, emellett a tervezett atlaszban szereplő mutatószámok jól hasznosíthatók az államigazgatási döntés-előkészítésben is.

Résztvevők száma: 4 fő, 1 fő a csoport alkalmazásában. Becsült csoportri ráfordítás: 700 eFt

A halálozási viszonyok ökológiai megközelítésben

Az év folyamán kiszámításra került a módosított humán fejlettségi mutató (MHFM), amely az életkilátásokat a gazdasági fejlettség és a tudásállomány területi különbségeinek

kontextusában mutatja be. A kialakított kompozit mutató komponensei a születéskor várható élettartam, az egy főre jutó adóköteles jövedelem és a felsőfokú végzettségűek részaránya a 25 éves és idősebb népességben. Ezekből áll össze a MHFM, amely egy 0-tól 100 százaléig terjedő skálán 2003–2006 között írja le az országot, a régiókat, a megyéket és a kistérségeket, valamint a százezernél népesebb nagyvárosokat és a fővárosi kerületeket egymással összehasonlítható humán fejlettségét. A halálozási viszonyok vizsgálatában abban van a relevanciája, hogy a kompozit mutatóval olyan területi sorok (és természetesen idősorok is) generálhatók, amelyek a mortalitás gazdasági-társadalmi-kulturális különbségeit fejezik ki ökológiai megközelítésben.

A MHFM bemutatásra került az OECD Moszkvában 2008. szeptember 29. – október 1. között megrendezett Regionális Konferenciáján, amely a kelet-közép-európai országok esetében vizsgálta a fejlettség gazdasági-társadalmi-kulturális-egészségügyi és humán vonatkozásainak összehasonlíthatóságát. A projekt olyan alap kutatás, amelynek eredményeképpen létrejött mutatószám jól alkalmazható a magyarországi területi különbségek monitorozásához, az eredmények így a államigazgatási döntések megalapozásánál is hasznosíthatók.

Résztevők száma: 2 fő, 1 fő a csoport alkalmazásában. Becsült csoporti ráfordítás: 600 eFt

Strukturális és kulturális tényezők szerepe a termékenységben

2007 őszén egy empirikus adatfelvétel készült, amely Észak-Magyarország halmozottan hátrányos helyzetű kistérségeiben vizsgálta az ott tapasztalható magas termékenység háttérében álló tényezőket. Mivel a magas gyermekszám elsősorban az alacsony végzettségűekre jellemző, ezért a felmérés az érettségivel nem rendelkező nőkre terjedt ki. A kutatás során kimutatható volt, hogy a térség viszonylag magas termékenysége nem kizárólag az itt élő, átlagosnál magasabb gyermekszámmal jellemezhető roma népesség nagy arányának tulajdonítható, de a vizsgált nem-roma lakosság gyermekszáma is magasabb az országos átlagnál. Az alacsony végzettség magasabb gyermekvállalást elősegítő hatását tehát a térség gazdaságilag hátrányos helyzete még tovább erősíti. Megállapítható volt továbbá, hogy a termékenység trendje mindkét csoport esetében a rendszerváltozás előtt jelentősen csökkent, azóta pedig stagnálást mutat.

A kutatási eredményekből a European Association of Population Studies éves konferenciáján tartott előadás valamint egy tanulmány készült – ennek nemzetközi publikálása folyamatban van –, továbbá elkezdődött a kutatás részletes eredményeit ismertető tanulmánykötet összeállítása. A projekt alap kutatás, azonban egyes eredményei a szociálpolitika számára is relevanciával bírnak.

Résztevők száma: 4 fő, 2 fő a csoport alkalmazásában. Becsült csoporti ráfordítás: 1200 eFt.

A termékenység és a vallásosság kapcsolata

2008-ban folytatódott a vallás és más kulturális-értékrendszerbeli tényezőknek a családalkotás és a gyermekvállalás alakulásában betöltött szerepe vizsgálata. A 2007. évben két vallási közösségben készített interjúk feldolgozását a csoport részben elvégezte, ezeknek az elemzéseknek a felhasználásával egy kutatási jelentés és négy szakdolgozat készült, valamint egy összefoglaló kötet összeállítása jelenleg is zajlik.

A projekt alap kutatás, az eredményekből közvetlen haszon nem várható.

Résztevők száma: 5 fő, 1 fő a csoport alkalmazásában. Becsült csoporti ráfordítás: 800 eFt.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport tagjai aktív oktatási tevékenységet folytatnak. A csoport minden tagja tanít valamely hazai felsőoktatási intézményben (Budapesti Corvinus Egyetem, Debreceni Egyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem). Az alap- és felsőfokú graduális képzésben a csoport minden tagja részt vett, ahol az év során összesen 13 elméleti és további 13 gyakorlati kurzust oktattak. A posztgraduális képzésben ketten tartottak előadásokat és vettek részt PhD témavezetésben.

Az oktatás mellett a hazai kapcsolatokat a csoport tagjainak a különböző tudományos szervezetekben, szakmai egyesületekben betöltött tisztségei jelentik. Az MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Demográfiai Bizottságában három, Szociológiai Bizottságában egy, az MTA Orvosi Tudományok Osztálya Demográfiai Munkabizottságában egy, az OTKA Társadalomtudományi Kollégium munkájában a tavalyi évben két munkatárs vett részt.

A csoport szakmai jelenlétét erősíti a tagok részvétele az Archives for Suicide Research, a Statisztikai Szemle és a Demográfia c. szakfolyóiratok szerkesztőbizottságának munkájában.

A csoport a nemzetközi tudományos tisztségek és tagságok, valamint külföldi ösztöndíjak révén kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Egy munkatárs részt vesz az European Public Health Association (EUPHA) Tudományos Bizottságának munkájában. Négy munkatárs tagja különböző nemzetközi szakmai szervezetnek (EAPS, IUSSP, International Academy of Suicide Research, International Study of Religion in Eastern and Central Europe Association). A kutatócsoport egyik tagja az elmúlt évben a MÖB – Bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjának köszönhetően egy hónapot töltött Bécsben.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport tagjai 2008-ban két korábban elnyert OTKA-kutatásban voltak témavezetők, valamint egy 2009-ben induló projektjükkel sikerrel pályáztak újabb OTKA-támogatásra. Az elmúlt évben egy munkatárs az OKM Deák Ferenc Ösztöndíjának segítségével végezte munkáját.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Józán P: Válság és megújulás a második világháború utáni epidemiológiai fejlődésben Magyarországon; Magyarország az ezredfordulón Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián, Műhelytanulmányok sorozat kötete; MTA Társadalomkutató Központ, Budapest; 126 (2008)
2. Józán P: A módosított humán fejlettségi mutató (MHFM) és alkalmazhatósága; Statisztikai Szemle, 86. évf., 10-11. szám, 950-969 (2008)
3. Józán, P: Main Features of Epidemiological Development in Hungary after the Second World War, Hungarian Statistical Review, Vol. 86., Special number 12, 139-154 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-BCE Demográfiai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	2,5	Ebből kutató ² :	2,5
PhD, kandidátus: 2	MTA doktora: 1	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			11
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			11
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	6	idegen nyelven:	1
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 1	összes hiv. száma	önidézettek nélkül:	1
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	2	hazain:	2
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	1	hazai:	7
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			1
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			4
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 8	PhD-t:	0
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			582
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		4,5 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			2
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			3,9 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0,6 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

BME KOGNITÍV TUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Kovács Ilona, az MTA doktora
1111 Budapest, Stoczek u. 2. III/311.
Telefon: 463-1053, Fax: 463-1072
e-mail: ikovacs@cogsci.bme.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- A procedurális tanulás vizsgálata normális és rendellenes agyi fejlődés esetén.
- A korai raghasználat és a nyelvtani szerkezetek produktivitásának vizsgálata
- A nem-nyelvi képességek vizsgálata nyelvfejlődési zavarban.
- A végrehajtórendszer gátló funkciói és az emlékezeti teljesítmény közötti összefüggések elemzése.
- Lokalizációs vizsgálatok és végrehajtórendszer agysérült betegek bevonásával.
- Neuropszichiátriai vizsgálatok szkizofréniában és obszesszív-kompulzív (OCD) betegségben

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A procedurális tanulás pszichofizikai és elektrofiziológiai vizsgálata normális és rendellenes agyi fejlődés esetén.

Normálisan fejlődő gyerekek és fiatalok körében, valamint a genetikai alapú fejlődési rendellenességgel élők (Williams szindróma, Down szindróma) körében vizsgálták a procedurális tanulásra való képességet. Alacsony szintű vizuális tanulási képességeket, valamint egyszerű mozgástanulási képességeket mértek. Ezzel az elsődleges látókéreg (V1) és az elsődleges motoros kéreg (M1) plaszticitásának fejlődési-tanulási profiljait állították fel. A normálisan fejlődő egyének fejlődési-tanulási profiljaihoz egyénileg illetve a rendellenesen fejlődők eredményeit, perdikciókat tettek arra vonatkozólag, hogy a tanulási zavarok hátterében (1) agykérgi strukturális probléma, (2) alvászavar, vagy (3) mindkettő áll. A perdikciók ellenőrzésének első lépéseként a viselkedéses adatok egyeztetését végezték el az alvás mikromintázatának elektrofiziológiai méréseivel. Az eredmények nem egyszerűen általános pervazív tanulási zavarokra, s ezek hátterében súlyos alvászavarokra utalnak, hanem ennél sokkal árnyaltabban, egyénileg definiálható tanulási illetve alvási problémákra mutatnak rá. Az alvás-függő érési és tanulási folyamatok feltárásán túl, már most olyan konkrét agyi mechanizmusokat tudnak azonosítani, melyek lehetőséget nyithatnak a beavatkozásra. A fejlődési rendellenességgel, s ennek következtében mentális retardációval élők súlyos terhet róhatnak a társadalomra, mivel nem képesek önálló életvitelre, és hosszú távú gondozásukról, valamint a családok támogatásáról gondoskodni kell. A jelen kutatás kétféle oldalról könnyít ezen a problémán: (1) korai diagnózist, és ezáltal korai fejlesztési lehetőségeket biztosít, (2) a már kialakult súlyos problémákat is kezelni tudja az epigenetikus tényezők (például alvásmintázat) viselkedéses vagy gyógyszeres javításával. Ezáltal a sérültek életminősége javul, és az önálló életvezetés lehetősége is felmerülhet.

A nyelvi fejlődés részletes vizsgálata

- A korai anyanyelv-elsajátítás kategóriáinak vizsgálata során 2–5 éves gyerekeknek új szavakat tanítva vizsgálták, hogy képesek-e a frissen tanult nyelvi elemeket új morfológiai konstrukciókban használni. Két és fél éves gyerekek produktívan használják a frissen tanult

főneveket, és olyan ragokat is tudnak illeszteni hozzájuk, melyekkel korábban nem hallhatták őket. Az új igék morfológiailag produktív használata nehezebb. Ezeket az igéket jól tudják használni olyan morfológiai alakban, melyben a tanítás során hallották, viszont – egyébként ismert igéken könnyedén használt – más raggal már csökkent a produkciós teljesítményük.

– A tranzitív szerkezetek korai megértésének a vizsgálata azt mutatta, hogy a 2,5 éveseknél a szórend és az esetrag egyformán fontos a cselekvő kiválasztásában, míg 3,5 éves korra a magyarban megbízható jelzést jelentő esetrag lesz a domináns.

– A nem-nyelvi képességek vizsgálata iskoláskorú nyelvfejlődési zavart mutató gyerekeknél azt mutatta, hogy a) a munkamemória kapacitása erősen korlátozott, b) a mozgásszervezés sérül, a pontosság és a sebesség is, c) a szájmozgásoknál a beszédhez kapcsolódó mozgások területén jóval nagyobb a sérülés, d) nyelvfejlődési zavarban gyakran mutatnak sérülést a végrehajtó funkciók, elsősorban a gátlás és szabálykiemelés területén.

Az emlékezeti rendszer kognitív, neuropszichológiai és neuropszichiátriai kutatása

– Kutatási eredmények arra utalnak, hogy az intencionálisan elindított gátlás elsősorban a „rekollektív élménnyel” jellemezhető epizodikus előhívást érinti, míg a szelektív gyakorlás következtében kialakuló gátlás elsősorban az automatikusan aktiválódó emléknymokra gyakorol hatást.

– A jobb féltekei frontális kéreg szerepét sikerült lokalizálni valamennyi intencionális gátló funkcióval kapcsolatban; a prefrontális kéreg és a végrehajtórendszer működésével kapcsolatos legnépszerűbb elméleti modellek tesztelése és finomítása által.

– Neuropszichiátriai vizsgálatok eredményei alapján, a szkizofrén betegcsoport súlyos gátlási deficitet produkált az intencionális gátlási funkciókban. Két nagyobb alcsoport „Z” és „S” klaszterek emelkednek ki. Az „S” csoportba tartozó személyek kedvezőtlenebb prognózisú betegek, a neuropszichológiai tesztek alapján bilaterális frontális diszfunkcióval jellemezhető betegek. A „Z” csoport tagjai túlnyomó részben bal frontális zavart mutató, kedvezőbb prognózisú betegek. A neuropszichiátriai vizsgálatok legfontosabb eredménye az obszesszív és kompulzív alcsoportok eltérő végrehajtórendszer zavarainak azonosítása, amely előzmény nélküli a szakirodalomban.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Hazai kapcsolatok: A csoport részt vesz a *BME GTK Pszichológiai Doktori Iskola (Kognitív Tudomány Témakörében)*, *Mérnök- Technika- és Tudománytörténet Doktori Iskola (BME)*, és az új *Pszichológia*, valamint *Kognitív tanulmányok mesterszakok* (várhatóan 2009-es indulás) szemléleti formálásában, vezetésében és működtetésében.

A Pécsi Egyetemen együttműködésben vizsgálják a korai perceptuális fejlődést. Adataink meggyőző bizonyítékot szolgáltatnak a humán elsődleges látókéreg kizárólagosan input-vezérelt kora-csecsemőkori fejlődésére.

A nyelvi fejlődés kutatásában szoros az együttműködés az MTA Nyelvtudományi Intézetével. A SZTE Megismeréstudományi Csoportjával korábban megkezdett közös kutatás folytatódott. Kutatási együttműködés a Zölderdő Óvoda és az ELTE Speciális Gyakorló Óvoda logopédusaival és a kőszegi Dr. Nagy László Gyógy pedagógiai Intézmény Beszédjavító Általános Iskolájával. Az emlékezeti rendszer kognitív, neuropszichológiai és neuropszichiátriai kutatásokban együttműködési kapcsolat van a Szegedi Tudományegyetem Pszichiátriai Klinikájával, a Budapesti Önkormányzat Szent János Kórház, Pszichiátriai Osztályával, valamint a Nyíró Gyula Kórház, Pszichiátriai Osztályával.

Nemzetközi kapcsolatok: A kutatócsoport tagjai konzorciumi partnerként részt vesznek az EC támogatást elnyert “*Middle European Interdisciplinary Master Programme in Cognitive Science*”-ben.

Nemzetközi kapcsolatok és közös kutatások valósultak meg az elmúlt év folyamán a következő kutatókkal és intézményekkel együttműködésben: (Division of Schizophrenia Research UMDNJ-Robert Wood Johnson Medical School, USA), Purdue University, Director of the Psychology Institute, Leeds, UK, University of Groningen, Netherlands, University of Edinburgh, King’s College London, International Centre for Genetic Engineering and Biotechnology Trieste.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

- OTKA NF 60806 pályázat utolsó évében a procedurális tanulásra vonatkozó adatok összefoglaló elemzése, és az adatok publikációja történik.
- Prof S. M. Silverstein (Director, Division of Schizophrenia Research UMDNJ-Robert Wood Johnson Medical School, USA) kollégával a kontúr integrációs teszt klinikai alkalmazásának előkészítését követően, elkezdődött a teszt széleskörű kipróbálása az USA-ban, a „Cognitive Neuroscience Task Reliability & Clinical Applications Consortium” keretében, a NATIONAL INSTITUTE OF HEALTH, NIH 1 R01 MH0844840-01 támogatásával.
- A nyelvi fejlődés zavarának vizsgálata továbbra is a Purdue Egyetemmel közösen folyik, egy NIH pályázat keretében (Morphological Deficits in Specific Language Impairment; NATIONAL INSTITUTE OF HEALTH, NIH 2 R01DC00458-18/511-1776-01 to prof. Laurence B. Leonard).
- Az emlékezeti rendszer kognitív, neuropszichológiai és neuropszichiátriai vizsgálata OTKA-pályázat keretén belül valósul meg.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Kovacs, G, Cziraki C, Vidnyanszky Z.: Schweinberger, S.R., Greenlee, M.W. Position-specific and position invariant face aftereffects reflect the adaptation of different cortical areas. *Neuroimage*, 43, 156-164, (2008)
2. Krajcsi, A, Lukács, Á, Igács, J, Racsmány M., Pléh Cs: Numerical abilities in Williams syndrome: Dissociating the analogue magnitude system and verbal retrieval. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*. 1,1–8, (2008)
3. Markó K, Kiss H. J. M, Mikó-Baráth E, Bártfai O, Török B, Kovács I. et al.: Robustness of Dynamic Random Dot Correlogram-Evoked VEP Amplitude. *Journal of Vision*, (2008)
4. Pléh, Cs: A lélek és a lélektan örömei. Gondolat Kiadó, Budapest (2008)
5. Racsmány, M., Conway, M.A., Garab, E.A., Cimmer, Cs., Janka, Z., Kurimay, T. et al. (2: Pléh, Cs.) (2008). Disrupted memory inhibition in schizophrenia. *Schizophrenia Research*. 101, 218-224, (2008)
6. Topal, J., Gergely, G., Miklosi, A., Erdohegyi, A, Csibra, G. (2008). Infants' perseverative search errors are induced by pragmatic misinterpretation. *Science*, 321, 1831-1834, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-BME Kognitív Tudományi Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	11	Ebből kutató ² :	7
PhD, kandidátus: 3	MTA doktora: 3	levelező tag: 0	rendes tag: 1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			48
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			43
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben magyarul:	3	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	2	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 1134	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		1049
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	3	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	9	idegen nyelven:	1
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	4	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	3	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	5	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	4	hazain:	10
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	5	hazai:	8
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			5
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			10
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 3	Diplomamunkát: 4	PhD-t:	25
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1932
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			21 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 2	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		64 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			4
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			17 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 4	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		47 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

DE KLASSZIKUS MAGYAR IRODALMI TEXTOLÓGIAI MUNKACSOPORT

Vezető: Bitskey István, az MTA levelező tagja
4010 Debrecen Egyetem tér 1.
Telefon/Fax: (52) 512-934
e-mail: nori@puma.unideb.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A táblázatos pályázati tervben öt kötet befejezése szerepelt 2008-as dátummal, a tavalyi célmeghatározásban ez az alábbiak szerint módosult: a nevezett kötetek közül a Kazinczy-levelezés (a *Pályám emlékezete* elhúzódtól munkálatai miatt) későbbre tolódott, viszont belépett helyette a 2009-re tervezett *Fogságom naplója* és a *Drámafordítások* kötet (amely nem is szerepelt az eredeti tervben), valamint az ugyancsak 2009-es Pántzél Pál-napló és (az eredeti tervekben nem szereplő) Koppi–Palásthy-levelezés.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

A kutatócsoport a vállalásait teljesítette, megjelent a Koppi–Palásthy-levelezés, a jelen Kazinczy-emlékévben megjelenés előtt áll 5 Kazinczy-kötet, valamint a Pántzél Pál-napló, lektorálásra kész a Jókai-elbeszélések 4. kötet és Berzsenyi prózai írásainak kétkötetes kiadása. A pályázati ciklus eddigi ideje alatt így az eredetileg tervezettnél több, összességében 13 hagyományos vagy elektronikus kritikai kiadást készített el a konzorciumi kutatócsoport. Elkészült továbbá négy PhD-értekezés, ezek közül egy megjelent, s publikálásra került mintegy 25 tanulmány különböző folyóiratban.

A kutatócsoport egyik fő témája a Kazinczy kritikai kiadás készítése, amelyből 5 kötet áll megjelenés előtt. A sorozat első kötet, a *Pályám emlékezete* tavaly pályázati támogatást nyert, a munkák jelenleg a kiadói szakaszban tartanak, s hamarosan ebbe a szakaszba lép az *Erdélyi levelek* is, amely ugyancsak megnyerte a kiadási költségeket. A *Szépprózai fordítások*, a *Fogságom naplója* és a *Drámafordítások* kötetei jelenleg lektornál vannak, pályáztatásuk megkezdődik, megjelenésük a támogatások függvényében folyamatos lesz. A Kazinczy-levelezés elektronikus kiadását előkészítő kéziratkatalógusnak az akadémiai kéziratárat érintő, legnagyobb része elkészült, megindult egyéb közgyűjteményeink feldolgozása. Az akadémiai kéziratanyag teljes archiválása megtörtént, ez közel 50 000 digitális képet jelent. Elkészült a Kazinczy-bibliográfia elektronikus változata is, ami a teljes anyagnak a forrásokig visszanyúló ellenőrzését jelentette. A Kazinczy *Értekező prózáját* tartalmazó kötet a szövegrögzítést követően a jegyzetelés fázisába lépett, amit azonban lassított az ezt a feladatot végző, főleg PhD-hallgatókból álló munkacsoport kényszerű újjászervezése. A Kazinczy 1780-as évek végi hivatali levelezését feltáró kötet a befejezéséhez közeledik, itt azonban még ebben a fázisban is új kézirat anyag került elő, elsősorban kisebb felvidéki levéltárakból, ezek feldolgozása folyamatban van.

A tavaly elkészült és a beszámoló ideje alatt lektorált Ráday–Földi-kiadáson és a Csokonai „hangzó” kiadáson megtörténtek a lektorálás utáni javítások, a pályáztatás során sikerült támogatást nyerni, jelenleg kiadói szakaszban vannak. A Pántzél Pál-napló kiadása kiegészült a szerző nyomtatásban megjelent két munkájával, amelyek függelékként látnak napvilágot. A szövegközlést jelentős tanulmány kíséri, tekintettel a szerző kevésbé ismert voltára. A kiadás pénzügyi forrása biztosított, a kötet jelenleg kiadói szakaszban van. A *Jókai Elbeszélések* 4. kötet tavaly megakadt a lektorálás előtti utolsó fázisban, mert a megtalált újabb anyagok nagyobb átdolgozást tettek szükségessé, mostanra azonban a teljes anyag összeállt. Az

Elbeszélések 5. kötetének készen vannak a főszövegei és a szövegkritikai jegyzetei. A Batsányi-levelezés ebben az évben az akadémiai kéziratárban őrzött nagy mennyiségű francia levél átírásával haladt előre. Berzsenyi *Prózai írások I–II.* című, harminchat íves kötete a Csetri Lajos halála után újjászervezett kiadás első jelentkezése lesz, a munka lényegében kész, most fog lektorhoz kerülni, s kezdődik pályáztatása is, s megindultak a költemények új kiadásának a munkái is.

A Virág Benedek-kötet főszövegei teljesen elkészültek és az egyes szövegekhez kapcsolódó szövegkritikai jegyzetek is (a variánsok feltüntetésével). A szövegmagyarázatok jelentős része ugyancsak készen áll, ám van egy-két megoldatlan probléma, amelyek további kutatást igényelnek, mindez azonban nem veszélyezteti a 2009-es befejezést. A két folyóirat-kiadás, a Minden Gyűjtemény és az Erdélyi Múzeum munkálatai folyamatosak, a főszövegek készen állnak, a jegyzetelés azonban a vártnál több időt vesz igénybe, az anyag hatalmas mennyisége és a felmerült filológiai problémák, a forrásfeltárás nehézségei miatt. Ányos Pál episztolaköltészetének kiadási munkálatai során a koncepció annyiban módosult (egyébként visszatérve az eredeti tervekhez), hogy a kötet kiterjeszkedik az 1770-es évek episztolaköltészetére, amennyiben belekerül Bessenyei György és Kreskay Imre kötete is.

Az Arany-családnak az MTA Könyvtára Kéziratárában őrzött mindeddig publikálatlan mesekéziratainak, illetve az 1862-ben Arany László neve alatt kiadott *Eredeti népmesék* című gyűjteménynek szinoptikus kritikai kiadása sok szempontból speciális filológiai problémákat vet fel. A kritikai kiadás részletesen kidolgozott tervezetét épp ezért több szakmai fórum is véleményezte: az anyag 2008. május 21-én az MTA Irodalomtudományi Intézetében az Arany János műveinek kritikai kiadását végző kutatócsoport ülésén, 2008. szeptember 4-én az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Etnológiai Műhelyében került megvitatásra és elfogadásra, 2008. november 17-én az MTA Textológiai Munkabizottsága akkreditálta a kritikai kiadást. Eddig öt teljes meseszöveg átírata és jegyzetelése készült el. Mivel az Arany család meseismeretére és mesegyűjtésére vonatkozóan csupán elszórt, töredékes és olykor egymásnak ellentmondó adatok állnak rendelkezésre, szükséges volt, hogy valamennyi, az Arany-kutatásokban eddig kevés figyelmet kapott forrásra is kiterjedjenek a vizsgálódások. Ennek érdekében megindult Arany László, Arany Julianna és Arany Jánosné levelezésének feltérképezése, melynek során tételes lista készült az OSZK és az MTA Kéziratárában, valamint a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött közel kétszázötven, nagyrészt kiadatlan levélről.

Az elektronikus megjelenések közül Kalmár György műveinek kiadása befejezés előtt áll. Megkezdődött Gyulay Lajos naplóinak hálózati kiadása (gyulaynaplok.hu), számos kötet már teljes szöveggel megtalálható a portálon, többnek még csak a kéziratfotója. Az Endrődi elektronikus kiadás munkálatai során megtörtént a folyóiratokban szétszórt cikkek összegyűjtése és digitalizálása. Ezek a vállalkozások szoros kapcsolatban fejlődnek a www.kiad.hu címen elérhető Digitális klasszika portállal, egyaránt a klasszikus magyar irodalom művelődéstörténeti vonatkozásainak textológiai-filológiai feltárását tekintik feladatuknak.

2008-ban a konzorciumi kutatóhelyeken három PhD-értekezés készült el: a kutatóhely tudományos segédmunkatársa, Hovánszki Mária „*hogyan kezdhessek énekembe*” avagy *Csokonai és a 18. század végének érzékeny énekelt dalköltészete* címmel nyújtotta be disszertációját, a 2008 őszi tudományos segédmunkatársunkként dolgozott Török Zsuzsa munkahelyi vitára leadta Petelei-dolgozatát, akárcsak Dávid Péter az Aranka György és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság témakörében írott értekezését (mindhárom disszertáció a jelen kutatási programban készült szövegkiadáson alapul). Labádi Gergely korábban elkészült és a kutatóhelyi programhoz kapcsolódó disszertációja pedig ebben az évben jelent meg.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport maga is konzorciumi jellegű, a debreceni, budapesti és szegedi klasszikus magyar irodalmi kutatók intézményes együttműködésére épül. Ezen túlmenően az ország minden részéből bekapcsolódtak kutatók, így széles körű együttműködés valósul meg. A kutatások kiterjednek a környező országok levéltáaira is, ebben az ottani kollégák hathatós segítséget nyújtanak.

A társműhelyek együttműködése közös konferenciákban és publikációkban is megnyilvánul, ebben az évben különös tekintettel a fiatal kutatói nemzedékre. A budapesti műhely *Prima manus* címmel tanulmánykötetet jelentetett meg, a debreceni szerkesztésű *Studia Litteraria* évkönyv pedig a 2008 augusztusában Debrecenben tartott PhD-konferencia textológiai szekciójának szerkesztett (és természetesen lektorált) előadásait is tartalmazza.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport bázisát jelentő három egyetemi kutatóhely intézményesen és kutatói által több egyetemi pályázatban vesz részt (pl. OTKA), ezek egyben hivatalos keretet biztosítanak a kutatási együttműködéseknek is.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Fejezetek egy leveleskönyvből, Palásthy Márton levelei Koppi Károlyhoz, 1780–1783, sajtó alá rendezte Balogh P., Szeged, (2008)
2. Labádi G: A magyar episztola a felvilágosodás korában. Műfaj- és médiatörténeti értelmezés, Budapest, 268, (2008)
3. Szilágyi M: Csokonai az 1796-os országgyűlésen, Irodalomtörténeti Közlemények, , 515–532, (2008)
4. Porkoláb T: A Virág Benedek' Poétai Munkáji kötetrendjéről és peritextusairól, Irodalomtörténeti Közlemények, 2007, 388–417 (2008)
5. Czifra M: *Kazinczy-levelezéskötetek a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában*, in: *Prima Manus*, szerk. Keszeg A, Vaderna G, Budapest, 13–35, (2008)
6. Fórizs G: Berzsenyi Dániel prózai műveinek és levelezésének kritikai kiadásáról, *Somogy*, 2008. 2. sz. 51–56, (2008)
7. Bodrogi F M: Harmónia, grácia, gentleman, virtuoso: Kazinczy egyik önképének nyomában, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2008/2, 167–186, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	4	Ebből kutató ² :	4
PhD, kandidátus: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			4
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			23
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			21
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	14	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 97	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		80
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0 MTA doktora: 0 levelező tag: 0 rendes tag: 0			
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:		0	hazain: 8
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:		1	hazai: 1
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			15
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 6		Diplomamunkát: 32	PhD-t: 16
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			50
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			19,9 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0		Teljes saját bevétel ¹⁵ : 10,9 MFt	
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			4
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			10,9 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány: 0 MFt	
Egyéb: 0		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány: 0 MFt	
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány: 0 MFt	
Egyéb: 0		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány: 0 MFt	
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

DE NÉPRAJZI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Bartha Elek, az MTA doktora

4032 Debrecen, Egyetem tér 1.

Telefon: (52) 512-900/22249; Fax: (52) 512-958

e-mail: barthaelek@yahoo.com

I. A kutatócsoport fő feladatai a beszámolási évben

- A kutatócsoport fő feladatául vállalta a pályázati ciklus második évében, hogy a korábban megkezdett empirikus néprajzi kutatásokat folytatja a Kárpát-medence északkeleti régiójának területén (a történeti Gömör, Abaúj, Zemplén, Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa, Bihar vármegyékben), a jelenlegi országhatár mindkét (magyar, szlovák, ukrán, román és részben – referenciaként – szerb, osztrák) oldalán. A kutatás célja az előzetes szempontrendszer alapján kiválasztott településeken és az azokat magukba foglaló történeti-néprajzi kistájakon elsősorban nemzetiségi, vallási, vagy más kisebbségi kritériumok alapján elkülönült csoportok identitásának, hagyományos kulturális örökségének, együttélési létstratégiájának feltárása volt. Ezzel párhuzamosan folyt az eltelt két esztendő kutatási eredményeinek feldolgozása és publikálása.
- Folytatódott a 19. századi magyar folklór tudománytörténeti kutatása és a feltárt eredmények közzététele.
- Tudományos könyvek, folyóiratok szerkesztése, kiadása.
- Külföldi és hazai tudományos konferenciákon való részvétel, előadások tartása – a több éve tartó Fekete-Körös-völgyi kutatások eredményeinek bemutatása egy szaktudományos szimpózium keretében.
- Nemzetközi konferencia szervezése (*Die heutige Konnotation des schwäbischen Phänomenes – Theorien, Methoden und Feldforschung.*)
- A „Gömöri magyarság néprajza I-IV” kötethez kapcsolódva tudományos szimpózium szervezése, és lebonyolítása.
- A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének 2007/2008-es és 2008/2009-as tanévi tantervéhez igazodó oktatói tevékenység végzése.
- Közreműködés a Debreceni Egyetem néprajzi doktori programjában.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

2008-ban a kutatócsoport egy fiatal tagja a néprajztudomány területén belül először nyerte el a Junior Prima Díjat Magyar Tudomány kategóriában.

A kutatócsoport 2008. évi munkája során nagy hangsúlyt helyezett mind a határmenti térségekben, mind az egyéni kutatások szinterein végzett terepmunkára. Ennél fogva a kutatócsoport tagjai közel 180 munkanapot töltöttek az empirikus adatok gyűjtésével és levéltári munkával. A kutatók elsősorban a hagyományos műveltség máig fellelhető jelenségeinek feltárására törekedtek, és a kulturális elemek változását igyekeztek megérteni, elemezni. A vállalt feladat megvalósításában résztvevő kutatócsoport tagok főként a határon túli magyarság felekezeti, etnikai arculatában és nemzeti, etnikai, vallási identitásában végbemenő változásokat vizsgálták. Terepkutatásaik is elsősorban a szlovák, ukrán, román határ mentén található magyarlakta és vegyes lakosságú települések (például Mezőpetri, Gönc, Köröstárkány, Kisnyégerfalva, Belényes, Gyanta, illetve referenciaként Felsőőr,

Kismarton, Búcsúszentlászló) néprajzi szempontú feltárására irányult. További referenciaterületként Moldvában a csángók körében is végeztünk a nemzeti, vallási identitáselemeket feltáró gyűjtéseket, a migrációval kapcsolatos aktuális kérdéseket vizsgáló kutatásokat (például Szaláncfürdőn és Lujzikalagorban, Bákóban).

A tereporientált gyűjtőmunkát egészítették ki a levéltári néprajzi forrásokat feltáró munkák, amelyeknek eredményeként – a múzeumi levéltárak, parókiák, plébániák irattáraiból – sikerült értékes történeti forrásanyagot archiválni. Ezek megtalálhatók a Debreceni Egyetem Néprajzi Intézet Archívumában (DENIA) beletárolva.

2008-ban folytatódott a magyar folklórtörténeti anyagok kutatása, feldolgozása és közzététele. A Bartha Elek szerkesztette Magyar Néprajzi Könyvtár sorozat újabb kötete Ujváry Zoltán: *Magyar Folklórtörténet II.* című tudománytörténeti monográfiája. A mű a 19. századi folklorisztika tematikus érdeklődéséről ad számot, aktuális folklorisztikai kérdéseit vetíti elének jeles korabeli tudósok, kutatók publikációt téve elérhetővé. A kötet egyaránt használható tudományos és oktatási anyagként, a magyar folklór kézikönyveként.

A kutatócsoport vezetője, Bartha Elek szerkeszti a magyarországi néprajztudomány vezető szakmai folyóiratát az *Ethnographiát*. A kutatócsoport tagjai részt vesznek az *Ethnica* c. negyedévente megjelenő orgánium szerkesztésében, valamint a határon túli magyarság néprajzának újabb eredményeit bemutató *Néprajzi Látóhatár* c. folyóirat szerkesztésében, illetve internetes elérhetőségének kidolgozásában és folyamatos frissítésében is (www.neprajzilatohatar.hu).

2008-ban a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékével és a freiburgi Johannes-Künzig-Intézettel közösen 2008. február 21-én „*Die heutige Konnotation des schwäbischen Phänomenes*” című nemzetközi, interdiszciplináris konferenciát rendeztünk. A sváb közösséget kutató magyar és német szakemberek számos teoretikus és módszertani problémakört érintve mutatták be tudományos eredményeiket, miközben közös szakmai diskurzus és vitapontok körvonalazódtak. A sok érdeklődőt vonzó német nyelvű rendezvény előadásainak anyagát a szervező intézetek egy, jelenleg szerkesztés alatt álló tanulmánykötetben fogják megjelentetni.

A kutatócsoport vezetője és tagjai 20 hazai és nemzetközi konferencián tartottak előadást (Budapest, Szeged, Debrecen, Sárospatak, Nyírbátor, Putnok, Ankara, Freiburg, Londonderry, Bákó, Kolozsvár, Ungvár).

A kutatócsoport tagjai az előirányzott terveknek megfelelően rendszeresen vállalnak oktatási feladatokat a Debreceni Egyetem néprajz szakos képzésében. 2008-ban szakszemináriumokat, előadásokat tartottak, terepkutatásokat szerveztek és vezettek. Számos szakdolgozat született témavezetésükkel. Bekapcsolódtak az egyetem néprajzi doktori programjába, ahol a kutatócsoport tagjainak témavezetésével 2008-ban két doktorjelölt is fokozatot szerzett.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport a benyújtott pályázatban megjelölt célok elérése érdekében számos hazai és nemzetközi intézménnyel alakított ki munkakapcsolatot.

Kutatásaink során a terepen szerzett tapasztalatokon túl a kiválasztott területre vonatkozó adattári források feldolgozásakor a helyi, regionális és országos adattárak, levéltárak használata elengedhetetlen. A kutatók emellett nemzetközi konferenciákon vettek részt és

tartottak előadásokat Törökországban, Észak-Írországban, Romániában, Németországban, Ukrajnában, és Magyarországon egyaránt.

A 2008. februárjában Debrecenben megrendezett sváb-magyar, „*Die heutige Konnotation des schwäbischen Phänomenes*” c. konferencia nagyszerű lehetőséget biztosított a tudományos kapcsolatok kialakításához, és erősítéséhez, továbbá az aktuális német és magyar nyelvű szakmai diskurzusok bemutatásához, illetve azok hasonlóságainak és eltéréseinek összevetéséhez. A rendezvény segítségével a kutatócsoport újabb lépést tett a freiburgi Johannes-Künzig-Intézettel tavaly kialakított szakmai együttműködés meghosszabbítása felé. A konferencia szervezésében a kutatócsoport valamennyi munkatársa közreműködött.

A kutatócsoport három taggal képviseltette magát a 2008. szeptemberében a „*Nyelvek, irodalmak és kultúrák kölcsönhatása a Kárpát-medencében*” c. XV. Nemzetközi tudományos konferencián Ungváron. Az Ukrajnában rendezett szakmai program jól reprezentálta a határontúli, a magyarországi és a más kelet-európai (például orosz vagy ukrán) kutatókat és tudományos irányultságukat. Ebből következően kiváló terepként szolgált a különböző elméletek, módszerek és elképzelések összevetéséhez, illetve ütköztetéséhez. Emellett szorosabbra fűzte az Ungvári Állami Egyetemen működő Magyar Filológiai Tanszék és a Hungarológiai Központ szakmai cserekapcsolatait és együttműködését.

Az MTA I. Osztálya tudomány ünnepi kiemelt rendezvényének (2008. november 4. *A víz kultúrája* c. konferencia) társszervezője volt a kutatócsoport.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

2008-ban a kutatócsoport munkatársai 3 OTKA pályázatban vettek részt. Ezek közül egy lezárult, amelyet kiváló minősítéssel fogadott el a szakmai bizottság. OTKA T46185; OTKA AT49349; OTKA 62246. 2008 végén a kutatócsoport vezetője, újabb OTKA pályázatáról érkezett pozitív tartalmú értesítés.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Ujváry Z: Magyar Folklórtörténet II. Magyar Néprajzi Könyvtár. Debrecen, (2008)
2. Papp J: Hortobágy néprajza. Szerk. Bartha E. Magyar Néprajzi Könyvtár. Debrecen, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-DE Néprajzi Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	5	Ebből kutató ² :	5
PhD, kandidátus: 1	MTA doktora: 2	levelező tag: 1	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			3
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			39
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			31
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	16	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	4	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben magyarul:	9	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	8	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 61	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	49
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	2	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	5	idegen nyelven:	1
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	12	hazain:	20
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			2
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			2
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			7
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 5	Diplomamunkát: 30	PhD-t:	5
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			52
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			15,1 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 1	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		7,6 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			3
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			7,6 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

DE-PTE-SZTE ELMÉLETI NYELVÉSZETI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Kertész András, az MTA levelező tagja

4010 Debrecen, Pf. 47.

Telefon: (52) 512-942, Fax: (52) 512-942

e-mail: andras.kertesz@t-online.hu; honlap: www.nyfk.unideb.hu/kutatocsoport

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A beszámolási évben a kutatócsoport négy, egymástól kölcsönösen függő, ezért párhuzamosan elvégzendő feladat végrehajtását tűzte ki célul:

Az első feladat az adatokról és evidenciáról a jelenlegi szakirodalomban folyó vita részletes elemzése és kritikája révén a kutatás tudományelméleti alapproblémájának megoldásához szükséges kiindulópont meghatározása volt.

A második feladat a szakirodalmi elemzés eredményéből kiindulva a kutatás tudományelméleti alapproblémájának megoldása volt. Mint azt a 2008. évre megállapított fő kutatási célok rögzítették, létre kellett hozni azt a metaelméleti modellt, amelynek segítségével a kutatócsoport kidolgozhatja saját központi hipotézisét a nyelvészeti adatokról és evidenciáról folyó nemzetközi vita alapproblémájának megoldására. Ez volt a beszámolási év legfontosabb feladata.

A metaelméleti modell működőképessége értelemszerűen attól függ, hogy milyen módon és milyen mértékben sikerül részletesen kidolgozott esettanulmányokkal alátámasztani. A 2008. évben a kutatási tervben felsorolt nyelvészeti részterületek közül harmadik feladatként egy újabb terület szisztematikus vizsgálata szerepelt: a történeti nyelvészeté.

A kutatócsoport negyedik feladata a nyelvészet egyéb részterületeitől származó esettanulmányok kidolgozása volt, melyekkel tovább tesztelhető és szükség esetén finomítható a kutatás központi hipotézise.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Az első feladat végrehajtásaként egy nemzetközi kiadónál megjelent egy tanulmánykötet, melynek fejezetei egyrészt részletesen elemezték az adat-/evidenciaproblémával foglalkozó jelenlegi szakirodalmat, másrészt pedig esettanulmányokat mutattak be. A kötetben 5 szerző írásai szerepelnek, akik közül hárman a kutatócsoport tagjai.

A második feladat végrehajtása a kötetben összefoglalt eredményekből kiindulva a *nyelvészeti elméletalkotás p-modelljének* kidolgozása volt, mely a nyelvészeti elméletalkotás új, eddig ismeretlen tulajdonságait tárta fel. A p-modell központi hipotézise a következő:

A nyelvészeti elméletalkotás ciklikus és prizmatikus, retrospektív újraértékelésre épülő plauzibilis érvelési folyamat. A nyelvészeti adatok és evidencia ezen érvelési folyamat részeként értelmezhetők, következésképpen tulajdonságaik, szerkezetük és funkcióik annak sajátosságaitól függnek.

A p-modell a következő megoldást nyújtotta a nyelvészeti adatokkal és evidenciával foglalkozó vita alapproblémájára:

(a) Evidencián olyan adatot értünk, amelynek funkciója az, hogy hozzájáruljon rivális hipotézisek plauzibilitásának megítéléséhez és egymással való összevetéséhez.

(b) Az adatok az információs túldetermináltság megszüntetésének eszközei lehetnek. Ugyanakkor egy adat nem általában véve evidencia, hanem egy-egy hipotézisre vonatkoztatva, azaz egy adott hipotézis mellett vagy ellen szóló, azt rendszerint nem igazoló vagy cáfoló, hanem plauzibilissé vagy implauzibilissé tevő gyenge/relatív/erős evidencia lehet.

(c) A nyelvészeti elméletalkotási folyamat sajátosságai adnak magyarázatot többek között a nyelvészeti adatok/evidencia bizonytalanságára, sokféleségére, kombinálhatóságára, valamint az adatok által kiváltott ellentmondások fellépésére és (időleges) fennállására.

A p-modell részletes kifejtése megjelent egy magyar nyelvű monográfiában, melynek angol nyelvű változata előkészületben van. E témán a kutatócsoport 4 tagja dolgozott.

A harmadik feladatnak megfelelően lezárult egy tanulmánykötet kézirata, mely az esettanulmányok körét a történeti nyelvészetre terjeszti ki. A kötet sajtó alatt van; a *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* c., ERIH B-kategóriás nemzetközi folyóirat tematikus köteteként 2009-ben lát napvilágot a kutatócsoport egyik tagjának szerkesztésében.

Végül a negyedik feladat értelmében folytatódott egyéb esettanulmányok elkészítése a kutatócsoport 7 tagjának részvételével. Ebben a tekintetben kiemelendő, hogy a kutatócsoport 2008. őszén konferenciát rendezett, melynek feladata a p-modell tesztelése volt. A konferencia résztvevői 10 esettanulmányt mutattak be a történeti nyelvészet, a pragmatika és a kognitív szemantika területéről. A konferencia előadásainak átdolgozott angol nyelvű változatából a későbbiekben tanulmánykötet készül.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport nemzetközi kapcsolatai rendkívül kiterjedtek. Többek között folytatódott az a három együttműködés, amelyet a 2007. évi beszámolóban ismertettünk. Mindhárom lényege, hogy a kutatócsoport munkáját közvetlenül összekapcsolja a jelenlegi adat-evidencia kutatás nemzetközi szinten legjelentősebb projektjeivel (Erfurti Egyetem, Paderborni Egyetem, Tübingeni Egyetem).

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A téma alapkutatás-jellegének megfelelően a munkatársak fő pályázati forrása az OTKA:

– A kutatócsoport vezetőjének témavezetésével sikeresen lezárult a *Plauzibilis érvelés a nyelvészetben* c., T049139 sz. tematikus OTKA-kutatás. E pályázat eredményei közül azok, amelyek az evidencia és a plauzibilis érvelés viszonyát érintik, közvetlenül felhasználhatók voltak a jelen kutatás metaelméleti háttérének kidolgozásában.

– A kutatócsoport vezetőjének témavezetésével sikeresen folytatódott az *Adatszerkezet a kognitív szemantikában* c., OTKA NI 68436 sz. tudományos iskola pályázat. Az első eredmények megszülettek, és jórészt nemzetközi publikációk formájában nyilvánosságra kerültek.

– A kutatócsoport vezetője a beszámolási évben elnyerte a K 77823 sz., *Az inkonzisztencia problémája az elméleti nyelvészetben* c. OTKA-kutatás támogatását, melynek futamideje 2009. szept. 1-jével kezdődik.

– A kutatócsoport egyik munkatársának közreműködésével eredményesen folytatódott a *Cseremiszt etimológiai adatbázis* c., T 048805 nyilvántartási számú OTKA-kutatás.

– Ugyanezen munkatárs vezetésével sikeresen folyik a *Paradigmaváltás az orosz nyelvészeti kutatásokban* c., K 68568 sz. OTKA-kutatás.

- A kutatócsoport egy másik munkatársának témavezetésével elkezdődött a K 72983 sz., *A magyar nyelv lexikai-funkcionális megközelítése* c. OTKA-kutatás.
- A kutatócsoport egy további munkatársa részt vesz a K 72778 sz., *Az ige történeti morfoszintaxisa az iberoromán nyelvekben* c. OTKA-kutatásban.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Adat, evidencia és plauzibilis érvelés a nyelvészetben. Az MTA-DE-SZTE-PTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport 2007. nov. 28-án, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából a Debreceni Egyetemen megtartott konferenciájának prezentációi. <http://nyfk.unideb.hu/kutcsopkonf.htm>. (2008)
2. Kertész A: Über das Forschungsprojekt „Das Problem der Evidenz in der theoretischen Linguistik“, *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 36: 444-452 (2008)
3. Kertész A, Rákosi Cs: Adatok és plauzibilis érvelés a nyelvészetben, DE Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008, 264 (2008)
4. Kertész A, Rákosi Cs (ed.): *New Approaches to Linguistic Evidence. Pilot Studies / Neue Ansätze zu linguistischer Evidenz. Pilotstudien*, Lang, Frankfurt am Main & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien, 233, (2008)
5. Kertész A, Rákosi Cs: *Daten und Evidenz in linguistischen Theorien: Ein Forschungsüberblick* In: *New Approaches to Linguistic Evidence. Pilot Studies / Neue Ansätze zu linguistischer Evidenz. Pilotstudien* (Ed. Kertész A, Rákosi Cs), Lang, Frankfurt am Main & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien, 21-60, (2008)
6. Kertész A, Rákosi Cs: *Conservatism vs. Innovation in the (Un)grammaticality Debate* In: *New Approaches to Linguistic Evidence. Pilot Studies / Neue Ansätze zu linguistischer Evidenz. Pilotstudien* (Ed. Kertész A, Rákosi Cs), Lang, Frankfurt am Main & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien, 61-84, (2008)
7. Kertész A, Rákosi Cs: *Conservatism vs. Innovation in the Debate on Data in Generative Grammar* In: *New Approaches to Linguistic Evidence. Pilot Studies / Neue Ansätze zu linguistischer Evidenz. Pilotstudien* (Ed. Kertész A, Rákosi Cs), Lang, Frankfurt am Main & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien, 85-108, (2008)
8. Kertész A, Rákosi Cs: *Daten und Argumentation in der Theorie konzeptueller Metaphern* In: *New Approaches to Linguistic Evidence. Pilot Studies / Neue Ansätze zu linguistischer Evidenz* (Ed. Kertész A, Rákosi Cs), Lang, Frankfurt am Main & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien, 199-233, (2008)
9. Nagy CK: *Data in historical pragmatics: A case study on the Catalan periphrastic perfective past* In: *New Approaches to Linguistic Evidence. Pilot Studies / Neue Ansätze zu linguistischer Evidenz. Pilotstudien* (Ed. Kertész A, Rákosi Cs), Lang, Frankfurt am Main & Bern & Bruxelles & New York & Oxford & Wien, 171-197, (2008)
10. Németh TE: *Verbal information transmission without communicative intention*, *Intercultural Pragmatics* 5: 153-176 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-DE-PTE-SZTE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	3	Ebből kutató ² :	3
PhD, kandidátus: 2	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			26
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			26
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	2	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	7
tanulmánykötetben	magyarul: 2	idegen nyelven:	10
recenzió, kritika	magyarul: 1	idegen nyelven:	1
összes hivatkozás száma ⁶ : 0	összes hiv. száma	önidézettek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 0	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés	magyarul: 1	idegen nyelven:	2
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	10	hazain:	17
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	0	hazai:	14
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			9
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			12
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 10	Diplomamunkát: 34	PhD-t:	27
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			220
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		10,9 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			6
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			10,9 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE ATELIER, EURÓPAI HISTORIOGRÁFIA ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK KUTATÓCSOPORT

Vezető: Gergely András, az MTA doktora
1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8. I. em. 131.
Telefon/Fax: 485-5208

e-mail: jklement@ludens.elte.hu, honlap: www.atelier-centre.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatócsoport 2008. évi feladatai továbbra is négy területre összpontosultak: oktatás, kutatás, publikációk, tudományszervezés. Az oktatási feladat részeként a kutatócsoport tagjai szemináriumok és előadások tartásával vettek részt az ELTE BTK és PTE KTK graduális képzésében, valamint doktori képzéseiben (ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Atelier program és PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola). A doktori képzést támogató tankönyvkiadás részeként előkészítésre került két kötet kiadása. A kiemelkedő teljesítményű doktoranduszok felkészítést kaptak francia ösztöndíjas MA-képzés, majd PhD-képzésben való részvételt támogató pályázat beadására.

A kutatás elmélyítésére szolgáló 2008. évben folytatódott a kutatási téma módszertani és elméleti kereteinek kidolgozása és az első eredmények megbeszélése tudományos műhelykonferenciák, konferenciák formájában. További publikációk születtek az év folyamán, és előkészítésre kerültek a 2009-ben kiadandók.

Az Atelier több éves gyakorlatának megfelelően folytatódott a magyar–francia társadalomtudományi kapcsolatok szervezése: a pályakezdő társadalomtudományi szakemberek doktori képzésében meghívott francia előadók vettek részt, valamint befejezésre került a Bolognai Programnak megfelelő MA–PhD szintű oktatási rendszer kidolgozása hét hazai és nemzetközi intézmény részvételével az EU Socrates–Erasmus Curriculum Development program keretében.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

2008. év kiemelkedő eredménye volt, hogy sikeresen befejeződött a nemzetközi MA program kidolgozása, melyben hét hazai és nemzetközi intézmény dolgozott együtt három éven át, a kutatócsoport tagjai közül 3 fő aktív részvételével. Az oktatási programba, melynek címe „Az európai tér: Civilizáció, nemzet, régió és város. Az identitás és területfejlesztés” beépítésre kerültek a kutatócsoport elemzési és módszertani szempontjai is, ezáltal adott a lehetőség, hogy a jövőben az MA-szintű oktatásba is integrálódjon a kutatócsoport munkája.

Az év folyamán a kutatócsoport vizsgálati területei közül kiemelkedett az identitás nemzeti és regionális kereteinek kutatása, melyek külön konferenciák tárgyát adták 2008 júniusában, illetve szeptemberében, előbbi nemzetközi, utóbbi a hazai tudományos élet szereplőinek részvételével.

2008 szeptemberében megrendezésre került egy konferencia és kerekasztal-beszélgetés a párizsi École des Hautes Études en Sciences Sociales és a kutatócsoport vezető kutatóinak részvételével a társadalomtudományok és a nemzeti identitás kapcsolatának problémáiról. A rendezvény nyitott volt minden érdeklődő előtt.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport nemzetközi kapcsolatainak keretében 2008 folyamán a párizsi École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) intézetéből az MTA–EHESS kétoldalú egyezményes kapcsolata keretében vendégtanárok érkeztek előadást tartani az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Atelier program keretében „Nemzetek és nacionalizmusok” témában öt alkalommal, továbbá „Tér és város” témában egy alkalommal.

A kutatócsoport nemzetközi kapcsolataira támaszkodva, s azt erősítve előkészítésre és elindításra kerültek két, nemzetközileg elismert mű fordítási és kiadási munkálatai. E művek várható 2009. évi megjelenése hiánypótló jelentőségű lesz mind a hazai társadalomtudomány, mind az egyetemi oktatás számára. Az Európai Unió Socrates–Erasmus Curriculum Development program keretében folyó, „Az európai tér: Civilizáció, nemzet, régió és város. Az identitás és területfejlesztés” című MA-képzés kidolgozásában és lezárásában az Atelier kutatócsoport folyamatosan együttműködésben dolgozott 2008 folyamán is a következő intézményekkel: École des Hautes Études en Sciences Sociales (Párizs), UMR Géographie-Cité (Párizs), Cataniai Egyetem, Prágai Károly Egyetem, Babeş–Bolyai Egyetem (Kolozsvár), Szófiai Egyetem.

Az Atelier kutatócsoport tagjai közül 11 fő rendszeres oktatói munkát végzett graduális képzésben az ELTE Bölcsészettudományi Karán és a PTE Közgazdaságtudományi Karán. A posztgraduális oktatásban a kutatócsoporti tagok közül 7 fő vett részt az ELTE BTK Történettudományi Doktori Iskola, Atelier programjában, továbbá a PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolában. A kutatócsoporti tagok (3 fő) által felkészített egy-egy diák sikeresen felvételizett a párizsi EHESS MA-képzésére, valamint PhD-képzésére. Egy, Atelier doktori programbeli diák pedig 2008-ban elvégezte az EHESS MA-képzését. Az Erasmus diákcsereprogram keretében, az Atelier koordinálásában magyar diákok tanulhattak az EHESS, a Prágai Károly Egyetem és a Salamancai Egyetem graduális programjaiban, illetve az Erasmus oktatói mobilitásprogram keretében is érkezett két grenoble-i oktató 2008 folyamán.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport még 2007-ben elnyerte egy fiatal kutatói álláshely támogatását három évre az Magyar Tudományos Akadémiától. A fiatal kutató kutatási programja 2008-ban integrálódott a kutatócsoport vizsgálati témájába. Folytatódott a kutatócsoporti tagok részvétele az Európai Unió Socrates–Erasmus Curriculum Development programjában elnyert pályázatban, mely egy nemzetközi MA-képzés kidolgozását vállalta és valósította meg. A kutatócsoport tagjainak részvételével is folyik 2007 ősze óta az OTKA támogatásával folyó, „A 19. századi nemzetépítés elemeinek ártérkékelése új szempontok és új források alapján” című, három éves kutatás.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Cieger A: Lónyay Menyhért 1822–1884. Szerepek – programok – konfliktusok. 2008. Budapest, Századvég Kiadó, 557, (2008)

2. Czoch G – Klement J – Sonkoly G (szerk.): Atelier iskola. Granasztói György tiszteletére. Budapest, Atelier, 536, (2008)
3. Heltai Gy – Sonkoly G (eds.): Towards a European Master/Pour un master européen. Results and prospects/Bilan et perspectives. Budapest, Atelier, 344, (2008)
4. Cieger A: „A mi politikánkban egyik botrány a másikat követi”. A korrupciós ügyek szerepe a magyar politikai életben (1903–1913). Múltunk 2008, 4–28.
5. Cieger A: Az állami kultúrpolitika kibontakozása Magyarországon a dualizmus első negyedszázadában. In: Rész I – Szabó D (szerk.): A Lajtán innen és túl. Ünnepi tanulmányok Somogyi Éva 70. születésnapjára. Budapest, MTA Történettudományi Intézet, 51–78, (2008)
6. Csizmadia D: Traduire les sciences sociales : enjeux et problèmes. In: Renaud, Patrick (ed.) : Temps, espaces, langages. La Hongrie à la croisée des disciplines. Tome II. (Cahiers d'études hongroises 14.) Paris, L'Harmattan, 193–202, (2008)
7. Czoch G: Területi és térszerkezeti változások Kassán a 19. században. In: Gábor Czoch – Horváth Gergely – Pozsgai Péter (szerk.): Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára. Budapest, Korall Társadalomtörténeti Egyesület, 43–60, (2008)
8. Gergely A: A 19. századi német és magyar liberalizmus párhuzamai. Magyar Tudomány 2008. 1, 29–34, (2008)
9. Granasztói Gy: A háznép Nagyszombatban (1579–1711). Család és háznép az átmenet előtti Európa városaiban. Korall (9.) 2008. 32. 5–31.
10. Klement J: Az osztrák–magyar gazdasági kiegyezések a magyar iparosok és kereskedők képviselőinek megítélésében. In: Czoch G – Klement J – Sonkoly G (szerk.): Atelier iskola. Granasztói Gy tiszteletére. Budapest, Atelier, 225–232, (2008)
11. Lajtai L. L: Les manuels scolaires en tant que lieux de mémoire. Les enjeux des premiers manuels scolaires d'histoire hongroise. In: Temps, espaces, langages. La Hongrie à la croisée des disciplines. Tome II. (Cahiers d'études hongroises 14.) Paris, L'Harmattan, 253–262, (2008)
12. Rácz Sz: Pécs–Baranya iparfejlesztési koncepcióinak értékelése a szocialista időszaktól a pólus programig. In: Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2007. Baja, Eötvös József Főiskola, 57–62, (2008)
13. Rácz Sz: A várossá nyilvánítás aktuális kérdései és folyamata a hetvenes évektől napjainkig. Comitatus (18.) 2008. 5, 3–19, (2008)
14. Sonkoly, G: « Pays », sciences sociales et politique, fin du XIXe – début du XXe siècle. Approche comparée France-Hongrie (I.) La Hongrie. In: Heltai, Gyöngyi – Sonkoly, Gábor (eds.): Towards a European Master/Pour un master européen. Results and prospects/Bilan et perspectives. Budapest, Atelier, 21–33 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Atelier, Európai Historiográfia és Társadalomtudományok

Átlagléttség ¹ :	4,5	Ebből kutató ² :	4,5
PhD, kandidátus: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			4
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			51
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			48
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	6	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben	magyarul: 11	idegen nyelven:	4
recenzió, kritika	magyarul: 19	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 75	összes hiv. száma	önidézettek nélkül:	57
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 3	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 3	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	23	hazain:	33
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			1
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	6	hazai:	11
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			3
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			11
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 2	Diplomamunkát: 30	PhD-t:	42
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			216
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			18 MFt
Fiatalkutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 1	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		33 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			1
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		18 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			1
EU-forrásból: 1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		15 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE ÁLTALÁNOS IRODALOMTUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Kulcsár Szabó Ernő, az MTA rendes tagja
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/a
Telefon: 485-5200/5113, Fax: 485-5200/5413
e-mail: ksze@t-online.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatóhely a pályázati anyag részeként benyújtott részletes kutatási tervben a 2008. évre szövegkiadások nyomdai előkészítését és megjelentetését, workshopok szervezését, a kutatócsoport honlapjának frissítését, oktatást, esettanulmányok készítését és konferenciakötet megjelentetését vállalta. Ezeknek az alábbiak szerint tett eleget:

Szövegkiadások nyomdai előkészítése és megjelentetése

2007-ben befejeződött Szabó Lőrinc *Vallomások* című kötetének összeállítása és jegyzetelése. A kötet 2008-ban megjelent az *Osiris Klasszikusok* sorozatban. Megvalósult Szabó Lőrinc *Föld, erdő, isten* című kötetének on-line publikálása is, a teljes anyag 2008-ban felkerült a www.szabolorinc.hu honlapra. Ez a munka az MTAK Kézirattárával való együttműködésben valósult meg. Megjelent továbbá a *Szabó Lőrinc Remarque-fordítása* című kiadvány a *Szabó Lőrinc Füzetek* 9. tagjaként. Szintén 2008-ban jelent meg a Római Magyar Akadémiával folytatott együttműködés eredményeképpen a Lőrinc Szabó: *Poesie scelte* című kétnyelvű válogatáskötet. Miután 2007-ben elkészült József Attila 1930–1937 közötti időszakra eső tanulmányainak és cikkeinek on-line változata, 2008-ban elkezdődhetett a *Tanulmányok és cikkek 1930–1937* című kiadvány szerkesztése és a szövegek kommentálása. A kommentárok elkészítése szerteágazóbb feladatnak bizonyult a tervezettnél, ezért ez a munka a tervektől eltérően nem zárult le 2008-ban.

Workshopok

A kutatócsoport 2008-ban két nyilvános workshopot tartott (2008. február 7-én és szeptember 25-én). Ezekon nemcsak a kutatás témájában elkészült tanulmányok kerültek megvitatásra, hanem a készülő közös publikációk (konferenciakötetek, szövegkiadások) is. A kutatócsoport tagjai rendszeresen részt vettek továbbá azokon a workshopokon, amelyek az MTA Irodalomtudományi Intézetében zajlottak, és amelyek az értekező József Attilával foglalkoztak. Ezek a workshopok vitafórumot nyújtottak a *Tanulmányok és cikkek 1930–1937* kommentárkötetének, miközben textológiai és esztétikai kérdések mellett a fogadtatástörténetet is napirendre került rajtuk. A kommentárkötet elkészítésének terve annyiban módosul, hogy nem egyetlen kommentátor, hanem egy egész munkaközösség eredményeit fogja közzé tenni. Ezek az ülések 2009-ben folytatódnak.

Konferenciakötetek megjelentetése

2008-ban megjelent a 2007. április 12–15. között rendezett *Kulturalität und Kulturbegriff in den Paradigmen moderner Literatur- und Geisteswissenschaften in den Ländern Kroatien, Österreich, Slowakei und Ungarn* című nemzetközi konferencia szerkesztett anyaga. A magyar, horvát, szlovák, osztrák és német résztvevők tanulmányai német nyelven az ausztriai Braumüller kiadónál a *Kultur in Reflexion. Beiträge zur Geschichte der mitteleuropäischen Literaturwissenschaften* című kötetben, Wendelin Schmidt-Dengler sorozatában jelent meg. 2008-ban megtörtént a 2007. november 22–24. között rendezett *Filológia – interpretáció – médiatörténet* című konferencia anyagának szerkesztése. A kötetben 20 előadás szerkesztett

változata kapott helyet. A kötet 2009-ben jelenik meg. A 2007-es filológia-konferencia anyaga, valamint azóta készült, hasonló tárgyú írások idegen nyelven is megjelennek. 2008-ban elkezdődött a tanulmányok német nyelvre fordítása és szerkesztése. A német nyelvű tanulmánykötet 2009-ben a németországi Winter kiadónál a *Beiträge zur neueren Literaturgeschichte* sorozatban jelenik meg.

Honlap, oktatás, esettanulmányok

A kutatócsoport honlapja 2008-ban új tartalommal gazdagodott, amennyiben a konferenciák, kötetek és pályázatok mellett dokumentálásra kerültek a workshopok is. Az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetében 2008-ban is különös hangsúlyt kaptak a filológiatörténeti és -elméleti problémák. Egyfelől tudománytörténeti szempontból, másfelől a konkrét szövegkritikai munka kapcsán. A *Bevezetés a filológia történetébe és elméletébe* című szeminárium továbbra is kurrens szakirodalom tárgyalásán keresztül igyekszik a hallgatókat közvetlenül részesévé tenni a következő évekre tervezett filológiai tárgyú szöveggyűjtemények összeállításának. A kutatás részeredményeit időközben megjelent esettanulmányok mutatják be. Az elméleti tárgyú és a József Attila-kommentár előmunkálatait dokumentáló, jórészt a *Literatúrában* és az *Irodalomtörténetben* megjelent magyar nyelvű publikációkon kívül említést érdemelnek azok az idegen nyelven megjelent és megjelenés előtt álló cikkek, amelyek t.k. horvátul a *Kolo* és az *Umjetnost rijeci*, németül pedig a *Neohelicon* folyóiratokban jelentek meg.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A kutatócsoport az előző évi gyakorlathoz hasonlóan 2008-ban is két területen ért el társadalmi haszonnal járó eredményt. Az egyik terület a tudományos eszmecserék előmozdítása. Ezek a workshopok és konferenciák, amelyeket vagy a kutatócsoport szervezett, vagy képviseltette rajtuk magát, hozzájárultak ahhoz, hogy lassan megszűnjön az „irodalomelméleti” és a „filológiai” kutatások elkülönülése. Különös hangsúly került a magyar kutatások és eredmények nemzetközi kontextusba helyezésére. Ezt dokumentálja a kutatócsoport tagjainak nagyszámú idegen nyelvű publikációja, és ezt célozzák azok az előkészítő munkák, amelyek ennek fenntartását célozták. A másik terület továbbra is az a kultúraközvetítő tevékenység volt, amely az egyetemen zajló, a tudományág új önmeghatározására irányuló elméleti munkát egyaránt közvetíti az irodalommal professzionálisan és nem professzionálisan foglalkozók számára. A szakmai közönséget veszik célba azok a szövegkiadások, amelyek elméletileg reflektált módon „állítják elő” az irodalmi hagyomány dokumentumait. A nem szakmai közönséget veszik célba az emlékhelyek kialakítása, valamint azok a publikációk és rendezvények, amelyek nem kifejezetten kutatóknak szólnak. Ilyen volt pl. 2008-ban Szabó Lőrinc válogatott verseinek kétnyelvű kiadása vagy az ún. „Szabó Lőrinc topográfia” keretében az avelengői emléktábla elhelyezésének előkészítése.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

2008-ban konkrét formát öltött a kutatócsoport és az ELTE Ókortudományi Intézetével már korábban tervezett együttműködés. Ennek egyik fontos állomása Prof. Dr. Jürgen Paul Schwindt (Heidelberg) meghívása, aki *Geschichtsphilologie. Wie und woran sich augusteische Literatur erinnert* címmel tartott előadást 2008. június 6-án. A klasszika-

filológia nemcsak a 2008-ra tervezett konferenciakötetben kapott helyet, hanem a 2009-es német nyelvű tanulmánykötet is megfelelő súllyal reprezentálja. Ez a kötet ezen túlmenően nemcsak a magyar munkatársak munkáit adja közre, hanem várhatóan a hazai eredményeknek nemzetközi kontextust biztosító heidelbergi, hageni, bonni és bécsi kutatók munkái is helyet kapnak benne. A zágrábi ún. „Žmegač iskolával” fenntartott kapcsolatot 2008-ban a *Raum in Szene* című 2010-re tervezett konferencia szervezési munkáinak megkezdése jellemezte. A www.kakanien.ac.at platform 2008-ban interneten is megjelentette a *Kultur in Reflexion* című, a Zágrábi Egyetemen folytatott együttműködésben készült kötet több írását. Folytatódott a berlini Humboldt Egyetemen való együttműködés, amely 2008. július 14-én a *Text & Topographie* című workshopban öltött konkrét formát, amelyen a kutatócsoport több tagja részt vett.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport 2008-ban közös OTKA-pályázatot adott be az ELTE Ókortudományi Intézetével közösen, amely 2009–2011 között 25M forintos pénzügyi keret között teszi lehetővé a rendszeres együttműködést az Ókortudományi Intézet és a kutatócsoport munkatársai között. Ez a tervek szerint konferenciák és workshopok rendezésében, valamint tanulmánykötetek és szöveggyűjtemények kiadásában valósul meg.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Kulcsár Szabó E: A hermeneutikai kolosszus és a mediális megkülönböztetés – avagy szövegtudomány-e (még) a filológia? *Irodalomtörténet*, 2: 188–222, (2008)
2. Kulcsár Szabó E; Oraić Tolić, D (eds.): *Kultur in Reflexion. Beiträge zur Geschichte der mitteleuropäischen Literaturwissenschaften*. Braumüller, Wien, 237, (2008)
3. Kulcsár-Szabó Z: „Filológia az irodalom előtt?” *Irodalomtörténet*, 2008 3: 323–346.
4. Horányi K, Kabdebó L (eds.): Szabó Lőrinc: Vallomások. Naplók, beszélgetések, levelek. Osiris, Budapest, 936, (2008)
5. Tverdota Gy: József Attila: Hegel – Marx – Freud. *Literatura*, 2008 1: 102–130, (2008)
6. Kabdebó L: A Te meg a világ poétikai naplója, in: Szabó Lőrinc *Remarque*-fordítása. Miskolci Egyetem Szabó Lőrinc Kutatóhelye, Miskolc, 5–42, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	18	Ebből kutató ² :	11
PhD, kandidátus: 7	MTA doktora: 3	levelező tag: 0	rendes tag: 1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			3
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			10
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			9
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	5	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben	magyarul: 3	idegen nyelven:	1
recenzió, kritika	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 0	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		0
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	3	hazain:	49
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :	0		
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :	3		
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	10
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	1		
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :	18		
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 2	Diplomamunkát: 2	PhD-t:	6
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			200
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			12 MFt
Fiatalkutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		2,5 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			1
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			2,5 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE GEOLINGVISZTIKAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Kiss Jenő, az MTA rendes tagja
ELTE BTK Budapest, Múzeum krt. 4/A.
email: kullo@ludens.elte.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatócsoport tevékenysége, amelynek célja az új magyar nemzeti nyelvátlasz létrehozása, 2008-ban három területre összpontosult: 1) a próbagyűjtések kiterjesztése több nyelvjárási régióra (magyarországiakra és határon túliakra), ill. lezárásuk; 2) a próbagyűjtések tapasztalatai alapján a szükségesnek ítélt korrekciók, módosítások elvégzése a kutatópontok kiválasztásában, a kérdőívek összeállításában, a gyűjtési technika finomításában; 3) a rendszeres gyűjtések megindítása és végzése, azaz anyaggyűjtés és korpuszpépítés minél nagyobb mértékben.

A próbagyűjtések világossá tették, hogy a nagy társadalmi és kulturális átalakulások lényegesen módosították a vidéki lakosság helyzetét, életmódját és szemléletét, nyelvhasználatát és szóismeretét, ezért az eredeti elképzelések egy részén módosítani kellett. A korábbi atlaszhoz képest új (szociolingvisztikai, szemantikai, grammatikalitási) kérdések kerültek be a kérdőfüzetbe, amelyek a kutatás perspektivikusabbá tételét hivatottak elősegíteni. A fiatalabb adatközlők számos szóra nem emlékeznek már, ezért született az a döntés, hogy a korábbi atlaszban följegyzett szavakra direkt kérdezéssel kell rákérdezni, ha nem jönnek elő a rutinszerű kérdezés során. Az adatközlőkre vonatkozó, szociológiailag és szociolingvisztikailag releváns adatok feljegyzése a későbbi elemzések szempontjából fontos. Az (alapos) elemzésekre azonban csak az anyaggyűjtés után kerülhet sor. A nemzetközi szakirodalom az elemzési lehetőségekre több példát is mutat.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

N. Fodor János (PhD) tevékenységi körébe tartozott: részvétel a próbagyűjtésekben és a rendszeres gyűjtésekben; a gyűjtések előkészítése, szervezése; kapcsolattartás hazai és külföldi egyetemi és főiskolai tanszékekkel; a kérdőívek véglegesítése és technikai kivitelezése; a kutatócsoport honlap (<http://umnya.elte.hu>) gondozása; részvétel a kutatócsoport kontrollmegbeszéléseken.

H. Tóth Tibor (kandidátus) feladatai voltak: az alföldi ellenőrző terepmunka megszervezése; a próbagyűjtések anyagának részben való ellenőrzése; kapcsolatfelvétel önkormányzatokkal; gyűjtésmódszertani és gyakorlati foglalkozások tartása hallgatók számára, illetve rátermett hallgatók kiválasztása és szakmai patronálása, felkészítése a kérdőíves gyűjtésekre; részvétel a kutatócsoport kontrollmegbeszéléseken; az anyag feldolgozási lehetőségeiről való tájékozódás.

Schultz Judit (doktoranda), fiatal kutató feladata volt a gyűjtések szervezése; kapcsolattartás a munkát támogató nyelvészekkel és doktoranduszokkal/egyetemi hallgatókkal; a gyűjtőutakkal összefüggő adminisztratív és technikai teendők ellátása; a gyűjtők által benyújtott anyagok archiválása és feldolgozásra való előkészítése; a kutatócsoport adminisztráció intézése; a terepmunkában való részvétel (Magyarországon és a határon túl egyaránt), digitális nyelvjárási adatbázis építése a Magyar Nyelvjárások Atlasza és a Romániai Magyar

Nyelvjárások Atlasza vonatkozó anyagából a gyűjtőmunka megkönnyítése és a majdani összehasonlító vizsgálatok céljából, az eszközbeszerzések lebonyolítása.

A kutatócsoport korábbi személyi állománya módosult. Egyik alkalmazott (H. Tóth Tibor) kényszerű okokból sajnos kivált, de ősztől fiatal kutatói állást kapott a csoport (Schultz Judit). Mivel pedig a gyűjtések időszaka jött el, és Balogh Lajos, illetve Juhász Dezső ebben nem vesz részt, jelenleg kevesebb közvetlen munkatárs dolgozik a kutatócsoportban, de az említett urak továbbra is segítik tanácsaikkal a kutatást.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport kapacitását ebben az évben értelemszerűen szinte teljesen a sok időt, energiát igénylő terepmunka, a gyűjtések kötötték le. Sok ezer kilométert tesz ki az a távolság, amelyet a kutatópontok fölkeresése jelent (vannak pl. moldvai kutatópontok is). S minthogy minden kutatópontra 10 adatközlővel kívánunk dolgozni, egy-egy kutatópontra legalább 2, de nem ritkán 3 napot kell szánni (szállás- és étkezési szükségletekkel és költségekkel). A gyűjtések előmozdítása érdekében, a szabályok adta lehetőségekkel élve, pénzüsszegeket kellett átcsoportosítani a terepmunka finanszírozására. Ez sem lenne azonban elég, ezért külön is megemlítendő, hogy dialektológuskollégák és nyelvészdoktoranduszok, nemkülönben dialektológiai érdeklődésű egyetemi hallgatók is vállalnak gyűjtést szűkebb páttriájukban, ill. többen azon kívül is. Csak szakmailag kellően felkészített, több-kevesebb nyelvjárási gyűjtési tapasztalatokkal rendelkező olyan hallgatók kaptak megbízást gyűjtésre, akiknek van ismeretük a népi kultúráról és környezetről. Minden hallgató mögött egy dialektológus szakmai felkészítése és támogatása is áll.

Mind a kérdőíves gyűjtés során elhangzó kérdéseket és válaszokat, mind a tematikus elbeszéléseket modern diktafonra rögzítik a gyűjtők. Eddig 51 kutatópont teljes felgyűjtése készült el, 43 folyamatban van (l. a IV. pontot a beszámoló végén). Összesen 268 kérdést tartalmaz a kérdőívzet (l. a kutatócsoport honlapján: <http://umnya.elte.hu>). Az adatközlők három korosztályból kerülnek ki: nők és férfiak egyenlő arányban (5–5 fő), 60 évnél idősebb 6 (3–3 fő), 30 és 60 év közötti 2 (1–1 fő), 18 és 30 közötti szintén 2 (1–1 fő). Sem a telefonos, sem az online gyűjtés lehetőségével nem élt a kutatócsoport (főként azért, mert így a hangfelvételek minőségét nem lehetett volna garantálni).

Az új atlaszos kutatásnak pozitív visszhangja van a magyar dialektológiában: több tanulmány megírását is ihlette már a kutatócsoporton kívül is (l. a IV. pontot). Ukrajnában ottani magyar kutatók terveznek az újatlaszos kutatást mintának tekintve egy átfogó kárpátaljai nyelvföldrajzi gyűjtést-kutatást, Szlovákiában a tavaly megjelent egyetemi tankönyv (Bevezetés a szlovákiai magyar nyelvjárások tanulmányozásába) tájékoztatást ad róla, az ELTE nyelvtudományi doktori iskolájában több doktori értekezésnek részben, ill. érintőlegesen tárgya az újatlaszos korpusz, készült már egyetemi szakdolgozat a kutatás egyik fő vonulatának tekintett ún. követéses vizsgálat szempontjai szerint, több egyetemi magyar szakos hallgató választotta eddig is dolgozata témájaként újatlaszos típusú nyelvföldrajzi változásvizsgálatot.

IV. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Elvégzett gyűjtések

Elkészült kutatópontok: 51 kutatópont

Magyarország: Alpár, Bálványos, Becsehely, Dunapataj, Egyházaskozár, Felsőnyék, Gölle, Hidas, Hort, Kakasd, Kapolcs, Kék, Kisasszond, Mélykút, Ófehértó, Pamuk, Patak, Soponya, Sukoró, Szentetornya, Szilsárkány, Tállya, Tiszacsege, Tószeg, Vörs

Románia: Dálnok, Kalotaszentkirály, Kászonaltíz, Koltó, Magyarnemegye, Magyarvalkó, Mezőkeszű, Nyárádremete, Nyárádszentmárton, Ördöngösfüzes, Pusztina, Sófalva, Szabéd, Vajdakamarás, Zágon

Szlovákia: Ebed, Hodos, Izsap, Nagyhind

Ukrajna: Csongor, Homok, Salánk, Vári

Szerbia: Bajsa, Péterréve, Temerin.

Folyamatban lévő kutatópontok: 43 kutatópont

Magyarország: Bakonyszentlászló, Balmazújváros, Bana, Biharugra, Bugyi, Cserépfalu, Dad, Doboz, Dunavecse, Egyházásrádóc, Érsekcsanád, Hévízgyörk, Hosszúpályi, Kálmánca, Karancslapujtő, Kemence, Kiskunhalas, Magyargencs, Somlóvásárhely, Szentgál, Szentgyörgyvölgy, Szeremle, Suhogy, Tápiószentmárton, Uszód

Románia: Bogdánfalva, Oltszakadát, Szabófalva, Tatrang, Torockószentgyörgy

Szlovákia: Csütörtök, Gerencsér, Lédec, Zsitvabesenyő

Ausztria: Felsőőr, Alsóőr, Őrsziget

Szerbia: Alsóittebe, Piros, Torontáltorda, Torontálvásárhely

Horvátország: Kórógy, Szentlászló

Fölfigyelt a sajtó egy része is: egy országos napilap (Népszabadság 2008. június 14. Kultúra 9. o.) és egy vidéki megyei lap (Fejér Megyei Hírlap 2008. július 5.) közölt tájékoztatást a folyó munkálatokról.

Tanulmányok

1. Bokor J: Töprengés egy új nagyatlasz lexikai anyagán és gyűjtésmódján. V. Dialektológiai szimpozion. Szombathely, 2007, 48–52 (2008)
2. Csíkány A.: Az ismételt nyelvjárási szógyűjtések mai nehézségeiről. Magyar Nyelvjárások 2006. 113–116 (2008)
3. Juhász D: Merre tovább, magyar nyelvöldrajz? A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 228.sz. 2007. 33–43, (2008)
4. Kiss J: A nyelvjárási szókészlet ismeretének változásáról. Benő A. et al. szerk., Nyelvek és nyelvváltozatok. I. Kolozsvár, 2007. 465–470, (2008)
5. Tóth P: Változásvizsgálat „A magyar nyelvjárások atlaszá”-nak kárpátaljai kutatópontjain. Magyar Nyelvjárások 44, 105–112, (2008)

V. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Geolingvisztikai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	3	Ebből kutató ² :	3
PhD, kandidátus:	2	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			2
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			15
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			5
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	3	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	3	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	15	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	8
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	2	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	6	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	0	hazain:	3
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	0	hazai:	0
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			3
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	3	Diplomamunkát:	8
		PhD-t:	11
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			56
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	1	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	0 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE HÁLÓZATI KRITIKAI SZÖVEGKIADÁS KUTATÓCSOPORT

Szegedy-Maszák Mihály, az MTA rendes tagja
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A
Telefon: 411-6700/5113, Fax: 485-5200/5034
e-mail: bengilaci@hotmail.com

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatócsoport fő célja volt, hogy folytassa azt a munkát, melynek során mintát ad és eljárást dolgoz ki irodalmi szövegek hálózati kritikai kiadására. Részint egy klasszikus szerző, Kosztolányi Dezső munkáin, részint 17–18. századi erdélyi művelődéstörténeti forrásokon keresztül tesz erre kísérletet a csoport. Egyúttal számot vet a hálózati szövegkritikai kiadások közép- és hosszú távú megőrzésének kérdésével. Mindennek keretében alapvető feladat volt a Kosztolányi-művek forrásjegyzékének összeállításában történő haladás, amely megfelelő alapja lehet a kritikai szövegkiadásnak, valamint az első kötet publikálása. Ezzel párhuzamosan előrelépést kellett tenni a készülő kritikai kötetek munkálataiban is: a kórházi jegyzetek és beszélgető lapok szerkesztésének záró munkálataiban, az *Aranysárkány* és egyes, főként japánból készült műfordítások földolgozásában. Más terén cél volt Wiszowaty 1670 körül keletkezett, a kortársak által Erdélyben is olvasott az *Okos isteni tiszteletének* vizsgálata, a magyar fordítás kiadására előkészítése. A hálózati megjelenítést illetően be kellett indítani a kutatócsoport eredményein alapuló honlap első, kísérleti változatát.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Miután Kosztolányi Dezső életműve kritikai kiadási munkálatainak alapját a forrásgyűjtés adja, így ez a tevékenység kapta a főszerepet a 2008-as évben. A *Hét*, a *Pesti Hírlap*, a *Pesti Hírlap Vasárnapja*, a *Pesti Hírlap* különkiadványai, a *Nyugat* és az *Új Idők* teljes feldolgozását két munkatárs befejezte. A munka elsősorban a kritikai kiadásra dolgozókat segíti, de irodalomtörténeti jelentősége sem csekély, s eddig fel nem tárt vagy alig hozzáférhető eredményekkel is szolgál. A szerkesztő a Kosztolányi életében megjelent kötetek anyagával is összevetette a hírlapbeli megjelenéseket. A tapasztalatokat összegző tanulmány publikálásra való előkészítése szintén megtörtént. Megindult a forrásjegyzék következő kötetének előkészítése is, amely a Vajdaságban magyar nyelven megjelent korabeli lapokat dolgozza föl. Párhuzamosan, egyelőre kisebb léptékkel haladt az erdélyi lapok feldolgozása: a *Pásztortűz* és az *Ellenzék* Kosztolányi-írásainak gyűjteménye elkészült. Mivel a kéziratos anyag lajstromba vétele legalább oly alapvető, mint a hírlapokban és folyóiratokban napvilágot látott közléseké, így e munkálatokhoz is hozzálátott a kutatócsoport.

A *Kosztolányi Dezső betegségének és halálának dokumentumai* címet viselő kötet első formájában már 2007-ben elkészült, míg 2008-ban elnyerte végső alakját, hogy a világhálóra kerülhessen, illetve a jövőre elindítani tervezett kritikai kötetsorozat darabjaként megjelenhessen. A könyv anyaga jelentősen bővült: a forráskiadás korabeli nekrológokkal és megemlékezésekkel egészült ki, valamint digitális rögzítésre került a kötet alapját adó kéziratos anyag. Hasonló fényképfelvételek további Kosztolányi-kéziratokról is készültek, mely digitalizálási munkák a nemzeti kulturális örökség megőrzésének szempontjából is fontosak. Az *Aranysárkány* című regény kritikai kiadásának munkája során sikerült

megállapítani a szövegek viszonyát, kiválasztani és emendálni a legjobb alapszöveget, továbbá előrehaladt a Kosztolányitól megmaradt legnagyobb terjedelmű egységes kéziregényű föltárása. A spanyol vers- és drámai műfordítások sajtó alá rendezésének fő munkafázisai befejeződtek, földolgozva az autográf javításokat tartalmazó, eddig ismeretlen színházi kéziratot is. A japán versfordítások szerkesztési munkálataiban, a közvetítő nyelvek és szövegek azonosításában is történt előrelépés, illetve a forrásjegyzék segítségével a folyóiratbeli közléseket is sikerült megnyugtatóan azonosítani. A kutatócsoport vezetőjének irányításával megtörtént az *Esti Kornél* kötet szövegváltozatainak és előzményeinek föltárása, és elkezdődött a sajtó alá rendezés munkája is. A kutatócsoport egy tagja elkészítette *Kosztolányi Dezső válogatott verseinek* gyűjteményét a Nemzeti Tankönyvkiadó számára, a magyarázatokkal naprakészen közvetítve a kutatás állását szélesebb olvasóközönség felé.

A kutatócsoport filológiai-eszmetörténeti kutatásainak másik fő korszakát tekintve elkészült annak az 1769-ben készült kézirat fordításnak az átírt (a szokásos módon, elsősorban helyesírásában mai magyarra áttett) szövege – jegyzetekkel és egyelőre bibliai helyek mutatójával –, amely Wiszowaty 1670 körül írt *Religio rationalis* című munkáját magyarította. A latin eredeti beírása is megtörtént, a kétnyelvű megjelentetés végett. A jegyzetek elsődlegesen a latinnal való összehasonlításból adódtak, azonban az idézett művekre és szerzőikre vonatkozóan az eddigi Wiszowaty-kiadást esetenként sikerült korrigálni is. A kontextus megrajzolásában nagy segítséget jelentett az utóbbi évtizedek elmélyült felvilágosodás-kutatása. Az új források szívos föltárása az ebből adódó hangsúlyeltolódások megvitatásai révén mára újraértékeléshez vezetett: a radikális felvilágosodás fogalmának bevezetése kitágította a kereteket, újrarázta az időhatárokat, és legújabban a korabeli socinianizmus is hangsúlyt kapott. E szerzők vallási toleranciájukban mégiscsak az értelem használatára ösztönöztek, így ott a helyük a radikális felvilágosodás szerzői között. Ugyanakkor a nemzetközi kutatások sokszor ignorálják a közép-európai reformáció fejleményeit, sőt az itt született művek angol, holland fordításait is figyelmen kívül hagyják, éppen ezért érdemes itt és most éppen ezzel a kézirat forrással foglalkozni. A kutatócsoport egy tagja az elmúlt évben elkészítette Dávid Ferencről írt angol nyelvű biobibliográfiáját, amely a korai erdélyi antitrinitarizmus legnagyobb alakjának életét és munkásságát, valamint utóéletét mutatja be, számba véve kéziratban maradt munkáit és kézirat említéseit is. A dogmatikai újítás útján következetesen kitartó gondolkodó rendkívül jelentős képviselője a 16. századi radikális reformációnak.

Az előző évi eredményekre építve a Régi Magyar Versek Repertóriumának (RPHA) legújabb online változata új felhasználói felülettel egészült ki az adminisztrációs felület kialakítását és az adatbeviteli munkákat követően. Ez a munka fontos előkészítés más, hasonló jellegű adatbázisok korszerű megvalósításához. Ennek keretében egyszerű és haladó űrlapok állnak a felhasználó rendelkezésére, s kialakításra kerültek a találati listák és megjelenítési formátumok. Ki kell emelni a repertórium összekötését más adatbázisokkal annak érdekében, hogy régi versek adatai közös kérdező felületen keresztül váljanak lekérhetővé. Így könnyebb és tágabb forrásbázis áll majd az összehasonlító irodalomtudomány rendelkezésére. Kialakításra került továbbá a kutatócsoport honlapjának első, teszterverziója. A kritikai kiadások digitális megőrzésének és megjelenítésének eljárása József Attila prózai műveinek második kötetén, illetve Kosztolányi Dezső betegségének és halálának dokumentumain kerül kipróbálásra. A cél olyan szerkezet kialakítása volt, amely eleget tesz a középtávú megőrzés feltételeinek a számítógépes programok egyedi sajátosságaitól való függetlenség révén, és tartalma az Országos Széchényi Könyvtárnak hosszú távú megőrzésre átadható.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport tagjai számos hazai és nemzetközi konferencián vettek részt és számoltak be kutatási eredményeikről. A teljesség igénye nélkül említhetők a Kultur und Literatur im Donau-Karpatenraum in der Frühen Neuzeit, A reneszánsz Kolozsvárott, az Autorität und Pluralisierung in der Frühen Neuzeit, Der Philosophie in der Renaissance című nemzetközi konferenciák, a palicsi Kosztolányi–Csáth szimpózium Szerbiában vagy a III. Veszprémi Regénykollokvium. Egy budapesti nemzetközi verselméleti konferencián a kutatócsoport kezdeményezte az online repertóriumok számára egy olyan általános adatmodell megalkotását, amely a közös keresőfelületen túlmenően, nagyobb mélységben összeköthetővé teszi az elektronikus adatbázisokat. Ebben közreműködik a siennai és a toulouse-i egyetem, s első eredménye az RPHA és a Le Nouveau Naetebus adatbázisok közös keresése.

A kutatócsoport szoros kapcsolatot ápol az OTKA által támogatott s az MTA Irodalomtudományi Intézetében helyt kapó projekt vezetőjével és munkatársaival. A kutatócsoport tagjai ellátogattak Bécsbe is, egyrészt Kosztolányi Rilke-fordításainak sajtó alá rendezési munkálataihoz szükséges anyagokat felderíteni, másrészt Kosztolányi bécsi egyetemi éveinek dokumentumai után nyomozni, melyek az egyetem archívumában elő is kerültek, s eddig ismeretlen részletekkel gazdagították az életrajzi kutatásokat. Ezenkívül kapcsolatfelvétel történt bécsi kollégákkal, akik részben szociológiai szempontból vizsgálják a Kosztolányi-életművet tekintve is releváns korszakot. A forrásgyűjtés munkájának keretében a csoport egy munkatársa sajtótörténeti munkálatokat végzett az újvidéki Matica Sprska könyvtárban, továbbá az erdélyi vonatkozások felderítése végett tárgyalásokat kezdett kolozsvári és marosvásárhelyi kollégákkal, elsősorban a Babeş–Bolyai Tudományegyetem. Ebben a munkában megállapodás született a PIM Könyvtárával és Kézirattárával, illetve az MTAK Kézirattárával, az MTA ITI Illyés Archívumával, valamint az OSZK-val is, ahol az egyik munkatárs részt vett a *Nyugat*-honlap bibliográfiáinak összeállításában a csoport nevének szerepeltetésével.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport egyik munkatársa 2007-től Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesül, melynek első évi értékelésén kiemelkedőnek minősítették tevékenységét. *Literature and Politics in National and International Context* címmel a csoport más tagjainak bevonásával indult az ERC Starting Grant pályázaton is.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Arany Zs (ed.): Kosztolányi Dezső napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke 1. Ráció, Budapest, 268, (2008)
2. Balázs M: Ungarlandische Antitrinitarier IV. Dávid Ferenc, Koerner, Baden-Baden, (2008)
3. Szegedy-Maszák M: Megértés, fordítás, kánon, Kalligram, Bratislava, 446, (2008)
4. Szegedy-Maszák M, Bartók I, Hegedüs B et al. (ed.): Mielz valt mesure que ne fait estultie, Krónika Nova, Budapest, 402, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	1,5	Ebből kutató ² :	1,5
PhD, kandidátus: 2	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			2
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			13
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			11
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	2	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	2	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 43	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	43
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	1	idegen nyelven:	1
könyvfejezet magyarul:	2	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	2	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	1	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	9	hazain:	8
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			1
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	4	hazai:	1
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			3
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			3
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 4	Diplomamunkát: 7	PhD-t:	17
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			54
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :		11,2	MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	15	MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			1
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	15	MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE INTERDISZCIPLINÁRIS RÉGÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Szabó Miklós, az MTA rendes tagja
1088 Budapest, Múzeum körút 4/B.
Telefon: 411-6554, 411-6500/2915; Fax: 411-6553, 411-6500/2915
e-mail: archinst@ludens.elte.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Kutatócsoport fő feladata az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének keretei közt működő laboratóriumok, interdiszciplináris részkutatási programok és kisegítő egységek tevékenységének integrálása. Ezen integrációs feladatok mellett a Kutatócsoport tagjai szűkebb kutatási témájuk részeként az őskor két kiemelkedő korszakának – újkőkor és vaskor – településtörténeti elemzését végezték interdiszciplináris módszerekkel.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A vaskori program keretében tovább folyt a korábban feltárt temetők (Ludas-Varjú-dűlő és Sajópetri-Homoki-Szőlőskertek) leletanyagának feldolgozása. Ludas-Varjú-dűlő esetében összeállításra került a sírok és mellékleteik fényképekkel, rajzokkal illusztrált leírása, valamint készülöben van a hagyományos régészeti értékelés és a kapcsolódó természettudományos vizsgálatok (antropológia, archeozoológia, archeobotanika, petrológia, stb.) szintézise. A publikációra kész kézirat lezárása a 2009-ben várható. Fontos részeredmény, hogy befejeződött a humán antropológiai anyag adatfelvétele, mely a dijoni egyetemen a hamvasztásos sírokra kidolgozott francia módszer szerint valósult meg. A lelőhely környezetében régészeti légifotózással és célzott terepbejárásokkal feltérképezésre került a Bene-patak völgyének vaskori települési struktúrája. A terepi kutatás során világossá vált, hogy a kelta falvak a völgy délnyugati peremét követve, egymás közelében elhelyezkedve sűrű láncolatot alkotnak. A terepbejárési adatokból arra következtethetünk, hogy nem minden település rendelkezett önálló temetővel, hanem egy-egy temetőt több falu közössége is használt. Ezt megerősíteni látszik, hogy az egykori települések helyszínének bejárása során gyűjtött kerámiaanyag készítményeinek technikája, díszítése és kronológiai helyzete számos hasonlóságot mutat a sírokból előkerült edényekkel.

Az év végére befejeződött Sajópetri-Homoki-Szőlőskertek lelőhelyen feltárt késő-vaskori temető leletanyagának (kerámia- és fémmellékletek) restaurálása, lehetővé téve a szisztematikus feldolgozás megkezdését. Már a restaurálás során jelentkeztek az első részeredmények: a technológiailag eddig csak kevésbé kutatott, ún. hólyagos lábpercekekkel kapcsolatban sikerült új megállapításokat tenni. A megfelelő restaurálási technika kiválasztásához elektronsugaras mikroanalízis és röntgendiffrakciós vizsgálatok készültek, amelyek kiegészítették a restaurálás során tett készítménytechnikai megfigyeléseket.

A két temetővel kapcsolatos kutatási eredmények összehasonlítása és a települési anyagokkal való összevetése nemcsak a lelőhelyek közötti kapcsolatok feltérképezésére nyújt lehetőséget, hanem a regionális és nemzetközi szintű kutatáshoz is rendkívül értékes adatokat szolgáltat.

Az 1993–2007 között készült légifényképek, valamint a 2006–2007 között végzett terepjárások során számos vaskori települést sikerült azonosítani a Dunántúlon.

Részletes topográfiai kutatásokra került sor a Hanság Tóköz nevű részén, ahol a légifényképek alapján Hallstatt D korú (pl. Szárföld – Felső tag) és kelta (pl. Bágyogszovát – Közép mező) települések terepbejárására kerülhetett sor. A terület kutatásának legfontosabb tanulsága, hogy a légifényképezés lényegesen több adatot szolgáltatott a hagyományos bejárásoknál. Ennek egyik oka, hogy a lelőhelyek egy részét a történeti időkben előntések érték, vagyis felszíni nyomuk nincs, kizárólag légifényképek alapján azonosíthatók.

Tolna megyében két területen folyt részletes topográfiai kutatásokat. Harc – Janyapusztánál a kelta település szerkezete a légifotók, illetve a geofizikai felmérés alapján jól megfigyelhető, szondázó feltárása 2009-re tervezett. Bába – Öreghegyen légifényképek alapján sikerült azonosítani a – korábban feltételezettnél jóval nagyobb – őskori település határait, illetve a bejárások nyomán a belső településmagot, ahol kisebb kutatószelvény készült. A lelőhely (többek között festett kerámiával és dunaszekcsői típusú pénzekkel jellemezhető) késő-LT leletanyaga arra utal, hogy – megerősítve az itt előkerült leletek (köztük a híres vadkan szobrocska) alapján felállított hipotézist – egykor jelentős, az oppidumokhoz hasonló település állt itt.

Ugyancsak légifotózás és részletes bejárás után került sor a fejér megyei Ráckeresztúr – Malontai út melletti település szondázó feltárására. A légifénykép alapján feltárt két épület közül az egyik Árpád-kori, a másik Kr. e. III. századi kelta volt. Utóbbi érdekessége, hogy vasművességre utaló leletek (könnyű és nehéz vassalak) voltak benne.

Az újkőkori programban folytatódott a Polgár-Bosnyákdombon megkezdett ásatások. A szűkös anyagi lehetőségek miatt ez előző évben megnyitott szelvénynek csak egy 24 m²-es felületének teljes feltárására nyílt alkalom. A késő neolitikus házomladék alatt vastag feltöltési réteg található. A szűz talajba mintegy 20, a középső- és késő neolitikum időszakába tartozó objektum mélyedt, köztük egy különleges leletanyagot (díszített kerámia, emberi csontváz) tartalmazó gödör is volt. Megkezdődött a lelőhelyen feltárt kőeszközanyag vizsgálata. A gondos ásatási technológiának köszönhetően (száraz szitálás) rendkívül nagy mennyiségű, kisméretű eszköz is meghatározásra vár.

Több fejezet elkészült a Polgár-Ferenci-hát középső neolitikus településének monografikus feldolgozásából (antropológia, archeozoológia, környezetrekonstrukció, kőeszköz vizsgálatok, temetkezések elemzése).

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A Kutatócsoport vezetője az év folyamán számos előadást tartott külföldön: feb. 9-én a párizsi École Pratique des Hautes Études-ben, ápr. 8-án az Európai Régészeti Központban (Mont Beuvray, Franciaország) ismertette kutatási eredményeit, máj. 22-24 között a dijoni egyetemen adott elő, jún. 20-21-én Bolognában tartott konferenciaelőadást, jún. 26-án a Povegliano-i ásatási program résztvevőinek ismertette a magyarországi kelta kutatás helyzetéről. Ezek mellett számos előadást tartott itthon is: máj. 16-án az Ókortudományi Társaság díszelőadásán ismertette a Mont Beuvray-i bazilikával kapcsolatos kutatási eredményeket, nov. 20-án a Tudomány Napja keretében szervezett konferencián adott elő, illetve nov. 25-én a Szépművészeti Múzeumban rendezett nemzetközi konferencia előadója volt.

Ez év júliusában a Kutatócsoport vezetője 10 napos európai protohistorikus szemináriumot szervezett, amelynek előadója is volt. A szemináriumon 25 külföldi doktorandusz vett részt.

A Kutatócsoport tudományos főmunkatársa 5 napot tartózkodott Romániában és részt vett Pietrele–Magura Gorgana újkőkori tell-feltárásán (Deutsches Archäologisches Institut). Előadást tartott egy Csehországban megrendezett, újkőkori temetkezésekkel foglalkozó konferencián. Szintén előadással szerepelt Budapesten a Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology, valamint egy szentesi konferencián is.

A Kutatócsoport tudományos segédmunkatársa 10 napot tartózkodott Glux-en-Glenne-ben és könyvtári, kerámiatipológiai kutatásokat végzett az Európai Régészeti Központban.

A Kutatócsoport tagjai a 2007/2008-as tanév második és a 2008/2009-es tanév első félében is részt vettek az ELTE BTK Régészettudományi Intézetnek graduális és posztgraduális oktatási programjában.

Külföldi oldalról a Krakkói Tudományos Akadémia, a Jagello Egyetem Régészeti Tanszéke (Krakkó) és a Vienna Environmental Research Accelerator Laboratórium (Bécs) vettek részt a kutatócsoport tevékenységében.

A kutatócsoport eszközállományát 2008-ban az MTA műszerbeszerzési pályázatának köszönhetően GPS vevőpárral, geodéziai mérőállomással, számítógépekkel és egyéb szoftverekkel, kiegészítőkkel sikerült kibővíteni.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A Kutatócsoport vezetője 2 OTKA-pályázat vezető kutatója.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Szabó M – Czajlik, Z – Tankó, K – Timár, L: Polgár I: L’habitat du second âge du Fer (IIIe siècle av. J.-Chr.) Acta Archaeologica Hungarica 59, 183-223, (2008)
2. Szabó M.: Styles celtiques à Monte Bibeles: les fourreaux décorés. Tra mondo celtico e mondo italico. La necropoli di Monte Bibeles. Bologna, 223-236, (2008)
3. Szabó, M.: Celticité danubienne. Mélanges de l’École française de Rome 119-1 (2007) 5-15, (2008)
4. Anders, A. – Raczky, P.: Late Neolithic spatial differentiation at Polgár-Csőszhalom, eastern Hungary. In: D. W. Bailey/A. Whittle/D. Hofmann (eds.), Living Well Together? Settlement and materiality in the Neolithic of south-east and central Europe. Oxford, 35-53, (2008)
5. Szabó, D.: Étude préliminaire de trois ensembles de céramiques provenant des fouilles hongroises de l’îlot des Grandes Forges. In: Dhennequin, L. – Guillaumet, J.-P. – Olmer, F. – Szabó, M. (Eds.): Bibracte (Mont Beuvray), Bilan de 10 ans de recherches (1996-2005). Acta Archaeologica Hungarica 59,120-133, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	2	Ebből kutató ² :	2
PhD, kandidátus:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			13
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			11
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	4
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	2
tanulmánykötetben magyarul:	1	idegen nyelven:	2
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	0	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	0	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	2	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	7	hazain:	3
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			1
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	12	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			3
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			3
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	5
		PhD-t:	6
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			348
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	11,2 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			2
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	11,2 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Izsák Lajos, az MTA doktora
1053 Budapest, Egyetem tér 1-3. II. em. 211.
Telefon: 411-6518
e-mail: agihorvath@ajk.elte.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatási tervnek megfelelően a (második) beszámolási esztendőben is párhuzamosan folytatódtak a kutatások a parlamentarizmus, a jogállam és a törvényalkotás (kodifikáció) témakörében.

A parlamentek, pártok, parlamentarizmus témakörében a 2008. esztendőben határozott éves kutatási célmeghatározás szerint folyt a kutatás. Ennek során az egyébként a politika- és köztörténeti szempontból alaposan feldolgozott korszak közjogtörténeti vonatkozásaival foglalkozott a kutatócsoport, mely két szempontból hozott tudományos újdonságot: egyrészt az 1867–1918 közötti korszak kormányformáját nem önmagában, s nem is csupán az 1848-as törvények közjogi konstrukciója alapján (az ahhoz való viszonyában) kísérelte meg értékelni, hanem a XIX. századi európai parlamentarizmus összehasonlító elemzése alapján meghatározott normatív szempontok szerint. Ez a mégoly kiterjedt hazai történeti szakirodalomban sem jelentkező, vagy csak kevéssé és nem kielégítő módon tárgyalt megközelítési mód nagy lehetőségeket rejtett magában. A kutatás olyan egységes analitikus keretek és fogalomkészlet alapján igyekezett tisztázni Magyarország korabeli kormányformáját, amelyet az elmúlt években az európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet tárgyában folytatott kutatásaink során alakított ki a kutatócsoport kollektívája, s amely elemzési keret és terminológia mentes a rendszerváltást megelőző korszak történetírására részben jellemző ideológiai elfogultságoktól is. A kutatás jelentős segítséget jelenthet a Magyarország történetében olyan fontos korszak kormányformájának megalapozottabb értékeléséhez, s egyben határozott (újabb) állásfoglalás egy olyan szakmai-történeti (parlamentarizmus-) vitában, amely már a korszakban, elsősorban a XIX. század végén elkezdődött, s amely vita mind a két világháború közötti korszakban, mind pedig 1945 után bizonyos politikai-ideológiai megfontolásokkal és korlátokkal volt terhes. Adalékokkal szolgálhat a mai alkotmányos konstrukció jogi szabályozásához is.

Európa – régiók – nemzetállamok altéma. Feladata volt az altéma résztvevőinek a XX. századi nemzetállamiság történetéhez elengedhetetlen nemzetközi kapcsolatrendszerbe ágyazott magyar alkotmánytörténeti kontextusok feltárása. Az I. világháborút követő folyamatok, melyek egyfelől új nemzetállamok létrehozásához vezettek, másfelől pedig az osztrák-magyar monarchia széteséséhez, illetve Magyarország feldarabolását jelentették, a kutatócsoport program által gondozott regionális alkotmánytörténet vonatkozásában alapvető változásokat hoztak, melyek különböző, többek között történettudományi és politikai érzékenységek, valamint elfogultságok okán mindmáig kellően fel nem tártak, óriási kihívást jelentettek a kutatók számára. Egyfelől a frissen sarjadt köztársasági törekvések, másfelől a tradicionális alapokon fejlődő jogfolytonosság-konstrukciók ellentmondó szimbiózisában utat kereső kelet-közép-európai régió vizsgálata volt a fő feladat. Tekintettel a téma multinacionalizmusára, a kutatócsoport programmegbeszélésének megfelelően erős nemzetközi együttműködésben készültek az ide vágó tanulmányok. Egyidejűleg megkezdődtek a munkálatok a századvég politikai rendszerének politikai rendszerének feltárására, s az 1986–89-ben bekövetkezett változások államtani vizsgálatára is. Ez a kutatás alapozza meg majd az Európai Unió szupranacionális szervezetté válását, s a megosztott Európa újfenti egységesülését. Az ún. harmadik Európa kivételes állam-jogelméleti és jogtörténeti értékelése ezen a forrásbázison alapul majd.

Sor került a jogállamiság problematikájának XII. századi skolasztikus és természetjogi vonatkozásainak feldolgozására, a jogtudományon belül elkülönülő jogelméleti vizsgálatok összefoglalására, valamint a XX. századi európai jogi gondolkodás ún. politikai teológiájának értékelésére.

A törvényalkotás (európai joggyakorlat – magyar kodifikációk) körében részben kodifikáció-történeti, részben pedig a közigazgatási bíráskodással kapcsolatos, s így a jogállamiság kérdését is alátámasztó kutatások folytak. Az általános hatáskörű magyar közigazgatási bíróság létrejöttére, és korabeli külföldi változataira vonatkozó nyomtatott források feldolgozása zajlott. A közigazgatási bíráskodás hazai előzményeire, létrejöttére és működésére vonatkozó parlamenti viták legfontosabb dokumentumainak elemzése volt a tematikus feladat. A forrásfeltárás kiterjedt az 1867 és 1896 közötti minden olyan országgyűlési előterjesztésre és vitára, amely – akár közvetlenül, akár közvetett módon – a közigazgatási jogvédelem és a közigazgatási bíráskodás kodifikációjának kérdését érintette. A legfontosabb szaktanulmányok, és az 1880 és 1890 közötti publicisztika közigazgatási bíráskodással kapcsolatos anyagának feldolgozása egészítette ki a kutatási programot. Ennek keretében a Magyar Közigazgatás, a Jogtudományi Közlöny, a Magyar Igazságügy, A Jog, a Magyar Themis, a Pester Lloyd, az Ellenőr, a Pesti Napló legfontosabb – tárgyba vágó – cikkeinek értékelése volt a kitűzött feladat. A pénzügyi közigazgatási bíróságról szóló törvény előkészítésének, minisztériumi tervezetének és javaslatának feldolgozása és a vonatkozó nemzetközi összehasonlító anyagok feltárására és publikálása jelentette a következő kutatási elemet. A pénzügyi közigazgatási judikatúra értékelése, a bírósági gyakorlat elemzése, és monografikus feldolgozása lett a harmadik cél.

A regionális jogtörténeti kutatásokhoz igazodó jogalkotási programelemzés több ponton kívánta értékelni a magyar joghistoria kodifikációs tapasztalatait; ennek megfelelően feladata volt a kutatócsoportnak a reformkori, a dualizmuskori és a XX. századi kodifikációs tevékenység elemzése.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A parlamentek, pártok, parlamentarizmus témakörben

Több mint 50 magyar szakirodalmi forrás, továbbá levéltári forrásanyagok kerültek kiértékelésre. Megtörtént 32 idegen nyelvű forrásmunka feldolgozása is angol, német és francia nyelvterületről. Az Országos Levéltár, az Országgyűlési Könyvtár, az Egyetemi és az ELTE Jogi kari könyvtár mellett fő forrása a kutatásnak a Max Planck Institute für ausländisches und öffentliches Recht volt. A téma kutatásának eredményeképpen sikeres habilitációs eljárásra is sor kerülhetett.

A kutatócsoport kutatási eredményei között kell számon tartani az International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions keretében folytatott kutatómunka (A dualizmuskori magyar parlament tárgyalásai; A XVIII. századi Habsburg-ellenes mozgalmak országgyűléseinek hagyománya), mely az I.C.H.R.P.I. olaszországi konferenciáján (2008 elhangzott előadásban is manifesztálódott).

A jogállam – nemzetállam témakörben

A kutatócsoporti tematikán belül vizsgálat tárgya lett, hogy a görög természetjogi hagyomány miként formálódott át keresztény természetjoggá és hogyan alakult ki a jog uralmának eszméje. A jogszociológia, illetőleg a jogelmélet kibontakozásával párhuzamos vizsgálatra került sor a jogi kultúra világában. A szekularizált jogi-állami intézményrendszer teológiai gyökerei, illetve a „szerződéselméletek” nemzetállami identitáskutatása is publikációt eredményezett. A kutatócsoport egyik legnagyobb gyakorlati vonatkozású fellépésének számított a Magyar Köztársaság Országgyűlésével és az MTA Közigazgatás-tudományi

Bizottságával szervezett „Az állam szerepe és funkciói a XXI. században” című tudományos konferencia (2008. március 26.), mely több egyéb kérdés mellett az állam- és az alkotmányos alapjogok, a modern kormányzati rendszerek és a XXI. század államának szerepfelfogásáról szóló előadásokból épült föl. Úgyszintén kiemelkedik a cseh és a szlovák kollegák részvételével megtartott, s a prágai Károli Egyetem jogtörténeti intézetében szervezett nemzetközi konferencia (2008. október 4-9.), melynek témája a csehszlovák állam- és jogfejlődés, különös tekintettel a két háború közötti időszakra volt. A konferencián a kutatócsoport két előadással is képviseltette magát

A törvényalkotás (európai gyakorlat – magyar kodifikációk) témakörben

A beszámolási időszakban a kutatócsoport feldolgozta és részben publikálta a közigazgatási bíráskodás mértékadó külföldi modelljeire vonatkozó nyomtatott forrásokat. Elkészült a hazai közigazgatási bíráskodás történetének azon fejezete, amely a törvényhozás elé kerülő előterjesztéseket, és országgyűlési vitákat értékeli. Feldolgozásra került a pénzügyi közigazgatási bíróság létrejöttének történetét a rendelkezésre álló levéltári források alapján. Befejeződött a politikai publicisztika 1880 és 1890 közé eső tárgybeli anyagának elemzése, ezen belül különösen a Pesti Napló szócikkeinek feldolgozása. A kodifikáció történeti elemzése keretében megjelent publikációk felölelték az 1843-44. évi országgyűléstől kezdődően a magyar büntetőjog kodifikációjának több kardinális pontját, melynek egyik fontos eredménye a nemzetközi tapasztalatcsere és összehasonlító elemzések elvégzése több párhuzamban, így a magyar és az osztrák, valamint a magyar és a német fejlődés vonatkozásában.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport struktúrája országos kapcsolatrendszer tétel (Budapest-Győr-Miskolc), mely a kutatócsoport egyedülálló jellegéből fakadóan azonban lényegében az egész ország valamennyi jogtörténeti tudományos műhelyét összekapcsolja. Az egyik leglényegesebb ideai esemény az Osztrák Tudományos Akadémia jogtörténeti intézetével közösen szervezett bécsi nemzetközi jogállam – tanácskozás volt (2008. március), de ott voltak a kutatócsoport képviselői a münsteri egyetem által szervezett jogi kultúra konferencián (2008. február), az I.C.H.R.P.I. olaszországi konferenciáján (2008. július), a jénai egyetem és az ELTE jogtörténeti szemináriumán (2008. július), a német jogtörténészek országos sereglésén, a Rechtshistorikertagon (2008. szeptember), a prágai Károly Egyetem nemzetközi konferenciáján (2008. október) és az újvidéki akadémiai egyesület tudomány napi tanácskozásán (2008. november). A kutatócsoport vendégül látta Werner Ogris professzort, az Osztrák Tudományos Akadémia tagját és Christian Neschwara professzort, a Bécsi Jog- és Alkotmánytörténeti Intézet tanárát. A nemzetközi kapcsolatok erősödését jelzik a nemzetközi publikációk, elsősorban német és osztrák tanulmánykötetekben. A magyarországi publikációs tevékenységre immáron jellemző az egyetlen magyar jogtörténet-tudományi szakfolyóirat folyamatos megjelenése a kutatócsoport gondozásában (Jogtörténeti Szemle), a 60. füzetéhez közeledő Rechtsgeschichtliche Vorträge kiadványsorozat állandósulása és a kutatócsoport gondozásában előkészített Jogtörténet-tudományi tanulmánykötetek (Jogszokás – jogi néprajz; jogi kultúra – jogi jelképek) összeállítása és sajtó alá rendezése. A kutatócsoport évtizedek óta első ízben ismét közös tanácskozásra hívta a jogtörténészek mellett a történettudomány és a néprajz-tudomány kutatóit (2008. április).

IV. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	1,6	Ebből kutató ² :	1,6
PhD, kandidátus: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			25
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			25
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	8	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben magyarul:	1	idegen nyelven:	3
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 0	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	2	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	3	idegen nyelven:	4
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	0	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	2	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	10	hazain:	19
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	0
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			1
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			5
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 30	Diplomamunkát: 27	PhD-t:	7
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			16
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		0 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE KOMMUNIKÁCIÓELMÉLETI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Hunyady György, az MTA rendes tagja

1064 Budapest, Izabella u. 46.

Telefon: 461-2690, Fax: 461-2650

e-mail: hunyady.gyorgy@ppk.elte.hu

I. A kutatóhely főbb feladatai a beszámolási évben

Az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport fő feladatai – a többéves szakmai vállalásnak megfelelően – a beszámolás évében a következők voltak: a) a változó médiaviszonyok vizsgálata, b) Magyarország az Európai Unióban: tudás-, sztereotípiák- és attitűdvizsgálat, c) módszertani kutatások, d) tudománykommunikáció.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Az év folyamán elért eredmények a kutatóközpont szakmai rendeltetésének megfelelően a társadalmi kommunikáció és a közgondolkodás módszeres vizsgálatában jelentkeztek, és ennek révén hajtanak gazdasági-társadalmi hasznot.

A változó médiaviszonyok vizsgálata

Újságírókutatás A Magyar Újságírók Országos Szövetsége megbízásából a kutatócsoport kérdőíves közvélemény-kutatást végzett a magyar újságíró-társadalmat reprezentáló 940 fős mintán. Szembeszökőek az újságíró társadalomban az elmúlt néhány évben végbement társadalmi-demográfiai változások: a nemek arányának kiegyenlítődése, és a fiatalodás. A magyar újságíró-társadalom átlagos életkora 1997-ben 44 év volt, jelenleg ennél 5 esztendővel kevesebb. Az újságírók ma elégedettebbek munkakörülményeikkel, mint 15 évvel ezelőtt voltak, ám sajátosan a munkavégzéshez kapcsolódó *nem anyagi jellegű feltételekkel elégedetlenebbek*, mint korábban. Így a megkérdezettek csaknem fele szerint időről-időről találkoznak a kollegák olyan nyomásgyakorlási kísérlettel, amelynek háttérében politikusok, politikához kötődő érdekkörök álltak, de közel ugyanilyen gyakoriak a gazdasági szférából érkező érdekvényesítő kísérletek. Figyelemreméltó változások történtek az elmúlt másfél évtizedben a megkérdezettek értékválasztásaiban: a munkával kapcsolatos sikerek fontosságát egyre inkább háttérbe szorítja a sikeres magánélet fontossága, ami a szakma reflexiója arra a folyamatra, hogy a demokratikus átalakulást követően *csökkent a sajtó társadalmi presztízse*. Noha az újságírók között még napjainkban is többen vannak azok, akik a liberális-konzervatív skála liberális oldalára helyezik magukat, a korábbi vizsgálatokkal összehasonlítva jól érzékelhető a középre, illetőleg a konzervatív irányba való elmozdulás, és hasonló változások érzékelhetők a bal-jobb tengely mentén történő önbesorolás esetében is.

A közszolgálatosság vizsgálata

A kutatócsoport az ORTT-vel való együttműködésben kezdeményezett vizsgálatokat: 2007-ben öt országos tévécsatorna (egy közszolgálati és négy kereskedelmi) híradóinak *összehasonlító elemzését* végezte el, 2008-ben pedig a magyar közszolgálati híradókat (MTV1) nyugat-európai (olasz, német és osztrák) közszolgálati híradókkal vetette össze. A vizsgálat szerint az erős közéleti-politikai profillal rendelkező híradókról – a közhiedelemmel ellentétben – egyik ország esetében sem állítható, hogy a komoly tájékoztatás közszolgálati feladatát feláldozták volna a közönségszám növelését szem előtt tartó, az igénytelenségnek is teret engedő bulvár jegyében, ugyanakkor az sem vitatható, hogy az *infotainment* – leginkább az olasz híradóban, de valamelyest a magyarban és a németben is – nem egészen idegen a szerkesztői stratégiától. A magyar közszolgálati híradó a *profizmus tekintetében* formai és tartalmi szempontból egyaránt egyenrangúnak mutatkozott a vizsgált nyugat-európai

közszolgálati hírműsorokkal, sőt a mozgóképi anyag alkalmazása, a helyszíni tudósítások és a közéleti szereplők megszólaltatása terén egyiket-másikat még felül is múlta.

Magyarország az Európai Unióban: tudás-, sztereotípa- és attitűdvizsgálatok

A történelmi tudat változásai. A történelemmel kapcsolatos ismeretek és vélemények témakörében a kutatócsoport korábban több ízben végzett adatfelvételének megismétlése és összehasonlító elemzése a történelemmel kapcsolatos beállítódások *konzervatív, jobboldali irányba történő elmozdulását* és a napi politika véleményekre gyakorolt hatását jelzi. Így jelentősen növekedett a trianoni békeszerződés revíziójának szükségességét vallók köre. Változott továbbá a Horthy-korszak és a Kádár-rendszer általános megítélése is; előbbi esetében pozitív, utóbbiában pedig negatív elmozdulást regisztráltunk. A reprezentatív mintába bekerült legfiatalabb korosztály tagjait értelemszerűen kevésbé jellemzi a Kádár-rendszer iránti, széles körben érzékelhető nosztalgia. Úgy tűnik, hogy a történelemszemléletre erősen rányomja bélyegét a mélyülő társadalmi válság, a perspektívák szűkülése és a társadalmi progresszió defenzívába szorulása. Az irracionális és bezárkózás erősödését leglátványosabban a történelmi tévhitek további térhódítása jelzi.

A társadalmi közérzet alakulása. A szociálpszichológiai kutatásokban ma a köztudatban élő nézetek, gondolati sémák, sztereotípiák mellett a figyelem előterébe kerül a *társadalom érzelmi atmoszférája*, elégedettségének általános szintje, konfliktusainak szubjektív megélése, és megnyilvánulásainak formája. Az országos reprezentatív mintán lefolytatott vizsgálat a személyes jóllét visszafogott megítéléséhez képest is kifejezetten *negatív színben mutatja be* a társadalmi közállapotokra adott érzelmi reakciókat: szokatlan nagymérvű az elégedetlenség a társadalmi intézmények működésével, bizalmatlanság és a korrupció gyanúja kíséri őket, a társadalmi tekintély megingásáról kell beszélnünk. A kritikai közszellem jelentkezése szempontjából politikai pártállás szerint kimutathatók ugyan különbségek, de az árnyalatnyi eltéréseknél erősebb az *általános fenntartás és elmarasztalás* közössége.

Közéleti-politikai viselkedés, részvételi magatartás: a 2008. márciusi népszavazás vizsgálata

A Demokrácia Kutatások Magyarországon Közalapítvány választáskutatás programjával együttműködve a kutatócsoport tartalmi és módszertani vonatkozásokban is újszerű vizsgálatokat végzett. Ezúttal is a *magasabb társadalmi státusú választópolgárok* éltek inkább szavazati jogukkal, még ha a részletesebb elemzések az alacsonyabb státusszinteken is aránylag jelentős létszámú csoportokat jeleztek, amelyek aktívabbnak bizonyultak, mint korábbi szavazási szokásukból következett volna. A részvételre vonatkozó *várakozások, személyes becslések* igen jelentős szerepet játszottak a szavazási hajlandóság alakulásában, s ez az összefüggés elsősorban az – adott esetben a bizonytalanság nagyobb fokán álló – baloldali szavazóknál érvényesült erőteljesen. A népszavazást eldöntő legfőbb tényező természetesen az ingyenesség visszaállításának lehetősége, a „ne kelljen olyasmért fizetni, amiért korábban nem kellett” alapállás volt. A kampány tartalomelemzése egyértelműen azt mutatta, hogy a számára kedvező eredményért a FIDESZ-nek csupán ébren kellett tartania az ingyenesség, a „nem fizetünk” vonzerejét. A kormányoldal olyan kampányt igyekezett megvalósítani, amely az új díjak bevezetésének racionális indoklásával érteti meg, hogy az állampolgárok hosszabb távon mit nyerhetnek a változásokkal. A szélesebb társadalmi támogatás megszerzéséhez azonban a reformok hosszas és alapos előkészítésére, kimunkálására és lényegesen kiterjedtebb és egységesebb kommunikációra lett volna szükség.

Kulturális-interakciós rétegződés, miliőtípológia. A kutatócsoport 2005. és 2008. évi adatfelvételének eredményeire épülő elemzés egy újszerű, a *kapcsolathálózati és tudásstílus-jellegzetességek foglalkozási alapjait kiemelő miliőtípológia* kidolgozására vezetett, amely (kapcsolathálózati centrum-periféria tagolódáson alapuló) hierarchikus elem mellett (networkjelleg, erőforrástípus és tudásstílus alapon) *horizontális klasszifikációt* is tartalmaz. Ez a hételemű tipológia az erőforrásokhoz való hozzáférés és a közgondolkodás általánosabb összefüggéseit (így a politikai viselkedést, pártpreferenciákat, részvételi magatartást) is

eredményesebben magyarázza, mint a foglalkozás hagyományos mutatói, vagy esetenként akár mint a társadalmi státus hierarchikus, például iskolázottsági jellemzői.

Módszertani kutatások

A survey-részvételben testet öltő válaszadói készség és a választási aktivitásban megnyilvánuló részvételi készség tendenciái az utóbbi időben szétváltak egymástól (míg az előbbi szempontból elsősorban a városi, illetve aktív népesség fogadókészsége csökkent jelentősen, az utóbbi szempontból a magasabb részvétel továbbra is a magasabb státusszintekhez kapcsolódik). Különböző technikák kombinált felhasználása (beleértve az interneten alapuló online felvételeket) ígér jobb vizsgálati hatékonyságot. A *kieső címek* szisztematikus elemzése is tanulságos, alapvető szociodemográfiai mutatók és a terepen regisztrálható környezeti változók felhasználásával.

Tudománykommunikáció

A kutatócsoport az Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézettel együttműködve kezdte meg szakmai-tudományos elődje, az 1969 és 1991 között fennállt Tömegkommunikációs Kutatóközpont, illetve Magyar Közvéleménykutató Intézet tudományos hagyatékának feldolgozását. 2008-ban megtörtént a teljes kutatási-módszertani dokumentáció számítógépes rögzítése.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A Részvétel és képviselő projekt Norvég Alap pályázati programja a – Stein Rokkan által fémjelzett nemzetközi összehasonlító kutatási törekvések nyomdokain – a norvég partnerrel való együttműködés több formában működik: műhelykonferencia, illetve a bergeni NSD intézménnyel – az ott kifejlesztett NESSTAR szoftver bevonásával – magyar-norvég választáskutatási adatbank kialakítása.

Az ISA (Nemzetközi Szociológiai Társaság) Council of National Associations testületének folyó ciklusában a hazai társaság (MSZT) képviselőjére kaptunk megbízást.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A tavalyi évben fejeződött be – a Corvinus Egyetem kapcsolathálózati elemzés iránt érdeklődő fiatal szociológusait magába foglalva – a „Társadalmi kudarcok – társadalmi megoldások. Kooperációs és koordinációs normák keletkezése, érvényesítése és a normák megszegéséből adódó konfliktusok kezelése” (összesen 7 millió Ft támogatást elnyert T49432) pályázat.

ELTE-s kutatókkal együttműködve indult be a *Diffúziós folyamatok, hálózati dinamika, és önszerveződés az írott sajtóban* (összesen 8 és fél millió Ft támogatást elnyert T 73033) téma.

V. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	3	Ebből kutató ² :	3
PhD, kandidátus:	3	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			7
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			7
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	4	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	0	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	0	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	2	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	0	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	2	hazain:	3
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	0	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			3
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	0
		PhD-t:	5
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			100
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			20,6 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	2,7 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			8
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	2 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0,7 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE KÖZÉP-ÁZSIAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Vásáry István, az MTA doktora
ELTE BTK Orientalisztikai Intézet,
1088 Budapest, Múzeum krt 4/D, II. em. 205.
Telefon: 411-6500/5393, Fax:: 485-5215

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- Az alapfeladat Közép-Ázsia múltjának és jelenének tudományos kutatása, feltárása és megismertetése.
- *A közép-ázsiai török népnevek digitális adattárának* folyamatos bővítése, valamint az adattárban rögzített nevek nyelvészeti (névészeti) feldolgozása, és az adattár használatának biztosítása a kutatócsoport tagjai számára.
- a közép-ázsiai török epikus hagyományok (eposzciklusok) népek és államok szerinti teljes feltérképezése, a már feltárt, kiadott és feldolgozott szövegek összegyűjtése és katalogizálásának a folytatása „Etnosz és hagyomány” munkacím alatt;
- a tervezett országmonográfiák megírásához további anyaggyűjtő és feltáró munka elvégzése;
- előmunkálatok a „Törzs, etnosz, nemzet, állam Közép-Ázsiában” című tanulmánykötet összeállításához;
- előadások tartása hazai és külföldi tudományos tanácskozásokon.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A tárgyév során jelentős volumenű és közérdeklődésre számot tartó etimológiai és névtörténeti kutatást folyt a *madijar~madjar – magyar etnikai nevek kapcsolatának a tisztázása* érdekében. A kutatás eredményeként lényeges összefüggések tisztázódtak ebben a magyar őstörténeti vonatkozású témában, s így az a tudományos ismeretterjesztésben is előrelépést vonhat maga után. (1 fő, tudományos munkatárs)

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Előadások tartása nemzetközi tudományos konferenciákon:

- *Hajji-Girey and Mengli-Girey vs Akhmat and his Sons: The Contacts of the Crimean Khanate and the Great Horde. Das frühzeitliche Krimkhanat zwischen Orient und Okzident.* München, 2008. április 1. (Vásáry István)
- *Otuz yıl öncesi Deliorman ağızlarının şimdiki zaman ekleri üzerine.* Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı. 25-30 Mart 2008. Şanlıurfa (Törökország) [A harminc évvel ezelőtti Deliorman nyelvjárásainak jelenidő jeleiről; A törökországi török nyelvjáráskutatás munkaértekezlete]. (Baski Imre);
- *Some Remarks on Zemarkh's Journey to the Turks (569-70).* Permanent International Altaistic Conference (PIAC) 51th Meeting, Bukarest, 2008. július 27.-augusztus 1. (Dobrovits Mihály);
- *A madijar népnév és ami körülötte van. A kívánt világosság.* VI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, Szlovákia, 2008. október 2-4. (Baski Imre);

- *Az 563. évi bizánci türk követségről.* VI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia, Dunaszerdehely, 2008. október 3. (Dobrovits Mihály);
- *Çöp ve türevleri.* [A török *çöp* szó és származékai]. VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı), Ankara, 2008. október 20-25. [VI. Nemzetközi Török Nyelvtudományi Kongresszus] (Vásáry I.)6. *Göktürkler'de Bölgesel İdare Terimleri ve Ayuq kelimesi.* [Az *ayuq* szó és a területi igazgatás szakszavai a régi türköknél]. VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı), Ankara, 2008. október 20-25. [VI. Nemzetközi Török Nyelvtudományi Kongresszus] (Dobrovits Mihály)7. *Orta Asya Türk Etnonimisinde Kişi Adları.* VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-25 Ekim 2008. Ankara (Törökország). [Személynevek Közép-Ázsia török etnonimájában; VI. Nemzetközi Török Nyelvtudományi Kongresszus] (Baski Imre).

Előadások tartása hazai tudományos és tudományos ismeretterjesztő rendezvényeken:

- *A helynevek és a régészettudomány.* Kun-Kép régészeti konferencia. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2008. május 22-23. (Baski Imre);
- *Törökország, úton az alkotmányos válság felé?* Magyar Külügyi Intézet, Kávés és Külpolitika műhelysorozat: 2008. november 3. (Dobrovits Mihály);
- *Közép-Ázsia a nemzetközi politikában.* Jászi Oszkár Külpolitikai Társaság, 2008. november 19. (Dobrovits Mihály);
- *A Korán-cáfolat műfaja a közép-európai reformáció és katolikus reform eszmei fegyvertárában.* Biblia és az ember konferencia, Miskolc, 2008. november 22. (Dobrovits Mihály, Óze Sándorral közösen);
- *Kiss Albert kuruc ezereskapitány élete.* A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, Tarpa és Vaja nagyközségek önkormányzata, valamint a Vay Ádám Múzeum és Baráti Köre által Esze Tamás halálának 300. évfordulójára rendezett tudományos ülésszak. 2008. május 22–23. (Seres István);
- *Mészáros Kálmánnak az Esze Tamás kuruc brigadéros életéhez és szülőfalujának történetéhez kapcsolódó forráskiadványa első kötetének ismertetése.* Tarpa, 2008. május 22. (Seres István);
- *Jávorka Ádám ismeretlen levelei Lengyelországból, 1743–1744.* A Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma által „II. Rákóczi Ferenc, az államférfi” címmel Sárospatakon megrendezett nemzetközi konferencia. 2008. október 2. (Seres István);
- *A magyar őstörténet-kutatás egy különös forrása: Turkoly Sámuel levele Asztahánból, 1725.* VI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia, Dunaszerdehely, 2008. október 3. (Seres István);
- *O'sváth Pál élete és munkássága.* „O'sváth Pál, a Sárrét első krónikása” c. kiállítás megnyitó előadása. Püspökladány, Karacs Ferenc Múzeum, 2008. november 20. (Seres István);
- *A fejkendő Törökországban és Iránban.* ELTE BTK, Orientalista Kulturális Est, 2008. december 10. (Vásáry István)

– nemzetközi tudományos rendezvény szervezése külföldön:

- „A kívánt világosság” – Az VI. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, 2008. október 2-4. (Dobrovits Mihály)

Részvétel akadémiai nemzetközi tudományos csereprogramban:

Az MTA-OTA 2008-2010 évekre aláírt együttműködési megállapodása keretében 74. témaszámon megvalósuló „Közép- és Belső-Ázsia történetének és a nomád civilizációk

művelődéstörténetének forrásai” c. közös kutatási terv keretében 1 fő volt kutatóúton Moszkvában. Egyhetes útra került sor Ankarában, melyre a Magyar Tudományos Akadémia és a Török Tudományos Akadémia közötti megállapodás keretében került sor (1 fő).

Az MTA és a TÜBA által közösen támogatott utazásra is sor került. A kéthetes törökországi tanulmányút alatt az eredményes ankarai és isztambuli tartózkodás során konferenciái részvételre, könyvtári kutatómunkára és kutatói konzultációkra került sor. (1 fő)

Részvétel hazai felsőoktatásban:

Vásáry István egyetemi oktatási tevékenysége 2008-ban:

Török nyelvelmékek; Török nyelvtörténet; A magyar nyelv régi török elemei; A törökség története; Török szakszeminárium

Dobrovits Mihály egyetemi oktatási tevékenysége 2008-ben:

Nomádok, birodalmak, kereskedelmi utak a mongol kor előtti Euráziában; Az Oszmán Birodalom története; Az iszlám világ a késő középkorban és a kora újkorban; Nomád népek Euráziában

Részvétel tudományos testület munkájában:

MTA Orientalisztikai Bizottság tagja (Vásáry István: 2005-),

MTA Iszlámtudományi Bizottság tagja (Vásáry István: 2006-),

Acta Orientalia Hungarica főszerkesztője (Vásáry István; 2003-),

Kőrösi Csoma Társaság alapító tagja (Vásáry István: 1968-),

OTKA ókori-orientalisztikai zsűrijének elnöke (Vásáry István: 2006-),

nemzetközi folyóirat-szerkesztőségi tagság (Baski Imre): Türkoloji Kültürü Dergisi [Turkológiai folyóirat, Törökország] International Review of Turkology [Törökország]

IV. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Vásáry I: Magyar őshazák és magyar őstörténések. Balassi Kiadó: Budapest 2008. 198 (Magyar Őstörténeti Könyvtár XXIV), (2008)
2. Vásáry I: A muszlim demokrácia esélyei Törökországban, Törökország és az iszlám. Az iszlám szerepe Törökország EU-csatlakozásának megítélésében. Szerkesztette Vásáry István. Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete: Piliscsaba, 79-107, (2008)
3. Vásáry István: The Tatar Ruling Houses in Russian Genealogical Sources, Acta Orientalia Hungarica 61, 365-372, (2008)
4. Baski I: A török személynévszótárak és az Onomasticon Turcicum. In: Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai. Balatonszárszó, 2007. június 24. Szerk. Bölcskei A – N. Császi I. Budapest, 315-318, (2008)
5. Dobrovits M: A kirgizek egy VI. századi bizánci forrásban. In: Dobrovits M (szerk.): A becsvágy ígészetében. V. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 68-85, (2008)
6. Seres I: Repiczky János tanítványai — A rendszeres turkológiai oktatás megindulása Magyarországon. In: A becsvágy ígészetében. V. Nemzetközi Vámbéry Konferencia. (Összeállította: Dobrovits Mihály.) Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 263–285, (2008)

V. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Közép-ázsiai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	3	Ebből kutató ² :	3
PhD, kandidátus:	3	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			18
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			16
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	2
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	7	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	1
összes hivatkozás száma ⁶ :	0	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	2	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	7	hazain:	6
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	0	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			2
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			1
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	0
		PhD-t:	0
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			12
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	0 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE NYELVFILOZÓFIAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Kelemen János, az MTA levelező tagja
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/i.
Telefon: 485-5237, Fax: 485-5247
e-mail: filint@ludens.elte.hu

I. A kutatóhely feladatai a beszámolási évben

2008-ban kutatócsoportunk tevékenységének fókuszában – kutatási tervünknek megfelelően – a mentális és nyelvi reprezentációk természetének vizsgálata állt. Ezek rendre: mentális tartalmak természetének vizsgálata az ún. internalizmus-externalizmus vita keretében; mentális tartalmak egy meghatározott esetének, az érzéki tapasztalatnak a vizsgálata ugyancsak az internalizmus-externalizmus vita keretében; mentális állapotok, események intencionális/reprezentációs és fenomenális tulajdonságai közti viszony feltérképezése; jelentéstani, referenciaelméleti és grammatikaelméleti kutatások; a mentális és a nyelvi reprezentáció fogalomtörténeti vizsgálata.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Kutatócsoportunk munkatársa az internalizmus-externalizmus vita keretében vizsgálatokat folytatott a mentális tartalmak természetéről. Munkatársunk két tézis mellett hozott fel érveket. Egyrészt: valamennyi mentális tartalom esetében az internalista megközelítés a helyes, azaz valamennyi mentális tartalmat a szubjektum belső állapotai határozzák meg. Ez igen váratlan és az ortodox filozófiai megközelítéssel szembenálló eredmény. Másrészt: a mentális jelenségek megkülönböztető jegye az ún. privilegizált hozzáférés, azaz egy jelenség attól mentális, hogy a szubjektum más módon fér hozzájuk, mint mások. Kutatási eredményeit munkatársunk *The Subject's Point of View* című, 2008-ban az OUP kiadásában megjelent könyvében összegezte.

Kutatócsoportunk ugyanezen munkatársa kidolgozta a szemantikai tartalmak internalista elméletének részletes védelmét. Megmutatta, hogy kizárólag az internalista elméletek egyeztethetők össze a mentális állapotok tartalmának első személyű kitüntetett ismeretével. Továbbá érveket dolgozott ki amellet, hogy az internalista tartalomelméletek is alkalmasak a nyelvi kifejezések referencia- és igazságfeltételeinek meghatározására.

Kutatócsoportunk két munkatársa is intenzív vizsgálatokba kezdett a mentális állapotok/események reprezentációs/intencionális és fenomenális tulajdonságai közti viszony természetét illetően. Mindketten amellet hoztak fel érveket, hogy az intencionalitás és a fenomenális tudat közti viszony nem esetleges, hanem lényegi, s – szemben az általános vélekedéssel – az intencionalitás nem vizsgálható külön a fenomenális tudattól. Ezzel összefüggésben mindketten amellet érveltek, hogy – ellentétben a standard megközelítéssel – létezik kognitív fenomenológia, azaz a gondolatok – csakúgy, mint az érzelmek, érzéki tapasztalatok, testi érzetek – rendelkeznek fenomenális karakterrel.

Kutatócsoportunk munkatársa részletesen vizsgálta a különböző típusú mentális állapotok fenomenológiai természetét. Vizsgálódásai azzal az egyértelmű eredménnyel jártak, hogy az érzéki tapasztalatok fenomenológiája alapvetően különbözik a gondolatok (és más propozicionális attitűdök) fenomenológiájától. Erre alapozva pedig amellet érvelt, hogy az észlelés (kevesek által képviselt) ún. diszjunktív elmélete fölényben van az észlelés alternatív elméleteivel szemben.

A kutatócsoport egyik munkatársa átdolgozta Saul Kripke tulajdonnevek referenciáról számot adó elméletét. A kripkei elméletet kissé félrevezetően oksági lánc elméletnek szokás hívni,

pedig a nyelvhasználatot kísérő beszélői szándék szerepére összpontosítva az elméletet ért kritikák egész sora kiküszöbölhető.

Kutatócsoportunk munkatársa a Miskolci Egyetem három munkatársával együtt *Elmefilozófia* címmel szöveggyűjteményt szerkesztett. A kötet 15 kurrens és a kortárs analitikus filozófiában alapvető fontosságú tanulmány fordítását tartalmazza, melyek közül több a mentális reprezentációk természetével kapcsolatos. Munkatársunk írta a kötet általános bevezetőjét, melyben a test-lélek probléma különböző elméleteit mutatja be igen részletesen. Az *Elmefilozófia* 2008 szeptemberében jelent meg a L'Harmattan Kiadó gondozásában. A könyv hiánypótló a hazai felsőoktatásban mind BA, mind MA szinten.

A kutatócsoport folytatta azt az évekkel ezelőtt megkezdett kutatását, melynek az a célja, hogy hozzájáruljon a mentális és nyelvi reprezentáció, valamint a kognitivist nyelvelfogás történeti megértéséhez. Kutatócsoportunk munkatársa folytatta a kognitivismus filozófiatörténeti előzményeire vonatkozó kutatásait. Megmutatta, hogy az a mód, ahogyan a nyelv poétikai, nyelvészeti és logikai fogalmát az újkori filozófia néhány nagy klasszikusa, így elsősorban Vico összekapcsolta, ma is gyümölcsöző. Bebizonyította, hogy Umberto Eco kognitív szemantikája egyenesen következik korábbi szemiotikai és hermeneutikai elméletének átalakulásából, s kiválóan alkalmazható az irodalmi szövegek interpretálásában. Adalékokkal járult hozzá a racionalitás problémájának kognitivist megközelítéséhez. Eredményeit több több külföldön megjelent folyóiratcikkben, illetve – részben maga által is szervezett – hazai és nemzetközi konferenciákon mutatta be.

A kutatócsoport egyik munkatársa a kategóriaelmélet szemantikai alkalmazásainak kifejtésére vállalkozott. Az *Absztrakt nonszensz? Kategóriaelmélet szemantikai alkalmazásokkal* című könyv tavasszal jelenik meg a Typotex kiadó gondozásában. Ez lesz az első magyar nyelvű munka, amely a kategóriaelmélet alapjait tárgyalja.

A kutatócsoport egyik tagja az analógiás gondolkodás állítólagos parttalanságának problémájával foglalkozott. Arra a következtetésre jutott, hogy a hasonlóságok *gyakoróságának* számításba vétele esetén az analógiás okoskodással való magyarázatok ellen felhozott érvek értelmüket veszítik. Megpróbálkozott az analógiás okoskodás számítógépes szimulálásával is, egyelőre kísérleti méretekben (nagyon kevés hasonlósági típust, vagyis absztrakciót tételezve fel).

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Hazai kapcsolatok

Miskolci Egyetem Filozófiai Intézete, Pécsi Egyetem, Filozófiai Intézet, Magyar Kognitív Alapítvány, ELTE BTK Filozófiai Doktoriskola Analitikus, Fenomenológia és Logika Program, Erasmus Kollégium.

Nemzetközi kapcsolatok

CEU; UCL; NYU; La Sapienza Egyetem, Róma; Université de Bourgogne, Dijon; Centro Studi di Filosofia della Complessità „Edgar Morin”, Messina; Istituto Italiano per gli Studi Filosofici, Nápoly.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport vezetője az elmúlt év folyamán a következő pályázatokban vett részt témavezetőként: 1) Az ELTE Filozófiatudományi Doktori Iskolájának FKFP 0022/2002 nyilvántartási számú pályázata, melynek keretében a Doktori Iskola programjai a „Nyelv, megértés, interpretáció” c. témával foglalkoznak. 2) A K62377 nyilvántartási számú „Dante

filozófiája” c. OTKA-pályázat. Mindkét kutatási témában teljesültek a 2008-ra szóló célkitűzések.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Bárány T: Valóságos lényeg, névleges lényeg és a fajták. Magyar Filozófiai Szemle, 2006/3–4. 361–366, (2008)
2. Bárány T: Grandiózus létszórakozás [nagyrecenzió Bókay A: Bevezetés az irodalomtudományba című könyvéről]. Műút, 2008/8., 97–105, (2008)
3. Bárány T, Kelemen J, Pöntör J, Tózsér J (vendégszerkesztők): Világosság, 2008/3–4. „Szellem, tapasztalat, nyelv – válogatás az ELTE BTK Filozófia Intézete és az MTA–ELTE Nyelvfilozófiai Kutatócsoportja konferenciájának előadásaiból”, 208, (2008)
4. Bárány T, Rónai András (szerk.): Filozófia és irodalom. József Attila Kör – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 232, (2008)
5. Farkas K: The subject’s point of view. Oxford University Press, Oxford, (2008)
6. Farkas K: Review Ontology and Explanation: Collected Papers by Laird Addis. Notre Dame Philosophical Reviews, (<http://ndpr.nd.edu/review.cfm?id=13927>) (2008)
7. Farkas K: Phenomenal Intentionality without Compromise. Monist, 91, 273–293, (2008)
8. Farkas K: „Time, tense, truth”. Synthese, 160/2 269–284. (2008)
9. Kelemen J: Eyes Down. In Allen Mandelbaum, Anthony Oldcorn, Charles Ross (Eds), Purgatorio. A Canto-by-Canto Commentary. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 119–129, (2008)
10. Kelemen J: „In Defence of The Destruction of Reason”. Logos, Winter 2008. Volume seven – issue one. (http://www.logosjournal.com/issue_7.1/kelemen.htm), (2008)
11. Kálmán L: A mögöttes és ami mögötte van”. Szabad Vátozók, 5., (<http://www.szv.hu/cikkek/a-mogottes-es-ami-mogotte-van>), (2008)
12. Kálmán L – Kertész Zs: Russian Palatalization. In Kálmán László (szerk.), Papers from the Mókus Conference. Tinta Könyvkiadó, Budapest, (2008).
13. Erdélyi Szabó M – Kálmán L – Kurucz Á: „Towards a Natural Language Semantics without Functors and Operands”. Journal of Logic, Language and Information, 17, 1–17, (2008)
14. Kálmán László (szerk.): Tanári kincsestár: Magyar nyelv. Raabe Kiadó, Budapest, 2008. március, június, október, december. [Négy kötet.], (2008)
15. Kálmán László (szerk.): Papers from the Mókus Conference. Tinta Könyvkiadó, Budapest, (2008)
16. Tózsér J: Általános bevezetés: a test-lélek probléma In. Ambrus G – Demeter T – Forrai G – Tózsér J (szerk.), Elmefilozófia. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 9–85, (2008)
17. Eszes B – Tózsér J: Átvitt értelem – a metafora szerepe a kommunikációban. In Bárány T – Rónai A (szerk.), Filozófia és irodalom. József Attila Kör – L’Harmattan Kiadó, Budapest, 63–75, (2008)
18. Tózsér J: „Internalizmus kompromisszumok nélkül”. BUKSZ, Tél (2008). 303–10.
19. Ambrus G – Demeter T – Forrai G – Tózsér J (szerk.): Elmefilozófia. Fordította Eszes Boldizsár. L’Harmattan Kiadó, Budapest, [480 p. (2008)]
20. Zvolenszky Zs: Book Review: Paul Elbourne, Situations and Individuals. Philosophical Review, 117, 314–316 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Nyelvfilozófiai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	7	Ebből kutató ² :	7
PhD, kandidátus: 4	MTA doktora: 0	levelező tag: 1	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			45
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			33
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	5	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	5
tanulmánykötetben magyarul:	4	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	4	idegen nyelven:	2
összes hivatkozás száma ⁶ : 55	összes hiv. száma	önidézettek nélkül:	40
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	1
könyvfejezet magyarul:	4	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	7	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	15	hazain:	32
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	4
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			4
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			7
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 12	PhD-t:	8
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			98
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :		10,4	MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 1	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	0	MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0	MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0	MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0	MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE PÁRTOK, PÁRTRENDSZEREK, PARLAMENTARIZMUS KUTATÓCSOPORT

Vezető: Gergely Jenő, az MTA doktora
1088. Budapest, Múzeum krt. 6-8.
Telefon/Fax: 485-5205
e-mail: gergelyjeno@freemail.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatócsoport 2008. évre előirányzott főbb feladatait az elfogadott munkaterv szabta meg. Szakított a hagyományos párttörténettel, az egyes pártok, pártrendszernek történetének feltárásában és feldolgozásában a politológiai, szociológiai, jogtudományi és eszmetörténeti megközelítéseket és módszereket is alkalmazták. A 2008-as munkaterv az alábbiakban jelölte meg a feladatokat:

- A Keresztény Községi (Wolff) Párt története 1920–1939 monografikus feldolgozása. A témából tanulmányok publikálása.
- Az MSzMP utolsó korszakának feltárása és feldolgozása. A párt megyei és helyi szervezetei 1985–1989 között, a párt felbomlásának folyamata a tagság véleményének tükrében. Erről tanulmányok írása és közlése.
- A koalíciós korszak kormánypártjainak gazdálkodása és üzleti háttere 1945–1949. c. tanulmánykötet szerkesztése, és abban tanulmány publikálása a FKgP gazdálkodásáról. A kötet 2008-ban történő megjelentetése.
- A 2007-ben megkezdett kutatás folytatásaként tanulmány készítése az MSzMP és az SPD (Kádár János és Willy Brandt) kapcsolatairól.
- A külső közreműködők folytatták, illetve befejezték alábbi kutatásaikat:
- a Szabadelvű Párt történetének feldolgozása
- a Magyar Demokrata Fórum genezisének feldolgozása
- a Nemzeti Egység Pártja történetének feldolgozása 3 ív terjedelmű tanulmány formájában
- elektronikus formában rögzített interjú készítése a Keresztény Demokrata Néppárt több vezetőjével.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A kommunálpolitikai jellegű keresztény párt kialakulásának, szervezetének és ideológiájának, valamint társadalmi háttere feltárásának eredményei publikusak lettek. Újabb tanulmányok születtek a politikai katolicizmus tárgyköréből. (1 fő; 80 000 Ft)

A nagy kormánypártok hagyományostól eltérő jellegű feldolgozása, szakítva a merkantilista-agrárius szembenállás stratégiai felfogásával, mivel annak nincs kellően – és tényszerűen – alátámasztható alapja. (1 fő, 150 000 Ft)

Kiemelkedő és fontos eredmény a koalíciós pártok 1944-1949 közötti gazdálkodásáról, üzleti vállalkozásairól szóló tanulmánykötet megjelentetése. (1 fő, 300 000 Ft)

Új eredményeket tartalmazó tanulmány megjelentetése az MSzMP témakörében (1 fő; 400 000 Ft).

Az MSzMP nemzetközi kapcsolataival kapcsolatos kutatások eredményeinek tanulmányban történő összefoglalása (1 fő, 250 000 Ft).

A kutatócsoport megkezdte a pártlexikon előkészítését és a folyamatosan beérkező szócikkek szerkesztését. 2008 végéig a külső közreműködőktől 224 szócikk érkezett be, ebből 125-öt került szerkesztésre (3 fő, 800 000 Ft).

A kutatócsoport tematikájához csak közvetve tartozik az 1956-os forradalom története, amellyel kapcsolatosan 2008-ban is folytatódott a kutatási eredmények publikálása (1 fő).

Egyik munkatársunk elkészítette és leadta PhD-disszertációját az ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskolájában (amelynek megvédésre 2009. március 6-án kerül sor) (1 fő).

2008-ban jelent meg a kutatócsoport első, kollektív munkájának eredményeként az a tanulmánykötet, amelyben 9 tanulmány található, és valamennyi a kutatócsoport tematikájába illeszkedik. (3 fő, 800 000 Ft)

Miután a kutatócsoport társadalomtudományi alapkutatásokat végez, így annak a történettudomány és rokontudományai gazdagításán kívül konkrét gazdasági haszna nem lehet.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport munkájába bekapcsolódtak az ELTE BTK Történeti Intézet ilyen vagy hasonló témákkal (is) foglalkozó oktatói. További kapcsolatai vannak az ELTE Jogi Karával, a Pécsi Egyetem BTK Történeti Intézetével, az MTA Történettudományi Intézetével és a Politikatudományi Intézettel.

Szervezett külföldi kapcsolatok nem voltak.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport által elnyert pályázatok nem voltak. A kutatócsoport vezetője folyamatban levő, 3 éves OTKA-projektet nyert el 2008-ban, a kutatócsoport egyik tagja szintén elnyert egy pályázatot a Tánicsics Mihály Alapítványnál. Ezeket a pályázatokat azonban nem a TKI kutatócsoport vezetőjeként illetve tagjaként nyerték el.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Gergely J: A Keresztény Községi (Wolff) Párt első éve. Századok, 142. évf. 6, 1325-1382 (2008)
2. Gergely J: A keresztényszocializmus a legújabb kutatások tükrében. In: Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon (1919-1945). Szerk. Szilágyi Csaba. Agora VI. Budapest, Gondolat, 79-98, (2008)

3. Gergely J: A Keresztény Községi Párt egyházpolitikája (1920-1938). Politikai pártok a 19-20. században. In: Politikai pártok a 19–20. században. Szerk.: Réfi A., Sziklai I. Budapest, MTA-ELTE, 59-84, (2008)
4. Gergely J (szerk.): Gazdasági és szakmai kamarák Magyarországon és az Európai Unióban. Írta Strausz P. és Zachar P. K. Budapest, L Harmattan, (2008)
5. Gergely J: Vallási és nemzeti identitás – egyházak, felekezetek és állam kapcsolata 1945 előtt. In: Felekezetek, egyházpolitika, identitás. Szerk. Balogh M. Budapest. Kossuth, 15-21, (2008)
6. Gergely J. Egyházak, egyházpolitika 1956-ban. In: 1956. Tanulmányok a forradalomról. Szerk. Mózes M, Kozári J. Eger, EFK. Líceum, 22-33, (2008)
7. Gergely J. – Izsák L. : A magyar jelenkor története. Budapest., Pannonica, (2008)
8. Pölöskei F.: Nemzeti politika a 19. és 20. század fordulóján. Valóság, 2008/9. sz., 70-80, (2008)
9. Pölöskei F: Birtokviszonyok és viták a századfordulón. Agrártörténeti Szemle, 2007. 1-4. sz., 145-169 (2008)
10. Pölöskei F: A pártstruktúra Magyarországon a dualizmus korában. Múltunk, 2008. 4. , 215-230, (2008)
11. Pölöskei F: Szabadelvű Párt fénykora. Politikai pártok a 19-20. században. In: Politikai pártok a 19–20. században. Szerk.: Réfi A., Sziklai I. Budapest, MTA-ELTE, 7-25, (2008)
12. Réfi A. - Sziklai I. szerk.: Politikai pártok a 19–20. században. Budapest, MTA-ELTE, (2008)
13. Réfi A: A párttagok viszonya az MSzMP politikájához az 1980-as évek végén. Politikai pártok a 19-20. században. In: Politikai pártok a 19–20. században. Szerk.: Réfi A., Sziklai I. Budapest, MTA-ELTE, 149-159, (2008)
14. Vida I. (szerk.): A koalíciós korszak pártjainak gazdálkodása 1944–1949. Tanulmányok. Budapest,. Gondolat, (2008)
15. Vida I: Adatok a Független Kisgazdapárt anyagi helyzetéről és gazdálkodásáról (1945–1949). In: A koalíciós korszak pártjainak gazdálkodása 1944–1949. Tanulmányok. Szerk. Vida I. Budapest, Gondolat, 127-185, (2008)
16. Vida I: A politikai pártok az 1956-os nemzeti felkelés és forradalom idején. In: 1956. Tanulmányok a forradalomról. Szerk. Mózes Mihály, Kozári József. Eger, EFK. Líceum, 193-201, (2008)
17. Vida I: Egyetemi és főiskolás diákmozgalom. In: Magyarországi felsőoktatási intézmények az 1956-os forradalomban és szabadságharcban. Szerk. Osváth Zsolt, Zsidi Vilmos. Budapest, 11-28, (2008)
18. Vida I. (Sorozatszerk.): Ellenzéki jogok a parlamenti jogban. Írta Smuk Péter. Pártok és politika. Budapest, Gondolat, (2008)
19. Vonyó J: Identitásteremtési kísérletek az átalakított kormánypártban (Nemzeti Egység Pártja 1932-1936). In: Politikai pártok a 19–20. században. Szerk.: Réfi A., Sziklai I. Budapest, MTA-ELTE, 107-130, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Pártok, pártrendszerek, parlamentarizmus Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	3	Ebből kutató ² :	2
PhD, kandidátus: 0	MTA doktora: 1	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			13
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			13
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	7	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 0	összes hiv. száma	önidézettek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	3	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	0	hazain:	12
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	0	hazai:	0
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			2
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 0	PhD-t:	17
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			84
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		0,3 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0,6 MFt

ELTE TÖRTÉNETI RUSZISZTIKAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Szvák Gyula, az MTA doktora
1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.
Telefon: 485-5207, Fax: 485-5207
e-mail: russistics@ludens.elte.hu

I. A kutatóhely főbb feladatai a beszámolási évben

A tárgyévre kitűzött konkrét célfeladatok az alább felsorolt hat tematikus blokk tartalmi kibontása érdekében kerültek meghatározásra:

- A keleti szláv államalapítás problematikája. A premongol periódus a kortársak és az utókor diskurzusaiban.
- A moszkvai állam létrejötte. Egyház és állam a 14–15. században.
- A latin és az ortodox kereszténység találkozási pontjai Közép- és Kelet-Európában. A tradicionális középkori orosz gondolkodás a Nagy Péter uralkodása előtti évszázadokban.
- Az autokrácia és az orosz hatalmi doktrínák a kora újkori és az újkori Oroszországban.
- Tradíció és modernizáció kérdései az orosz társadalmi–politikai gondolkodásban a 18–19. században.
- Nemzet és állam: A kultúra mint a hatalom önreflexiója a 20. században.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

- Az első tematikus blokkban: 1 fő 328 oldal terjedelmű műben, az ún. „normannkérdéssel” (a keleti szláv államalapítás egyik kulcsproblémájával) foglalkozik. A kötet egyedül álló teljességgel öleli föl a témakört. 2008-ban elkészült, és 2009 tavaszán megjelenik. Becsült ráfordítása 1 millió Ft; Befejeződött a keleti szláv történelem és szépirodalom első fennmaradt elbeszélő nyelvemlékének (Ilarion: A törvényről és a kegyelemről című művének) első teljes magyar nyelvű fordítása szakjegyzetekkel és kommentárral ellátva. Egy fő dolgozott rajta.
- A második tematikus blokkban: 1 fő tanulmánya a magyar historiográfiában először vizsgálja az orosz nagyfejedelmi végrendelkezési hagyomány létrejöttét, illetve hatását az autokratikus jellegű politikai hatalom intézményes kialakulására.
- A harmadik tematikus blokkban: A hazai tudományos életben még ismeretlen, magyarországi keletkezésű, a katolikusokkal polemizáló, ortodox hitvédő szövegcsoport elemzésével a kutatócsoport egyik tagja jelentősen hozzájárult ahhoz a közelmúltban indult nemzetközi projekthez, amely az egyetemes ortodox egyház különböző etnikumú híveinek nemzettudatát tanulmányozza, különös tekintettel a nyugatitól eltérő sajátosságaira, és történelmi fejlődésének specifikumaira.
- A negyedik tematikus blokkban: 1 fő a „korlátlan” cári hatalom informálisan létező intézményes korlátainak 16–17. századi működési mechanizmusát elemezte egy Moszkvában megrendezett konferencián tartott előadásában.
- Az ötödik tematikus blokkban: 1 fő tanulmánykötete (a magyar történettudományban először) moszkvai levéltári források alapján rekonstruálja az orosz külpolitikai gondolkodás változásait a 19. század első felében a „keleti kérdés” kapcsán.

- A hatodik tematikus blokkban: Úttörő jellegű vállalkozás (disszertáció formájában) górcső alá veszi a szovjet-országi filmművészet és a korabeli kultúrpolitika kölcsönhatásait az 1950-es évek második felében. 1 fő munkája.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatóhely élő munkakapcsolatokat ápol az Oroszországi Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetével, Társadalomtudományi Információs Intézetével, és Szlavisztikai Intézetével, valamint a moszkvai Bölcsészettudományi Egyetemen, a moszkvai Lomonoszov Egyetemen, és a Szentpétervári Állami Egyetemen. A hazai társműhelyek közül a debreceni és a pécsi tudományegyetemmel.

A kutatócsoport vezetője az év folyamán rendszeresen részt vett az Oroszországi Tudományos Akadémia „Oroszország története” című folyóiratának szerkesztőségi ülésein mint a szerkesztőbizottság tagja.

A kutatóhely szervezésében az év során egy nemzetközi tudományos konferenciára került sor 2008. május 17–21. között „Az állam és nemzet történelmi formaváltozásai Oroszországban és Közép-Kelet-Európában a X-XX. században” címmel. A rendezvényen 15 belföldi és 17 külföldi előadó vett részt.

A kutatócsoport vezetője szerepelt a Moszkvában megrendezett „Az orosz államiság fejlődésének alapvető stádiumai. A központ és a periféria a X–XXI. században.” című tudományos konferencián 2008. október 30-án, ahol „A ‘korlátlan’ cári hatalom korlátai” címmel előadást tartott.

A kutatócsoport egyik munkatársa előadással szerepelt 2008. február 29-én Szombathelyen az „Oroszország és Közép-Európa” című interdiszciplináris professzori szemináriumon („Egyházi szláv nyelvű hitvédő irodalom Közép-Európában”), amit a szombathelyi Szláv Történelmi és Filológiai Társaság szervezett, valamint a Kecskeméten 2008. június 28-án megrendezett „Orthodoxia és heterodoxia” című konferencián („Ókori teológiai érvek recepciója a középkori egyházi szláv polemikás irodalomban”).

A kutatócsoport egyik munkatársa „Az ekfrázis lehetséges típusai Andrej Platonov munkásságában” című előadással szerepelt a Szentpéterváron 2008. június 23–25-én megrendezett, „A szó és ábrázolás” elnevezésű nemzetközi tudományos konferencián.

A kutatócsoport egyik munkatársa 2008. június 18. és július 13. között Moszkvában feltáró munkát folytatott az Orosz Birodalom Külügyi Levéltárában, az Állami Levéltárban, és a Történelmi Könyvtárban, valamint konzultációkon vett részt az Oroszországi Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében.

A kutatócsoport egyik munkatársa 2008. november 24. és december 6. között vendégkutatóként a bécsi „Institut für Ost-Europäische Geschichte”-ben és az „Institut für Slawistik”-ben járt, valamint dolgozott az Osztrák Nemzeti Könyvtárban.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport egy tagja MTA Bólyai-ösztöndíjas (a Szentháromság ikonográfiája az újkori ikonfestészetben), amely kereteken belül a 2008-ban végzett munkáját az ösztöndíj bíráló bizottsága „kiválóra” minősítette.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Bodnár E: A keleti kérdés az orosz külpolitikában a 19. század első felében. (Tanulmánykötet). Bp., 450, (2008)
2. Bótor T: Megjegyzések Iván Danyilovics Kalita moszkvai nagyfejedelem írásos hagyatékához. In: Pécsi Történeti Katedra. Pécs, 223–236, (2008)
3. Forgács I: Az 1950-es évek második felének szovjet–oroszlomművészete. Bp., 2008. 149 p. (Ph.D. disszertáció) In: Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ honlapján az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport menüpont alatt. (2008)
4. Gyimesi Zs: Vozmozsnie tyipi ekfraszisza v tvorcsestvje Andreja Platonova. (Lehetséges ekfrázis típusok Andrej Platonovnál). In: Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ honlapján az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport menüpont alatt, (2008)
5. Kríza Á: Pjotr Gugnyivij i Papessza. Antyilatyinszkaja cerkovnoszlavjanszkaja polemicseszkaja lityeratura v Centralnoj Jevrope. (Pjotr Gugnyivij és Papessza. A latinellenes egyházi szláv nyelvű vitairodalom Közép-Európában.) In: Studia Slavica. 53. évf. 2. 397–405, (2008)
6. Sashalmi E: Századforduló, ezredforduló, a történelem periodizációja és apokaliptikus várakozások a középső- és kora újkori Európában. In: Pécsi Történeti Katedra. Pécs, 297–309, (2008)
7. Sz. Bíró Z: Oroszország visszatérése. (Tanulmánykötet). Poszt-Szovjet Füzetek. XVII. Bp., 144, (2008)
8. Szvák Gy: Megjegyzések a „premodern nemzet” magyar historiográfiájához. In: Urálistikai Tanulmányok 18. Ünnepi írások Havas Ferenc tiszteletére. Szerk.: Bereczki A, Csepregi M, Klima L. Budapest., 725–739, (2008)
9. Szvák Gy: I. Péter ún. „modernizációja”. In: Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. Szerk.: Bodnár Erzsébet, Demeter Gábor. Budapest., 13–22 (2008)
10. Ilarion: A törvényről és a kegyelemről. Fordította, jegyzetekkel és kommentárral ellátta Szili S. In: Ruszisztikai Kutatási és Módszertani Központ honlapján az MTA–ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport menüpont alatt. (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE Történeti Ruszisztikai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	2	Ebből kutató ² :	3
PhD, kandidátus:	2	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			31
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			31
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	12	idegen nyelven:	9
recenzió, kritika magyarul:	1	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	0	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	2	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	2	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	17	hazain:	15
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			1
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	12
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			5
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			8
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	5	Diplomamunkát:	34
		PhD-t:	10
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			86
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	0 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ORZSE ZSIDÓ KULTÚRATUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Kiss Endre, az MTA doktora
1085 Budapest, Bérkocsis u. 2.
Telefon: 318-7049, Fax: 318-7049/136
e-mail: andkiss@hu.inter.net

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatás a lehetőségek között teljes közvetítési lánc kutatását és rekonstrukcióját határozta meg önmaga feladatának, mégpedig a magyarországi zsidó *művelődéstörténet*, a magyarországi zsidó *mentalitástörténet* és a magyarországi zsidó *vallásosság* és *vallástudomány* egymással összefüggő kutatását és rekonstrukcióját.

A magyarországi zsidó művelődéstörténet kutatásának területén a kutatási ciklus végére elkészítendő szintézis megalapozásának munkálatai voltak a Kutatóhely fő feladatai, a magyar zsidó irodalom történetének monografikus feldolgozására tett előkészületek.

A magyarországi zsidóság mentalitástörténeti vizsgálatában a szövegek „ikonográfiájá”-nak kidolgozása volt a fő feladat: a szövegek vizsgálata vizuális megjelenésük diskurzusaiban, a zsinagóga-feliratok kutatása a mentalitástörténeti változások tükrében.

A magyarországi zsidó vallásosság vizsgálatában a temető „művészeté”-nek kutatása volt a fő feladat, a tárgy- és szövegtörzset, mint mentalitástörténeti forrásanyag elemzése a kegyelet tárgyi megnyilvánulásaiban.

A kutatás a textualitás és vizualitás kapcsolatán keresztül egységesen értelmezi a különböző történeti korok magyarországi, valamint közép- és kelet-európai közösségeinek történetét.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A kiemelkedő kutatási eredmények a publikációkban adekvát módon jelennek meg, különösen demonstrálóak ebben a vonatkozásban a könyvpublikációk. A magyarországi zsidó *művelődéstörténeti* tematikában a szintézisnek az előző évek előkészítő munkáira támaszkodó további előkészítését tekinthetjük kiemelten sikeresnek. A Kutatócsoport *vallási-* és *vallástudományi* munkájából a nem istentiszteleti célokat szolgáló (elidegenített) zsinagógák feliratainak textus és motívumelemzését emelnék ki.

A 2008-as év legnagyobb eredménye azonban az, hogy kialakult a magyarországi zsidó művelődéstörténet elviékben teljes vertikuma: a magyarországi zsidó közösségekről írt szakirodalom bibliográfiáját a zsidó közösségek hitéletének, néprajzi és antropológiai vetületeinek kutatását, a közép-európai vonatkozásokat, a filozófiai alapokat a magyarországi zsidó művelődéstörténet magas kultúrájának megismerését gazdagították új szempontokkal.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A Kutatócsoport szoros kapcsolatban áll azokkal az egyetemekkel és főiskolákkal, amelyekhez vezető kutatóinak affiliációja köti (Debreceni Egyetem, ELTE, Evangélikus Hittudományi Egyetem, Szent-István Egyetem, Wesley Egyetem). E kapcsolatok élő és szerves mivoltáról mind az ezekkel az egyetekkel, illetve főiskolákkal közösen szervezett konferenciák, mind a közös tanulmányok tanúskodhatnak (kiemelnénk ebben az évben az OR-ZSE novemberi konferenciasorozatát, hét konferencia, ld. Schöner Alfréd nevéénél, illetve a Lichtmann Tamás megrendezte debreceni Franz Kafka Emlékkonferenciát).

A nemzetközi kapcsolatok 2008-ben működő *operatív* szintjét 2008-ben a Közép-Európai Felvilágosodáskutató Műhely novemberi alapítása, Prof. Dr. Jacob Golomb jeruzsálemi professzor meghívása, valamint a Schöner Alfréd által kiadott Zsidó Évkönyv nemzetközi tudományos műhelyekhez való eljuttatásához nyújtott logisztikai segítség szimbolizálhatja.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Lichtmann Tamás

Tempus – Leonardo Mobilitások (EU-projekt) „Interkulturális kommunikáció” – „Interkulturelle Kommunikation” címmel. Együttműködés 4 ország egyetemeinek Germanisztikai Intézeteivel (Németország – München, Bulgária – Veliko Tarnovo, Románia – Bukarest, Magyarország – Debrecen)

(résztermében kedvezményezett az ORZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoportja is)

Elnyert támogatás két évre (2008–2010) – 18 000 EUR

Új kurzus / tárgy bevezetésére: Interkulturelle Kommunikation (in Kultur, Literatur, Sprache, Identitätsforschung, Minderheiten)

(résztermében kedvezményezett az ORZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoportja is)

OKF (Osztrák Kultúrfórum/Österreichisches Kulturforum) – projekt

Kafka 125, konferencia és publikáció témaköreiben

Elnyert támogatás 3400 EUR

(résztermében kedvezményezett az ORZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoportja is)

A MAZSÖK támogatta Prof. Dr. Jacob *Golomb*-nak, a Jeruzsálemi Héber Egyetem tanárának részvételét az OR-ZSE konferenciáján, amelyet Izrael állam 60 éves fennállásának megünneplésére rendeztek, A meghívás a tudományos kapcsolatok ápolása végett a Kutatócsoport ötlete volt és ennek technikai lebonyolítását is a Kutatócsoport végezte.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

Könyvek

1. Ábrahám V: A Lengyeltóti zsidó temető szöveg és motívumkincsének analízise. Szeged : Gold Press Kiadó, 208, (2008)
2. Haraszi Gy: Hágár országában (Hitközség-történeti monográfiák, [nagyobb] helytörténeti tanulmányok és leírások a történeti Magyarország zsidó közösségeiről) Magyar Zsidó Szemle füzetek 1 (Budapest: OR-ZSE Vallástudományi Kutatócsoport –MTA project, (2008)
3. Kiss E: A huszadik század befejezetlen mondatai. Déry Tibor és vidéke. Budapest, (Logosz Kiadó) 1-247, (2008)
4. Schöner A: A Pokol Traktátusa képekben. Gabbianoprint, Bp. (2008)
5. Staller T: Baruch vs Benedictus. A Spinoza-jelenség. Budapest, Logosz Kiadó, 178, (2008)
6. Szita Sz: The Roma People during the Second World War (1939-1945) School Reader about Coexistence and Persecution (Editorial) Velcsov Bt. Budapest, 197, (2008)
7. Ungvári T: A Bűnbeesés után – Európa szellemi élete a két világháború között Budapest, Ulpius Ház, 379, (2008)

Kötetek szerkesztése

1. Haraszi Gy (szerk): Kol Nidré, OR-ZSE MÁCHZOR reprint sorozat, Budapest: OR-ZSE Rózsa Gábor nyomda, (2008)
2. Haraszi Gy (szerk): Jom Kippur, OR-ZSE MÁCHZOR reprint sorozat, Budapest: OR-ZSE Rózsa Gábor nyomda, (2008)
3. Haraszi Gy (szerk.): Esther Bennbassa „Jean-Christophe Attias: Izrael: föld és szentség”, Budapest: Attraktor, (2008)
4. Kiss E (szerk.): Hermann Brochs literarische Freundschaften. (Közösen P. M Lützelrel és Rác G-val). Tübingen, Stauffenburg, (2008)
5. Kiss E (szerk.): Teile eines Ganzen. Zur Diskussion über die Globalisierung. European Network for the Study of Globalization, (Közösen Melitta Beckerrel és Thomas Schauerrel) Wien. 1-32, (2008)
6. Schöner A(szerk.): A Pokol Traktátusa képekben (Gabbiano Print Kft., 2008) /A Magyar Tudományos Akadémia - OR-ZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoport védnökségével/, (2008)
7. Schöner A(szerk.): ORZSE Évkönyv 2003-2007., Bp. Gabianoprint, (2008).
8. (Szántóné)BalázsE (szerk.): „...ideje van a kövek összegyűjtésének” Zsidó emlékhelyek a Nyugat-Pannon EuRégióban, „und eine Zeit zum Steinesammeln” jüdische Erinnerungen in der West-Pannonischen EuRegion Szombathely, 222, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ORZSE Zsidó Kultúratudományi Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	6	Ebből kutató ² :	6
PhD, kandidátus: 4	MTA doktora: 1	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			130
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			121
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	26	idegen nyelven:	2
külföldi folyóiratban magyarul:	2	idegen nyelven:	10
tanulmánykötetben magyarul:	19	idegen nyelven:	7
recenzió, kritika magyarul:	1	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 1567	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	1165
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	7	idegen nyelven:	1
könyvfejezet magyarul:	5	idegen nyelven:	3
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	9	idegen nyelven:	2
sorozatszerkesztés magyarul:	6	idegen nyelven:	3
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	30	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	13	hazain:	23
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			17
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	8	hazai:	13
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			3
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			6
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 12	Diplomamunkát: 64	PhD-t:	18
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			36
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10,5 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		1,1 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			2
EU-forrásból: 1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		1 MFt
Egyéb: 1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0,1 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

OSZK RES LIBRARIA HUNGARIAE KUTATÓCSOPORT

Vezető: Madas Edit, az MTA doktora
1827 Budapest, Budavári Palota F épület
Telefon: 487-8633, Fax: 487-8633
e-mail: madas@oszk.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Kutatócsoport a középkori magyarországi írásbeliség, kódexek és kódextöredékek rendszeres forráskutatását végzi, illetve 19. századi társadalom- és művelődéstörténeti irányultságú könyv- és sajtótörténeti forrásfeltárást.

A Kutatócsoport középkori műhelyének (Fragmenta codicum) egyik fő feladata a magyarországi közgyűjteményekben kötéstáblákon vagy önállóan fennmaradt kódextöredékek tudományos feldolgozása és publikálása. Emellett a legjelentősebb középkori kódexeket tanulmányokban, önálló kiadásokban, a kódexgyűjteményeket pedig katalógusok formájában teszi hozzáférhetővé. 2008-ban az Országos Széchényi Könyvtár következő 100 kódextöredékének feldolgozása és digitalizálása az egyik konkrét célkitűzés. Ezzel párhuzamosan folytatódik az Esztergomi és a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár teljes kódexeinek feltárása és leírásuk elkészítése a katalógus számára (30 kéziraté). Három kötet kiadása illetve kiadásra való előkészítése is a tervek közt szerepel: egy válogatott tanulmánykötet az esztergomi könyvkultúráról, a 13. századi Sicardus liturgikus kézikönyvének kritikai kiadása és egy idegen nyelvű pálos tanulmánykötet. A munkatársak részt vesznek a tudományos közéletben, doktori iskolák munkájában, aktívan szerepelnek hazai és nemzetközi konferenciákon, kutatócsoport munkájuk eredményeit rendszeresen publikálják.

A Kutatócsoport 19. századdal foglalkozó része munkájának gerincét a 19. századi könyv- és sajtótörténetre vonatkozó levéltári források szisztematikus feltárása képezi. Az akadémiai ciklus második évében folytatódik (MOL, BFL, Akadémiai Könyvtár Kézirattár, OSZK különgyűjtemények stb.) a fellelhető dokumentumok összegyűjtése és feldolgozása. A forrásfeltárás eredményeként előadások tartása hazai és nemzetközi konferenciákon. Tanulmányok publikálása hazai és külföldi folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben. Az OSZK-ban készülő nemzeti könyv- és sajtóbibliográfiák (1801–1920, 1705–1948 munkálatainak segítése felhasználói oldalról. Együttműködés az MTA Művelődéstörténeti Bizottságával, az OSZK 19. századi könyvtörténeti osztályával, valamint hazai és külföldi művelődéstörténeti, médiatudományi egyetemi tanszékekkel, tudományos műhellyel, vendégkutató fogadása.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A középkori műhely 2008-ra vállalt feladatainak megfelelően az OSzK állományából 100 újabb kódextöredéket dolgozott fel. A kódexlapok digitalizálását az OSzK közreműködésével végzi. A Győri Levéltár aktáin a híres Váradí antifonálé (ld. 2007. évi jelentést) három újabb töredéke bukkant fel, ezeket a csoport a kötésekről lebontatta, restauráltatta és identifikálta.

A Régi Nyomtatványok Tára közreműködésével 70 db eddig számon nem tartott kódextöredéket vett jegyzékbe három különböző gyűjteménybe tartozó (RMNy, Antiqua, ősnymtatványok) könyvállomány darabonkénti átvizsgálásával.

Az Esztergomi és a Kalocsai Főszékesegyházi könyvtárak 30 újabb kódexének provizórikus leírása elkészült.

A kódexek és kódextöredékek készülő adatbázisa egyre komolyabb igényeknek kíván megfelelni, vagyis hogy lehetővé tegye a középkori kéziratok minden részletkérdésre kiterjedő leírását, az anyag katalógus formára való konvertálását és az újabb kori kéziratok feldolgozását is. A kutatócsoport tagjait is beleértve kilenc szakember, kodikológus, filológus, művészettörténész és informatikus konzultált heti rendszerességgel; a tartalmi oldal 60 %-ban elkészült.

A kutatócsoport honlapjának (www.fragmenta.oszk.hu) anyaga jelentősen kibővült. Felkerült rá a *Fragmenta et codices* sorozat soproni kötete, a töredékkutatás történetét bemutató 2008-ban megjelent tanulmány és a középkori Esztergom könyvkultúrájára vonatkozó összegyűjtött tanulmányok.

Sicardus liturgiátörténeti alpművének kritikai kiadása megjelent, az idegen nyelvű pálos tanulmánykötet kézírata nyomdában, a Reneszánsz év alkalmából rendezett Vitéz János kódex-kiállítás koncepciójának kidolgozásában és a középkori könyvkultúra bemutatásában a kutatócsoport jelentős szerepet vállalt.

A Kutatócsoport 19. századi munkacsoportja az akadémiai ciklus második évében folytatta a MOL-ban, a BFL-ben és egyéb különgyűjteményekben fellelhető dokumentumok felgyűjtését és feldolgozását. Ennek értelmében, 2008-ban befejeződött a BFL tanácsi és elnöki iratanyagában fellelhető, az 1850–1873 közötti periódusra vonatkozó iratanyag áttekintése, folyamatban van digitális rögzítése. (Közel 6500 tétel). Ugyanitt megindult Budapest Székesfőváros Polgármesterének iratait tartalmazó, az 1873-1901 közötti periódusra vonatkozó mutatókönyvek anyagának átvizsgálása. Az ott fellelhető 9700 tételből a munkacsoport tagjai leválogatták a könyv-, sajtó- és nyomdatörténetre vonatkozó dokumentumokat. A dokumentumok digitális rögzítése, feldolgozása a következő esztendő feladata. Megtörtént a Magyar Országos Levéltárban az előző esztendőben már feltárt Kereskedelmi és Iparkamarai iratanyag leválogatása is. Ehhez a munkához elengedhetlenné vált egy munka-adatbázis építése, amelynek technikai előkészületei folyamatban vannak, az adatbázis feltöltése elkezdődött.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Oktatás: A kutatócsoport két munkatársa rendszeresen közreműködött az ELTE és a PPKE doktori iskoláiban. Tudományos előadások, nemzetközi konferenciák: *Biblical and liturgical Manuscripts in the Middle Ages*, Kolozsvár; *Prédication et société*. 16th Symposium of the International Medieval Sermon Studies society. Saint-Maurice, Svájc; *Teaching writing, Learning to write*. Comité International de Paléographie Latine XVI-th Colloquium, London; Ünnepi konferencia Szendrei Janka 70. születésnapja tiszteletére; Magyar Germanisták Társasága konferenciája, Pécs; Teológiai napok, a Gyulafehérvári püspökség millenniuma alkalmából, Gyulafehérvár; MTA Osztrák-Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Vegyesbizottság ülése, Budapest; *Pálosok öröksége*, Pécs; *Der Paulinerorden im Dienst der Kirche und vieler Nationen*, Czestochowa; *Cinquante ans d'histoire du livre. De L'Apparation du livre 1958 á 2008*. Budapest; *Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in the Civil Society*. Historicky Ústav Akademie Věd České Republiky Prága; Workshop Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, Department Medienwissen-schaften und Kunstgeschichte; Az OSZK Tudományos ülészsaka. – Külföldi kutatómunka: Lipcsei Egyetem, Institut für Medien- und Kommunikationswissenschaften; Humboldt Egyetem, Berlin; Friedrich-Alexander Universität Erlangen-Nürnberg, Department Medienwissenschaften und Kunstgeschichte. – Együttműködés tudományos intézményekkel: A Kutatócsoport számára az Országos Széchényi Könyvtár biztosítja a működési feltételeket,

ezért a Kézirattárral és a Régi Magyar Nyomtatványok Kutatócsoporttal való folyamatos együttműködés mellett rendszeresen eleget tesz alkalmi tudományos megbízatásoknak is. Emellett folyamatos kapcsolatban áll az MTA Zenetudományi és Művészettörténeti Intézeteivel, a Cseh Tudományos Akadémia Klasszikafilológiai Intézetével és az Osztrák Tudományos Akadémia Középkori Írás- és Könyvtörténeti Bizottságával. A 19. századi részleg a Bécsi Egyetem Összehasonlító Irodalomtudományi tanszékével, a Lipcsei Egyetem Kommunikations- und Medienwissenschaft Intézetével és a párizsi CNRS-szel. Vendégkutató a Lipcsei Egyetem Kommunikációs és Média Intézete, Könyvtudományi Tanszékéről. – Részvétel tudományos testületekben és társaságokban: Egy munkatárs tagja, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának, egy munkatárs elnökhelyettese, egy pedig tagja az MTA Irodalomtudományi Bizottságnak. Hárman tagjai a Művelődéstörténeti Bizottságnak, egyikük a Könyvtörténeti Munkabizottság elnöke, másikuk a Sajtótörténeti Munkabizottság tagja. Egy munkatárs tagja az *International Medieval Sermon Studies Society*-nek. Ugyanő vezetőségi tagja a Nemzetközi Magyarástudományi Társaságnak. Ketten tagjai a *Comité International de Paléographie Latine*-nak, egy munkatárs pedig tagja a *Deutsche Buchwissenschaftliche Gesellschaft*-nek.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A Kutatócsoport vezetője a 2008–2011-es periódusra nyert OTKA támogatást a középkori műhely munkájához, a 19. századi munkacsoport vezetőjének a csoport kutatási témájába vágó OTKA-támogatása 2008 végén járt le.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Dede F: Kiválás és odatartozás – A pesti Debating Society, (Eds: Gyáni G, Láczy M) Generációk a történelemben, Nyíregyháza, 435-443, (2008)
2. Lipták D: Buchhändler – und Verlegerkontakte zwischen Budapest und Leipzig vom Vormärz bis zum ersten Weltkrieg, (Eds: Barbier F, Monok I) Contribution à l'histoire Intellectuelle de l'Europe: Réseaux du livre, réseaux des lecteurs, Universitätsverlag: Leipzig, 213-237, (2008)
3. Madas E: Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae. Egy középkori forrásterület rendszeres feltárásáról, AETAS, 23 : 101–115 (2008)
4. Madas E: Internationalismus und Regionalität der Schriftkultur des ungarischen Spätmittelalters vom 15. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts (Éds: Kresten O, Lackner F) Régionalisme et internationalisme. Problèmes de paléographie et de codicologie du Moyen Âge, ÖAW: Wien, 167–176, (2008)
5. Sicardi Cremonensis episcopi Mitralis de officiis (Eds. Sarbak G, Weinrich L) Brepols: Turnhout, LXIV+850 (Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis 228), (2008)
6. Sarbak G: A pálos praedicator ordinis: ubi, quid et cui, (Ed: Déri B) Oratoris officium. Tanulmányok a hetvenéves Adamik Tamás tiszteletére, L'Harmattan – ELTE BTK Latin Nyelv és Irodalomtudomány Tanszék: Budapest, 177-181, (2008)
7. Vizkelety A: Irodalmak születése, Balaton Akadémia Kiadó, 125, (2008)
8. Vizkelety A: Die Fraternalitas XXIV plebanorum civitatum regalium in Oberungarn und der Handschriftenbestand Zipser Pfarreibibliotheken, (Ed: Kruppa N) Pfarreien im Mittelalter, Vandenhoeck und Ruprecht: Göttingen, 327-338, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	5	Ebből kutató ² :	4
PhD, kandidátus:	3	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			18
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			18
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	3	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	4	idegen nyelven:	4
recenzió, kritika magyarul:	1	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	30	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	25
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	2	idegen nyelven:	1
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	0	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	7	hazain:	5
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	5	hazai:	5
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			2
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	0
		PhD-t:	3
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			12
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			21 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	5 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			2
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	5 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

PE REGIONÁLIS INNOVÁCIÓS ÉS FEJLŐDÉSTANI HÁLÓZATI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Török Ádám, az MTA rendes tagja
8200 Veszprém, Egyetem u. 10.
Telefon: (88)-624-808, Fax: (88)-624-002
e-mail: vidazs@gtk.uni-pannon.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Kutatócsoport vizsgálta a Lisszaboni Stratégia követelményeinek teljesülését avégett, hogy azok mennyiben segítik elő a felsőoktatás korszerűsítésének megvalósítását és hatékonyságának javulását, a regionális innovációs folyamatok további kibontakozását, és a vizsgált régiók felsőoktatási intézményeiben zajló K+F tevékenység eredményeinek gazdasági hasznosítását.

A Csoport a hazai felsőoktatási rangsorok elemzését végezte el a szakirodalmak feldolgozásával, különös figyelemmel a besorolási ismérvek tudományosságára.

A Csoport nemzetközi összehasonlító elemzést végzett olyan régiók bevonásával, ahol, akárcsak az elsődleges vizsgálat tárgyát alkotó dunántúli régiókban, szintén jelentős az eltérés a gazdasági potenciál, valamint a K+F és a felsőoktatási potenciál között. Az alkalmazott és alkalmazandó innováció politikák értékelésére is sor került egy szlovéniai és egy ausztriai tanulmányút során.

2008-ban lezárult a felsőoktatási intézmények kérdőíves megkérdezése és elkészültek a szükséges mélyinterjúk. A Csoport összesítéseket készített, és a nem számszerűsíthető eredmények értékelő munkáját is elvégezte. A beérkezett kérdőívek alapján feldolgozásra kerültek a felsőoktatási intézmények oktatóinak, illetve kutatóinak a publikáláshoz és kutatáshoz fűződő internethasználati szokásai és az erről szóló tanulmány is elkészült. A kutatás az egyetemek és belső egységeik külső kapcsolatrendszeréről is szolgáltatott anyagot, amelyhez kapcsolódva a Csoport elemezte az egyetemi szervezetet, mint többfunkciós rendszert.

A Csoport vizsgálta a regionális nyilvánosságnak a szélesebb értelemben vett innovációs folyamatokban játszott szerepét. A vizsgált régiók szempontjából kiemelkedően fontosnak bizonyult a magyarországi növekedési centrumok dinamikájának felmérése, különös tekintettel a már kialakult autópálya-hálózat gazdaságfejlesztő szerepére.

A nemzetközi kutatási trendekhez igazodva a Csoport foglalkozik a hallgatólagos tudásnak az innovációs folyamatokban játszott kiemelkedő szerepével, és feldolgozza a regionális fejlődésben játszott szerepét is.

A Csoport Regionális Innováció címmel konferenciát szervezett 2008. június 23-án a Pannon Egyetemen, amelyen több, a dunántúli régióval foglalkozó előadás hangzott el. Az előadásokat a Csoport még a tárgyéven belül külön kötetben megjelentette.

A Csoport két tagja részt vett a lipcsei Zentrum für Internationale Wirtschaftsbeziehungen által rendezett nemzetközi EU-konferencián, amelynek témája az innováció volt. A konferenciakötetbe a Csoport két előadásszöveget adott le: On the economic centres of accelerating growth and the complex problem of the suitable innovation policy címmel, illetve Science, R&D and competitiveness – Reflexions on strategic options for human resources based growth in Hungary and in Europe. E publikációkat megjelentetésre elfogadták.

Ugyancsak elfogadásra került a Csoport egyik tagjának The Examination of the Legal Factors of the Competitiveness of the Central and Eastern European Countries.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A regionális innovációról tartott konferencián empirikus kutatásokon alapuló előadások hangzottak el, amelyek lényeges új eredményeket szolgáltatottak a dunántúli régióról. Ezek a publikált eredmények fejlesztési és innovációs döntéseket alapozhatnak meg. E kutatási feladat teljesítésében a Csoport öt tagja vett részt.

Az egyetemi rangsorok elkészítésének módszertana igen fontos a magyarországi egyetemek besorolása, illetve teljesítményük ellenőrzése szempontjából is. Az idevágó publikációk a hazai tudomány- és oktatáspolitikai átalakításában használhatók fel, különösen a felsőoktatási intézményhálózat áramvonalasításában. A kutatási munkát a Csoport egy tagja végezte el.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Hazai kapcsolatok

A Csoport tagjai rendszeresen oktatnak gyakorlati és elméleti tantárgyakat a hazai és külföldi felsőoktatásban egyaránt. Sor került még szakdolgozat, illetve diplomamunka bírálatára, valamint PhD-témák vezetésére is. A Csoport egy tagja részt vett a Pannon Egyetemen a 2008. évi Intézményi Tudományos Diákköri Konferencián a Közgazdaságtudományi Szekció Alkalmazott Gazdaságtan Tagozatán bemutatásra kerülő TDK-s előadások értékelésében.

A Csoport tudományos munkájában külsőként részt vett Pogátsa Zoltán, egyetemi docens (NYME), valamint Birkner Zoltán PhD-hallgató, a PE Nagykanizsai Telephelyének igazgatója.

Nemzetközi kapcsolatok

A Csoport egyik tagja az Osztrák Tudományos Akadémia meghívására két hónapig Bécsben tartózkodott. Ennek során felvette a kapcsolatot a bécsi Institut für Höhere Studien egyik tudományos munkatársával, aki a magyar innovációs rendszert kutatja. A Csoport másik két tagja szintén Bécsben az Österreichische Institut für Wirtschaftsforschung (WIFO)-nál tett négynapos látogatást és lerakta a hosszabb távú együttműködés alapjait. A Wirtschaftsuniversität Wien Vállalkozási és Innovációs Intézetének vezetőjével, Nikolaus Franke-vel is folytattak megbeszéléseket az együttműködés lehetőségeiről. Ugyancsak sor került egy látogatásra a bécsi Institut für Höhere Studien-ben, és egy közös konferenciárészvételben egyeztek meg. A konferenciát a német DAAD szervezet rendezi a Csoport közreműködésével.

A Csoport két tagja két alkalommal ötnapos látogatást tett a Maribori Egyetemen szakmai kapcsolatok és későbbi együttműködés előmozdítása végett. A két ország jogrendszere és a gazdasági rendszere közötti összetett kapcsolatok képezték a fő témát.

A Csoport egyik munkatársa tízhónapos kormányösztöndíjának keretében Pozsonyban is folytatott kutatásokat. Munkája során látogatást a somorjai Fórum Intézetben, a szlovákiai magyarság kulturális és tudományos központjában, ahol regionális, szociológiai és politológiai kutatások is folynak.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

Hazai pályázatok

- A Csoport a Gazdasági Versenyhivatal által kiírt (VKK/2/2008 F) számú pályázatán „A magyarországi és az európai uniós joggyakorlat feldolgozása a versenyjogi bíróságok szempontjából” című projekttel támogatást nyert. A kutatás során a témával kapcsolatos legfrissebb nemzetközi és magyarországi szakirodalom áttekintésére és feldolgozására került sor. A Csoport elvégezte a kapcsolódó jogesetek bíróság szempontjából történő számítógépes rendszerezését, táblázatba foglalását, a bírágolás jogi hátterének feltérképezését. A kutatás eredményei egy készülő PhD-értekezés készítéséhez, illetve az oktatásban használhatók fel. A kutatás eredményeire alapozva jelenleg a kiadványok és publikációk előkészítése zajlik.
- A Csoport az MTA-NEI pályázatán is nyert. Az MTA Nemzetközi Tudományos Rendezvénytervébe felvették a Csoport által szervezett Regionális Innovációs Konferenciát. A támogatást a kiadványkötet kiadására fordította volna a Csoport, de a NEI megszüntetése miatt a támogatás kifizetésére nem került sor.
- A beszámolási időszakban fejeződött be a szlovákiai ösztöndíjas kutatás is három tanulmány leadásával és egy angol nyelvű záró előadás megtartásával, amely a kelet-közép-európai nagyrégióban kialakult szociológia kognitív sajátosságaiával foglalkozott.

Külföldi pályázatok

- A nemzetközi versenyben elnyerhető szlovákiai kutatói ösztöndíjat a Csoport egyik tagja tíz hónapra kapta meg. Az ösztöndíjas időszakból hat hónap, a támogatás teljes összegéből 1,5 millió forint esett a 2008-as évre.
- Az Osztrák Tudományos Akadémia kéthónapos ösztöndíjas kutatói tartózkodást tett lehetővé a Csoport egyik munkatársa számára. A támogatás összege 0,6 millió forint volt.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Török Á: Export competitiveness and the catch-up process of Hungary (1996-2001): a comparative analysis with some reflections on trade theory. *Competitiveness Review: An International Business Journal*. Vol. 18 No. ½. Emerald Group Publishing Limited, 1059-5422, (2008)
2. Török Á: A mezőny és tükörképei. Megjegyzések a magyar felsőoktatási rangsorok hasznáról és korlátairól. *Közgazdasági Szemle*, LV. évfolyam 2008. október. 874-890, (2008)
3. Szívós M: Kutatási idő és hatékonyság. *Világosság* 2008/1. 57-78, (2008)
4. Szívós M: Introduction: The Concept of Emergence in Philosophical and Semiotic Context, *Semiotica*, Vol. 170- ¼ , 3-24, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-PE Regionális Innovációs és Fejlesztési Hálózati Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	3,5	Ebből kutató ² :	2
PhD, kandidátus: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			1
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			18
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			12
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	6	idegen nyelven:	4
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	1	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	2	idegen nyelven:	2
összes hivatkozás száma ⁶ : 1	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		4
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	1	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	2	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 1
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	4	hazain:	8
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	3	hazai:	6
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			3
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			2
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 1	Diplomamunkát: 15	PhD-t:	8
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			20
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			15 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		2,1 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		2,1 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

ELTE-PPKE ÓKORTUDOMÁNYI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Maróth Miklós, az MTA rendes tagja
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F.
Telefon: 411-6500/5870, Fax: 411-6500/5399
e-mail: marothm@gmail.com

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az antik irodalom illetve rétorika kiválasztott jelentős alkotásainak elemzése.

A Magyarországi Középkori Latinság Szótára című vállalkozás legfontosabb feladata a K-M betűs anyag kéziratának véglegesítése, továbbá az A-I betűkhöz tervezett pótkötet megszerkesztése volt.

Középkori és humanista szövegek kiadása

A Szótár gyűjtőkörébe tartozó XII-XVI. századi, nehezen hozzáférhető levelek gyűjteményének sajtó alá rendezése. Janus Pannonius elégiái kritikai kiadásának kéziratban való elkészítése.

A magyar ókortudományi bibliográfiának a kutatócsoport által karban tartott adatbázisának frissítése.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A Pindaros-disszertáció két újabb fejezete készült el, melyek tárgya annak vizsgálata, hogy a metaforák miként kapcsolódnak össze allegóriává. A másik disszertáció folytatta Antiphón beszédeinek elemzését.

Mivel apró hiányosságoktól eltekintve a „K-L-M” betűs szótári cédulákat tartalmazó dobozok feldolgozása megtörtént, a fiatalok már az „N” betűs szóanyag szerkesztését kezdhették meg, amiből pár doboznyi anyag el is készült. Az eddig elkészült szócikkeket a számítástechnikában jártas munkatárs által írt tördelőprogram tördeli és tempósan folyik a hasáblevonat korrektúrázása és javítása. Tovább folytatódott a frissen feltárt szóanyag értékesítése, az előző évben kicédulázott művek (Bartholomaeus Frankfordinus, Zsigmond kori oklevéltár, Veszprémi oklevéltár, Pannonhalmi hiteleshely) adatait beillesztésre kerültek az adatbázisba, közben sor került újabb munkák kicédulázására (Georgius Hungarus török fogságról írt naplója, Acta Bosnae, Codex diplomaticus episcopatus Zagrabiensis), melyből szintén jelentős mennyiségben lehetett kinyerni szótári cédulákat. A szerkesztés alatt lévő szócikkek estében a pótcédulázást jól tudta a csoport értékesíteni, a már megjelent, „A-T” betűk közé eső, utólag dokumentált szavak céduláinak felhasználása a pótlásban történik meg. Megkezdődött a pótkötet elkészült szócikkeinek sorba rendezése és szótári formára alakítása, az eddig megszerkesztett anyag kiadása vagy elektronikus közzététele napirenden van (többek között pénzügyi támogatás kérdése). A pótlék az „A-T” betű közé eső olyan szócikkeket tartalmaz, melyek műfaji különlegességük miatt fogva eddig hiányoztak a magyarországi forrásokból, más tudományágak számára történő hasznosíthatóságuk kutatási stratégiai kérdés. A pótlék munkálatai során jelentősen módosult a forráslista, melynek egységes közzététele aktuálisává vált, azoknak a nyugati társvállalkozásoknak a mintájára, melyek szintén a munkálatok feléhez érve érezték szükségét a frissített forrásjegyzék publikálásának. Felmerült és az Akadémia elnökének támogatásában részesült a meglévő cédulaállomány digitális rögzítésének a lehetősége. Ennek célja részint távlati, amennyiben az 1932 óta felgyülemlett papír cédulák biztonságos és helykímélő tárolását teszi lehetővé, részint alapkutatói jellegű, amennyiben a megjelent szócikkekben közzé nem tett adatokat is a

kutatók rendelkezésére bocsátja. Tervezet készült a képileg rögzített adataegységek és a már korábban elkészült, most felújítás alatt lévő szövegesen digitalizált állomány összekapcsolása tárgyában is, ami a feldolgozó munka meggyorsítását és a jövőben megjelenő adatállomány színesítését célozza. Ennek érdekében és kikísérletezésére egy reprezentatív mennyiség került egyelőre rögzítésre, a kiértékelés folyamatban van. A kutatócsoport szótári részlegének tagjai eközben oktatómunkát végeztek és a doktori munkálataikon dolgoztak, erről nyilvános előadásokon adtak számot. A szótár főszerkesztője előrehaladt az akadémia doktori disszertációt megalapozó kutatásban és a részfejezetek megírásában, az ifjabb munkatárs a PhD-értékezéséhez szükséges kézirati tanulmányokat folytatott, a fiatal kutatóként alkalmazott kolléga pedig doktori kurzusra jelentkezik Cuspinianus Bécsi Kongresszusról készült szövegkiadásának témájával.

A XII–XVI. századi levélkiadás kérdésében folytatódott a humanista levélkorpusz didaktikai és lexikai célú publikálásának előkészítése. Elkészül azon levelek jegyzéke, s a jegyzékben szereplők többségének szöveges rögzítése, melyek közlése különlegességüknél fogva elsőrendű jelentőséggel bír (pl. az Acta Tomiciana gyűjtemény magyar levélíróinak szövegei, Pray Epistulae procerumjának fontosabb darabjai, Garázda Péter levele stb.). Továbbra is folyik a vatikáni levéltári supplicatiós anyag sajtóra való előkészítése és történeti valamint filológiai kiértékelése. Néhány darabja a beszámolási évben tudományos könyvfejezet függelékének megjelent. Sürgőssé vált ugyanakkor a nyugat európai viszonylatban is egyedülálló váradi tüzesvaspróba jegyzéknek korszerű közzététele (2008-ban egy spanyol nyelvű, ordáliákról írt monográfia terjedelmének kereken a fele, 300 oldal foglalkozott a magyarországi forrással). Az újonnan megállapított szöveg egyelőre digitális formában került közlésre CD-ROM-on, de napirenden van a megállapított és apparátussal felszerelt szöveg papíralapú közzététele is. A XV. századi levéltudalmunknak mind irodalmi, mind pedig történeti szempontból különleges fontosságú részét alkotják a Mátyás király nevében kiadott iratok. A csoport négy tagjának és egy most PhD-képzésben részt vevő korábbi tanítványnak munkája a külügyi levelezés bővített és javított újrakiadása, mely mind nyomtatott, mind pedig digitális formában elkészült.

Elkészült az elégiák két könyve kritikai szövege és apparátusa, és az elégiákat tartalmazó kéziratok és XV–XVIII. századi nyomtatott kiadások leírása. Ezek szövegének egymáshoz való viszonyáról német nyelvű tanulmány született. A párhuzamos helyek apparátusának külső együttműködő által készített kézirata 2009-ben kerül véglegesítésre. Sor került egy Janus Pannoniusról szóló tanulmánykötet megszerkesztésére, amelyben egy hosszabb mű (Panegyricus ad Guarinum) kritikai szövege is előzetes közlésre került.

A bibliográfia a magyarországi ókortudományi folyóiratok tárgyevi köteteinek a bedolgozásával bővült.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kéziratban fölfedezett, különleges jelentőségű Hypereidés-szónoklatok kiadásában a kutatócsoport két tagja vett részt, a munkát közösen végezték a két befogadó intézmény (ELTE és PPKE) egy-egy oktatójával. A publikáció a szakterület vezető orgánumban (ZPE) jelent meg, brit és amerikai kutatókkal együttműködve. A kapcsolódó informatikai kutatás az ELTE ITK bevonásával valósult meg. A szótár főszerkesztőjét a Nemzetközi Diplomatai Társaság tagjává választotta, és ennek kapcsán napirendre került a korai oklevéltanyag új, kritikai földolgozása (Györffy hagyaték, OTKA keretében). A csoport munkatársai különféle budapesti, szegedi, kaposvári, piliscsabai és kolozsvári konferenciákon tartottak előadásokat, és rendszeresen részt vesznek a két befogadó intézmény oktatási munkájában. Az ELTE EC

vezetésével, a PPKE és az osztrák akadémia részvételével paleográfia szeminárium szervezésére került sor.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport egy munkatársa az OTKA T47136 sz. pályázat keretében az attikai szónokok ill. papirusztöredékek kutatásában és feldolgozásában vett részt.

A K 46499 sz. pályázat célja a Györffy György nevével fémjelzett projekt második kötetének elkészítése. A *Diplomata Hungariae antiquissima* első kötete az 1000–1131 között keletkezett magyar történeti vonatkozású okleveleket tette közzé. A folytatás 1131–1196 között vállalja ugyanezt a feladatot. A pályázatban részt vevő kutatók feladata a Györffy-kézirat rendezése, a hiányok pótlása, a szövegkolláció, az apparátus és a forráskritikai készlet elkészítése.

Egy harmadik pályázat keretében Janus Pannonius művei közül az elégiák és panegyricusok kritikai kiadásának elkészítéséhez sikerült támogatást szerezni.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Szovák K: A Hungarian Humanist in Rome. In: *Gli archivi della Santa Sede e il regno d'Ungheria* (secc. 15-20). In memoriam di Lajos Pásztor. A cura di G Platania, M Sanfilippo, P Tusor. (Collectanea Vaticana Hungariae, vol. 4.; Università degli Studi della Tuscia, Centro Studi sull'eta dei Sobieski e della Polonia Moderna; Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae, series I.) Budapest – Roma, 11-21, (2008)
2. C. Carey-M. Edwards-Farkas Z,-J. Herrman-Horváth L-Mayer Gy-Mészáros T-P. Rhodes-N. Tchernetschka: Fragments of Hyperides' *Against Diondas* from the Archimedes Palimpsest. ZPE,165-19, (2008)
3. Mayer Gy: Utószó. In: Mátyás király levelei. Külügyi osztály. Mathiae Corvini Hungariae regis epistolae exterae. Az első kiadást közzétette Fraknói Vilmos. Budapest 2008. 955–1014. Adorjáni Zs és Monostori M közreműködésével a DVD-mellékleten lévő javított szöveg sajtó alá rendezése. 87–954. A Név- és tárgymutató szerkesztése. 1017–1055,(2008)
4. Mészáros T: Some Thoughts on the Fragments of Antiphon. *Acta Ant. Hung.* 48 193–200, (2008)
5. Szovák, K: King and Church, Matthias Corvinus and Religion. In: *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490. Exhibition catalogue.* Edd. P Farbaky, E Spekner, K Szende, A Végh. Budapest . 393–396, (2008)
6. Bauer P, Hernáth Zs, Horváth Z, Mayer Gy, Parragi Zs, Porkoláb Z, Sztupák Zs: HypereiDoc – An XML Based Framework Supporting Cooperative Text Editions. In: *Advances in Databases and Information Systems, 2008.* (Lecture Notes in Computer Science 5207) Berlin-Heidelberg, 14–29, (2008)
7. Adorjáni Zs: A Charis tekintete Pindaros 14. olympiai ódájában. In: TÓTH I. – JUTAI P. (edd.): *Enumeratio. A Collegium Hungaricum Societatis Europaeae Studiosorum Philologiae Classicae III. országos konferenciáján elhangzott előadások.* Budapest (Robinco) 95–100, (2008)
8. Juhász E: Solon, the herald of Salamis. *Acta Antiqua* 48, 201–206, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	5,6	Ebből kutató ² :	5,6
PhD, kandidátus: 2	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 1
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			4
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			34
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			15
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	2
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben magyarul:	0	idegen nyelven:	1
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 10	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	10
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	1	idegen nyelven:	1
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	2	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	1	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	3	hazain:	15
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	1	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			5
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 5	PhD-t:	0
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			68
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			20 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 1	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		2 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			2
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			2 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

PTE MAGYARORSZÁG, EURÓPA ÉS IBERO-AMERIKA KUTATÓCSOPORT

Vezető: Fischer Ferenc, az MTA doktora
7624 Pécs, Rókus u. 2.
Telefon: (72) 503-642, Fax:(72) 501-565
e-mail: fischerf@btk.pte.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A 2007 januárjában indult – de az előző években kutatási előzményekkel és eredményekkel már rendelkező –, *Magyarságkép Közép-Európában és Ibero-Amerikában a 20. század második felében* címet viselő projektünk kutatási célkitűzéseinek megvalósítása – tekintettel arra, hogy a kutatócsoport kis létszámú és mindegyik tagja MTA-TKI státusza alapján félállású foglalkoztatott (4 fő) – csak oly módon volt lehetséges, hogy a kutatócsoport jelentős kutatásszervezési energiákat követelő tágabb hazai és nemzetközi kutatói hálózat kiépítésére törekedett, és törekszik. Részből a már korábban kialakított nemzetközi tudományos kapcsolatainkra építve, részben pedig a kutatás fő irányjaiból adódóan is új intézeteket, illetve kutatókat kellett felkutatnunk. E kutatói teamek létrehozása három fő irányban haladt: egyfelől folytattuk az előző években megkezdett mobilizálást, amelynek eredményeként sikerült egy olyan, részben tengeren túli ibero-amerikai kapcsolatrendszer kiépítésére spanyolországi, portugáliai és latin-amerikai kutatókkal, akik készek voltak a magyarságkép vizsgálatára Ibero-Amerika országaiban, másfelől tovább bővítettük azon kutatók körét a Magyarországgal határos országokban – és tágabb értelemben a közép-európai térségben –, akik készek voltak részletes feladatot vállalni a kutatócsoport célkitűzéseiből. Nem utolsósorban sikerült megtalálnunk azokat a magyar szakembereket is, akik az előző évtizedekben – Magyarország részvétele nemzetközi kiállítások keretében – jelentősebb szerepet játszottak a kifelé irányuló Magyarország-kép közvetítésében.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Kutatási tervünknek megfelelően nemzetközi konferenciák megszervezésére vállalkoztunk, amelyeken a kutatócsoport tagjai saját alapkutatásaik eredményét is bemutatták. Tartva magunkat a pályázati tervünkben foglalt ütemezéshez, a kutatócsoport 2008 végéig a Pécsi Tudományegyetemen két nemzetközi tudományos konferenciát szervezett a kutatásaink egyik alapját képező útkönyvek és útleírások magyarságképéről. Az ibero-amerikai kutatási irányhoz kapcsolódó, illetve a közép-európai vizsgálódás eredményeit feltáró két konferencián összesen 31 hazai és külföldi előadó vett részt. 2008. május 5-én tartottuk a *La imagen de Hungría en Iberoamerica en el siglo XX*, II. nemzetközi konferenciát 16 külföldi (argentin, spanyol, mexikói, venezuelai, USA-beli), illetve magyar előadó részvételével; a konferencián három nagykövet (2 magyar és 1 spanyol) is előadással vett részt. A II. nemzetközi konferencián két szekcióban hangzottak el előadások: 1) A *Magyarország képe Spanyolországban* szekcióban 8 előadó (4 spanyol és 4 magyar) tartott előadást; 2) a *Magyarország képe Latin-Amerikában* szekcióban szintén 8 résztvevő működött közre. Ebben a szekcióban részt vett 3 magyar származású Latin-Amerikában élő kutató (Argentínából, Mexikóból és Venezuelából). A II. nemzetközi konferencia kötetében – *Iberoamericana Quinceeclesiensis 7* – az elhangzott előadásokon kívül közöljük (megjelenés 2009 május) egy portugál kutató és két magyar származású, Mexikóban élő kolléga tanulmányát is. A

konferencián bemutattuk az *Iberoamericana Quinqueeclesiensis 6* konferenciakötetet, mely a *La imagen de Hungría en Iberoamerica en el siglo XX*, 2007. május 4-én tartott I. nemzetközi konferencia előadásait tartalmazza. *Magyarságkép a 20. századi útleírásokban és útikönyvekben* és a Pécs 2010 programsorozatba illeszkedő, *Ahogy mások látnak minket. Szomszédok egymásról. Kulturális és történelmi hasonlóságok és különbségek az Európai Unió peremvidékén* (Pécs, 2008. november 20–21.) kétnapos nemzetközi konferencia fő témája annak vizsgálata volt, hogy miként tükröződik a magyarság, illetve Magyarország a szomszédos országokban, illetve a tágabb közép-európai térség országaiban kiadott útleírásokban és útikönyveiben. A kétnapos nemzetközi tudományos tanácskozáson összesen 17 előadás hangzott el. A magyar előadókon túl külföldi előadók érkeztek Németországból, Szlovákiából, Ukrajnából, Romániából, Szlovéniából és Szerbiából. A kutatócsoport egyik tagja a világkiállítások magyar pavilonjai által sugárzott önkép, magyarságkép feltárását végezte el. Az egyetlen eltérés az ütemtervtől az, hogy a 2008 első felére tervezett közép-európai tankönyvek magyarságképével foglalkozó 2007-ben megrendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyagát tartalmazó kötet még nem került kiadásra, előkészítése fél évet csúszott. A kötet 2008 novemberében került a kiadóhoz, a nyomdai munkálatok folyamatban vannak, s 2009 márciusában megjelenik ez a kötetünk is. (Kiadói melléklet csatolva). A kutatócsoport két tagja folytatva az előző évben megkezdett kutatásait, két-két hetet töltött a braunschweigi Nemzetközi Tankönyvkutató Intézetben, ahol összegyűjtötték az osztrák és a svájci történelem- és földrajztankönyveket.

A kutatócsoport továbbra is kiemelt feladatai közé sorolja a tudományszervező tevékenységet, amellyel a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola „Európa és a magyarság a 18–20. században” Doktori Program, valamint az Újkortörténeti és Modernkori Történeti Tanszékek munkáját segíti. A kutatócsoport tagjai részt vettek PhD-védések és habilitációk szervezésében. Szintén fontos szerep hárult a kutatócsoport munkatársaira a Bologna reformfolyamattal összefüggő történelem tanszékcsoporti új BA-, MA-tantervek kidolgozásában, továbbá az Interdiszciplináris Doktori Iskola MAB akkreditációs anyagainak elkészítésében. A kutatócsoport vezetője részt vett több PhD és habilitációs minősítési eljárásban, a fiatalabb munkatársak pedig bíráló bizottságok opponenseként, illetve tagjaiként és titkáraiként vettek részt a tudományos minősítési eljárásban.

A beszámolási év során egy fiatal kutató berlini levéltári kutatásai eredményeként értékelhető alapkutatási eredmények születtek PhD-értekezése anyagfeltáró munkáiban. Egy másik kutató pedig 2007-ben tett 100%-os doktori szigorlata után 2008. május 7-én *summa cum laude* minősítéssel megvédte PhD-értekezését, és bölcsészdoktori fokozatot szerzett.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport működése döntő módon hozzájárult ahhoz, hogy a Pécsi Akadémiai Bizottságon belül (MTA PAB) létrejött az Ibero-Amerika munkabizottság, melynek irányítója a kutatócsoport vezetője. A kutatócsoport vezetője továbbra is tagja a Consejo Europeo de Investigación Social de América Latina (CEISAL) kilenc fős Végrehajtó Bizottságának (Comisión Directiva). A kutatócsoport vezetője februárban Madridban kéthetes kutatói munkát folytatott. A kutatócsoport egyik kutatója 2008 áprilisában egyhetes előadássorozatot tartott a Fernando Pessoa Egyetemen Portugáliában az ERASMUS program támogatásával. 2008 májusában a kutatócsoport egy tagja részt vett a Varsói Egyetem Centro de Estudios Latinoamericanos (CESLA) kutatóközpontja által szervezett *América Latina* –

interpretaciones a inicios del siglo XXI tudományos vitafórumon. A kutatócsoport további tagjai ljubjanai, marburgi, budapesti és pécsi konferenciákon tartottak előadásokat. A kutatócsoport két tagja 2008 áprilisában a Nyitrai Egyetemen tartott előadásokat a magyar nyelven tanuló diákok számára. A kutatócsoport két tagja 2008 augusztusában részt vett spanyol nyelvű előadásokkal az AHILA XV. kongresszusán a hollandiai Leidenben.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport által 2008-ban megszervezett tudományos konferenciák sikeres lebonyolításához sikerült külső forrásokat is megszerezni. Így a PTE 9. Ibero-Amerika Hét tudományos és kulturális programjaira jelentős támogatást kaptunk az OM-től és a PTE Rektori Pályázatból. A közép-európai térség magyarságképét vizsgáló és azt bemutató konferencia tulajdonképpen ikerkonferenciának tekinthető, mert *Ahogy mások látnak minket. Szomszédok egymásról. Kulturális és történelmi hasonlóságok és különbözőségek az Európai Unió peremvidékén* című konferencia, amely szervesen illeszkedett kutatócsoportunk fő profiljához, a Pécs Európa Kulturális Fővárosa projekt támogatásával került megrendezésre. A PTE Rektori Pályázata is hozzájárult a konferencia sikeres lebonyolításához.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Fischer F: Az 1956-os magyar forradalom tükröződése a spanyol történelem tankönyvekben. *Limes*, 2008;3:193–218, (2008)
2. Fischer F: La imagen y los hitos históricos de la historia de Hungría (1945–1990) en los libros de texto españoles de historia y geografía. In: Ferenc Fischer – Domingo Lilón (Eds.): *Iberoamericana Quinquecclesiensis* 6. Pécs: Universidad de Pécs, Centro Iberoamericano, 55–105, (2008)
3. Hornyák Á: Az Osztrák-Magyar Monarchia történeti képe az ezredforduló szerb történetírásában. *Limes*, 2008, 1:5–11. (2008)
4. Hornyák Á: A jugoszláv külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1918–1945. *Limes*, 2008;2:57–71, (2008)
5. Pilkhoffer Mónika: Bányászat és építészet Pécsen a 19–20. században. *Pro Pannonia*, Pécs, 248, (2008)
6. Pilkhoffer M: Az épületállomány változása és városképre gyakorolt hatása az Osztrák-Magyar Monarchia városaiban. *Limes*, 2008;1:59–77, (2008)
7. Vitári Zs: Az NDK és az NSZK történelem- és földrajzkönyveinek magyarság- és Magyarország-képe. *Limes*, 2008;3:167–192. (Heike Christina Mätzinggel közösen), (2008)
8. Vitári Zs: Minderheitengeschichte und Schulpraxis in Ungarn – Bestandaufnahme und Konsequenzen. *Deutsch Revital. Pädagogische Zeitschrift für das Ungarndeutsche Bildungswesen*, 2008;5:61–74, (2008)
9. Dévényi A: Ló nélkül a nyeregben. Kállay Miklós külpolitikájának megítélése magyar diplomaták emlékirataiban. In: Csabai Zoltán, Dévényi A, Fischer F, Hahner P, Kiss G, Vonyó J (Szerk.): Pécsi Történeti Katedra. *Cathedra Historica Universitatis Quinquecclesiensis*. PTE Történettudományi Intézet, Pécs, 433–449, (2008)
10. Lilón D: A latin-amerikai politikai változások belső és nemzetközi kontextusa. *Külügyi Szemle*, 2008;3:91–107, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-PTE Magyarország, Európa és Ibero-Amerika Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	5	Ebből kutató ² :	2
PhD, kandidátus:	3	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			2
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			48
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			32
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	10	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	1
tanulmánykötetben magyarul:	7	idegen nyelven:	1
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	23	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	3
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	6	idegen nyelven:	1
sorozatszerkesztés magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	1	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	14	hazain:	13
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			1
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	2	hazai:	3
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			5
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	2	Diplomamunkát:	35
		PhD-t:	2
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1260
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	3,8 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			1
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	1,2 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	6	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	2,6 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

SZTE KÉPESSÉGGUTATÓ KUTATÓCSOPORT

Vezető: Csapó Benő, az MTA doktora

6722 Szeged, Petőfi sgt. 30-34.

Telefon/Fax: (62)-544354

e-mail: csapo@edpsy.u-szeged.hu, honlap: www.edu.u-szeged.hu/mtakcs/

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatócsoport fő feladatai az iskolai kontextusban végzett longitudinális felmérések köré csoportosulnak. Magyarországon elsőként 2003-ban a kutatócsoport indított el egy átfogó, követéses felmérés-sorozat az akkor első, ötödik és kilencedik évfolyamos tanulókkal, országos reprezentatív mintával. Ez a program az ötödik évébe ért. Az első négy év méréseiből összeállt a közoktatás tizenkét évét három négyéves szakaszban leíró adatbázis. Az év folyamán sor került az adatok rendszerezésére, adatbázisok felépítésére. A három adatbázis egyenként is közel ezer változót tartalmaz, és lehetővé teszi a tanulók egyéni fejlődési folyamatainak, iskolai pályafutásának sokoldalú elemzését. A legidősebb korosztály elhagyta a közoktatást, a középső tagjai iskolát váltottak, ezért az osztálykeretben történő rendszeres felmérésük befejeződött. A harmadik (a 2003-as eredeti programban a legfiatalabb) korosztály elérte az ötödik évfolyamot, velük sor került a tervezett mérések lebonyolítására. Ennek a korcsoportnak a felmérésében egy közel ezerfős részmintán megkezdődött az online tesztelés alkalmazása. Az eredeti program folytatásaként 2007-ben sor került egy újabb, eső évfolyamos minta elindítására. E korcsoportban lezajlott a második évfolyamra tervezett adatfelvétel is.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A kutatócsoport legérdekesebb eredményei a longitudinális programhoz kapcsolódnak, melyek közül két problémakürt érdemes kiemelni. Egyrészt a már négy-öt éves időtávot átfogó adatsorok felhasználásával lehetőség nyílik a fejlődési folyamatok elemzésre, másrészt az elindult online tesztelésnek messze vezető, közvetlen gazdasági hasznot is eredményező következményei vannak.

A longitudinális program adatbázisai alapján lehetőség nyílik a korábban felvett tesztek előrejelző erejének elemzésére. A 2003 őszi elsős évfolyam megoldotta a kutatócsoport által kifejlesztett, és ma már minden iskolában elérhető Differenciált Fejlettségvizsgáló Rendszer (DIFER) tesztsomagot. Az eredmények azt mutatják, hogy a DIFER nemcsak a korai iskolai tanulási nehézségeket jelzi előre jól, hanem a későbbi kognitív fejlődést és iskolai teljesítményeket is. Például a DIFER számolás részteszt 0,46 szinten korrelál az ötödik évfolyam végén mért induktív gondolkodással. Hasonlóan érdekes összefüggéseket mutat a tanulás eredményessége szempontjából meghatározó jelentőségű induktív gondolkodás. Például a második és az ötödik évfolyamon felvett induktív gondolkodás teszt eredményei között 0,63 korreláció van. Ezek az eredmények lehetőséget nyújtanak az iskolai kudarcok megelőzését szolgáló korai fejlesztő programok hatékonyabb megtervezésére, a longitudinális programban kidolgozott mérőeszközök pedig a beavatkozások hatásának monitorozására.

A kutatócsoport másik fontos eredménye az online tesztelés elindításához kapcsolódik. A papír-ceruza tesztekéről a számítógépre való áttérés egyrészt lehetővé teszi a nyomdai, szállítási és adatrögzítési költségek kiküszöbölését, másrészt megnyitja az utat új feladat-formátumok és pontosabb mérési eljárások előtt (pl. multimédia alkalmazása, adaptív tesztelés). Ugyanakkor a számítógépes tesztelés számos validitási (mit mérnek valójában a feladatok) és méltányossági (a „digital gap” problémája) kérdést felvet, továbbá az online tesztelésnek sokféle technikai előfeltétele van. Az ugyanazokkal a tanulókkal felvett papír alapú és online tesztek lehetővé teszik a kétféle tesztelési formában eltérő nehézségű feladatok sajátosságainak, és a két médiumon eltérő teljesítményt nyújtó tanulók személyes tulajdonságainak az azonosítását.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A kutatócsoport tagjai aktív részt vállalnak a Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézetének oktatómunkájában, a Neveléstudományi Doktori Iskola oktatási és kutatási programjaiban és az Oktatásméleti Kutatócsoport munkájában. A kutatócsoport tagjaihoz kapcsolódik az évenként megrendezésre kerülő Szegedi Pedagógiai Nyári Egyetem és a Pedagógiai Értékelési Konferencia. A kutatócsoport tagjai meghatározó szerepet játszottak a „Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért” c. kötet megírásában, melyben felhasználásra kerültek a kutatócsoport tagjainak korábbi eredmények is.

A kutatócsoport tagjai két EU munkacsoport tevékenységében vettek részt. Az egyik a „Learning to Learn” (a tanulás tanulása) koncepció értelmezésével és a fejlesztés feladatainak megoldásával kapcsolatos. A másik az online tesztelés módszereinek elterjesztésére, egységes normáinak kialakítására jött létre, és hatékonyan támogatja a kutatócsoport ilyen irányú törekvéseit. Ez utóbbi keretében egy nemzetközi meghívásos konferenciára került sor, ahol a csoport tagjai bemutatták eredményeiket. A csoport vezetője meghívott plenáris előadást tartott a *European Educational Research Association* éves konferenciáján, és meghívást kapott az év végén elindult *Teaching and Assessing 21st Century Skills* című globális kutatási program irányító testületébe. Ez utóbbinak a programja szorosan kapcsolódik egyrészt a kutatócsoportnak a tudás minőségével, szerkezetével kapcsolatos kutatásaihoz, másrészt az online tesztelés megvalósítására irányuló munkáihoz.

A Cambridge University kutatóival a korábban indult „Relevance of Mathematics Education” (ROME) program keretében sor került egy nagyobb pályázatot előkészítő konferenciára. A kutatócsoport tagjai egy másik, a Harvard Graduate School of Education kutatói által koordinált „International Project for the Study of Educational Accountability Systems” (IPEA) keretében szervezett workshopon is részt vettek. Kiteljesedett az online tesztelés fejlesztésére irányuló kutatási együttműködés a University of Luxembourg – Centre de Recherche Public Henri Tudor kutatóival és a frankfurti Deutschers Institut für Internationale Pädagogische Forschung munkatársaival.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A kutatócsoport tagjainak a beszámolás évében négy OTKA pályázata volt folyamatban. A lezárult HEFOP pályázathoz kapcsolódóan a kutatócsoport elnyert egy kiegészítő támogatást, ami a longitudinális kutatási program keretében lehetővé tette a nagymintás adatfelvételt egy újabb mérési pontban. A kutatócsoport tagjai részesei voltak egy az előző évben indult ESF

pályázatnak (The relevance of mathematics education: integrating multiple perspectives), és egy új EU Comenius pályázatnak (Dynamic assessment of functioning and oriented at development and inclusive learning).

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. B. Németh M: A természettudományos műveltség fogalma és értelmezései., Iskolakultúra 18.(7-8.): 3–19. (2008)
2. B. Németh M: Irányzatok a természettudományos nevelésben., Iskolakultúra 18.(3-4.): 17–30. (2008).
3. Csapó B: A tanulás dimenziói és a tudás szerveződése., *Educatio* (2.): 207–217. (2008)
4. Csapó B, Molnár Gy, F. Tóth K: A papíralapú teszteléstől a számítógépes adaptív tesztelésig. A pedagógiai mérés-értékelés technikájának fejlődési tendenciái., Iskolakultúra 18.(3-4.): 3–16. (2008)
5. Csapó B, Molnár Gy, Kinyó L: Analysis of the selectiveness of the Hungarian educational system in international context. In: The 3rd IEA International Research Conference. Taipei. 16–20 September 2008. (Ed.), IEA, Taipei, 26–27, (2008)
6. Csapó B: A magyar iskolarendszer adaptációs problémái: a tudás minősége. In: *Közoktatás, iskolai tudás és munkapiaci siker.* (Ed. Fazekas K), MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 113–131, (2008)
7. Kárpáti A, Molnár Gy, Tóth P et al. (ed.): *A 21. század iskolája*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 224, (2008)
8. Kárpáti A, Dorner H: Mentored innovation model in teacher training using two virtual collaborative learning environments. In: *Learning and Instruction with Computers. Beyond Knowledge: the Legacy of Competence Meaningful Computer-based Learning Environments.* (Ed. Zumbach J, Schwartz N, Seufert N et al.), Springer Verlag, Wien, 29–41, (2008)
9. Korom E: A tartalmi tudás szerveződése, az ismeretelsajátítás folyamata. In: *Közoktatás, iskolai tudás és munkaerőpiaci siker* (Ed. Fazekas K), MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 131–144, (2008)
10. Molnár Gy: Multimédia. Szavazórendszerek. Érintőképernyős számítógépek. In: *A 21. század iskolája* (Ed. Kárpáti A, Molnár Gy, Tóth L et al.), Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 47–50, (2008)
11. Molnár Gy: A képességek fejlődése és a problémamegoldó gondolkodás. In: *Közoktatás, iskolai tudás és munkapiaci siker.* (Ed. Fazekas K), MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 99–112, (2008)
12. Molnár Gy: A Rasch modell kiterjesztése nem dichotóm adatok elemzésére: a rangskálás és parciális kredit modell, *Iskolakultúra* (1.): 66–77. (2008)
13. Nagy J: Az alsó tagozatos oktatás megújítása. In: *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért.* (Ed. Fazekas K, Köllő J, Varga J), ECOSTAT, Budapest, 53–69, (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-SZTE Képességkutató Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	2	Ebből kutató ² :	3
PhD, kandidátus:	2	MTA doktora:	2
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			25
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			18
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	4	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	10	idegen nyelven:	2
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ :	98	összes hiv. száma önidézetek nélkül:	73
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	0	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD:	0	MTA doktora:	0
		levelező tag:	0
		rendes tag:	0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	15	hazain:	37
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			11
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	18	hazai:	12
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			10
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			14
TDK-munkát készítő hallgatók száma:	0	Diplomamunkát:	0
		PhD-t:	1
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			176
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			10 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ :	0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :	13,8 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			5
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	8,3 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			1
NKFP:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Egyéb:	1	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	1 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból:	2	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	4,5 MFt
Egyéb:	0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
		A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:	0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

SZTE–MOL MAGYAR MEDIEVISZTIKAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: Makk Ferenc, az MTA doktora

6722 Szeged, Egyetem u. 2.

Telefon: (62) 544 118, Fax: (62) 544 464

e-mail: piti@hist.u-szeged.hu, honlap: www.arts.u-szeged.hu/mediev/

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A kutatócsoport jelen formájában 2007. január 1-től működik a korábbi szegedi MTA-SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport és a budapesti MTA-MOL Zsigmond kori Oklevéltár Kutatócsoport egyesülése által. A csoport emiatt két „részlegből” áll, kutatói is két különböző városban dolgoznak a csoportvezető szakmai felügyelete alatt, de közöttük a földrajzi távolság ellenére is az információáramlás és a szakmai kapcsolat mindennapos és kitűnően működő.

- A csoport Szegeden (a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán) dolgozó TKI-állományú kutatói – Dr. Piti Ferenc tudományos főmunkatárs, csoportvezető-helyettes, Dr. Szabados György tudományos főmunkatárs – elsődleges feladata az Árpád- és Anjou-kori magyar történelem vizsgálata: a magyarországi (vonatkozású) 14. századi okleveles anyag hozzáférhetőségének megkönnyítése érdekében az Anjou-kori Oklevéltár-sorozat (a kutatócsoport vezetője és Piti Ferenc a szerkesztőbizottság tagjai) kötetének elkészítése, továbbá az Árpád-kori és Anjou-kori történelem kevésbé ismert részleteinek feltárása, beleértve az említett korszakokra vonatkozó historiográfiai kutatásokat is, valamint a csoportvezető révén a magyar őstörténet egyes kérdéseinek vizsgálata. A kutatók mellett félállásban egy dokumentátor is dolgozik.
- A csoport Budapesten (a Magyar Országos Levéltárban) dolgozó TKI-állományú kutatói – Dr. Tóth Norbert tudományos munkatárs, Dr. Neumann Tibor tudományos segédmunkatárs – feladata a Luxemburgi Zsigmond magyar király uralkodásának (1387–1437) ideje alatt keletkezett levéltári források feltárása és kiadása a Zsigmond kori Oklevéltár-sorozat keretein belül, emellett tanulmányok, cikkek írása a XV–XVI. századi magyar történelemből, különös tekintettel a politika- és társadalomtörténetre.

2008. szeptember 1-től a csoport személyi összetétele megváltozott: az Anjou-kori Oklevéltár munkálataival foglalkozó Dr. Tóth Ildikó helyére Dr. Halász Éva tudományos munkatárs lépett (aki hasonló témakörben dolgozik), Teiszler Éva ifjú kutatói státusza pedig lejárt.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A kutatócsoport vezetője, illetve a csoport kutató tagjai 2008 folyamán összesen 15 tudományos publikációt (könyv, tanulmány, szakkikk) tettek közzé a magyar őstörténet és a magyar középkor területéről, ebből 2 könyv.

Jelentős előrehaladás történt az Anjou-kori Oklevéltár XXVIII. (1344.) kötetének és a Zsigmondkori Oklevéltár XI. (1424.) kötetének munkálataiban. Emellett elkészült *A Vay*

család berkeszi levéltárának 1342–1382 közötti oklevelei és a Szatmár megye hatóságának oklevelei 1384-ig című könyvek kézírata.

Megjelent a *Szabolcs megye működése a Zsigmond korban* c. monográfia.

Az egyik budapesti kutató Akadémiai Ifjúsági Díjban részesült.

Az egyik szegedi kutató 2008-tól 3 évre elnyerte a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A csoport szegedi kutatói tagjai a Szegedi Középkorász Műhelynek, valamint a Szegedi Akadémiai Bizottság Filozófiai és Történettudományi Szakbizottsága Magyar Történeti Munkabizottságának. Piti Ferenc emellett az SZTE Történelem Doktori Iskola Medievalisztika Program titkára, a Magyar Történelmi Társulat és az Anjou-kori Oklevéltár szerkesztőbizottsága tagja. Piti Ferenc és Szabados György a Magyar Neolatin Társaság tagjai. Szabados György a Societas Internationalis Studiis Neolatinis Provehendis – International Association For Neo-Latin Studies tagja.

A csoport szegedi kutató tagjai – a kutatás és a publikálás mellett – részt vettek az SZTE BTK-n folyó oktatómunkában, illetve a hallgatók vizsgáztatásában a Történeti Segédtudományok Tanszék keretein belül.

A csoport kutató tagjainak konferencia-részvételei 2008-ben:

Szabados György: Katona István történetírói időszakáról (MTA Irodalomtudományi Intézete. Budapest, 2008. jan.); De Arpad duce deque stirpe Arpadiana (Litterarum Vis. Omnium gentium seminaria de litterarum virtutibus penitus intellegendis. Ópusztaszer, 2008. júl.); Koppány: a megismerhetetlen Árpád-házi nagyúr (Koppány fejedelem igazságszimpodium. Balatonfenyves, 2008. aug.); Attila and Mátyás. Parallels and 'Contemplations' (Matthias and his legacy. Cultural and political encounters between East and West. Debrecen, 2008. szept.); Körérvetés helyett... a magyarok bejövételének hadtörténeti szempontú újraértékelése („Hadak útján.” A népvándorlás-kor fiatal kutatóinak XIX. konferenciája. Győr, 2008. okt.)

Tóth Norbert: Bátor István nádor esküvője (Mátyás király és Szabolcs, Szatmár és Bereg megyei segítői. Nyírbátor, 2008. nov.); Mátyás és Beatrix házasságának politikai háttere (Mátyás és Beatrix esküvője. Székesfehérvár, 2008. dec.)

Neumann Tibor: Bátor István, az erdélyi vajda és országbíró 1490–1493 (Mátyás király és Szabolcs, Szatmár és Bereg megyei segítői. Nyírbátor, 2008. nov.)

Halász Éva: Nagykelek: egy szlavón várispánság a XIV. században. (Horvát–magyar kapcsolatok–konferencia. Pécs, 2008. nov.); The Sclavonian banat in the time of Zadar's peace. (Zadarski mir – ishodište jedne epohe. Zadar's peace – the starting point of an epoch. Zadar, Horvátország, 2008. nov.)

IV. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Макк, Ф [F. Makk]: Исцанский военный поход венгров 942 года. P. Panatojov, I. Ferincz eds. Studia Hungaro-Bulgarica II. Sumen–Szeged, 23–28 (2008)

2. Makk F. Salamon és a hercegek. Hatalmi harcok a XI. század második felében. In: A magyar történelem vitatott személyiségei. Budapest, 33–51 (2008)
3. F. Makk: Le pays des Hongrois et les quartiers des tribus princières au Xe siècle. In: Rationale Obsequium. Budapest, 285–292 (2008)
4. Makk F.: A Szegedi Középkorász Műhely tizenöt éve (1992–2007). Erdélyi Múzeum 2008:1-2 100–104 (2008)
5. F. Piti Hungary, Dalmatia and the Mongols in 1340. P. Panatojov, I. Ferincz eds. Studia Hungaro-Bulgarica II. Sumen–Szeged, 47–54 (2008)
6. Szabados Gy.: A megújulás kútfője. A kritikai magyar történetírás XVII. századi előzményei. Szörényi L., Lázár I. D. eds. Varietas Gentium – Communis Latinitas. A XIII. Neolatin Világkongresszus (2006) szegedi előadásai. Szeged, 123–128 (2008)
7. Szabados Gy.: Árpád fejedelemtől Árpád vezérig. Az emlékezet formálódása a 11–19. században. História 2008:2 19–20 (2008)
8. Szabados Gy. Katona István történetírói időszerűségéről. Irodalomtörténeti Közlemények, 679–699 (2008)
9. C. Tóth N.: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. Nyíregyháza, 240 (2008)
10. Neumann T.:II. Ulászló koronázása és első rendeletei (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról) Századok 2008:2 315–337 (2008)
11. Neumann T.: Mátyás és Podjebrád Katalin [Kunigunda] eljegyzési hitlevele, Mátyás király birtokadománya Jan Jiskrának, Mátyás király birtokadománya Kanizsai Lászlónak, Az erdélyi felkelők szövetséglevele, Mátyás király iktatási parancsa a kolozsmonostori konventhez, Mátyás király vámkiváltsága Brassó városának, Kázmér lengyel herceg hadüzenete, Mátyás király közgyűlési parancsa öt megyéhez, Mátyás király birtokadománya Kinizsi Pálnak, Bernát salzburgi érsek hűséglevele Mátyás királyhoz. (oklevélfordítások) Csukovits E. ed. Mátyás és a humanizmus. Budapest, 172–183 (2008)
12. Halász É. A szlavón hercegek és bánok 14. századi oklevéladó tevékenysége (1323-1381). PhD-értekezés tézisei. Budapest, 14 (2008)

V. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-SZTE-MOL Magyar Medievalisztikai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	5	Ebből kutató ² :	4
PhD, kandidátus: 4	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			3
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			15
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			15
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	3	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben magyarul:	5	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 417	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		417
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	1	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 1	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	4	hazain:	5
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			0
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	0	hazai:	0
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			3
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 0	PhD-t:	0
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			240
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			20 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 1	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		0 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

SZTE TURKOLÓGIAI KUTATÓCSOPORT

Vezető: †Berta Árpád, a nyelvtudományok doktora
Makk Ferenc, megbízott kutatócsoport vezető
6722 Szeged, Egyetem u. 2.
Telefon: (62) 544-318, Fax: (62) 544-319
e-mail: biacsim@hung.u-szeged.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

2008-ban egyetértésben az MTA vezetésével a kutatócsoport szűkítette feladatait.

Ez év márciusában váratlanul meghalt a kutatócsoport vezetője, aki társszerzője volt a kutatócsoport fő feladatául kitűzött monográfiának. Halála előtti utolsó napokban megküldte az általa írandó rész nyers fogalmazványait. Temetése után a fő feladat az általa hátrahagyott anyag szerkesztése, ellenőrzése, kiegészítése volt. 2008 decemberéig befejeződött a könyvben tárgyalt mintegy 450 szó nagyobbik felének ellenőrzése, véglegesítése. A Lexikon rész anyaga A-K-ig lektorálva, szerkesztve, ellenőrizve nyomdakész állapotban van. A már kész bevezető részekkel együtt ez a kétkötetes munka első kötete. Jelenleg a második kötetten és a mutatók készítése folyik.

A kutatócsoport egyik tagja tanulmányt készített a csoport *Working Papers* című sorozatának hatodik részeként *Történeti megjegyzések a magyar nyelv honfoglalás előtti török jövevényszavai kapcsán* címmel. Anyagában a kutatócsoport fő céljának tekintett monográfia azon címszavaihoz fűzött hosszabb-rövidebb megjegyzéseket, melyek esetében a történeti források megerősíteni, árnyalni vagy módosítani tudják a nyelvészeti által megrajzolt képet. A tanulmány eredményeit beépítettük a monográfiába.

Megkezdődött annak a gyűjteményes kötetnek a szerkesztése, mely az elhunyt kutatócsoport vezető magyar nyelv török jövevényszavairól szóló tanulmányait tartalmazza. A nyomdakész kötet kiadása anyagi okok miatt húzódik.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

A csoport kutatóprofesszora turkológiai munkásságáért a legmagasabb török állami kitüntetést kapta, amelyet a Török Köztársaság elnöke személyesen adott át Ankarában.

A csoport kutatóprofesszora, a mainzi egyetem turkológus professzorával, a nemzetközi turkológia egyik kiemelkedő alakjával közösen mesterkurzust tartott PhD-hallgatók részére, melyre más magyar és több külföldi egyetemről is érkeztek hallgatók. A mesterkurzus címe *Linguistic history and language contact – Turks and their neighbours*.

A kutatócsoport történész tagja kutatásainak eredményeit *A magyarságra alkalmazott türk népnév a bizánci forrásokban* címmel az MTA Orientalisztikai Bizottsága által szervezett *Orientalista Nap* című konferencián ismertette. A kutatócsoport másik tagja ugyanezen a konferencián előadást tartott a török-mongol nyelvviszonyhoz kapcsolódó témában, etimológiai kérdésről.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az év során több külföldi kutató meghívására is sor került. A kutatócsoport az SzTE Altajisztikai Tanszékével közösen vendégül látta a mainzi egyetem turkológus professzorát, aki a kutatócsoport professzorával előadásorozatot tartott a kutatócsoport tagjai, valamint a

Szegedi Tudományegyetem Altajisztikai Tanszék egyetemi és külön a PhD-hallgatói számára. Több konzultációra is sor került.

Ebben az évben további két németországi kutató is tartott előadásokat altajisztikai témában. Egy turkológus PhD doktor a frankfurti Johann Wolfgang Goethe Egyetemről a Mongóliában beszélt tuva nyelvjárásokról, a mainzi Johannes Gutenberg Egyetemről pedig egy ott dolgozó belga nyelvész kutató az altaji nyelvek rokonságelmélete körüli vitákat és különösen a morfológiai bizonyítékok értékét ismertette előadásában.

A kutatócsoport kutatóprofesszora a mongol és török nyelvviszonyról tartott előadásokat egy nemzetközi konferencián Budapesten, illetve a mainzi egyetemen.

A kutatócsoport minden tagja tevékenyen részt vett a kötetszerkesztési munkálatokon felül felsőoktatásban, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szemináriumokat, előadásokat tartottak.

IV. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Berta, Á.: Bashkir and Hungarian – and the darázs 'wasp'. In: Özyetgin A, Dündar M, Kamalov I eds. *Tarihten Bugüne Baskurtlar. Tarih, Dil ve Kültür Üzerine İncelemeler*. Istanbul, 39-49 (2008)
2. Róna-Tas A.: Nyelvrokonság. In: Sipos L ed. *Pannon Enciklopédia. Magyar Nyelv és irodalom*. (Második, javított kiadás) Budapest, 26-27 (2008)
3. Róna-Tas A.: Difficult etymologies: Hungarian igen 'yes'. *Ural-Altäische Jahrbücher NF* 2008 21: 3-10 (2008)
4. Róna-Tas A.: Farwell to Árpád Berta (1951-2008), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 2008 61: 373-383 (2008)
5. Róna-Tas A, P Zieme: *Magische Texte des uigurischen Buddhismus*. Mit 208 Abbildungen auf 97 Tafeln, Brepols Publishers, Tornhut 2005, 237 p. 97 tables, 208 photos /Berliner Turfantexte XXVIII/. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 2008 61: 401-403 (2008)
6. Kempf, B.: Starostin, Sergei – Dybo, Anna – Mudrak, Oleg (with assistance of Ilya Glumov): *An Etymological Dictionary of the Altaic Languages*. Leiden-Boston, Brill 2004 (Handbook of Oriental Studies: Uralic & Central Asian Studies, Vol. 8/1-3). *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 2008 61, 403-408 (2008)

V. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-SZTE Turkológiai Kutatócsoport

Átlagléttség ¹ :	4	Ebből kutató ² :	1
PhD, kandidátus: 0	MTA doktora: 1	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			9
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			4
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	1	idegen nyelven:	1
külföldi folyóiratban magyarul:	0	idegen nyelven:	2
tanulmánykötetben magyarul:	0	idegen nyelven:	1
recenzió, kritika magyarul:	0	idegen nyelven:	2
összes hivatkozás száma ⁶ : 20	összes hiv. száma önidézetek nélkül:		10
Megjelent könyv/monográfia ⁷ magyarul:	0	idegen nyelven:	0
könyvfejezet magyarul:	1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése magyarul:	0	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés magyarul:	0	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás magyarul:	0	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	3	hazain:	2
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :	0		
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :	0		
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	1	hazai:	0
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:	1		
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :	4		
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 0	PhD-t:	0
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			28
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :	10 MFt		
Fiatalkutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		0 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:	0		
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:	0		
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :	0		
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:	0		
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :	0 MFt		

BCE EGYÜTT EURÓPÁÉRT KUTATÓCSOPORT (TÁRSULT TAG)

Vezető: Ágh Attila, az MTA doktora
1093 Budapest, Fővám tér 8.
Telefon/Fax: 482-5429
e-mail: judit.kisvarga@uni-corvinus.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az „Együtt Európáért” kutatócsoport minden évben részletes kutatási beszámolót készített, amelyet a Magyarország Politikai Évkönyvében közétett. Ágh Attilának ezek a tanulmányai a projekt mindhárom dimenzióját átfogóan tárgyalják, (1) az EU alapintézményeinek tevékenységét és fejlődését az adott évben (alapkutatás), (2) a magyar csatlakozást, majd a magyar tagállami működést – beleértve a hazai közpolitikák helyzetét (EU alkalmazkodás, mint alkalmazott kutatás), és végül (3) az EU tanulmányok nemzetközi eredményeit és új fejleményeit (az európai kutatási hálózatokba való integrálódás). 2008 végére, az Évkönyv 2009-es kötetében Az EU „kreatív válsága” és a globális pénzügyi válság: „A kettős válság hatása Magyarországon” címmel készült el az összefoglaló tanulmány. Ezt a tanulmányt a kutatócsoport megvitatta, illetve az tükrözte a kutatócsoport új eredményeit és főbb megállapításait, amelyeket az alábbiakban röviden összefoglalunk.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Kreatív válság az EU-ban és a globalizáció új korszaka

Aligha találhatunk olyan kifejezést 2008-ban az EU-ban és Magyarországon, amelyet többször használtak és koptattak volna, mint a válságot. Ez a terminus a gyakori használatból adódó infláció révén lassan teljesen az értelmét veszti, ezért mind az uniós, mind pedig a hazai használatát pontosan meg kell indokolnunk, és tartalmát fel kell tárunk. A közös kiindulópont az, hogy 2008 őszén egy széles globális válság kezdődött, amelynek első felvonása a pénzügyi válság volt, de már feltárult a második felvonása is, mint gazdasági válság a recesszió rémével, ami a termelés jellegének és globális megoszlásának érdemi átalakulására fog vezetni. Végül a harmadik felvonásban ez a gazdaság szerkezetében és jellegében, a reálszférában végbemenő átalakulás a társadalmi szerkezet mély és radikális átalakulására fog vezetni, amelynek ismét lesznek vesztesei és nyertesei, s ezért jelentős váltás várható a divatos ideológiák és a társadalomtudományok szintjén egyaránt.

Ami magát az Uniót illeti, itt mindenekelőtt azt kell látnunk, hogy amit más vonatkozásban akár joggal is valódi válságnak nevezhetnénk, az a feszültség az EU-ban természetes állapot, vagyis a „kreatív válság” a fejlődés normális velejárója. Ha visszatekintünk például a húsz évvel ezelőtt elhangzott értékelésekre, szinte szóról-szóra ugyanazt a válságkiáltást találjuk az uniós elemzésekben, hiszen ez a feszültség lényegében az EU természetéből, a nemzeti politikai rendszerektől való különbségéből fakad. Alapvetően arról van szó, hogy az Unió gyorsabban halad előre a gyakorlatias közpolitikában, mint az intézményesült politikában, ezért állandó feszültség támad a belépő új közpolitikák dinamizmusa és az optimális működtetésükhöz szükséges intézmények gyengése között. Manapság a közös energiapolitika, külpolitika avagy szomszédságpolitika intézéséhez szükséges intézmények kínzó hiányát az utóbbi években szinte naponta érezhetjük. A jelenlegi kreatív válság tehát egyrészt a korábbiak szerves folytatása, másrészt 2008-ban a Lisszaboni Szerződés ratifikációjának elakadásával az Unió, mint a kiterjesztett EU27 sajátosan új helyzetbe is került. Így ezt a mostani speciális válsághelyzetet külön is értelmezni kell, mint a kreatív válság sajátos, kielezett esetét, ami a fenti globális válsággal összeadódva – azaz a kettős válság hatásaként – a 2008. év végére megszabta az uniós és hazai helyzetet.

A hazai terepen is meg kell különböztetnünk a belpolitikai vitákban túlhasznált válság diskurzust a valódi válsághelyzettől, ami 2008-ban a globális pénzügyi válság következtében kétségtelenül előállt. A hazai válság feldolgozásában is szét kell választani a helyi és nemzetközi folyamatokat, mint a valamennyi új tagállamon végigsöprő „csatlakozás utáni válság” (post-accession crisis) sajátos felerősödését a 2008-as világválság hatására. Az új tagállamokban egyfajta „strukturális válság” alakult ki már a belépés előtt, mert elmaradt a társadalmi rendszerváltás, és úgy léptek be az Unióba, hogy hosszú ideig externáliának tekintették az emberi-társadalmi beruházást. Ennek következtében az új tagországok lakossága nem volt képzettségében és életmódjában felkészülve a gazdasági és politikai rendszerváltásra, s még kevésbé az uniós csatlakozásra, ráadásul minden ország cipelte magával a kilencvenes évek elején a termelésből kiszorított emberek tömegét is. Az uniós belépéssel a társadalmi rendszerváltás ellentmondásai még csak jobban felerősödtek, hiszen az emberek a jólét gyors növekedését várták a csatlakozástól, s az EU pedig újabb követelményekkel jelentkezett, amelyek érdemi megszorításokat hoztak, mint az euró övezetbe való belépés. 2008 újabb „forró ősze” Magyarországon is újabb megszorításokat hozott a költségvetésben, így az új helyzet társadalmi-politikai hatását a maga teljességében csak később lehet majd felmérni. Mindenesetre 2008 őszén a globalizáció új korszaka kezdődött el, s ez a továbbiakban döntően meghatározza az uniós és a hazai fejlődést egyaránt.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

Az Együtt Európáért kutatócsoport a résztvevők szűkebb körén túl a két nemzetközi konferenciába (2008. április 23-25 és október 30-31) a magyar kutatók szélesebb körét is bevonta, és számos külföldi kutatót is meghívott a konferenciákra, illetve a résztvevők rendszeresen látogatták a nemzetközi konferenciákat. A nemzetközi együttműködésben az EU-Consent FP6-os programban (Deepening and Widening in the EU) való részvétel volt a legfontosabb, a hazai együttműködésben pedig az MTA/MeH stratégiai programjában (A magyar EU-elnökség stratégiai kérdései) való részvétel. A változó uniós intézményrendszerrel és közpolitikákkal foglalkozó kutatásaink érdeklődést váltottak ki a nagy brüsszeli közpolitikai intézetekben (European Policy Centre és Centre for European Policy Studies) is, továbbá az EU-Consent keretében kapcsolatba kerültünk többtucat egyetemmel és kutatóintézettel is. A 2008-ban kiadott két angol nyelvű EU kötet kapcsán két könyvbemutatót rendeztünk Brüsszelben az Állandó Képviselőten. A kutatás legutóbbi szakaszában különösen aktív és intenzív kapcsolatunk alakult ki a belga és spanyol intézetekkel és kutatókkal, tekintettel a közös csoportos elnökség előkészítésére szervezett kutatásokra. Ezt a rendkívül aktív nemzetközi együttműködést jelzik a kutatócsoport projekt által 2008-ban megjelentetett publikációk is, amelyekkel hozzájárult a magyar társadalomtudományok összeurópai integrációjához, és a nemzetközi kutatások eredményeit a hazai tudományosság számára is közvetítette.

IV. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Ágh A: and Kis-Varga J (eds): The prospect of the EU team presidencies: Integrative balancing in the new member states. Budapest: Together for Europe Research Centre, 216 (2008a)
2. Ágh A: and J Kis-Varga (eds): New perspectives for the EU team presidencies: New members, new candidates and new neighbours, Budapest: Together for Europe Research Centre, 496 (2008b)

3. Ágh A: Team presidencies and new member states, in Ágh and Kis-Varga, eds, (2008a), 9-66 (2008)
4. Ágh A: Consensual democracy and team presidency: Europeanization of Hungary in the presidency role, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008a), 195-214 (2008)
5. Ágh A: Prospects and risks for the EU27 in the early 21st century: Outlines of a new agenda for team presidencies, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008b), 11-75 (2008b)
6. Ágh A: Democratization and Europeanization of the ECE countries: Post-accession crisis and catching-up process in the new member states, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008b), 251-303 (2008)
7. Ágh A: Completing EU membership in Central Europe, in E Bos and J Dieringer (eds) *Die Genese einer Union der 27*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 83-110 (2008)
8. Ágh A: La Hongrie, in J-M. De Waele and P Magonette (eds) *Les démocraties européennes*, Paris: Armand Colin, 189-201 (2008)
9. Ágh A: Hungarian Politics in the Early 21st Century: Reforms and Post-EU Accession Crisis, *Südosteuropa Mitteilungen*, Vol. 48, No. 2, 68-82 (2008)
10. Ágh A: Hungary's EU integration: Institution-Building in the Central Government, *Südosteuropa*, Vol. 56, No. 2, 222-248, (2008)
11. Ágh A: Kitekintés a kelet-közép-európai konszolidációra: Csatlakozás utáni válság Magyarországon, *Politikatudományi Szemle*, XVII. évfolyam, 2008/1, 95-112 (2008)
12. Ágh A: Európa felé félúton: A fejlesztéspolitika nagy kalandja, *Közigazgatási Szemle*, 1. szám, 2-18 (2008)
13. Ágh A: Uniós válságkezelés és magyar reformkényszer – Az EU-elnökségi visszaszámlálás megkezdésének éve, in Sándor P és Vass L (szerk.) *Magyarország Politikai Évkönyve 2008*, I. kötet, 327-352 (2008)
14. Ágh A: Az IDEA program a közigazgatási reform szolgálatában, in Kádár K (szerk.) *IDEA és valóság, Az IDEA közigazgatás-korszerűsítési program négy éve*, Budapest: Közigazgatásfejlesztési Társaság, 9-33 (2008)
15. Ágh A: Társadalmi közép és társadalmi kapacitás: A magyar közpolitikai rendszer gyermekbetegségei, *Politikatudományi Szemle*, XVII. évfolyam, 7-33 (2008)
16. Ágh A: Fejlesztéspolitika és többszintű kormányzás, *Fejlesztés és finanszírozás*, No. 4, 35-44 (2008)
17. Nász A: Close encounters of the third Presidency: Portuguese Presidency of the EU, in Ágh and Kis-Varga, eds, 2008a, 131-160, (2008)
18. Nász A: New comer in the driver's seat: The case of Slovenia with the EU Presidency, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008a), 161-182 (2008)
19. Nász A: A more protective Europe: What to expect from the French EU Presidency in 2008?, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008b), 105-132 (2008)
20. Polgár T: Role and Challenges of Innovation Policy in Hungary from the perspective of the EU's Revised Lisbon Strategy, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008b), 207-250 (2008)
21. Szilágyi I: The Barcelona Process Revisited in the SBH Presidency, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008b), 423-442 (2008)
22. Zsúgyel J: The Political and Economic Development in the East Central European and Balkan countries, in Ágh and Kis-Varga (eds) (2008b), 443-460 (2008)

BME INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM JOGA KUTATÓCSOPORT (TÁRSULT TAG)

Vezető: Sárközy Tamás, az MTA doktora
1111 Budapest, Műegyetem rkp. 9.
Telefon: 463-3023, Fax: 463-1519
e-mail: pazmandi@eik.bme.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A MTA-BMGE Információs Társadalom Joga Kutatócsoportja 2008. januárjában alakult, azzal a céllal, hogy tudományos igényű, ugyanakkor gyakorlati problémákat feltáró, azokra választ kereső elemző-, kutatómunkát végezzen el az információs társadalommal összefüggő jogi szabályozásra vonatkozóan.

Az Akadémiai Kutatócsoporton belül a beszámolási időszakban a kutatások két főirányban folytak, mely fő irányokat a kutatás a továbbiakban is követi: jog- és államelmélet (hangsúlyosan E-government, elektronikus adminisztráció), valamint a gazdasági jog terén (elektronikus szerződéskötés, elektronikus fogyasztóvédelem, az elektronikus technológia szellemi tulajdonra hatása, a jogi eljárások elektronizálásának kérdései, elektronikus eszközök a társasági és cégjogban, verseny-, reklám- és médiajog).

A munkacsoportban közreműködők által végzett kutatómunka is ennek megfelelően több irányból közelítette meg vizsgálatának tárgyát: ezek közül az egyik az elektronikus ügyintézés, adatkezelés, adatvédelem kérdéseinek a hatósági, bírósági eljárások során történő bemutatása, továbbfejlesztési lehetőségeinek vizsgálata volt. A kutatás során ezzel összefüggő, kiemelt célként tételeződött a közigazgatási eljárás, a cégeljárás, az adóeljárás (járulékok, illetékek) elektronizálásával összefüggő elemzésekből leszűrhető eredmények összefoglalása, publikálása.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények, azok gazdasági-társadalmi haszna

Az információs társadalom kialakulása néhány évtizedes, ennek megfelelően jogi problémáinak kutatása nemzetközileg legfeljebb 30-40 évre, Magyarországon pedig mintegy másfél évtizedre tekinthet vissza. Az első magyar publikációk alapvetően a szabadságjogok és a személyiségi jogok érvényesíthetősége oldaláról elemezték a problémát (adatvédelem). Ezt követően – összefüggésben a magyar ún. információs társadalmi jogalkotás 2000 körüli megindulásával (elektronikus aláírásról szóló törvény, elektronikus kereskedelmi törvény, elektronikus hírközlési törvény) – a magyar irodalomban egyes empirikus kérdések vizsgálata került előtérbe, illetve a publikációk főleg folyamatban lévő jogalkotási munkákhoz (elektronikus közigazgatási ügyintézés, elektronikus adóeljárás, illetve közbeszerzés, elektronikus cégeljárás stb.) kapcsolódtak.

A kutatás „hiányterület” feldolgozására vállalkozott: eljött az ideje annak, hogy az eddigi nemzetközi (amerikai és európai) jogfejlődés eredményeit elemezve, az EU információs társadalompolitikai elveit alapján az eddigi szétszórt magyar jogalkotást szintetizáljuk, és alapkutató jelleggel feltárjuk az információs társadalom kialakulásának hatásait a jogalkotásra és a jogalkalmazásra, a jogi dogmatikára, a jogrendszer felépítésére.

Eredményeik ismertetésére elsősorban az MTA stratégiai műhelytanulmányainak keretei között, az MTA Társadalomkutató Központ védnöksége mellett került sor (2000–2002). A kutatócsoport munkatársai közül többen már az akadémiai kutatócsoport létrehozása előtt is aktív szerepet vállaltak a területre vonatkozó stratégiai-tervezési, illetőleg jogalkotási folyamatokban való közreműködésben.

Az e-kormányzatra vonatkozó joganyag előkészítésére, kimunkálására alapvetően 1999 és 2004 között került sor. 2003-ig lényegében nem létezett olyan nemzeti stratégia, mely Magyarország információs társadalmi átalakulását vezérelte volna, s ez a 2003-ben elfogadott MITS-nek sem sikerült. Koherens, az Európai Unió követelményeivel összhangban álló s a jogalkotás eszközeivel is támogatott politikák megalkotására csak az e-kormányzat keretében került sor: e folyamat a 2010-ig terjedő feladatok meghatározását adó, új e-kormányzati stratégiák elfogadásával új lendületet kapott, egyben új lehetőségeket nyitott a modernizációs számára is.

A Kutatócsoport külön tanulmányokat szentel az ügyintézésrel kapcsolatos más eljárástípusok (cégeljárás, polgári eljárásjog elektronizációja stb.), az adatvédelem és a közérdekű információhoz jutás szabadsága kérdéskörének tárgyalását csak az összefüggések érzékeltetéséhez legszükségesebb tényezők elemzésére korlátozva a megszületett munkákban ebben a fázisban nincs mód kitérni az előkészület alatt álló informatikai biztonságról szóló törvénytervezet, illetőleg az elektronikus aláírásra vonatkozó szabályzás megújítására vonatkozó törekvések részletesebb elemzésére sem.

A kutatócsoport közreműködőinek munkája eredményeként született monográfiában összefoglalt eredmények alapvetően hármast célt kívánnak szolgálni. A könyv szerzője arra törekszik, hogy az elektronikus kormányzat stratégiai tervezésének, irányainak elméleti alapvetését adja, az Európai Unió és Magyarország onformációs társadalmi-ekormányzati politikáinak összefüggésében feltárja a jogi szabályozást igénylő területeket, a szabályozás lehetséges irányait. A monográfia későbbi fejezetei erre az alapra építve kívánnak áttekintést adni az elektronikus ügyintézés, elektronikus közszolgáltatások jelenlegi helyzetéről, a 2001–2004 között kialakult jogi szabályozás állapotáról, hogy aztán az Európai Unió felől érkező kihívások megfelelésének igényével kísérlet tegyenek a status quo-n való továbblépésre, egy hatékonyabb, ügyfélbarát, költségtakarékosabb elektronikus közigazgatási „reform-kultúra” kialakítására vonatkozó javaslatok megtételére is.

2008.-ban a kitűzött célok megvalósítása keretében 5 átfogó tanulmány, és egy monográfia kiméretű munka született, összességében mintegy 25 ív terjedelemben, a beszámoló V. fejezetében részletezettek szerint, és az ott megjelölt szerzők közreműködésével.

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok bemutatása

A Kutatócsoport tagjai az általuk kutatott résztémákban számos hazai konferencia és szakmai rendezvény előadójaként járultak hozzá a tudományos diskurzus kialakításához és annak továbbfejlesztéséhez.

Kiemelkedő kapcsolat fűzi a Kutatócsoportot és annak tagjait a Magyarországi jogi karok társintézményeihez (Szegedi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécsi Tudomány Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar) Ezen hazai kapcsolatokat a Kutatócsoport mind a konferenciárésztvételek, mind a doktori képzésben való közreműködés (tematikus opponencia), mind a kutatásban való együttműködés keretében ápolja.

A Kutatócsoport nemzetközi kapcsolatainak ápolása körében a Kutatócsoport vezetőjét és tagjait hagyományos tudományos kapcsolat fűzi a Max Planck Gesellschaft Hamburgi

Kutatóintézetéhez (Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Privatrecht, Hamburg) és Könyvtárához.

IV. Fontosabb elnyert hazai és nemzetközi pályázatok rövid értékelése

A Kutatócsoport a beszámolás évében tevékenységét külső megbízásból származó pénzügyi forrásból finanszírozta.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk, szabadalmak és más bemutatható eredmények

1. Sárközy T: A szocializmus, a rendszerváltás és az újkapitalizmus gazdasági civiljoga 1945-2005; HVG ORAC Kiadó Budapest (2008)
2. Sárközy T: Jogi felelősség a gazdaságban *Gazdaság és jog*, 2008. évi 7-8.. szám, 3-9 (2008)
3. Pázmándi K: A Jogügyletek Biztonságát Erősítő Adatszolgáltatási Keretrendszer *Gazdaság és jog*, 2008. évi 6. szám, 15-19 (2008)
4. Pázmándi K: A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalma *Gazdaság és jog*, 2008. évi 9. szám, 3-7 (2008)
5. Pázmándi K: A reklámkorlátozás alapjogi kérdései; kereskedelmi szólásszabadság vagy vállalkozás szabadsága in: Szikora V (szerk) *A fogyasztóvédelem új irányjai az elméletben és a gyakorlatban.*, Debrecen, 167-184 (2008)
6. Verebics J: Információs társadalmi szolgáltatások – multimédia jog, in: dr. Gellén K (szerk): *Acta Convectus de Iure Civili Tomus II.*, A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének kiadványa a 2003. szeptember 19-én Szegeden megrendezett „Információs Társadalom-média jog” c. konferencia előadásainak szerkesztett szövegeivel, Lectum, Szeged, 91-123 (2008)
7. Verebics J: A Kormányzati Gerinchálózat szabályozási kérdései, *Gazdaság és jog*, 2008. évi 4. szám, 17-21 (2008)
8. Verebics J: Az elektronikus kormányzat problémáinak új megközelítése az i2010 stratégiájában, *Gazdaság és jog*, 2008. évi 6. szám, 22-26 (2008)
9. Verebics J: A már delegált domain nevekre vonatkozó jogviták eldöntésének egyes szempontjai a Regisztrációs Döntnök gyakorlatában, *gazdaság és jog*, 2008. évi 12. szám, 22-26 (2008)

VI. A kutatóhely 2008. évi tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az intézet neve: MTA-BME Információs Társadalom Joga Kutatócsoport (Társult tag)

Átlagléttség ¹ :	6	Ebből kutató ² :	5
PhD, kandidátus: 4	MTA doktora: 1	levelező tag: 0	rendes tag: 0
35 év alatti, intézeti állományban levő fiatal kutatók száma:			0
Az év folyamán megjelent összes (tud. és ismeretterjesztő) publikáció száma ³ :			25
Az év folyamán megjelent összes tudományos publikáció száma ⁴ :			12
Ebből tanulmány, cikk ⁵ hazai tud. folyóiratban magyarul:	12	idegen nyelven:	0
külföldi folyóiratban	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
tanulmánykötetben	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
recenzió, kritika	magyarul: 0	idegen nyelven:	0
összes hivatkozás száma ⁶ : 0	összes hiv. száma	önidézetek nélkül:	0
Megjelent könyv/monográfia ⁷	magyarul: 2	idegen nyelven:	0
könyvfejezet	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
tanulmánykötet szerkesztése	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
sorozatszerkesztés	magyarul: 1	idegen nyelven:	0
tudományos ismeretterjesztő írás	magyarul: 2	idegen nyelven:	0
Tud. fokozat megszerzése ⁸ : PhD: 0	MTA doktora: 0	levelező tag: 0	rendes tag: 0
Tudományos előadások száma nemzetközi rendezvényen:	0	hazain:	10
Jelentős nyilvános kulturális események megrendezése ⁹ :			0
Tanácsadói tevékenységek száma ¹⁰ :			2
Nemzetközi tudományos bizottsági tagság:	1	hazai:	2
Nemzetközi folyóirat szerkesztőségi tagság:			0
Rendszeres hazai felsőfokú oktatási tevékenységet végzők száma ¹¹ :			6
TDK-munkát készítő hallgatók száma: 0	Diplomamunkát: 0	PhD-t:	0
Felsőfokú graduális és posztgraduális oktatott órák száma ¹² :			1248
Az időszak folyamán a teljes költségvetési támogatás összege ¹³ :			0 MFt
Fiatal kutatói álláshelyek száma ¹⁴ : 0	Teljes saját bevétel ¹⁵ :		6 MFt
Az év folyamán művelt OTKA-témák száma:			0
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			0 MFt
Az év folyamán művelt NKTH-pályázat témáinak száma:			0
NKFP: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nemzetközi pályázati forrásból művelt témák száma ¹⁶ :			0
EU-forrásból: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Egyéb: 0	A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:		0 MFt
Nem pályázati külső megrendelés keretében művelt témák száma:			1
A tárgyévre vonatkozó szerződésállomány:			6 MFt
Külső alvállalkozókkal kötött szerződésállomány ¹⁷ :			0 MFt

EZ AZ OLDAL NINCS!!!!